בס״ד

הלכות מקוה ומעין

סימן רא

מאור תורג׳מן

ישיבת הר ברכה

תשפ״א

הקדמה

נראה שסיכום זה שונה מסיכומים אחרים:

א. הסיכום מסודר לפי נושאים ולא לפי סעיפים.

ב. אני משתדל לצטט את לשון הגמרא, הראשונים והאחרונים בקצרה עם תוספת הסבר בסוגריים, ולא לכתוב בלשון שלי, ורק לפעמים בסוף הסוגיה אני מסכם בלשוני. זה מאפשר ללמוד ולחזור מתוך דברי הראשונים והאחרונים, וכך הדברים יותר מדויקים ולא תלויים בפרשנות של המסכם. אע"פ שהסיכום מעט ארוך יותר בגלל זה, נלע"ד שזו דרך ארוכה שהיא קצרה, שככל שהדברים יותר מדויקים הם יותר ברורים ומובנים וכך זוכרים טוב יותר.

בד"כ בגוף הסיכום הבאתי את עיקר הסוגיה ואת הדיונים המרכזיים, ובהערות שוליים הבאתי קושיות ותירוצים של הנו"כ, ועוד ענינים פחות מרכזיים (אע"פ שגם אותם צריך לדעת למבחן).

לא תמיד ציינתי את המקור המדויק, כדי לא להכביד, ובכותרת של כל נושא כתבתי את הסעיפים, כדי שמי שרוצה את המקור המדויק יחפש בבית יוסף או בנושאי כלים, בנוסף לכך בגלל שאני מצטט את לשון הפוסקים אפשר גם להעתיק את הלשון לפרויקט השו"ת, כדי למצוא את המקור.

מקווה שהסיכום יהיה לכם לעזר, בהצלחה רבה!

אשמח לקבל הערות ותגובות למייל: maortur7@gmail.com

הקדמה להלכות מקוה ומעין. סעיף א..... 4

דיני מקוה..... 6

1. התנאים שצריך מקוה 6
2. פסול שאובים ושאר משקים 9
3. שינוי מראה. סעיפים כה - כז 41
4. הויתו בטהרה ולא בטומאה. סעיפים יג,יד,לה,מח,מט 43
5. זחילה במקוה. סעיפים נ,נא 48
6. מקוה שמימיו רדודים. סעיף סו 51

דיני מעין, ים ונהר. סעיפים א, ב, ה, ח - טו..... 53

1. שיעור המעין. סעיף א 53
2. מעין מטהר בין בזוחלין ובין באשבורן. סעיף א 54
3. ימים. סעיף ה 55
4. מעין שהתערבו בו מים שאובים או מי גשמים. סעיפים ב,טו,מ 57
5. נהרות. סעיף ב 63
6. מעין שהתיבש והמשיך אליו מים שאובים מבור סמוך. סעיף מז 66
7. מעין לא נפסל בשינוי מראה. סעיף כח 67
8. האם יש פסול הויתו ע"י טומאה במעין. סעיף מט 67
9. קילוח מהמעין. סעיף י 68
10. מקוה שנעשה ממי מעין, שנסדק. סעיף נ 69
11. מעין שהעבירו ע"ג כלי או אחורי כלי. סעיפים ח,יב 70
12. מים הנוטפים מהמעין. סעיף יג 71

טבילה בכלים. סעיפים ו - ט..... 73

1. כלי שחיברו לקרקע. סעיף ו 73
2. הכשרת כלי לטבול בתוכו. סעיף ז 74

השקה. סעיפים נב - נט..... 78

1. עיקר הדין 78
2. השקת מקואות ע"י מים זוחלים (ניצוק וקטפרס). סעיף ס 81
4. כותל שנסדק בין שתי מקואות. סעיף נד 84
5. פרטי דינים בשיעור כשפופרת הנוד. סעיף נב 84
6. מקואות של 20 סאה שהושקו ע"י הטובלים בהם. סעיפים נה,נו 86
7. נסתם הנקב שחיבר בין המקואות 87
8. השקה לכלים. סעיפים ח,ט 88

מבנה המקוה למעשה..... 92

1. המקואות בימינו 92
2. זריעה בזוחלים 92

קצת דיני טבילה.....93

1. טבילה במקוה שיש בו בדיוק 40 סאה. סעיפים סב - סד 93
2. לא טבלה כדרך גדילתה. סעיף בא וסימן קצח,לה 96
3. ספק בטבילה. סעיף עא 96
4. מקוה שמימיו מתמעטים. סעיף סה 97
5. טבילה במים חמים. סעיף עה 98
6. רחיצה לאחר הטבילה. סעיף עה 99

הקדמה להלכות מקוה ומעין. סעיף א

ויקרא יא לה,לו – וְכֹל אֲשֶׁר יִפֹּל מִנִּבְלָתָם עָלָיו יִטְמָא... אַךְ מַעְיָן וּבוֹר מִקְוֵה מַיִם יִהְיֶה טָהוֹר.
רש"י 'אך מעין ובור מקוה מים' - המחוברים לקרקע, אין מקבלין טומאה, ועוד יש לך ללמוד יהיה טהור הטובל בהם מטומאתו.

רמב"ם – אין האשה עולה מטומאתה ויוצא מידי ערוה עד שתטבול במי מקוה כשר, ולא יהיה דבר חוצץ בין בשרה ובין המים, ובהלכות מקואות יתבאר המקוה הכשר והפסול... אבל אם רחצה במרחץ אפילו נפלו עליה כל מימות שבעולם הרי היא אחר הרחיצה כמות שהיתה קודם הרחיצה בכרת, שאין לך דבר שמעלה מטומאה לטהרה אלא טבילה במי מקוה או במעיין או בימים שהם כמעיין כמו שיתבאר בהלכות מקואות. **וכ"כ טור ושו"ע**.

ספרא – 'כי אם רחץ בשרו' (ויקרא כב,ו. לגבי הנוגע בשרץ), יכול יהיה מרחיץ אבר אבר ת"ל 'ובא השמש וטהר' (שם ז) מה ביאת שמשו כולו כאחת אף במים כולו כאחת. **וכ"כ הראשונים ושו"ע קצח,א** – צריכה לטבול כל גופה בפעם אחת.

*** לא צריך מים חיים כדי לטהר את הזבה**

ויקרא טו,יג – וְכִי יִטְהַר הַזָּב מִזּוֹבוֹ וְסָפַר לוֹ שִׁבְעַת יָמִים לְטָהֳרָתוֹ וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בְּשָׂרוֹ **בְּמַיִם חַיִּים** וְטָהֵר.
משנה מקוואות א – שש מעלות במקואות זו למעלה מזו וזו למעלה מזו... למעלה מהן מקוה שיש בו ארבעים סאה... למעלה מהן מעין שמימיו מועטין ורבו עליו מים שאובין... למעלה מהן מים מוכין (מים נובעים שהן מלוחים או חמים. רע"ב)... למעלה מהן מים חיים (נובעים שאינן מוכין. רע"ב) שבהן טבילה לזבים והזייה למצורעים וכשרים לקדש מהן מי חטאת.
תוספתא זבים ג,א – חומר בזב שאין בזבה שהזב טעון ביאת מים חיים והזבה אינה טעונה ביאת מים חיים.

טור – צריכה שתטבול במי מקוה... אפילו אינן מים חיים, שאין צריך מים חיים אלא זב אבל לא לנדה וזבה. **ב"י** – וכך הם דברי כל הפוסקים.[1] **וכ"פ שו"ע וש"ך**.

*** טבילה במי מעין ומקוה שבקרקע ולא בכלים. סעיף ו**

ויקרא יא, לו – אַךְ מַעְיָן וּבוֹר מִקְוֵה מַיִם יִהְיֶה טָהוֹר.
ספרא שמיני פרשה ט – אי בור יכול אף בור שבספינה יהא טהור תלמוד לומר מעין, מה מעין שעיקרו בקרקע, אף מקוה שעיקרו בקרקע.

טור – צריך שלא יהיו מ' סאה בתוך הכלי שאין טובלין בכלים... ובדבר זה שוה מעיין למקוה. **וכ"פ שו"ע**.

*** מנהג ישראל להדר לכתחילה בהלכות מקוה**

תשב"ץ א, יז – שאפשר לתקן ולצאת ידי כל הספקות אין ראוי להכניס ראשינו במחלוקתן. **הובא בב"י** עמ' רסא, **ובש"ך** ס"ק סג.

---

[1] ב"י – אף על גב בפרק בתרא דבכורות (נה:) גבי אבוה דשמואל עביד לבנתיה מקואות פירש רש"י בחד לישנא דזבה טעונה מים חיים, ליתיה וכבר סתרו אותו פירוש התוספות בפרק במה אשה (שבת סה: ד"ה שמא).

דעת כהן קטז הרחיב בזה – מה מאד חפצתי שתהיה המקוה... באמת נעשית בתכלית ההידור. אבל אח״כ כאשר אני רואה שאדם יקר וירא״א כמו ידידנו ר׳ יוסף כהן נ״י אינו מתחזק בדבר זה (באותו הידור שדיבר עליו הרב בתשובה שם) הנני דן אותו לכף זכות, שמסתמא רואה הוא, שעי״ז יתעכב הבנין, וע״י העכוב יש לחוש למכשולות ח״ו לפי מצב הזמן בעוה״ר. ואם הדבר כן, ודאי עדיף הוא לדחות את ההידור בשביל הקדמת התיקון. אמנם אם באמת אפשר לקיים שניהם, למהר בהשלמת המקוה, ועם זה לעשות את הצינור בדרך בנין, אז בודאי הדבר נכון וכשר מאד.
ולא בחנם התחילה המשנה דמקוואות שש מעלות במקואות, לרמז לנו שיש לחפש בקדושת המקוה הרבה מעלות והידורים עד כמה שאפשר. ובס׳ חרדים (פרק א׳ למנין המצות מצוה כ׳, בשם רבנו יונה) כתב דכשמקיימין דבר לחומרא לצאת מידי ספק, חוץ מההידור שיש בדבר, שיוצא מספק איסור, מקיים הוא המצוות עשה של ובחרת בחיים, שהפי׳ הוא לבחור הדרך הברורה והודאית בעניני חיי עולם, ושכן באר בתשובות הר״ן[2].
ואם הוא דבר שא״א, הלא ההכרח לא יגונה להסתפק במה שהוא עכ״פ כשר ע״פ הדין, בהסכמת רוב הפוסקים.

יביע אומר יו״ד ו,טו – דשאני מקוה דקביעא וקיימא לטבילות הרבה של נשים רבות דבר יום ביומו, ומשום חומר איסור כרת, ובפרט דאתחזק איסורא, בודאי שראוי להחמיר לכתחלה לצאת י״ח כל הדעות של הפוסקים. **וכ״כ פנה״ל** (טהרת המשפחה י,א) – מפני המעלה הגדולה של קדושת ישראל, ומפני שהמקווה משמש בקביעות ציבור נשים גדול, מנהג ישראל להדר לכתחילה בהלכות המקווה, וכאשר אפשר, מחמירים לבנותו באופן שיהיה כשר גם לפי דעות יחידים שלא נפסקו להלכה. אמנם כאשר ההחמרה תגרום לכך שיתקשו להקים מקווה, אין להחמיר.

[2] שו״ת הר״ן סימן עט – אפי׳ בעסקי העולם כל משכיל בוחר לנפשו הדרך היותר בטוח והמשומר מכל נזק ומכשול ואפילו באפשר רחוק, ועל אחת כמה וכמה שיש לנו לעשות כן בדרכי התורה והמצות שהן כבשונו של עולם, ואיך נניח הדרך אשר דרכו בה רבותינו הקדושים ז״ל ונכניס עצמנו במקום צר ובמשעול הכרמים שלא מדוחק כלל, אלו היה דבר שתהא השעה צריכה לו על כל פנים החרשתי, אבל להניח את הודאי ולתפוס את הספק בענייני המצות איננו ראוי בשום פנים לקהל קדוש מכובד כמוהו.

דיני מקוה

1. התנאים שצריך מקוה

א. בידי שמים ולא שאובים בידי אדם. סעיף ג

ספרא שמיני פרשה ט – אילו אמר 'מקוה מים יהיה טהור' יכול אפילו מילא בכתיפו ועשה מקוה בתחילה יהיה טהור תלמוד לומר 'מעין' מה מעין בידי שמים אף מקוה בידי שמים.

בבא בתרא סה,ב - סו – ת"ר: צינור שחקקו[3] ולבסוף קבעו - פוסל את המקוה[4], קבעו ולבסוף חקקו - אינו פוסל את המקוה. מני? לא ר' אליעזר ולא רבנן! הי ר' אליעזר?... אלא ר"א דדף, דתנן: דף של נחתומין שקבעו בכותל - ר"א מטהר, וחכמים מטמאין[5]; מני? אי רבי אליעזר, אפי' חקקו ולבסוף קבעו! אי רבנן, אפילו קבעו ולבסוף חקקו נמי! לעולם רבי אליעזר היא, ושאני פשוטי כלי עץ, דטומאה דרבנן (אבל לעיל גבי צינור שמים שאובים פוסלין את המקוה מן התורה מודי ר"א דפסיל מקוה דמשום קביעותו בקרקע לא בטיל מניה תורת כלי דמעיקרא. רשב"ם). מכלל דשאיבה דאורייתא, והא קיימא לן: דרבנן! ועוד, האמר ר' יוסי בן ר' חנינא: בדף של מתכת מחלוקת! לעולם רבנן היא, ושאני שאיבה דרבנן. אי הכי, אפי' חקקו ולבסוף קבעו נמי! שאני התם, דאיכא תורת כלי עליו בתלוש.[6]

תוס' – רשב"ם ור"ת מפרשי דכולו שאוב הוי דאורייתא ומביאים ראיה מדתניא בת"כ... 'מה מעין בידי שמים אף מקוה בידי שמים'[7]... ועוד מביא ראיה ר"ת דתנן במס' מקוואות בפ"ב (מ"ד) ר' אליעזר אומר רביעית מים שאובין בתחלה פוסל את המקוה ושלשה לוגין על פני המים ומדמחמיר בתחלה טפי מבסוף ש"מ דבתחלה פוסלין מדאורייתא (שאם אין מים כלל במקוה, רביעית מים שאובים בתחילה פוסלים, וכש"כ אם רובו מים שאובים, גם אם לא בתחילה)[8], ע"כ. **ופירש רש"י בב"ק סז,א** (בסוגיה דומה לסוגיה בבבא בתרא) 'שאיבה מדרבנן' - מה שמקוה נפסל בג' לוגין מים שאובין מדרבנן הוא. **וכ"כ רא"ש וכ"פ ר"ש**[9], וכתבו רא"ש ור"ש – דלא טהרו חכמים ספק מים שאובין למקוה אלא דוקא היכא דאיכא רוב מקוה כשר דמשם ואילך שאיבה דרבנן דמדאורייתא ברובא בטל. **וכ"פ רמ"א** – אם כל המקוה הוא שאובין, פסול מן התורה, וספיקא לחומרא; אבל אם רוב המקוה כשר והמיעוט הוא שאובין, אינו אלא מדרבנן וספיקא לקולא.

ראב"ד (הובא בר"ן) – כי אמרינן שאובה דרבנן הני מילי בשאובה ע"י כלים מאליהם כגון בצנור זה שאין בו תפיסת ידי אדם שמאליהם נתמלאו ולא נשאבו אבל מילא בכתף פסול מדאורייתא והיינו דתניא בתוספתא יכול אפילו מילא בכתף וכו'.

---

[3] רא"ש על משנה מקואות ד,ג – פי' צינור שמקלח מים למקוה וחקק בו גומא שיתקבץ לתוכה עפר וצרורות שעוברים עם המים וחשיב כלי ע"י אותה גומא והמים העוברים על הגומא הוו שאובין.

[4] דמים שאובין פוסלין אותו וכיון שהיה תורת כלי עליו קודם שקבעו לא מיבטיל תו שם כלי מיניה ומשוי להו שאובין למים שבתוכו. רשב"ם.

[5] רשב"ם 'וחכמים מטמאין' – דלא בטיל לגבי קרקע ותיקון הדף שמחליקין אותו לכך הוא במקום חקיקת הצינור דתיקון משוי לה גמר כלי לקבל טומאה ומדלא קמפליג בין תקנו קבעו ובין קבעו ולבסוף תקנו אלמא לרבי אליעזר הכל טהור לא שנא חקקו ולבסוף קבעו לא שנא קבעו ולבסוף חקקו ולרבנן הכל טמא.

[6] וכל כך לא רצו להקל דאין לך שאיבה גדולה מזו הואיל והוה שם כלי עליה קודם שהוקבע בקרקע ואי לא חשבת ליה כלי בטלה גזירתם לגמרי. רשב"ם.

[7] המשך דברי התוס' – ויש לדחות דאסמכתא היא כמו כמה דרשות דתורת כהנים.

[8] המשך דברי התוס' – ויש לדחות דהא דאחמיר רבי אליעזר בתחלה ברביעית משום דרביעית הוא שיעור טבילה למחטין ולצינורות וכבר יש שם פסול מקוה עליהם.

[9] **וכתב ר"ש** – ואפשר דשאיבה שעל ידי כלי גללין כלי אבנים כלי אדמה דפסלי מקוה כדאיתא בפרק קמא דשבת (דף טז ב) אפילו כולו שאוב דרבנן דהוייתן על ידי טהרה (שלא מקבלים טומאה).

ר״י – נראה דאפילו כולו שאוב דרבנן כדמשמע בתוספתא דמקוואות דתניא בפרק שני ׳מקוה שהניחו ריקן ובא ומצאו מלא כשר, מפני שזה ספק מים שאובין למקוה׳, ומדקא מכשר ליה זה מספק ש״מ דכולו שאוב מדרבנן...[10] ועוד אמר בפ״ק דפסחים (דף יז:) גבי משקין בית מטבחיא, ׳בכלים - טמאים, בקרקע - טהורים׳ ומפרש התם דבקרקע טהורים משום דחזי להטביל בהן מחטין וצינורות[11] אלמא אפי׳ כולו שאוב חזי להטביל בו, דבשאוב מיירי מדמפליג בין כלים לקרקע (ולא מחלק במים שבקרקע דאם אינם שאובים כשרים ואם שאובים טמאים) וסתם משקין בית מטבחיא נמי שאובין הם.[12] **וכ״פ הגאונים, ר״י מיגש, רמב״ם, ריב״א. וכ״פ שו״ע סט** (ונראה שכ״כ ט״ז שם בדעתו וכ״כ הש״ך ס״ק יז בדעת השו״ע והוכיח זאת מסעיף נג וכ״כ גר״א כד).

ב. מים ולא שאר משקים

ספרא שמיני פרשה ט – ׳מקוה מים׳, לא מקוה כל משקים כולם.

מרדכי – **ריב״א** פירש דמים שאובים ומי פירות פסול מדרבנן, **ולא נראה לר״י** דודאי כולו מי פירות פסול מדאורייתא. **הובא בב״י ובדר״מ**.

ג. שיעור המקוה

(1) כמות המים. סעיף א

משנה מקוואות א,ז – מקוה שיש בו ארבעים סאה שבו טובלין ומטבילין.
חגיגה י,א – משנה. הטהרות... - יש להן על מה שיסמכו, והן הן גופי תורה. **גמרא**. טהרות. מיכתב כתיבן (מפורשין יפה, ומתניתין קתני יש להן סמיכה משמע שאינן מפורשין. רש״י)! - לא נצרכא אלא לשיעור מקוה, דלא כתיבא. דתניא: ׳ורחץ במים את כל בשרו׳ - מים שכל גופו עולה בהן, וכמה הן - אמה על אמה ברום שלש אמות. ושיערו חכמים: מי מקוה ארבעים סאה.
כתובות קד,א – כל מדת חכמים כן היא (העמידוה יתד ולא תמוט. רש״י), בארבעים סאה - טובל, בארבעים סאה חסר קורטוב - אינו יכול לטבול בהן.[13]

ב״י – משמע בפרק עושין פסין (עירובין פרק ב)[14] דהני אמה על אמה ברום שלש אמות במרובע הוא ולא בעיגול. **וכ״כ בשו״ע**.

---

[10] ובהמשך דבריו כתב התוס׳ דחיה לזה – ומההוא מקוה שהניחו ריקן אמר רשב״א (רבינו שמשון) דאדרבה יש להוכיח דכולו שאוב דאורייתא דקתני ׳כשר מפני שזה ספק מים שאובין וחזקת המקוואות כשרות׳ שאדם אינו עושה מקוה אלא לטבול בו ואינו ממלא אותו מסתמא מים שאובים אלא מים כשרים לטבילה משמע דוקא משום חזקה הוא דכשר הא לאו הכי פסול דספיקא דאורייתא לחומרא.
[11] **פסחים טז,א** – תניא... העיד רבי יוסי בן יועזר איש צרידה... על משקין בית מטבחיא דכן. **רש״י** – על משקין של בית המטבחים שבעזרה, כגון הדם והמים (שנועדו לרחיצת הבשר), שהן דכן - שאינן מקבלין טומאה.
פסחים יז,ב – אמר רב פפא: אפילו למאן דאמר טומאת משקין דאורייתא - משקי בית מטבחיא הלכתא גמירי לה... אמר ליה רבינא לרב אשי: והא רבי שמעון, דאמר טומאת משקין דאורייתא... והכא קאמר רבי שמעון: בכלים - טמאין, בקרקע - טהורין. ואי הלכתא היא - מה לי בכלים מה לי בקרקע? קשיא. אמר רב פפא: הא דאמרת בקרקע טהורין - לא שנו אלא מים, אבל דם לא. ומים נמי, לא אמרן אלא דהוי רביעית, דחזי להטביל ביה מחטין וצינורות, אבל לא הוי רביעית - טמאין. **רש״י ׳בקרקע טהורין׳** – ולקמן מתרגם ליה אמים, ודאיכא רביעית, דאיכא תורת מקוה עלה למחטין וצינורות, דמדאורייתא לא מקבלי טומאה, כדכתיב (ויקרא יא) מקוה מים יהיה טהור, ורביעית הויא מקוה מדאורייתא, דכי כתיב ארבעים סאה - באדם הוא דכתיב, דנפקא לן מאת כל בשרו - מים שכל גופו עולה בהן, אבל לכלים קטנים אין צריך אלא כדי שיתכסו במים, ובציר מרביעית גמרא גמירי לה דלא חשיב למיהוי מקוה, וכיון דבעלמא מדאורייתא לא מיטמו, ורבנן הוא דבטלו רביעית דמקוה שלא יטבילו כלים בפחות מארבעים סאה, כדאמרינן בנזיר (לח, א)... והכא גבי מטבחיא - אוקמוה אדאורייתא, וטהורים.
[12] **המשך דברי התוס׳ – ורשב״א** (רבי שמשון בן אברהם משאנץ) דוחה דהכי קאמר בכלים - טמאים, פי׳ שהיו בכלים אף על גב דהשתא הן בקרקע, ולפי שהיו שאובים, בקרקע - שלא היו מעולם בכלים, טהורים.
[13] **תשב״ץ** – כל שיעורי תורה כך הם במ׳ סאה טובל במ׳ סאה חסר קרטוב אינו טובל, ושיעור קרטוב כתב הרמב״ם ז״ל בה׳ מקואות (פ״ה ה״א) שהוא שיעור משקל דינר.
ב״י – ולי נראה דקורטוב לאו דוקא אלא אפילו פחות מקורטוב כל שחסרו ארבעים סאה אפילו כל שהוא פסול. **וכ״כ ש״ך**.
[14] אמנם הגר״א ס״ק ח כתב שזה מוכח מפ״ק דעירובין יד,ב.

תשב"ץ – הראב"ד ז"ל כתב דבאמה בת ו' טפחים משערינן במקוה. ול"נ ג"כ דבעינן אמה שוחקת ולא עצבה דארבע אמות של שבת בת ששה טפחים שוחקת היא. ועוד יש ראיה דשוחקת בעינן באמות של מקוה דבפרק קמא דערובין (ג') מוכח שכל שיעורי התורה להחמיר בעיא שיהיו שוחקות ולא עצבות. וכמה היא יתירה שוחקות על עצבה כתב הרשב"א ז"ל חצי אצבע ולמדה הרב ז"ל ממה שאמר בבכורות פרק אלו מומין (ל"ט ס"ב) ב' אמות היו במקדש אחת יתרה על של מרע"ה חצי אצבע. **בדק הבית** – ולפי זה צריך שיהיה בתשבורת המקוה ארבעים וארבעה אלף וקי"ח אצבעות וחצי אצבע (לאו דווקא חצי אצבע, אלא 3/8 מאצבע, ולא דק. באר הגולה). **וכ"כ בשו"ע**.[15]

פנה"ל י,2 – שיעור המקווה לפי השיעור המקובל הוא כ-310 ליטר. ור' חיים נאה, מתוך שהחמיר מאוד בחששות שונים ובחישוב אמה שוחקת, כתב שלא לפחות מ-455 ליטר, ולכתחילה 922 (שיעור מקוה אות עד). ולפי שיעור חזו"א, לפי חישוב אמה שוחקת הוא 648, ולכתחילה 750 (שיעורין של תורה עמ' סד). בפועל, המנהג הרווח לעשות מקוואות של אלף ליטר. אמנם בדיעבד, אפשר לסמוך על השיעור המקובל, שבחישוב אמה שוחקת הוא כ- 310 ליטר.

(2) עומק המים. רמ"א סו ושו"ע קצח לו,לז

תשב"ץ – כל שיש במקוה מ' סאה אפי' אינו גבוה ג' אמות כשר שכיון שכל גופו עולה בהם שהתורה לא הקפידה אלא על שיעור המים שיהיו מ' סאה ושיהיו כל הגוף נטבל בהם בב"א בלי חציצה וג' אמות לא נאמר אלא לשיעור. **וכ"כ רי"ו, וכ"כ שו"ע א**.

*** מהו שיעור עומק המים שבו יכולה לטבול כדרכה ואינה צריכה להשתטח?**

רשב"א (שם ח"ג,רכד) – אפי' היה אורך המקוה ורחבו אפי' עשר אמות על י' או יותר אם אינו גבוה לפחות עד חצי החזה אין טובלין בו אלא אם כן שוטח כל גופו בקרקע המקוה לפי שאם אינו שוטח יצטרך על כל פנים לכוף קומתו הרבה וירבו הקמטים בבטנו ובירכותיו. וכבר אמרו אשה לא תטבול אלא דרך גדילתה (נדה סז,א. פי' הרא"ש – כמו שרגילה להיות תמיד). **וכתב** במקום אחר (שם ח"א, תתיט) במקום וותיקין אין ראוי לסמוך על מקוה כזה עד שיהיה בו ממעל לטבורה זרת לפחות. **וכ"כ שו"ע קצח,לו** – צריך שיהיה המקוה גבוה ממעל לטיבורה זרת לפחות (חצי אמה. באר הגולה). **וכ"פ רמ"א רא,סו**.

פנה"ל י,2 – לכתחילה בונים את המקווה כך שגובה המים יגיע לכ-125 או 120 ס"מ, שהוא הגובה הנוח לטבילה תוך כריעה קלה שמאפשרת למים להגיע לכל מקום בגוף באופן מיטבי.

---

[15] קודם לכן **כתב בב"י** – צריך שיעלה בתשבורת למ"א אלף ותע"ב אצבעות שכך עולה אמה על אמה ברום שלש אמות מרובעות. והעיר **בבדק הבית** – ובסמוך אכתוב שכפי חשבון מדוקדק כמה אצבעות יהיו בתשבורת המקוה. **וביאר הש"ך** – אין דבריו שבב"י סותרים למ"ש כאן בשו"ע, דבב"י איירי באצבעות שוחקות שהם מ"א אלף תע"ב (אצבע שוחקת גדולה יותר משיעור אצבע רגילה ב1/48), ולכך לא זכר החצי אצבע, אבל כאן מיירי באצבעות עוצבות שהם מ"ד אלף קי"ח אבל מ"מ הכל עולה לשיעור מ' סאה. והש"ך תמה על 'דברי חמודות' שהבין שדברי הב"י סותרים את מה שכתב בשו"ע.

ד. באשבורן ולא בזוחלים. סעיף ב

ספרא שמיני פרשה ט – אי מה מעין מטהר בזוחלים אף מקוה מטהר בזוחלין ת"ל 'אך מעין' המעין מטהר בזוחלים (פירוש זוחלין נמשכים והולכים ואינן מכונסים. רש"י נדה סז,א), והמקוה באשבורן (פירוש מקום עמוק שמתכנסים בו המים ונקרא אשבורן. ערוך).

ר"ן – והוי יודע שזו שאמרו המעין מטהר בזוחלין והמקוה באשבורן היינו לומר שהמקוה אינו מטהר אלא באשבורן אבל המעין מטהר בין בזוחלין בין באשבורן (והביא כמה ראיות לכך). **וכ"כ טור, רשב"א** (בתשובות המיוחסות לרמב"ן), **סמ"ג, ר"ת, מרדכי, וכ"מ מרמב"ם, וכתב מרדכי** – דטעמא דמילתא משום דמעין נקרא בכל ענין בין בזוחלין בין באשבורן, אבל מקוה אינו נקרא אלא באשבורן כדכתיב (בראשית א י) יקוו המים אל מקום אחד. **וכ"פ שו"ע**.

מהרי"ק – פשיטא דפסול דזחילה בנוטפין (מי גשמים) הוי מדאורייתא כדדרשינן בתורת כהנים מאך מעיין ובור וגו' דמעיין מטהר בזוחלין והמקוה באשבורן כו' וכיון דפסול מזחילה בנוטפין דאורייתא פשיטא שיש להחמיר בספק. **וכ"כ תה"ד, הובאו בב"י וכ"כ רמ"א וש"ך** (י).[16]

2. פסול שאובים ושאר משקים

א. מים שאובים ושאר משקים לא פוסלים מקוה כשר

(1) מים שאובים. סעיף טו

רא"ש – מקוה שיש בו מ' סאה אינו נפסל במים שאובין אפי' נתן לתוכו אלף סאין. כדתנן בפרק ששי דמקואות (משנה ח) היו בעליון ארבעים ובתחתון אין בו כלום ממלא בכתף ונותן בעליון עד שירדו לתחתון מ' סאה, ועל כרחך צריך ליתן בו יותר מארבעים סאה אלמא שאינו נפסל אפי' אם רבו השאובין על הכשרים...[17] וכן מוכיחות כמה משניות במסכת מקואות ואין צריך להביא כולם, דאף בלא ראייה סברא הוא דהא בהשקה נעשו זרועין להטהר מטומאתם (פסחים לד,ב[18]) והוא הדין להטביל בהן. **וכ"פ ר"ש, ריי"ף, ריי"ו, רמב"ם** (מקואות ד,ו[19]), **ר"ן וטור. וכ"פ שו"ע**. **מהרשב"ם** נראה שהוא סובר דמקוה שלם נמי נפסל במים שאובים (כך הבינו מדעתו ר"ן, רמב"ן, ריי"ו וב"י).

(2) שאר משקים. סעיף כט

תוספתא מקואות ה (הובאה בר"ש) – היו בו ארבעים סאה... נפלו לו שלשת לוגין יין (שלא שינה מראיהן. ר"ש) בין במקום היין בין במקום המים (טובל) כאילו לא נפלו. **וכ"פ שו"ע**.

---

[16] **הב"י כתב** שהמרדכי חולק וסובר שהוא מדרבנן, **אך תמה עליו הדר"מ** שהרי המרדכי כתב זאת רק לגבי טבילה בנהרות כמבואר לקמן, אך פשוט לכל מעיין שפסול זה הוא מהתורה, שהרי לומדים זאת מהפסוק. ע"כ. **אמנם חת"ס** (יו"ד רב) הביא כמה ראשונים שסוברים שפסול זוחלין הוא מדרבנן, והדרשה מהפסוק היא אסמכתא לדעתם.

[17] המשך דבריו – **ועוד תנן** בפרק שביעי נפל לתוכו יין או מוהל ושינה מראיו פסול כיצד יעשה... אם יש בו ארבעים סאה ממלא בכתף ונותן לתוכו עד שיחזרו מראיהן למראה מים. **ותניא נמי בתוספתא** בפרק ב' דמקואות שתי מקואות אחד יש בו ארבעים סאה ואחד אין בו ונפלו שלשה לוגין מים שאובין לאחד מהן אני אומר לתוך של ארבעים נפלו.

[18] פסחים לד,ב – לא שמיע לכו הא דרבי שמעון בן לקיש משמיה דרבי אושעיא: מי החג (מים לניסוך) שנטמאו, השיקן (חיברן למקוה) ואחר כך הקדישן - טהורין, הקדישן ואחר כך השיקן - טמאים. מכדי, זריעה נינהו (הרי בשני האופנים המים הטמאים 'נזרעו (הושקו)' במקוה) - מה לי השיקן ואחר כך הקדישן, מה לי הקדישן ואחר כך השיקן? אלמא: אין זריעה להקדש.

[19] רמב"ם הלכות מקוואות פרק ה הלכה א – כיון שנפלו שלשה לוגין שאובין לתוך מ' סאה [קודם שנפלו בו מ' סאה או לפחות ממ'] נפסל הכל ונעשה שאוב. ע"כ. החלק שבסוגריים כנראה לא היה בגירסתו של הב"י ולכן הקשה שהרמב"ם סותר את עצמו, אמנם אף הוא כתב שהעיקר לדעת הרמב"ם שמקוה כשר לא נפסל משאובים, וניסה לתרץ את הרמב"ם לפי גירסתו.

(3) נתן סאה ונטל סאה. סעיף כד

משנה מקואות ז,ב – שאר המשקין ומי פירות והציר והמורייס והתמד משהחמיץ פעמים מעלין... כיצד מקוה... שהיו בו ארבעים סאה נתן סאה ונטל סאה הרי זה כשר.

יבמות פב,ב – תנן: מקוה שיש בו ארבעים סאה מכוונות, נתן סאה ונטל סאה - כשר, וא״ר יהודה בר שילא אמר ר׳ אסי א״ר יוחנן: עד רובו.

משנה מקואות ו,ח – היה בעליון ארבעים סאה ובתחתון אין כלום ממלא בכתף ונותן לעליון עד שירדו לתחתון ארבעים סאה.

רש״י יבמות ׳נתן סאה ונטל סאה כשר׳ – גבי שאר משקין ומי פירות ותמד שהחמיץ קאי במס׳ מקואות ואשמועי׳ דאע״ג דחזר ונטל ואיכא למימר הא חסר ליה מקוה שהסאה הזאת אין משלימתו שאין ראויה למקוה אפ״ה כשר דמכי יהבו לגביה בטל ליה והוו להו ארבעים וחד כולן ראוין וכי שקל חד סאה פשו ארבעים, אבל איפכא לא דכי נטל סאה ברישא חסר ליה וכי הדר מלייה הוה ליה מקוה חסר דמשקין הללו אין משלימין את המקוה. **וכ״כ רא״ש וכתב** – ר״ת ז״ל מוקי לה במי פירות, ואהא מפרש בפרק הערל דווקא עד רובו, אבל במים שאובין אינו נפסל לעולם. **וכ״פ ר״ש וטור, וכתב טור** (לגבי שאר משקים) – אפילו עשה כן עד י״ט פעמים אבל טפי לא. **וכ״כ שו״ע**.

רמב״ם ז,ה – **שאר המשקין**... פעמים שאלו מעלין את המקוה, כיצד מקוה שיש בו מ׳ סאה ונפל לתוכו סאה מאחד מאלו וחזר ולקח סאה ממנה הרי המ׳ שנשארו מקוה כשר. **ד,ז** – מקוה שיש בו מ׳ סאה מכוונות ונתן לתוכו סאה **מים שאובין** ונטל אח״כ ממנו סאה ה״ז כשר, וכן נותן סאה ונוטל סאה והוא כשר עד רובו. **ב״י** – נראה שהוא סובר דהא דאמרינן בפרק הערל עד רובו במים שאובין דוקא הוא אבל במי פירות לא מכשירינן אלא בנתן סאה אחת ונטל אחת כדקתני מתניתין אבל טפי לא. **אך מצד שני כתב הרמב״ם** – מקוה שיש בו מ׳ סאה מים שאינן שאובין ושאב בכד ושפך לתוכו כל היום כולו כשר, ולא עוד אלא מקוה עליון שיש בו מ׳ סאה מים כשרין והיה ממלא בכלי ונותן לתוכו עד שירבו המים וירדו למקוה התחתון מ׳ סאה הרי התחתון כשר (וכש״כ העליון). **וכתב ב״י** – ונראה דאפשר לומר שטעמו של הרמב״ם ז״ל דמדינא מישרי שרי בכל גווני אלא דהיכא דנתן סאה ונטל סאה כי הוה רובו או חציו הכי מיחזי להו לאינשי שניטלו הכשרים ונכנסו תחתם השאובין ויבואו להכשיר בכולם שאובים לגמרי ולפיכך גזרו בו מפני מראית העין אבל בהך דמקוה העליון ומקוה התחתון כיון דלא ניטלו ביד ליכא למיחש למראית העין.[20]

ראב״ד (בעלי הנפש ג) – שנינו בפ״ו (מ״ח) היו בעליון ארבעים סאה ובתחתון אין כלום ממלא בכתף ונותן לעליון עד שירדו לתחתון ארבעים סאה. והא ודאי לאכשורי לתרווייהו עליון ותחתון קא בעי. ואי ס״ד דלא נפקי כי הדדי (שהמים השאובים והמים הכשרים שבמקוה העליון לא יוצאים בשווה למקוה התחתון) או האי פסול או האי פסול, שהרי כנתן סאה ונטל סאה דמי ואמרינן עד רובו (יבמות פב ב). אלא ש״מ דכי הדדי נפקי. וש״מ דלא קפדינן בכה״ג אלא דלא נשקול רובו דמקוה כדתרוצא (הראשון) דתריץ ביבמות פרק הערל (פב ב), ומש״ה תרווייהו מתכשרי.

תשב״ץ – יש לחוש לדברי הראב״ד... אף על פי שהאחרונים ז״ל הסכימו דתנן דנתן סאה וכו׳ פירושו דוקא במי פירות לא מתכשר אלא עד רובו אבל במים שאובין אפי׳ נתן סאה ונטל סאה כל היום כלו אינו פוסל שהרי כל סאה שהוא נותן היא מתבטלת במקוה מ״מ מקום שאפשר לתקן ולצאת ידי כל הספקות אין ראוי להכניס ראשינו במחלוקתן. **הובא בב״י ובש״ך**.[21]

---

[20] **דגמ״ר** (הובא בפת״ש יח) – ולפי זה נראה לענ״ד דמקוה שהוא מעין הנובע ליכא חשש שידוע שמעין זה אין דרכו לפסוק.

[21] **רי״ו עמ׳ רכה** – ואם נתן סאה (מים שאובים) ונטל סאה עד רובו פסול מדרבנן מפני מראית העין. **ואח״כ בעמ׳ רכז כתב** – היה במקוה מ׳ סאה ונתן סאה ונטל סאה כשר עד רובו כדאמרינן אבל מים שאובים אפילו יותר מרובו. **ותמה עליו ב״י** – ואיני מבין דבריו דאם לומר דמדאורייתא כשר אלא שחכמים פסלוהו לא הוי ליה לאקדומי פיסולא לכשרותא, ועוד דמנין לו לומר כן.

(4) חבית מלאה מים או משקים שנפלה לים ונשפכה תכולתה. ב״י סעיף כט

מכות ד,א – אמר רב יהודה **אמר רב** : חבית מליאה מים שנפלה לים הגדול - הטובל שם (באותו מקום) לא עלתה לו טבילה, חיישינן לשלשה לוגין שלא יהו במקום אחד ; ודוקא לים הגדול, דקאי וקיימא, אבל נהרא בעלמא לא. **תניא נמי הכי** : חבית מליאה יין שנפלה לים הגדול - הטובל שם לא עלתה לו טבילה.

רש״י ׳לא עלתה לו טבילה׳ – שמא כל מים שהיו בחבית עומדים יחד ושמא בא זה ראשו ורובו במים שאובין וזה אחד מן הפוסלין את התרומה (כלומר ׳לא עלתה לו טבילה׳ רק לענין זה שפוסל את התרומה).[22] ׳תניא נמי הכי׳ – דחיישינן בים הגדול למשקין הנופלין בו שהם עומדים במקומם.

תוס׳ – ולא נראה דהא מדשוי להו השקה כמחוברים לטהרם מטומאה, הוא הדין לענין טבילה נמי... אלא ודאי נעשין מחוברין גם לענין טבילה לכך נראה דגרסינן במילתיה דרב יהודה חבית מלאה יין ולכך לא עלתה לו טבילה דמי הים קוו וקיימי, ושמא עדיין הוא צבור ועומד במקומו ואיסור ניכר וטובל ביין, אבל נהרא בעלמא לא דודאי מתערב במים ואז לא היה בעין ועלתה לו טבילה, ומיירי ביין לבן שאינו משנה מראית המים דאי ביין אדום ניחזי אם שינה מראית המים אם לא.

רמב״ם (בהלכות מקואות פרק ו, בדיני ג׳ לוגין שפוסלים את המקוה) – חבית מלאה מים שנפלה לים אפילו לים הגדול הטובל שם לא עלתה לו טבילה אי אפשר לג׳ לוגין שלא יהיו במקום אחד. **בדק הבית** – ויותר נכון לומר[23] דלענין עליה מטומאה על ידי טבילה זו קאמר ושאני ההיא דפרק ד׳[24] שמתוך שבאו השאובים דרך שפיכה הם מעורבים בכל מי המקוה ואין שם שלשה לוגין שאובים במקום אחד מה שאין כן בחבית שנפלה דלא דרך שפיכה אתאי.

ב. גזירת חכמים שג' לוגין מים שאובים פוסלים מקוה חסר

(1) עיקר הדין. סעיף טו

משנה עדויות א,ג – העידו משום שמעיה ואבטליון שלשת לוגין מים שאובין פוסלין את המקוה.
משנה מקוואות ב,ד – **רבי אליעזר אומר** רביעית מים שאובין בתחלה פוסלין את המקוה ושלשה לוגין על פני המים **וחכמים אומרים** בין בתחלה בין בסוף שיעורו שלשה לוגין.

רמב״ם ורשב״א פסקו כחכמים. **ב״י** – וכן נראה שהוא דעת הפוסקים שסתמו דבריהם.

שו״ע – כל זמן שאין במקוה מ׳ סאה, אפילו אם אינו חסר אלא כל שהוא, אם נפלו לתוכו ג׳ לוגים מים שאובים, פסלוהו. **ש״ך** – בין בתחלה ובין בסוף אינו נפסל אלא בג׳ לוגין.[25]

---

[22] שבת יג,ב – תנן, אלו פוסלין את התרומה... והבא ראשו ורובו במים שאובין.
[23] קודם לכן הב״י הסביר את הרמב״ם כרש״י, אך חזר בו בבדק הבית.
[24] שכתב בפרק ד׳ (ה״ו) מקוה שיש בו ארבעים סאה אפילו שאב ושפך לתוכו כל היום כולו כשר.
[25] **ר״י** (תוס׳ בבא בתרא סה,ב) – וא״ת בשלמא אי כולו שאוב מדאורייתא היינו דגזרו חכמים ג׳ לוגין מים שאובין פוסלים אטו כולו שאוב ודוקא בשלשה לוגין גזרו שהן ראוין לרחיצת אדם כדאמרינן בפרק קמא דשבת (דף יד.) ׳בתחלה היו טובלין במערות סרוחים ונותנין על גביהן ג׳ לוגין מים שאובין כו׳ אבל אי כולו שאוב דרבנן אמאי גזרו כלל בשאיבה וי״ל גזירה שמא יטבול בכלי.

(2) פוסלים רק אם מראיהם מים והם שלמים. סעיפים כג, כה

משנה מקואות ז,ה – שלשה לוגין מים ונפל לתוכן קרטוב יין והרי מראיהן כמראה היין ונפלו למקוה לא פסלוהו שלשה לוגין מים חסר קרטוב ונפל לתוכן קרטוב חלב והרי מראיהן כמראה המים ונפלו למקוה לא פסלוהו **ר' יוחנן בן נורי אומר** הכל הולך אחר המראה.

רא"ש – רבנן בעו חזותא ושיעורא הלכך לא פסלוהו בין ברישא בין בסיפא ור"י בן נורי פליג בסיפא והלכה כרבנן. **וכ"פ רמב"ם וראב"ד, וכ"פ שו"ע**.[26]

*** מי צבע. סעיף כה**

מכות ג,ב – אמר רב יהודה אמר רב: שלשת לוגין מים שנפל לתוכן קורטוב של יין ומראיהן כמראה יין, ונפלו למקוה - לא פסלוהו. מתקיף לה רב כהנא: וכי מה בין זה למי צבע? דתנן (מקואות ז,ג), ר' יוסי אומר: מי צבע פוסלין את המקוה בשלשת לוגין! א"ל רבא: התם מיא דצבעא מקרי, הכא חמרא מזיגא מקרי.

טור – מי צבע יש להם דין מים לפסול את המקוה החסר בג' לוגין, אף על פי שמשונים מראיהן ממראה המים. **וכ"פ רמב"ם וכ"כ שו"ע**.

(3) שאר משקים שנפלו למקוה. סעיף כד

משנה מקואות ז,ב – אלו פוסלין ולא מעלין המים ומי כבשים ומי שלקות והתמד (חרצנים וזגים או שמרים שנתן עליהן מים. רע"ב) עד שלא החמיץ (דאם החמיץ נידון כמי פירות) כיצד פוסלין ולא מעלין מקוה שיש בו ארבעים סאה חסר קרטוב ונפל מהם קרטוב לתוכו לא העלהו, פוסלו בשלשה לוגין. אבל שאר המשקין ומי פירות והציר והמורייס והתמד משהחמיץ... אינן מעלין (ולא פוסלים), כיצד מקוה שיש בו ארבעים סאה חסר אחת נפל לתוכו סאה מהם לא העלהו.

טור – כשהן (הג' לוגין) שלמים ומראיהן מים פוסלין אפי' הם מי כבשין ומי שלקות ותמד עד שלא החמיץ (והשכר. רמב"ם, הובא בב"י וש"ך) אבל שאר כל המשקין ומי פירות ומורייס ותמד משהחמיץ אין פוסלין מקוה החסר בג' לוגין וגם אין משלימין אותו להכשירו שאם היה בו ל"ט סאין ונפל לתוכו סאה א' מאלו אין משלימין אותו. **וכ"פ שו"ע**.

(4) נפלו לתוכו פחות מג' לוגין מים שאובים. סעיף כב

רשב"א – היה המקוה חסר פחות משלשת לוגין ואפילו קרטוב, ונפלו עליו מים שאובין פחות משלשת לוגין והשלימוהו לא הכשירוהו ולא פסלוהו, כיצד? הוא בפסולו עד שירדו עליו מי גשמים או שישטפו (ימשכו, יזרמו לתוכו) כשיעור המים שהיה חסר. נפלו עליו מי גשמים כשיעורן הרי זה כשר. **וכ"כ שו"ע**.

נחלקו מה הדין אם נפלו לתוכו פחות מג' לוגין מים שאובים וטמאים:

רמב"ם (ע"פ גירסתו בתוספתא) – **מקוה שאין בו מ' סאה** ונפל לתוכו פחות משלשה לוגין מים טמאין שאובין ה"ז כשר לחלה ולתרומה וליטול מהן לידים, ופסולין להקוות עליהן (כלומר אף אם יתווספו עליהם מי גשמים וישלימו לארבעים סאה מי

[26] **רמב"ם** – שלשה לוגין מים שאובין שנפל לתוכן אפילו משקל דינר יין ושינה מראיהן והרי מראה הכל מראה יין ונפלו למקוה לא פסלוהו אלא אם שינו את מראיו (של המקוה. ופשוט כמבואר בסעיף כה) **וכ"כ ב"י וש"ך**.

גשמים - פסולים), <u>ירדו עליהן גשמים ורבו עליהן הרי אלו כשרים להקוות עליהם</u> (אם למרות שרבו עליהם אין במקוה ארבעים סאה. אך אם יש בהם ארבעים סאה לאחר שרבו לא צריך להקוות וכבר כשרים לטבילה. ב״י[27])... **מקוה שיש בו מ׳ סאה חסר דינר**... נפל לתוכו פחות משלשה לוגין מים אפילו כולן טמאין ואח״כ <u>נפלו לתוכו משקל דינר מי גשמים שהשלימו כשר</u>, כשם שטהור לטבילה כך טהור לכל דבר. **ב״י** – ואף על פי שפחות משלשה לוגין מים שאובין אינם פוסלין את המקוה וכמבואר בדבריו שם בתחלת הפרק ואם כן כשרים להקוות עליהן <u>שאני הכא דהני פחות משלשה לוגין מים שאובין הוו טמאין לפיכך הם פסולים להקוות עליהם</u> ומיהו הני מילי בשלא רבו הכשרים הנקוים עליהם.

ומ״מ קשה דקתני סיפא דמקוה שיש בו ארבעים סאה חסר קורטוב ונפלו לתוכו פחות מג׳ לוגין אפילו כולן טמאים כיון שנפל לתוכן קורטוב של מי גשמים טהורין לטבילה ולכל דבר והא קתני רישא דכל שלא רבו מים אחרונים על הראשונים פסולים <u>וצריך לומר דהרמב״ם מפרש דשאני לן בין מקוה שאין בו ארבעים סאה כלומר שאין בו אלא ל״ט או פחות למקוה שיש בו ארבעים סאה חסר קורטוב, דכיון שיש עליו שם מ׳ סאה לא פסלוהו כלל פחות משלשה לוגין מים טמאים</u>.

ראב״ד ׳ופסולין להקוות עליהן׳ – זה שיבוש, אלא כשרים להקוות עליהן, ופסול לחלה לתרומה ולידים עד שירבו, ולעולם כשרים להקוות עליהם. **וכ״כ ר״ש**. **וכתב ש״ך** – וכן נראה דעת טור והמחבר (שסתמו ולא חילקו. מחה״ש).

<u>ג. אופן נפילת המים השאובים הפוסלים את המקוה. סעיף טו</u>

<u>(1) פוסלים אף אם נפלו מכמה מקומות בבת אחת ושלא בכוונה</u>

משנה מקואות ג,ג – שנים שהיו מטילין למקוה זה לוג ומחצה וזה לוג ומחצה, הסוחט את כסותו ומטיל ממקומות הרבה (כבס האדם את בגדו במקוה והגביה את הבגד בידו נעשו כל המים שבבגד מים שאובין והן יורדין ממקומות רבים. פה״מ לרמב״ם) והמערה מן הצרצור ומטיל ממקומות הרבה[28] **רבי עקיבא** מכשיר **וחכמים** פוסלין אמר ר׳ עקיבא לא אמרו מטילין אלא מטיל (מכלי אחד, ממקום אחד ובכוונה) אמרו לו לא כך ולא כך אמרו אלא שנפלו לו שלשה לוגין.

רמב״ם (הלכה כחכמים) – שנים שהטילו זה לוג ומחצה וזה לוג ומחצה, והסוחט (כיבס) כסותו <u>והגביהה</u>[29] והמים שבה נופלין ממקומות הרבה, וכן המערה מן הצרצור שמטיל ממקומות הרבה הרי אלו פוסלין. **וכ״פ רא״ש ורע״ב וכ״פ שו״ע**.

<u>(2) לא נפלו בבת אחת, מתי מצטרפים?</u>

תמורה יב,ב – **תניא**, שלשת לוגין מים שאובין שנפלו למים בשנים ושלשה כלים, ואפי׳ בארבעה וחמשה כלים - פוסלים את המקוה, **יוסף בן חוני אומר**: בשנים ושלשה כלים - פוסל את המקוה, בארבעה וחמשה - אין פוסלין את המקוה.

משנה מקואות ג,ד – מכלי אחד משנים ומשלשה מצטרפין ומארבעה אין מצטרפין.

---

[27] ז״ל – דהא אפשר דמים קמאי הוו מועטין דאפילו עם מים בתראי שרבו עליהם אין שם מ׳ סאה ולפיכך כתב כשרים להקוות עליהם לומר דמים טמאים שנפלו נתבטלו וממילא משמע שאם יש שם מ׳ סאה כשר לטבול בו.

[28] רע״ב ׳והמערה מן הצרצור׳ – כלי חרס שעושין על פיו שבכה כמין מכבר מעשה רשת, והמערה ממנו מטיל המים ממקומות הרבה.

[29] כתב ב״י שמה שכתב ׳והגביה׳ הוא **מהמשנה במקואות ז,ו** – מקוה שיש בו ארבעים סאה מכוונות... הטביל בו את הסגוס והעלהו מקצתו נוגע במים טהורה. **רמב״ם פה״מ** – סגוס ״אלברנוס״ (בגד צמר עב. רע״ב) ונספגין בו מים מרובין, ואם הטבילו בארבעים סאה אלו המצומצמות ונשארו שוליו במים נחשוב את המים שבו כמחובר במי המקוה, והאדם הטובל בו באותה שעה טהור כל זמן ששולי הסגוס במים. **וכ״פ רא״ש, ריי״ו וטור. וכ״פ שו״ע סג. סחט את המים מהבגד ולא רק נתן למים לזוב.** ב״י עמ׳ רצג:

תוספתא מקואות ג,ב כתוב – הטביל את הסגוס וזבו ממנו ג׳ לוגין למקוה כשר, עקרו מתוכו פסול.

ב״י – משמע דעקרו היינו העלהו מתוכו.

רוקח – עקרו מתוכו פירוש סחט בידים ממנו. **ב״י** – נראה מדבריו שאע״פ שלא העלהו כיון שיצאו המים ממנו ע״י סחיטה פוסלים את המקוה. **וכ״כ לבוש** – יש אומרים דוקא כשזבין מעצמן מתוך הכסות למקוה לא מיקרו שאובין, אבל אם סחטן בידיו אף על פי שהכסות עדיין מקצתו בתוך המקוה הוי שאובין ופסלי. **הובא בש״ך מו**.

תוס׳ – פסק ה״ר אברהם בר דוד דהלכה כיוסף בר חוני. **וכ״פ רא״ש, רשב״א, רמב״ם וטור, וכ״פ שו״ע**. **וביאר הרשב״א** (שער המים שער ו) – פירוש דבעינן שיהא לפחות לוג אחד מן הכלי ואותו שנפל ממנו פחות מלוג כמאן דליתיה דמי. **וכ״כ ראב״ד וכ״מ מרש״י**. **הובאו בב״י, דר״מ וש״ך**.

משנה מקואות ג,ד – מכלי אחד משנים ומשלשה מצטרפין... במה דברים אמורים בזמן שהתחיל השני עד שלא פסק הראשון. **וכ״פ שו״ע**.

ראב״ד – אם לא התחיל השני עד שפסק הראשון אפילו משנים ומשלשה אין מצטרפין. ונ״ל דוקא משנים ומשלשה כלים הוא דאמרינן הכי, אבל מכלי אחד בין כך ובין כך מצטרפין. **הובא בב״י, וכ״כ חת״ס** (הובא בפת״ש טז).[30]

משנה מקואות ג,ד – מארבעה אין מצטרפין... ובמה דברים אמורים בזמן שלא נתכוין לרבות אבל נתכוין לרבות אפילו קרטוב בכל השנה מצטרפין לשלשה לוגין.
נחלקו בפירוש ׳נתכוין לרבות׳:
טור – בד״א שמד׳ אין מצטרפין שלא היה דעתו מתחילה כל הג׳ לוגין אבל אם בתחלה היה דעתו ליתן כל הג׳ לוגין אפילו אם לא נתן אלא מעט מעט מכמה כלים עד שהשלים לג׳ לוגין פסול. **וכ״כ רי״ו, וכ״פ שו״ע**.
רע״ב – נתכוין להוסיף עליו כדי להרבות בו מים (שיהיו בו מים בשפע ולא יחסר על ידי טבילות שיטבלו בו. ב״י). **וכ״מ מרמב״ם וכ״כ ב״י ותוס׳ יו״ט**.[31]
רשב״א כתב את לשון המשנה ולא ביאר. ומהב״י והש״ך משמע שהבינו שהרשב״א חולק על הדעות לעיל. **וביאר מחה״ש** שמסתימתו משמע – דלא איכפת לן מה שיהיה הכוונה, אלא כיון שנתן המים לשם במתכוין מצטרפין.

(3) שלושה לוגין שבתוך ספוג או כלי שנפלו כך למקוה. סעיף טז

משנה מקואות ו,ד – הספוג והדלי שהיו בהן שלשה לוגין מים ונפלו למקוה לא פסלוהו שלא אמרו אלא שלשה לוגין שנפלו.

ר״ש – הספוג והדלי כשאין בהן שלשת לוגין בעין אלא א״כ תצטרף עמהן המים הדבוקין בהן וכיון שאין השלשת לוגין בעין לא מיקרי נפלו ולא גזור רבנן וכשר להקוות עליו.
רא״ש – הספוג שבלועים בו ג׳ לוגין וכשנפל למקוה, נתערבו מים הבלועים בו עם מי המקוה וכן דלי שפיו צר ובו ג׳ לוגין מים שאובים ונפל למקוה ולא נפלו כל המים שבתוכו אלא נתערבו עם מי המקוה לא פסלוהו, שלא אמרו אלא שלשת לוגין שנפלו ונתערבו כולם עם מי המקוה. **וכ״פ רמב״ם, וכ״כ שו״ע**.

---

[30] **משנה מקואות ב,ה** – מקוה שיש בו שלש גומות של מים שאובין של לוג לוג (כגון מקוה שכתליו משופעים ובהם שלוש גומות זו למעלה מזו) אם ידוע שנפל לתוכו ארבעים סאין מים כשרין עד שלא הגיעו לגומא השלישית כשר ואם לאו פסול ור׳ שמעון מכשיר מפני שהוא כמקוה סמוך למקוה.
ופסק הרמב״ם כת״ק. **הובא בב״י**. **חת״ס** (הובא בפת״ש טז) – מה שהוקשה למעלתו מהך דג׳ גומות שבמקוה דפסקו רמב״ם פ״ה ממקואות הוקשה לו מ״ש מג׳ לוגי׳ מים שאובים בג׳ כלים שפסק א׳ עד שלא התחיל השני שאינם פוסלים ג״כ מאי שנא? וי״ל הגומא גדולה שהיא המקוה שבתוכו הג׳ גממיות היא המחברם עושה אותם כלי א׳ ופשוט דבכלי א׳ שיש בתוכו ג׳ תוכיות העשויות לקבלה ושפך ממנו למקוה שאין משגיחין אי פסק תוך א׳ קודם שהתחיל השני כיון שהכלי גדול מצרפם וה״נ ל״ש ומה שהשמיט ש״ע דין זה בודאי יש לתמוה.
[31] ב״י – ואיני יודע למה הניחו רבינו ורבינו ירוחם פירוש זה (של הרמב״ם) שהוא פשטא דמתניתין ותפסו הפירוש שכתבו.

ד. כיצד נעשים שאובים (ע"י כלי או בידי אדם). סעיפים טו, לט

(1) מקורות הדין

תוספתא מקוואות ד – קסטלין (כלי) המחלק מים בכרכין אם היה נקוב כשפופרת הנוד אין פוסל את המקוה ואם לאו פוסל את המקוה. הלכה זו עלו עליה בני אסיה שלש רגלים ביבנה ולרגל השלישי הכשירוהו אפילו נקוב כמחט.

תוספתא מקואות ג,ג – לגיון העובר ממקום למקום (אדם חשוב הולך בסוסים ובפרדים וחיילותיו עמו ועוברים בנהרות) וכן בהמה העוברת ממקום למקום וזילפו בידיהן וברגליהן שלשת לוגין למקוה - כשר ולא עוד אלא אפילו עשו מקוה בתחלה כשר.

=> רק כלי שאינו נקוב עושה את המים שאובים ופוסל, ומים שבאו מידי אדם שלא היו בכלי אינם נחשבים שאובים.

תוספתא מקואות ג,ב – ר' יוסי אומר זולף בידיו וברגליו שלשת לוגין למקוה פסול, הולכין עם הקרקע כשר.

משנה מקואות ב,ו – המסנק (המסלק) את הטיט לצדדין ומשכו ממנו שלשה לוגין כשר, היה תולש ומשכו ממנו שלשה לוגין פסול ור' שמעון מכשיר מפני שלא נתכוין לשאוב.
רמב"ם – שהמסלק את הטיט מקרקעית המקוה והחזירו לצדדיו, ונתמצו מאותו הטיט שלשת לוגין מים וחזרו למקוה לא פסלוהו, מפני שאינן מים שאובין כיון שלא הגביה את הטיט ולא סלקו מן המקוה. ואם הגביה את הטיט והבדילו מן המקוה והוציאו על שפת המקוה והוא אמרו תולש הרי המים המתמצין ממנו שאובין, וכל זמן שנתמצה ממנו שלשה לוגין לתוך המקוה פסלוהו, כי משהגביה את הטיט בידו והבדילו מן המקוה נעשו המים שבו שאובין. ואין הלכה כר' שמעון.

תוספתא מקואות ג,ב – היה בראשו שלשת לוגין מים שאובין (לאחר הטבילה, אם) וירד וטבל במקוה ויש בו מ' סאה כשר, סחטן לתוכו (דארבעים סאה שבמקוה מכוונת היו וכשעלה מן הטבילה סחט שערו לתוך המקוה להשלים ארבעים סאה לפי שחסרו בטבילתו. ר"ש) פסול, ורבי שמעון מכשיר עד שיתכוין לתלוש (ואין הלכה כר' שמעון. רמב"ם).

=> כל שהמים באו מידי אדם הם נחשבים שאובים ופוסלים.

(2) שיטת רוב הראשונים

רשב"א (שער המים) – לא שנא מילא בכלי ולא שנא נתן בחפניו ואפילו בזילף בידיו או ברגליו הרי זה פסול דתניא בתוספתא כן היה ר' יוסי אומר זולף בידיו וברגליו שלשת לוגין למקוה פסול. **וכתב בשו"ת** (המיוחסות לרמב"ן) – ולא אמרו שאינו פוסל (דוקא) כשנופלים ממילא מכלי נקוב למקוה, דכיון שיצא מנקיבתו מתורת כלי ונופלים ממנו ממילא למקוה - כשר. **וכ"כ הראב"ד בשם 'איכא מ"ד' וכ"פ טור**.

וכ"פ שו"ע טו – לא שנא שאבן בכלי, לא שנא סוחט כסותו והגביהו והמים שבה נופלין ממקומות הרבה... או שזרקם בחפניו. **לט** – זה שאמרנו כל שאינו עשוי לקבל את המים אינו פוסל את המקוה, לא אמרו אלא כשנפלו מתוכן למקוה מעצמן; אבל אם נתנם אדם למקוה, הרי זה פוסל.

נחלקו בשיטה זו כיצד לתרץ את התוספתא של הלגיון:

רשב"א – פירוש לגיון חיל רוכבי סוסים ומרכבות וזלפו ברגלי הבהמות מימי הנהר למקוה כשר. אבל לא בידיהם ורגליהם של אנשי החיל שהרי כבר אמר ר' יוסי זולף בידיו וברגליו שלשת לוגין למקוה פסול שכל בידי אדם פסול. **וכ"פ רא"ש**.

איכא מ"ד שהובא בראב"ד – פי' ומוליכים מים ברגלי בהמותיהם, או אפילו ברגליהם ובידיהם עצמם, כיון שלא זלפו בכוונה למקוה - כשר. וכי אמרו ר' יוסי פוסל כגון שהוא זולף במקוה בכוונה.

ר"ש – לגיון חיל: וזילפו בידיהן וברגליהן ג' לוגין למקוה כשר עם הקרקע קאמר, עם הקרקע דהיינו המשכה שמערה חוץ למקוה והם נמשכים למקוה. **ב"י** – נראה שאינו מחלק בין אדם לבהמה, ולפי זה הא דתניא ולא עוד אלא אפילו עשו מקוה בתחלה כשר כמאן דאמר (תמורה יב:) שאובה שהמשיכוה כולה כשרה אתיא אבל למאן דלא מכשר אלא בהמשיך רובה ליתא להאי תוספתא (והט"ז חולק על הבנת הב"י, כמובא לקמן).[32]

רמב"ם (כתב את לשון התוספתא) – גייס העובר ממקום למקום, וכן בהמה העוברת ממקום למקום וזלפו בידיהן וברגליהם שלשה לוגין למקוה ה"ז כשר. **ב"י** – משמע לי שהוא ז"ל מפרש דתוספתא שהעבירו על גבי קרקע או שניתזו על ידי דריסת רגלי אדם או בהמה כשר וצריך לומר דהא דאמר רבי יוסי זילף בידיו וברגליו ג' לוגין למקוה פסול מפרש הוא ז"ל דלא על ידי נתיזה היא אלא שנטל בידיו וברגליו ג' לוגין והטילן למקוה.

שו"ע לט (כשיטת רשב"א וראי"ש) – שכל על ידי אדם, אפילו זילף בידיו וברגליו ואפילו עובר במים ונזדלפו מאליהם ברגליו למקוה, פסלוהו. בד"א, כשנזדלפו ברגליו. אבל אם היה רוכב על גבי בהמה ונזדלפו מים ברגלי הבהמה, לא פסלוהו; אעפ"י שע"י בהמה שהוא רוכב עליה נזדלפו, אין זה כמזלף ברגליו. **וכ"כ רמ"א בדעת סתם**[33] **וכ"פ ט"ז וש"ך**.

ב"ח (כאיכא מ"ד שהובא בראב"ד) – ונראה לי מדקדוק לשונו (של הרשב"א בשו"ת המיוחסות לרמב"ן) דדוקא כשהאדם מכוין לדלותו להפילו למקוה התם הוא דפוסל אבל נפלו מידו שלא בכוונה הוי ליה כאילו נפלו ממילא שלא על ידי אדם ואינן פוסלין.[34]

(3) שיטת הראב"ד

ראב"ד – עד כאן דעת הסובר הזה, ואינם דברים רחוקים, אלא שיש במשנת מקואות שהוא סותר את דבריו, דתנן פרק ששי (מ"ח) מטהרין את המקואות התחתון מן העליון ורחוק מן הקרוב כיצד מביא סלון של חרס או של אבר (או כל חומר אחר) ומניח ידו תחתיו עד שמתמלא מים (נותן ראשו האחד של הסילון במקוה העליון ומניח ידו תחת ראשו השני, היינו שסותם בידו את פיו, עד שהוא מתמלא מים לכל אורכו מהמקוה העליון) ומושכו ומשיקו אפילו כשערה ודיו, ע"כ. הנה מה שאין הסילון הזה כלי לפסול את המקוה מפני שהוא כשפופרת מפולש משני צדדין... ואין חוששין לירידת המים למקוה מתוך ידיו, הרי משנה זו סותרת דבריו.[35] וכל הראיות שהביא מן המשנה ומן התוספתא יש לדחותם דכולהו בשאובין בכלי קא מיירי (שנשאבו קודם בכלי) ולא מפני סחיטת ידיו ורגליו. ולגיון העובר ממקום למקום דקאמרינן אפילו מקוה בתחלה כשר אפילו בכוונה למקוה קאמר כפשוטה, מפני שלא נתקבלו בכלי. ואם תאמר כיון דהנך מתניאתא בשאובי בכלי קא מיירו אם כן מאי אתו לאשמועינן, פשיטא דפוסלין את המקוה בשלשה לוגין. דלמא הא קמ"ל דאע"ג דלא אתי מן הכלי למקוה פוסלין אותו ולא חשבינן להו כנמשכין דרך קרקע למקוה שהם כשרים.

---

[32] בסעיף מד מובא שנחלקו הראשונים מה הדין אם המשיך ע"ג הקרקע מים שאובים למקוה, לדעת רוב הראשונים רק אם היה רוב מקוה כשר המים השאובים שנמשכו משלימים את המקוה והוא כשר, אך יש אומרים שאף אם עשה כך את כל המקוה הוא כשר.

[33] **אמנם הוסיף** – וי"א דרגלי הבהמה כדין רגל אדם, ובשניהן אינו כשר אלא בהעביר על גבי קרקע דהוי כהמשכה, אבל לא בנתזו (דעת ר"ש ע"פ הבנתו של הב"י).

[34] **ש"ך** – ולי היה נראה איפכא מדקדוק לשונו דכל שבא מיד אדם אפילו שלא בכוונה פוסל. **וכ"כ ט"ז**.

[35] ובדין הויתו בטהרה ולא בטומאה בסעיף מט, מובא שכתב הרא"ש על משנה זו שהמים שבצינור לא פסולים מפני שהם מושקים למקוה, והרשב"א כתב שהם לא פוסלים מפני שהצינור מחובר לקרקע.

אלא שיש להקשות על זאת הסברא שכבר בטל ממנה מדרש חכמים מה מעין בידי שמים, דהא כלי אינו כתוב בתורה. ומפני כך ראוי לומר דהך מתניתא דלגיון דקתני אפילו מקוה לכתחלה כשר דוקא שזלפו למקוה שלא בכוונה, דהא דומיא דבהמה העוברת קאמר, וכיון שלא בכוונה נעשה, בידי שמים קרינא ביה, וגם לא נתחשבו בכלי. אבל אם הביא בידיו למקוה בכוונה אינו כשר אלא אם כן יש שם רוב מים כשרים. ומתניתין דסילון דמייתינן מינה ראיה לכשרות, מטהרין את המקוה קתני, כלומר משלימין, אבל לעשות מקואות בענין זה לא קתני. וכך הדעת נגמרת.

=> אם רוב המקוה נעשה ע״י נתינת מים בידי אדם ובכוונה, המקוה פסול, אך אם השלים מקוה שרובו מים כשרים - כשר, ולא פוסל בג׳ לוגים. ורק אם שאב בכלי פוסל בג׳ לוגים. **וכתב הט״ז שאף הר״ש** סובר שג׳ לוגים בידי אדם לא פוסלים ורק אם רוב המקוה נעשה בידי אדם פסול, אמנם הר״ש הסביר אחרת את התוספתא של לגיון ולא חילק בין עשו בכוונה ללא בכוונה, אלא לדעתו התוספתא דיברה במקרה שכל המקוה נעשה בידי אדם ע״י המשכה (בס״ק כח כתב שכ״כ ראב״ד).[36]

ה. איזה כלי פוסל משום שאובים. סעיפים לד - לט, מא - מג

(1) עיקר הדין. סעיפים לד,לט

בבא בתרא סה,ב - סו – ת״ר: צינור שחקקו ולבסוף קבעו - פוסל את המקוה[37], קבעו ולבסוף חקקו - אינו פוסל את המקוה.
משנה מקואות ד,א – המניח כלים תחת הצנור (שקבעו ולבסוף חקקו. ראי״ש ורש״י) אחד כלים גדולים ואחד כלים קטנים אפילו כלי גללים כלי אבנים כלי אדמה פוסלין את המקוה. אחד המניח ואחד השוכח כדברי בית שמאי ובית הלל מטהרין בשוכח.

תוס׳ ׳אחד כלים גדולים׳ – שמרוב גודלן אינן מקבלים טומאה כגון כלי עץ שהן יתרים על ארבעים סאה שאינן מיטלטלים מלא וריקן אפי״ה מיקרי שאיבה. ׳ואחד כלים קטנים׳ כדתנן במס׳ כלים (פ״ב מ״ב) ומייתי לה בפ׳ אלו טריפות (חולין דף נד: לגבי שיעור כלי קטן לקבלת טומאה) הדקין שבכלי חרס הן וקרקרותיהן ודפנותיהם יושבין שלא מסומכים שעורן מכדי סיכת קטן ועד לוג אבל בציר מהכי טהורים.[38]
ראי״ש – ׳גדולים׳ המחזיקים מ׳ סאה בלח, ׳קטנים׳ פחות מכדי סיכת קטן.[39]

טור ושו״ע – אין הכלי חשוב לפסול המים שבו משום שאיבה, אלא אם כן הוא ראוי לקבל קודם שיקבענו ושיתמלא לדעת, ואז פוסל בין אם הוא כלי גדול המחזיק ארבעים סאה בלח שהם כוריים ביבש, בין אם הוא כלי קטן ביותר (שלעניין קבלת טומאה יצא מתורת כלי. ט״ז), ואפילו הם כלי גללים, כלי אבנים, כלי אדמה.

---

[36] ט״ז – הר״ש כתב בלשון זה לגיון העובר כו׳ וזילפו בידיהם וברגליהם שלשה לוגין למקוה כשר עם הקרקע קאמר עכ״ל מבואר מפירושו דאיהו גם כן לא מחלק בין אדם לבהמה כמו הראב״ד וצ״ל גם לדידיה דאין פיסול ביוצא מתחת אדם בלא כלי דאי הוה פסול אמאי מותר בסיפא לעשות ממנו מקוה לכתחלה אפילו אם הוא על ידי המשכה לא היה לן להתיר כמו בשאובין גמורין שאין מועיל המשכה ברובה של מקוה ובב״י כתב לפי׳ ר״ש דהאי תוספתא דס״ל שאובה שהומשכה אפי׳ כולה כשירה ואם כן ליתא להאי תוספתא... והוא תמוה דאמאי נוקי אותה דלא כהלכתא הא להראב״ד הילכתא היא כמו שזכרנו ואם כן גם להר״ש נימא כן... ורמ״א כתב כאן יו״א דגם ברגלי בהמה כדין רגל אדם וכו׳ והיינו דעת הר״ש ולפי מה שכתבנו אין זה שום דעה אלא דיש לפרש דמה שכתב ובשניהם אינו כשר אלא בהעביר כו׳ מיירי אם כל המקוה נעשה כך.
[37] דמים שאובין פוסלין אותו וכיון שהיה תורת כלי עליו קודם שקבעו לא מיבטיל תו שם כלי מיניה ומשוי להו שאובין למים שבתוכו. רשב״ם.
[38] רע״ב – כלי חרס הדקין וקטנים, בין שהן עצמן אינן מחזיקין אלא כדי סיכת קטן, בין שנשברו ונשארו קרקעותיהן, פירוש, כמו קרקעותיהן דהיינו שולים שכלפי הקרקע, או נשארו דפנותיהן ויכולים לבדן לישב בלא סמיכה, עדיין כלים הן. ואם מחזיקין שמן כדי סיכת קטן, כלומר כדי סיכת אצבע קטנה של קטן בן יומו, טמאין. והכי מפורש במסכת שבת, סיכת קטן, אבר קטן של קטן בן יומו. ׳עד לוג׳ - שיעור זה של סיכת קטן, לשברי כלי שלא היה מתחלתו אלא לוג. דאם היה תחלתו יותר מלוג, בענין שיעור גדול לשבריו יותר מכדי סיכת קטן. ע״כ. כפי שמבאר והולך שם במשנה.
[39] בספר גולות עליות כתב שהרא״ש והתוס׳ בשיטה אחת, אך הב״י הציג את התוס׳ והרא״ש כחולקים. בדר״מ הארוך כתב שנחלקו לגבי כלי קטן, שלדעת התוס׳ כלי ששיעורו פחות ׳מכדי סיכת קטן׳ לא פוסל את המקוה ולדעת הרא״ש פוסל (הגהות והערות קכט* על הב״י).

* **משנה מקואות ו,ה** – שק או קופה... היו נתונים תחת הצינור אינם פוסלים את המקוה (משום שאובים, מפני שהם מנוקבים ולא מחזיקים מים). **וכ״כ רמב״ם, וכ״כ שו״ע לח**.

* **שו״ע לט** (ע״פ המבואר לעיל בסוגיה ׳כיצד נעשים שאובים׳) – זה שאמרנו כל שאינו עשוי לקבל את המים אינו פוסל את המקוה, לא אמרו אלא כשנפלו מתוכן למקוה מעצמן ; אבל אם נתנם אדם למקוה, הרי זה פוסל.

(2) הגדרת ׳ראוי לקבל׳. סעיפים לד - לח

1. מספר השפות. סעיף לה

משנה מקואות ד,ב – המניח טבלא תחת הצנור אם יש לה לבזבז (שפה) פוסלת את המקוה ואם לאו אינה פוסלת את המקוה.

ר״ש – דיש לה לבזבז מארבע רוחותיה דאי משלש רוחות אין זה בית קיבול. **וכ״כ סמ״ג, רא״ש, מרדכי וטור**. **וכ״כ שו״ע**. **וכתב הרא״ש** – ואפי׳ הניחו כך שנשארו בה מים מצד אחד (כלומר הניח את הכלי באופן שיקבל מים, אע״פ שאין בו לבזבז מד׳ רוחות) כיון דאין לה ארבע לבזבזים לא נעשית לקבלה. **וכ״כ רי״ו**.
רוקח – שעשוי לקבלה שמוקף מג׳ רוחות.

2. שהכלי יעמוד דרך קבלתו. סעיף לה

משנה מקואות ד,ב – המניח טבלא... זקפה (על צדה) לידוח (כדי שתדוח מטנופת שבה. ר״ש) בין כך ובין כך אינה פוסלת את המקוה (כיון דלא קיימא כדרך קבלתה).
וכ״פ רא״ש וטור. **וכ״כ שו״ע** – זקפה על צדה לידוח, אפילו יש לה שפות, אינה פוסלת כיון שאינה עומדת בענין שראויה לקבל (ואם הכלי מקבל טומאה, עיין בזה לקמן בדין הויתו ע״י טהרה ולא ע״י טומאה).

3. האם צריך שהחקיקה תיעשה ע״מ שיקבל. סעיף לו

משנה מקואות ד,ג – החוטט בצנור לקבל צרורות בשל עץ כל שהוא ובשל חרס רביעית **רבי יוסי אומר** אף בשל חרס כל שהוא, לא אמרו רביעית אלא בשברי כלי חרס.

רא״ש – פי׳ צינור שאין בו ד׳ לבזבזים ומקלח מים למקוה וחקק בו גומא שיתקבץ לתוכה עפר וצרורות שעוברים עם המים וחשיב כלי ע״י אותה גומא והמים העוברים על הגומא הוו שאובין.[40] והא דתניא צינור שחקקו ולבסוף קבעו היינו שחקק בו גומא ואפילו קבעו אחר שחקקו פוסל את המקוה הואיל והיה עליו שם כלי בתלוש. **וכ״כ ר״ש, סמ״ג, ר״ן, רמב״ן ורמב״ם** (בהלכות).[41] **וכ״כ שו״ע**.

---

[40] **ש״ך** – אין להקשות דנהי דהוי שאובים מ״מ הרי הם באים למקוה בהמשכה ושאיבה שהמשיכוה כשרה כדלקמן סמ״ד, ודוחק לומר דמיירי דחקק הגומא סמוך למקוה בענין דליכא המשכה... וי״ל דהכא מיירי שבא להביא מים למקוה שאין בה רוב מים כשרים דשאיבה שהמשיכוה אינה כשרה אלא כשיש במקוה רוב מים כשרים. **נקה״כ** – נמשכתי אחר לשון הרא״ש שכתב ׳וכל המים העוברים על הגומא הוי שאובים כו׳. אבל באמת הוא לאו דוקא, אלא כל הצנור חשוב כלי ע״י אותם הגומות, וכמו שכתב הטור, וכן משמע להדיא בב״ח שכן כוונת הרא״ש. וא״כ אין צריך לפרש דמיירי שבא להביא מים למקוה שאין בה רוב מים כשרין, אלא כיון שהצנור הוי כלי, הרי הם באים למקוה מן הכלי שלא בהמשכה.

[41] מהג׳ מרדכי שהובא לקמן משמע שאם חקק לאחר שקבעו פוסל את המקוה, שהרי חשש שתיעשה חקיקה ע״י המים שעוברים בצינור, ואף ר׳ שמעיה שחלק עליו, חלק עליו מצד אחר (חת״ס יוד רא).

*** מהו שיעור החקיקה**

בכלי עץ: טור – אם הוא של עץ אפילו אין הגומא מחזקת אלא כל שהוא נעשה כולו על ידה כלי. **וכ״כ שו״ע**.
ר׳ שמעיה (הובא בהג׳ מרדכי) – ׳בשל עץ בכל שהוא׳, היינו דוקא כשהתחיל לחטוט וגילה בדעתו דניחא ליה שיהא בית קיבול והמים יתחלחלו עד שיתרחב לקבל רביעית. **וכ״כ ט״ז**.
בכלי חרס: טור – רביעית (כת״ק). **וכ״פ שו״ע**.
סמ״ק – בכל שהוא (כר׳ יוסי). **וכתב עליו הב״י** – ואיני יודע למה פסק בשל חרס היפך המשנה.

*** נסתמה החקיקה ע״י עפר וצרורות**

משנה שם – היו צרורות מתחלחלים בתוכו פוסלים את המקוה ירד לתוכו עפר ונכבש כשר.
ר״ש ׳היו צרורות מתחלחלים לתוכן׳ – דבר דלא מיהדק שייך ביה לשון מתחלחל כי ההיא דתנן במסכת כלים פ״י (מ״ג) מגופת החבית המחולחלת. ׳פוסלין את המקוה׳ – דלא נתבטל קבולו. ׳ונכבש׳ - קבוע ומהודק יפה. **וכ״כ ראי״ש**.[42] **וכ״פ טור ושו״ע**.

*** חקיקה שלא נעשתה לשם קיבול**

משנה שם – סלון שהוא צר מכאן ומכאן ורחב מן האמצע אינו פוסל מפני שלא נעשה לקבלה. **וכ״כ טור ושו״ע**.

רמב״ם – אף על פי שהמים מתקבצים באותו החלל והוא מקבל כמות מרובה, לפי שלא נתכוונו בחלל זה שיהא כלי קבול, אלא היתה המטרה שיצאו המים מן המקום הצר בלחץ. ואמרנו בצנור שקדם שאם היה בו מקום עמוק פוסל את המקוה מפני שהוא עשוי לקבלה, כלומר לקבל צרורות. והנה יצא לך כלל גדול מאד והוא שלא כל מקבל פוסל את המקוה ועושה את המים העוברים בו מים שאובין אלא כל שהוא עשוי לקבלה. **וכ״כ בהלכות** – כל הכלים המקבלין שהלכו המים עליהן או שנפלו מתוכן הרי אלו שאובין ופוסלין את המקוה, והוא שיעשו לקבלה. **וכ״פ ר׳ שמעיה** (הובא בהג׳ מרדכי)[43], **כ״מ מר״ן, וכ״פ ראב״ד** בבעלי הנפש ג[44]. **וכ״כ רשב״א** – רעפים שמכסין בהן את הגגות, אף על פי שיש בהן גומות וחקקין, אינן פוסלין את המקוה לפי שלא נעשו לקבל בהן. **וכ״כ שו״ע לז ורמ״א לו**.
הג׳ מרדכי – מקוה שהמשיכו דרך צינור של אבנים... אף כי אין לו לבזבז מארבע רוחות והוי כמו סילון שהוא פרוץ מב׳ ראשיו מ״מ מיפסל משום חשש חטטין שבתוכו כדאיתא במס׳ מקואות החוטט בצינור לקבל צרורות פוסל בשל עץ בכל שהוא, ואם היו המים וצרורות מתלחלחים והרקיב בתוכו פסול בכל שהו.[45] **ב״י** – ויש לתמוה על הרב המחמיר הזה דאפילו היו בו חטטין כיון שלא נעשו על דעת לקבל צרורות כשר... ומיהו אפשר שהוא ז״ל היה מפרש

---

[42] וכתב ראי״ש שהרמב״ם וראב״ד גורסים ונגפס כלומר שנעשה חזק וקשה כגבסיס.
הרמב״ן כתב – ונכבש כשר. פירוש שנכבש מאיליו ונתבטל שם עד שאין המים יכולין לשטוף לאותו עפר. **ובספר היראים** מפרש שכבשו ברגל ונתבטל קבולו, וקשיא ליה מהא דגרסינן בעירובין פ׳ חלון (ע״ח ב׳) ׳חריץ (שבין שתי חצרות) עמוק עשרה ורוחב ארבעה מערבין שנים (כל חצר מערבת לעצמה) ואין מערבין אחד, מלא עפר או צרורות מערבין אחד (מפני שמיעטו ע״י כך)׳ ולא מצרכינן כבישות, ותריץ גבי חריץ שאני דהכא מבטל ליה מתורת כלי. ע״כ. ולקמן הובא שהג׳ מרדכי פירש אחרת.

[43] וכתב – אם לא חטט בו משהו אפילו ניחא ליה במה שנעשה ממילא נראה דלא חשיב כלי.

[44] משנה כלים ב,ג – הטהורין שבכלי חרס :... וסילונות אף על פי כפופין אף על פי מקבלין.
רמב״ם – וטעם הדבר כפי שאמרנו שלא נעשו לקבלה. **וכתב ראב״ד בהשגות** על הרמב״ם מקואות ח,ז – תוספתא (מקואות ה) ואם היה הסילון כפוף כל שהוא פוסל וקשיא לי שהרי אמרו במשנה הכלים הטהורים שבכלי חרס הסילונות אף על פי שהם כפופים ואף על פי שמקבלים, ואולי אף על פי שהן טהורין לעצמן מ״מ כיון שבני קבלה הם ומקבלין פסולין למקוה. ע״כ. משמע שהב״י הבין מדבריו בהשגות שהוא סובר שכל שיש לו בית קיבול פוסל, ונלע״ד שאין להבין כך, **שהרי כתב בבעלי הנפש** בפירוש המשנה לגבי הצינור הרחב – אותו הרוחב שבאמצע לא נעשה כדי לקבל אלא שלא בכוונה נעשה או לנוי בעלמא. אבל אם נכפף הסילון מעט, ההוא ודאי פוסל שלכך נכפף כדי לקבל, והכי איתא בתוספתא מקואות (פ״ה ה״ד).

[45] **כתב מהרי״ק** – פשט המנהג בכל ישראל לעשות מקוואות ע״י הני מרזיבות המקלחין מים מן הגגות, ואולי כי גם זה הדעת שמחמיר כל כך (הג׳ מרדכי) לא דבר מהמרזיבות הדבוקים לגגות דשליט בהו אוירא טובא ולא שכיחא שיתלחלחו וירקיבו עד שתחתיה שם גומא, אלא דווקא בצינור הקבוע בקרקע ואפשר מתחת לארץ דלא שליט ביה אוירא ונרקב בקל ע״י לחלוחית הקרקע התם הוא דחייש להכי, ולפי שיטה זו לא נצטרך לומר שדעת זו תחלוק על המנהג שנהגו כל ישראל לעשות מקוה ע״י המרזיבות הללו, ומ״מ אני נוהג שלא לעשות המרזיבות על ידי חטיטה פן תשאר בו איזה גומא שיתעכבו שם המים אני נוהג ליקח שני נסרים משופים היטב ולהדביקם זו לזו בשוליה וגם אני אומר להגביה ראש הצנור האחד אותו שאין לצד המקוה ולהשפיל הראש שבצד המקוה כדי שירדו המים בשטף גדול ובמרוצה גדולה למקוה ולא יתעכבו בצנור ולא יבא להתלחלח ולהרקיב.

ד׳מפני שלא נעשה לקבלה׳ היינו שאין דרך קבלת צרורות בכך שאינם מתעכבים באותו מקום רחב, אבל אם היו מתעכבים שם אף על פי שלא נעשה לדעת כך, נעשה לקבלה מיקרי, ואפילו אם נעשה מאליו כגון שהרקיב.[46]

(3) הגדרת ׳שיתמלא לדעת׳. סעיפים לג, מא

*** דעתו שיתמלא לכל צורך ולאו דוקא למקוה**

פרישה – ר״ל שיתמלא לצרכיו אבל לא בעינן שיתמלא לדעת לשפכו למקוה, דהא בסמוך בזקפה על צדה לידוח קאמר דאינה פוסלת מטעם שאינה עומדת בענין שיכולה לקבל מים, משמע ומוכח הא היה מקבל מים נפסל אע״ג שלא כיון למלאות המקוה. **וכ״כ ט״ז וש״ך**.

*** הניח כלי תחת הצינור או בחצר בשעת קישור עבים או בשעת פיזור עבים. סעיף מא**

שבת טז,ב – תנן: המניח כלים תחת הצינור לקבל בהן מי גשמים... פוסלין את המקוה. אחד המניח ואחד השוכח, דברי בית שמאי. ובית הלל מטהרין בשוכח. אמר רבי מאיר: נמנו ורבו בית שמאי על בית הלל. ומודים בית שמאי בשוכח בחצר, שהוא טהור (שבאופן כזה לא נראה שרוצה למלא את הכלים ולכן לא גזרו בשוכח). אמר רבי יוסי: עדיין מחלוקת במקומה עומדת. **אמר רב משרשיא, דבי רב אמרי**: הכל מודים כשהניחם בשעת קישור עבים - טמאים (הניחם תחת הצינור בשעת קישור עבים, ואיחרו גשמים לבוא, ויצא למלאכתו ושכחן, דברי הכל: הואיל ומתחלה לכך נתכוון - לא בטלה מחשבתו בשכחתו. רש״י). בשעת פיזור עבים - דברי הכל טהורין (דליכא גלויי דעתא. רש״י), לא נחלקו אלא שהניחם בשעת קישור עבים, ונתפזרו, וחזרו ונתקשרו. מר סבר: בטלה מחשבתו (דכי נתפזרו אסח דעתיה, דסבר לא ירדו גשמים עוד. רש״י), ומר סבר: לא בטלה מחשבתו.

רא״ש – אחד המניח ואחד השוכח כדברי בית שמאי. ובית הלל מטהרין בשוכח. בפ׳ קמא דשבת (ד׳ טז א) מוקי פלוגתייהו כשהניחן בשעת קישור עבים ונתפזרו וחזרו ונתקשרו. בית הלל סברי בטלה מחשבתו כשנתפזרו העבים. **ב״י** – ונראה מתוך דבריו ז״ל שהוא פוסק כבית הלל ואליבא דרבי יוסי דאמר עדיין מחלוקת במקומה עומדת ולפיכך לא הוצרך לכתוב דשוכח בחצר טהור דמאי איריא בחצר אפילו תחת הצינור נמי (ודברי רב משרשיא מוסבים על מחלוקת בית שמאי ובית הלל לפי ר׳ יוסי). **וכ״כ טור** – המניח כלים תחת הצנור לקבל מימיו שיפלו מהם לתוך המקוה אם הניחן בשעת קישור העבים וקודם שנתפזרו העבים ירדו גשמים ונתמלאו חשובין לדעת והוי שאובין אבל אם לא נתקשרו העבים בשעה שהניחן ואח״כ נתקשרו ונתמלאו או אפילו הניחן בשעת קישור העבים ונתפזרו ונשארו שם עד שחזרו ונתקשרו וירדו גשמים ונתמלאו לא חשיבי לדעת ואינן פוסלין. **וכ״כ רי״ו**. **ב״י** – קשה לי שלא כתבו דהא דשרי... דוקא בשוכח וכדתנן (פ״ד מ״א) ובית הלל מטהרין בשוכח דמשמע דוקא שוכח אבל לא במניח, ואפשר לומר שהם סוברים דלמאי דאוקימנא בפרק קמא דשבת פלוגתייהו בהניחן בשעת קישור עבים ונתפזרו וחזרו ונתקשרו שוכח לאו שוכח ממש קאמר אלא אף על פי שהוא זכור (שהם תחת הצינור או בחצר) הוי כשוכח דכיון שנתפזרו העבים הסיח דעתו מנפילת מים בהם והוי כשוכח. **וכ״פ שו״ע**.

רמב״ם – **המניח כלים תחת הצינור** תמיד בכל עת ובכל זמן... ונתמלאו מי גשמים הרי אלו פסולין... המים הנקוין מהן כשאובין לכל דבר שהרי לדעתו נתמלאו שחזקת הצינור לקלח מים, ואפילו שכח הכלים תחת הצינור פסולין

---

[46] **פת״ש (ס״ק כד) בשם חת״ס** – הך טעמא דלא עשאו אדם בכוונה צ״ע לפי המבואר בחולין י״ג וברמב״ם פ׳ י״ד מט״א וברע״ב מ״ד פ״ב דפרה, וגם אפשר לומר דלדינא רוב הפוסקים יודו לחטיטה הנעשה מאליה בתלוש שפוסל ולא פליגי אהמרדכי אלא מה שנעשה ע״י רקבון מים אחרי שקבען ומטעם דקבעו ולבסוף חקקו כשר. וסיים שם דלצאת ידי כל הספיקות יעשנה של מתכות דלא שליט בהו ריקבא רק דהעושה משל מתכות יזהר שלא יבואו המים להמקוה ע״י דבר המקבל טומאה ע״פ המבואר בש״ע סעיף ל״ה ומ״ח.

גזרו על השוכח מפני המניח, **וכן המניח את הכלים בחצר** בעת קישור העבים ונתמלאו המים שבהן פסולין שהרי לדעתו נתמלאו, וכן גזרו על השוכח בחצר בשעת קישור עבים משום מניח.
הניחן בחצר בעת פיזור עבים ובאו עבים ונתמלאו הרי אלו כשרין, וכן אם הניחן בעת קישור העבים ונתפזרו וחזרו ונתקשרו ונתמלאו הרי אלו כשרין.
ביאר הב״י שהרמב״ם הבין שר׳ מאיר ור׳ יוסי נחלקו בשני דברים: 1. האם בית הלל מודים לבית שמאי בשוכח תחת הצינור. 2. האם בית שמאי מודים לבית הלל בשוכח בחצר. ודברי רב משרשיא מוסבים על הדבר השני שנחלקו בו.[47] ולכן אם הניח את הכלי בשעת קישור עבים בין לר׳ מאיר ובין לר׳ יוסי מחלוקתם של בית הלל ובית שמאי היא גם בחצר, ואם הניח בשעת פיזור העבים בין לר׳ מאיר ובין לר׳ יוסי מודים בית שמאי שהשוכח בחצר טהור, נחלקו במקרה שהניח בשעת קישור העבים ונתפזרו וחזרו ונתקשרו, שלדעת ר׳ מאיר מודים בית שמאי בחצר כיון שבטלה מחשבתו ונחשב שוכח, ולדעת ר׳ יוסי גם בזה בית שמאי מחמירים. אך אם הניח כלי תחת הצינור אין חילוקים ואפילו אם הניח בשעת פיזור עבים נחלקו בית הלל ובית שמאי. ופסק הרמב״ם כר׳ מאיר. **וכתב הש״ך** שדברי הב״י נכונים וכדבריו מוכח בפירוש המשנה לרמב״ם, ואף הגמרא מתיישבת לפי פירוש זה.[48]

(4) כלי שהתמלא שלא לדעת מתי המים שבו נעשים שאובים. סעיפים מא - מג

*** הניח כלי ליבוש**

ספרא שמיני פרשה ט – אילו אמר מקוה מים יהיה טהור יכול אפילו מילא בכתיפו ועשה מקוה בתחילה יהיה טהור תלמוד לומר מעין מה מעין בידי שמים אף מקוה בידי שמים, אי מה מעין שאין בו תפיסת ידי אדם אף מקוה שאין בו תפיסת ידי אדם יצא המניח קנקנים בראש הגג לנגבן (ליבשן) ונתמלאו מים, תלמוד לומר בור.
משנה מקואות ב,ז – המניח קנקנים בראש הגג לנגבן ונתמלאו מים **רבי אליעזר אומר** אם עונת גשמים הוא אם יש בו כמעט מים בבור ישבר ואם לאו לא ישבר **רבי יהושע אומר** בין כך ובין כך ישבר או יכפה אבל לא יערה.

רא״ש – **ר׳ אליעזר סבר** הא דמכשר במניח קנקנים אף על פי שיש בו קצת תפיסת ידי אדם היינו דיקא על ידי תערובות מים אחרים כגון שעונת גשמים היא (ומן הסתם יש בבור מי גשמים) או שיש מעט מים בבור, אבל אם יעשה כל המקוה מהם לא, ואפילו ע״י תערובות מים אחרים דוקא שישבר הקנקנים ולא ישים ידיו בהם אף לכפותם דאז חשיב תפיסת ידי אדם לפסול. **ורבי יהושע סבר** דמכשיר ואפילו עושה כל המקוה מהם ואפילו שלח בהם יד לכפותם ובלבד שלא יגביהם לערותם וכן הלכה. **וכ״כ רמב״ם** – המניח קנקנים בראש הגג לנגבם וירדו להם גשמים ונתמלאו אף על פי שהיא עונת הגשמים[49] ה״ז ישבור את הקנקנים או יכפם והמים הנקוים מהם כשרים לטבול ואף על פי שכל המים האלו היו בכלים שהרי לא מלאן בידו, לפיכך אם הגביה את הקנקנים והערם הרי כל המים שבהם שאובין. **וכ״כ שו״ע**.

---

[47] מה שגרם לרמב״ם להבין שדברי רב משרשיא מוסבים רק על שכח בחצר, זה שללא דבריו של רב משרשיא דברי ר׳ יוסי תמוהים, דנהי דתחת הצינור גזרו בית שמאי שוכח אטו מניח משום דדרך להניח כלים תחת הצנור לקבל מים הילכך שייך למיגזר ביה, אבל בחצר דאינו מצוי כל כך להניח בו כלים לקבל מים נהי דאסרו במניח לא הוה להו לגזור בשוכח (ב״י).
[48] וקשה הרי כל רבי מאיר ורבי יוסי הלכה כרבי יוסי (עירובין מ:).
ב״י – סובר הרמב״ם דהלכה כרבי מאיר משום דבגמרא (שבת יז.) אמרינן דרבי טרפון סבירא ליה כוותיה.
ב״ח – אע״ג דקיימא לן ר״מ ורבי יוסי הלכה כרבי יוסי הני מילי היכא דפליגי אליבא דנפשייהו אבל הכא דפליגי אליבא דב״ש וב״ה לא.
ש״ך – צ״ע דבכמה דוכתי משמע דבכל גווני קי״ל כרבי יוסי אלא נראה לי משום דבירושלמי פרק קמא דשבת חשיב הך דהצנור מי״ח דבר והיינו כרבי מאיר וגם פשטא דסוגיא בש״ס בי״ח דבר רהיטא, כרבי מאיר.
[49] ש״ך – אע״פ שהיא עונת גשמים. ונתמלאו מים אף על פי שהניחם בשעת קישור עבים ולא נתפזרו וירדו גשמים הרי זה ישבור כו׳, כ״כ העט״ז ורצה לומר כיון שהעלם לנגבם חשיבי שלא לדעת שהרי לא הניחם שם בשביל שירדו גשמים לתוכן אלא לנגבן.

*** שכח כלי ששימש לקבל**

משנה מקואות ב,ח – הסייד ששכח עציץ בבור ונתמלא מים אם היו המים צפים על גביו כל שהו ישבר ואם לאו לא ישבר **דברי ר׳ אליעזר**, **ורבי יהושע אומר** בין כך ובין כך ישבר.

רא״ש – הסייד וכו׳. הסייד אומן שסד את הבור בטיט כדי שלא יבלע את מימיו כדתנן ׳בור סיד שאינו מאבד טפה׳ ולאחר שסד שכח את העציץ (שהביא בו את הסיד) בבור ונתמלא מים, אם המים צפים ע״ג העציץ לא חשיב המים שבתוכו שאובין כיון שמחוברים למקוה וישבור את העציץ, אבל אם הגביה ועירה מים למקוה נעשו שאובין. ואם לא היו צפין נעשו שאובין. **ור׳ יהושע סבר** אפילו אין המים צפין על גביו לא חשיבי שאובין (כיון שמחוברים למקוה. כך גרס ב״י) וישבר. אבל לא יכפה דחשיב תפיסת ידי אדם יותר ממניח קנקנים לנגבן דהתם לא חישב עליהם לקבלה מעולם דלא העלה אלא לנגבם (ואילו העציץ הונח כדי לקבל בו את הסיד).

ב״י – משמע קצת מדברי הרא״ש דההיא דהסייד ששכח עציץ בבור לא דמיא למניח קנקנים בראש הגג דהנהו אפילו אין שום מים בבור אלא מה שבקנקנים כשר ואלו ההיא דסייד ששכח עציץ בבור צריך שיהיו מים בבור זולת מים שבעציץ שהרי לא הכשיר בהם אפילו לרבי יהושע אלא מפני שהם מחוברים למקוה ומשמע דביש מים במקוה מיירי... **וכן נראה גם כן מדברי הרמב״ם** שכתב בפרק ד׳ מהלכות מקואות (ה״ה) בדין זה הסייד ששכח עציץ במקוה ונתמלא מים אף על פי שלא נשאר במקוה אלא מעט והרי העציץ יש בו רוב המקוה הרי זה ישבור את העציץ במקומו ונמצא המקוה כולו כשר ע״כ, משמע בהדיא שאם לא היו מים במקוה זולת מי העציץ לא, וטעמא דמילתא משום דחשיב תפיסת ידי אדם יותר מהנחת קנקנים בראש הגג, וכדכתב הרא״ש לענין שישבר ולא יכפה בעציץ כי היכי דשרינן לכפות במניח קנקנים בראש הגג. **וכ״כ שו״ע** (את לשון הרמב״ם).

*** הניח כלים כדי שיקבלו בדפנותיהם ולא בתוכם**

משנה מקואות ב,ט – המסדר קנקנים בתוך הבור ונתמלאו מים אף על פי שבלע הבור את מימיו הרי זה ישבר.

רא״ש – ׳המסדר קנקנים בתוך הבור׳. שהוא מלא מים כדי שיבלעו המים בתוך דופני הקנקנים ולא יבלעו המים שינתן לתוכן (כלומר ע״י שהקנקנים יבלעו את המים שבבור, אח״כ, כשישתמש בקנקנים לשתית מים או יין הם לא יבלעו בקנקנים). ׳ונתמלאו מים׳. כי נבלעו המים בדפנותיהם וגם עברו לתוכן עד שנתמלאו מים: ׳אף על פי שבלע הבור את מימיו׳ - ישבר. הקנקנים דהמים שבתוכם לא חשיבי שאובים שלא כוון שיכנסו המים לתוכן. **וכ״כ רמב״ם** – המסדר את הקנקנים בתוך המקוה כדי לחסמן ונתמלאו מים אף על פי שבלע המקוה את מימיו ולא נשאר שם מים כלל אלא מים שבתוך הקנקנים הרי זה ישבור את הקנקנים והמים הנקוין מהן מקוה כשר. **וכ״כ שו״ע**.

ב״י – נראה לי דהאי סתמא אליבא דרבי יהושע היא, אבל רבי אליעזר פליג עליה בקל וחומר ממניח קנקנים בראש הגג. ואכתי איכא למידק דבמסדר קנקנים בתוך הבור לא קתני או יכפה כדקתני גבי מניח קנקנים בראש הגג. ונראה דטעמא כדפרישית דעל כרחך לא קאמר רבי יהושע יכפה אלא במניח קנקנים בראש הגג לנגבן שלא היתה שם דעת שאיבה כלל, אבל במסדר קנקנים בתוך הבור שהיתה שם דעת שאיבה קצת ישבר, אבל לא יכפה, ומכל מקום כיון שלא כיון שיכנסו המים לתוכן אף על פי שבלע הבור את מימיו כלומר שכל מי המקוה נבלעו בקנקנים ולא נשאר שם מים כלל זולת מי הקנקנים ישבר.

*** הניח כלי בשעת קישור עבים והתפזרו וחזרו ונתקשרו**

רא"ש – הא דמטהרי ב"ה דוקא כששבר הכלי או כפאו על פיו בלא הגבהה. ואם הגביהם ועירן נעשו שאובין כדתנן לעיל (מקואות פ"ה) גבי המניח קנקנים בראש הגג. **וכ"פ טור ושו"ע**.

ב"י – מה שכתב דהא דמטהרי בית הלל דוקא בששיבר הכלי או כפאו על פיו בלא הגבהה לא תיקשי למה שכתבתי לעיל (סוף ע"א) דמסדר קנקנים לתוך הבור ישבר אבל לא יכפה לפי שהיה דעתו שישאבו ממי המקוה והכא אף על פי שהיה דעתו שיקבלו מי הצנור כשימשכו ממנו ואפילו הכי שרי לכפות דאיכא למימר שאני התם דבשעה שנתפזרו העבים בטלה לה מחשבה קמייתא לגמרי ואין כאן לדעת וכל שכן בהניחם בשעת פיזור עבים דמוכחא מילתא שלא היתה שם מחשבה כלל הילכך שרי לכפות.

ו. הכשרת כלי כדי שלא יפסול משום שאובים. סעיף מ

(1) מקור הדין

משנה מקוואות ד,ה – השוקת שבסלע... אינה פוסלת את המקוה (אם ירדו לתוכה מי גשמים, ונפלו ממנה למקוה שאין בו ארבעים סאה, לא נפסל המקוה משום מים שאובים)... היתה כלי וחברה בסיד... פוסלת את המקוה. ניקבה מלמטה או מן הצד ואינה יכולה לקבל מים כל שהם כשירה (כלומר שהנקב מהצד לא גבוה מה תחתית באופן שהכלי לא מקבל מים מן הנקב ולמטה). וכמה יהיה בנקב? כשפופרת הנוד (כשפופרת הנתונה ע"פ הנוד שהקוטר שלה הוא שתי אצבעות. כמובא לקמן בדין השקה). אמר רבי יהודה בן בתירא מעשה בשוקת יהוא שהיתה בירושלים והיתה נקובה כשפופרת הנוד והיו כל הטהרות שבירושלים נעשות על גבה (שהיו מטבילים בה כלים טמאים) ושלחו בית שמאי ופחתוה (ושברוה ברובה) שבית שמאי אומרים עד שיפחת רובה.

תוספתא מקוואות ד – קסטלין (כלי) המחלק מים בכרכין אם היה נקוב כשפופרת הנוד אין פוסל את המקוה ואם לאו פוסל את המקוה. הלכה זו עלו עליה בני אסיה שלש רגלים ביבנה ולרגל השלישי הכשירוהו אפילו נקוב כמחט. אמר ר' אלעזר בר' יוסי הלכה זו הורתי ברומי לטהרה וכשבאתי אצל חברי אמרו לי יפה הורית במה דברים אמורים (שהנקב אינו מכשיר עד שיהיה כשפופרת הנוד) מן הצד אינו פוסל את המקוה, ואם היה מקבל כל שהוא מן הנקב ולמטה פוסל את המקוה. פקקו בסיד ובבניין (ובצרורות. רא"ש ור"ש) אינו פוסל את המקוה, בסיד ובגפסיס (כמין סיד לבן יותר. ערוך, הובא בט"ז) פוסל את המקוה על גבי הארץ ועל גבי סיד וגפסיס או שמירח בטיט מן הצדדין אינו פוסל את המקוה.

נחלקו הראשונים בפירוש המשנה והתוספתא.

(2) שיטת רא"ש, טור ושו"ע

רא"ש – כמה יהא בנקב פשטא דמתני' קאי אמאי דסליק מיניה כמה יהא בנקב לבטלו מתורת כלי שלא יפסול את המקוה מחמת שאיבה ומייתי עובדא דשוקת יהוא שהיתה נקובה כשפופרת הנוד כדי שלא יפסלו המים המקלחין לתוכה. אבל בפ"ק דיבמות (דף טו א) מייתי הך דשוקת יהוא על ענין עירוב מקואות כשפופרת הנוד ומשמע שלא היו מ' סאה בשוקת והיה מחובר למקוה שלם בנקב כשפופרת הנוד, ומלתא באפי נפשיה ולא קאי אריש. אבל נקב דרישא לא בעי כשפופרת הנוד כיון דהנקב הוא למטה בשוקת ואינה יכולה לקבל מים בכל שהוא, בנקב כל שהוא נתבטלה מתורת כלי.

ובתוספתא (פ״ד) פליגי תנאי, והא דתניא קסטלין... אם היה נקב כשפופרת אינו פוסל את המקוה... הלכה זו עלו בני אסיא ג׳ רגלים ביבנה ורגל שלישי הכשירו להם אפי׳ נקב כמחט. א״ר אליעזר ב״ר יוסי הלכה זו הוריתי ברומי לטהרה וכשבאתי אצל חבירי אמרו לי יפה הורית במה דברים אמורים מן הצד. פירוש במה דברים אמורים מן הצד כל זה מדברי חביריו שאמרו לו יפה הורית במה דברים אמורים שהנקב אינו מכשיר עד שיהא כשפופרת הנוד מן הצד... וסוגיא דיבמות דמוקמא ההוא דשוקת יהוא בעירוב מקואות סבירא לה כתנא דסבר מלמטה מהני נקב כל שהוא. הלכך צריכה לשנות פשטא דמתני׳ ולומר דמילתא באפיה נפשה היא ולא קאי אריש **ורבינו מאיר ז״ל** כתב וזה לשונו נראה דהלכה כרבי אליעזר ברבי יוסי דמעשה רב וחביריו נמי אמרו לו דיפה הורה ואף על גב דפשטא דסתם מתני׳ משמע דבכמה יהא בנקב קאי אמאי דסליק מיניה דמשמע דאפי׳ נקבה למטה בשוליה בעינן כשפופרת הנוד מכל מקום כיון דסתמא דהש״ס מייתי להההיא דשוקת יהוא בפרק קמא דיבמות לענין עירוב מקואות אלמא קיימא אנקבה מלמטה לענין לפסול כל המקוה דהתם לא בעינן כשפופרת אלא כמלא מחט וכר״א ברבי יוסי. **וכן בפסקי רבינו שמחה**... **וכן הביא ראיה רבינו שמשון**. ובביאור סוף דברי התוספתא **כתב הרא״ש** – ׳בסיד ובבנין׳ שהביא סיד וצרורות ופקק בו הנקב לא חשיבא סתימה. אבל ׳בסיד ובגפסיס׳ יחד חשיבא סתימה מעלייתא וחשיב כלי. ׳ע״ג הארץ׳ כלומר לא סתם את הנקב אלא הושיבו על הארץ כדי שלא יצאו המים או ׳על גבי סיד וגפסיס או שמירח הנקב מצדדין׳ אכתי לא הוי כלי ואינו פוסל את המקוה. **וכ״כ ר״ש**.

טור – כלי שנקב בשוליו אפי׳ כל שהוא אינו חשוב עוד כלי לפסול המקוה וכתב א״א הרא״ש ז״ל בתשובה מ״מ אין להקל לעשות מקוה לכתחלה ולהביא מים בכלי מנוקב כזה (אבל אם הוא כשפופרת הנוד מביא אפילו לכתחילה. ט״ז[50]) [51] ובצדדין אינו בטל מתורת כלי עד שיהא ברוחב הנקב ב׳ אצבעות על ב׳ אצבעות (כשפופרת הנוד)... ויהא קרוב לשוליו שאינו יכול לקבל שום מים ממנו ולמטה אבל אם מקבל שום מים למטה ממנה לא נתבטל מתורת כלי. ואם עירב סיד וצרורות וסתם בהן הנקב לא חשיב סתימה להחזירו לתורת כלי או אם הושיבו על גבי הארץ אפי׳ על גבי סיד וגפסיס לא חשיב סתימה אבל אם עירב סיד וגפסיס וסתמו חשיב סתימה. **וכ״כ שו״ע מ**.

*** ריקון המקוה כדי לנקותו**

הג׳ הסמ״ק – (ג׳ לוגין פוסלים) דוקא משנים או שלשה כלים (כך שבכל נפילה יש לפחות לוג), אבל ד׳ או יותר כשר כדאיתא בפ״ק דתמורה, ולפי זה אין צריך לנקוב הדליים ששואבים בהם המקוה כדי לנקותו (מפני שאין חשש שיפול לוג מהכלי בבת אחת), ומ״מ טוב לנקוב אותו. **וכתב רא״ש** – הרוצה לטהר ולנקות מקוה ויראו שמא יחזרו למקוה מן הכלי ששואב בו המים לחוץ ג׳ לוגין ויפסלו את המקוה אחר שנחסר ואין בו מ׳ סאה כיצד יעשה ינקוב הכלי בשוליו נקב כל שהוא ולא יהו המים שבתוכו שאובין. **וכ״כ מרדכי וטור**. **וכ״כ שו״ע**.[52]

מהרי״ק נו – היכא שלא ניקב הדלי כלל נלע״ד שחששא רחוקה היא לומר שנפלו ג׳ לוגין בלי הפסק אחר שנחסר המקוה ממ׳ סאה, וכמו שכתב רבינו פרץ (הג׳ הסמ״ק) שאין לחוש לזה. ועוד דהיאך ניחוש לג׳ לוגין דלכל הפירושים

---

[50] **ט״ז** ס״ק מז – קשה הא בסעיף שקודם זה כתב דכל שהוא על ידי אדם פוסל אפי׳ אינו כלי וכדכתבנו גם לדעת הטור לעיל סעיף ט״ו על כן צ״ל דכאן מיירי שלא נשפך מכלי זה על ידי אדם האוחזו אלא מניחו סמוך למקוה והמים באים מן זה הכלי למקוה וממשיך המים דרך עליו למקוה דמותר מן הדין אפי׳ בנקוב כל שהוא בשוליו מ״מ לכתחלה לא יעשה כן אלא א״כ ניקב בשוליו כשפופרת הנוד. ע״כ. **אמנם** אח״כ כתב תירוץ נוסף – נראה לע״ד לתרץ בזה דכל שניקב הדלי אין חשש מחמת שבא מידי אדם דכיון שהמים שבדלי נשפכים תמיד ממנו לתוך הבאר דרך הנקב הוה כאילו לא הופסקו והוה חבור... אך קשה עדיין הא אפי׳ הוה כשפופרת הנוד ולא הוי שאובים אף שהוא על ידי אדם וכדפירשנו מ״מ קשה היאך יעשה כל המקוה לכתחלה ע״י כלי זה דהא מ״מ לא נעשה ע״י שמים ואנן בעינן דומיא דמעיין וכזו הקשה הראב״ד לעיל סעיף ט״ו בדין דאם העביר ג׳ לוגין כו׳... על כן צריכין לומר גם כאן דמיירי שמביאם ע״י המשכה למקוה ודין המשכה מבואר בסעיף מ״ו ואף על גב דבהמשכה פוסל ברוב וכאן עושה כל המקוה כן התם שאני שממשיך בשאוב אבל אין כאן שאיבה כיון דלא נפסק מן המחובר אלא שצריך תיקון דלא יהא פסול כיון דלא נעשה ע״י שמים בזה מהני אפי׳ הומשכה כולה בדרך זה.

[51] **ב״י** – אף על פי שבתשובות הרא״ש שבידי לא מצאתי שכתב כן אפשר שחסר בהן אותה תשובה שהביא רבינו אלא שקשה לי על אותה תשובה דכיון שהוא ז״ל פסק בפסקיו להתיר, וכתב שכן פסקו רבינו מאיר ורבינו שמחה ורבינו שמשון שהוכיחו והכריחו כן מסוגיית התלמוד ומהתוספתא מאיזה טעם כתב בתשובה שאין להקל בכך.

[52] הקשו האחרונים הרי בסעיפים טו, לט נפסק שכל מים שבאו ע״י אדם אפילו ממילא נחשבים שאובים ופוסלים, גם אם לא באו מכלי.
ש״ך ס״ק מו – י״ל דשאני התם (כלומר כאן בסעיף מ) כיון דשואב המים משם אם כן ודאי לא ניחא ליה שיפלו המים לשם דהא אדרבה שואב אותם משם והוי ממילא (שלא ע״י אדם).
ט״ז ס״ק מז – נראה לע״ד לתרץ בזה דכל שניקב הדלי אין חשש מחמת שבא מידי אדם דכיון שהמים שבדלי נשפכים תמיד ממנו לתוך הבאר דרך הנקב הוה כאילו לא הופסקו והוה חבור (עיין בדבריו בפנים שהאריך לבסס את תירוצו).

אפילו ודאי נפלו ג׳ לוגין למקוה חסר אין פוסלים אלא מדרבנן. **וע״פ זה כתב רמ״א** – אם אין הכלי גדול כ״כ שבודאי יפלו שם שלשה לוגין שאובין אלא שיש לחוש שמא נפלו בזה אחר זה וכיוצא בזה אזלינן לקולא דספיקא דשלשה לוגין שאובין הוי ספיקא דרבנן ואין לחוש בדיעבד.[53]

(3) שיטת הרמב״ם

רמב״ם – השוקת שבסלע אינו פוסל את המקוה לפי שאינה כלי, אבל כלי שחיברו בסלע פוסל את המקוה אף ע״פ שחיברו בסיד, ניקבה מלמטה או מן הצד כשפופרת הנוד כשירה ואינה פוסלת את המקוה. הלוקח כלי גדול כגון חבית גדולה או עריבה גדולה ונקבו נקב המטהרו וקבעו בארץ ועשאהו מקוה ה״ז כשר. וכן אם פקק את הנקב בסיד ובבנין אינו פוסל והמים הנקוין בתוכו מקוה כשר, סתמו בסיד או בגפסיס עדיין הוא פוסל את המקוה עד שיקבענו בארץ או יבנה, ואם הוליכו על גב הארץ ועל גב הסיד ומירח בטיט מן הצדדין הרי זה כשר. **ביאר הב״י** – משמע לי מתוך דבריו שהוא ז״ל מפרש מתניתין כפשטה דכמה יהא בנקב קאי למאי דסליק מיניה דהיינו לענין לבטלו מתורת כלי שלא יפסול המקוה מחמת שאיבה קאמר כמה יהא בנקב כשפופרת הנאד.[54] ומ״ש הלוקח כלי גדול כגון חבית גדולה וכו׳ נראה שטעמו מההיא דתניא בתוספתא (שם) קסטילון המקלח מים בכרכים והוא ז״ל מפרש דקסטילון היינו שדרך כרכים להניח במקום מוצא המים חבית גדולה או עריבה גדולה של חרס ושם מתכנסים כל המים הבאים לכרך ומשם יפרדו לקלח לכל מעיינות הכרך. וסובר ז״ל דהלכה כרבי אלעזר ב״ר יוסי כיון שהודו לו חביריו והוא ז״ל סובר דמאי דאמר רבי אלעזר ב״ר יוסי הלכה זו הוריתי ברומי לטהרה פירושו הוריתי דשיעור נקב דקסטילון להכשירו למקוה יהא כשיעורו לטהרה דהיינו כמוציא זית שזהו שיעור המטהר לכלי חרס מידי טומאה לגמרי...[55]

ואם תאמר הרי שם כתב כלי סתם ואף כלי חרס במשמע והצריך בו שיהא בנקב כשפופרת הנאד והיכי מכשיר ביה הכא בנקב המטהרו דהיינו כמוציא זית **ויש לומר** דהתם שאני שחיבר הכלי בסלע בעודו שלם כדמשמע מדבריו דכיון שהיה שלם בשעה שחברו בסלע לא נתבטל שלימותו עד שינקב נקב גדול כשפופרת הנאד אבל הכא שנקבו ואחר כך קבעו וכדקתני ונקבו וקבעו בארץ כיון שניקב נקב המטהרו מידי טומאה ובטל ליה שם כלי מיניה קודם שקבעו שפיר דמי **אי נמי** דכלי שחיברו בסלע דקאמר בכלי אבנים היא דומיא דשוקת דנקט ברישא ומשום דכלי אבנים אינן מקבלין טומאה (מנחות סט:) לא שייך לשעורי בהו בכדי טהרה הילכך משערינן בהו כשפופרת הנאד. **אי נמי** אפילו אם תמצי לומר דכלי שחיברו בסלע כל כלי במשמע ואפילו כלי חרס איכא למימר דגזרו ביה משום דשוקת שבסלע כשרה בלא שום נקב ואיכא למיחש דאתו למיטעי ולאכשורי בכלי שחיברו בסלע בלא שום נקב ולפיכך הצריכו בכלי שחיברו בסלע לעשות נקב גדול כשפופרת הנאד כי היכי דליהוי היכרא במילתא[56]...

ומ״ש (שם ה״ד) וכן אם פקק את הנקב בסיד ובבנין אינו פוסל וכו׳ מבואר שכל זה הוא מהתוספתא שהבאתי לעיל אלא שהוא ז״ל מפרש דתוספתא אשמעינן דלאכשורי מים שבחבית או עריבה של חרס הללו תרתי בעינן **חדא** שיהא ניקב נקב המטהרו דהיינו כמוציא זית (בכלי חרס[57]). ועוד צריך שיקבע בארץ דומיא דקסטילון (דהיינו קבורה בארץ. ב״י

---

[53] אמנם למעשה המהרי״ק החמיר וכתב שאם אפשר ואין טורח יש להחמיר. אך הרמ״א לא חשש לזה והיקל לגמרי.

[54] המשך דבריו – ולפי זה צריך לומר בההיא דפרק קמא דיבמות דתרי שוקת יהוא היו בירושלים חדא שהיו מטבילין בתוכה ולא היו בה מ׳ סאה אבל מקוה שלם היה בצדה ומתערבים מים שבשוקת עם מי המקוה דרך הנקב והיינו ההיא דהתם ובריתא הוא בשום דוכתא ועוד שוקת יהוא אחרת היתה שהיו המים נמשכים בה ויורדים למקוה ועשו לה נקב כדי לבטלה מתורת כלי והיינו הך דתנן במסכת מקואות ושיעורא דנקב דעירוב מקואות ושיעורא דלבטלו מתורת כלי שוים הם דבתרווייהו הוי כשפופרת הנאד... **ואם תמצא לומר**... איכא למימר דאין הכי נמי דדא ודא אחת היא ובין הכא ובין התם לא לענין עירוב מקואות מיתניא אלא לענין נקב המבטלה מתורת כלי וכפשטא דמתניתין דהכא והא דקאמר עלה התם ותנן עירוב מקואות כשפופרת הנאד ובחללה כשני אצבעות חוזרות למקומן לא מייתי לה אלא ללמוד ממנה שיעורא דכשפופרת הנאד כמה הוי ולא לומר דההיא דשוקת יהוא מיתניא לענין עירוב מקואות כלל.

[55] המשך דבריו – כמבואר בדבריו פרק י״ט מהלכות כלים (ה״א) ומה ששנינו בתוספתא במה דברים אמורים מן הצד וכו׳ סיומא דמילתא דתנא קמא הוא ואינו ענין לדברי רבי אלעזר ב״ר יוסי.

[56] ש״ך – משמעות הב״י גופיה דס״ל אינך שנויא עיקר (ולא התירוץ הראשון) דכתב אח״כ על הטור ׳ואי כהרמב״ם ס״ל הא איהו סבר דבכלי חרס כמוציא זית טובלין בתוכו ואלו הטור מצריך כשפופרת הנאד לגיגית סתם אפילו כ״ח׳ ע״כ ומאי קושיא הא י״ל הטור מיירי כשקבעוה שלם אלא ודאי אין חילוק. ע״כ הש״ך. וקודם לכן כתב שכ״מ מהרמ״א, שעל השו״ע שהביא את הרמב״ם שצריך נקב המטהרו (לגבי טבילה בכלי) כתב הרמ״א – וי״א דבעינן נקב כשפופרת הנוד. ע״כ. כלומר הרמ״א מביא את הטור כדעה החולקת על הרמב״ם.

[57] **הג׳ סמ״ק (קצד) ותוס׳** תמורה יב,ב כתבו שגודל הנקב צריך להיות ככונס משקה. **וכתב ב״י** (עמ׳ רעד) – יש לומר שהם ז״ל היו מפרשים דהא דאמר רבי אלעזר ב״ר יוסי הלכה זו הוריתי לטהרה היינו לומר שהורה ששיעור הנקב לבטלו מתורת כלי לענין שאוב הוא שיעור נקב המטהרו מטומאתו וכדפרישית לעיל (ריש צט.) לדעת הרמב״ם, אלא שהתוספות וסמ״ק סוברים כדברי ר״י שכתבו התוספות עצמם בסוף פרק המצניע (שבת צו. ד״ה ולענין) דכלי חרס המיוחד למשקין כשניקב למטה במקום שאין נשאר למטה מן הנקב שיעור כלי הוי שיעור טהרתו בכונס משקה, ולפי זה צריך לומר דבדליים של חרס איירי אבל אם הם של מין אחר שיעורם בכדי טהרתם.

בהמשך) או שיהיה בו הוכחה שהוא דבר של בנין ולא דבר של כלי או שיורי כלי ומשום הכי קתני שאם פקקו בסיד ובבנין כלומר בצרורות וכיוצא בהם כעין בנין לא חשיב כלי כלל ולפיכך אינו פוסל את המקוה, והוא הדין דכשר לטבול בו... אבל כשסתמו בסיד או בגפסיס לבד כיון דאין דרך בנין באלו לבדם בלא אבנים או צרורות נמצא שחיסר אחד מהתנאים הצריכים לבנין הילכך עדיין שם כלי או שיורי כלי עליו ופוסל את המקוה כמו שהיה פוסל קודם שסתמו... **איכא למידק** אמאי כתב והוליכו על גב הארץ וכו' ולא כתב והניחו על גב הארץ ולפיכך נראה שאפשר לפרש דהכי קאמר אם גררו על גב הארץ או על גב הסיד ונסתם הנקב מחמת מה שנדבק בו באותה גרירה ואחר כך מרח בטיט מן הצדדין כלומר סביבות הנקב כדי להעמיד מה שנדבק בו בשעת גרירה כשר דהשתא הוי שפיר כבנין דמה שנדבק בו על ידי הגרירה הוי כצרורות, ומירוח דטיט הוי במקום סיד שטחין בבנין ומשום הכי כשר.

=> **לדעת הרמב"ם** כדי להכשיר כלי שלא יפסול משום שאובים צריכים להתקיים שני תנאים: 1. נקב בגודל שמטהר את הכלי (ומבואר בדברי הב"י לעיל מדוע בשוקת הצריכו כשפופרת הנוד).[58] 2. שיהיה קבוע בארץ (ע"י קבורה בארץ) או שתיהיה בו הוכחה שהוא דבר של בנין, כגון שסתם את הנקב בצרורות וסיד כדרך בנין.

ז. מים שאובים שבצידו או באמצעיתו של מקוה חסר. סעיפים יז,יח

(1) עיקר הדין. סעיף יז

משנה מקואות ו,י – האביק שבמרחץ בזמן שהוא באמצע פוסל, מן הצד אינו פוסל מפני שהוא כמקוה סמוך למקוה **דברי ר' מאיר וחכ"א** אם מקבלת האמבטי רביעית עד שלא יגיעו לאביק כשר ואם לאו פסול **ר' אלעזר בר' צדוק אומר** אם מקבל האביק כל שהוא פסול.

רמב"ם בפה"מ – אמבטי היא בריכת המרחץ. ואביק הדוד. והמים היורדים לתוך האמבטי ולתוך האביק הם מים כשרים, אלא שכל מה שיהיה מהן בתוך האביק הן פסולין מפני שהן נעשין שאובין, מפני שהאביק הזה הוא כלי. ומצורת בניניהם וצורת האביק הזה היו מובנים טעמי מחלוקת זו (אך אנחנו לא יודעים איך זה היה בדיוק, אך הכלל היוצא ממשנה זו ברור, כפי שכותב מיד). וכבר ידעת את הכללים המועילים והם שמים שאובים בצד מים כשרים אינם פוסלים אותם ואף על פי שנגעו המים במים, ובאמצע פוסל מפני שכבר נעשו מים שאובין בתוך המקוה. והלכה כחכמים. **וכתב רמב"ם** הלכות מקואות ו,יא – מים שאובין שהיו בצד המקוה (שהוא פחות מארבעים סאה) אף ע"פ שהמים נוגעין במי המקוה לא פסלוהו מפני שהן כמקוה (כשר) סמוך למקוה (שאוב), היו השאובין באמצע פוסלין את המקוה.[59] **וכ"פ שו"ע**.

---

[58] מוסכם שכדי להכשיר כלי חרס מספיק לנוקבו בנקב המטהרו שהוא כמוציא זית. נחלקו מה הדין לדעת הרמב"ם בשאר כלים, מתכת ועץ ששיעור נקב המטהרם הוא כמוציא רימון (שהוא כטפח, היינו שאפשר לסובב בו אגרוף רגיל. כלים פי"ז מ"א):
ב"י – ומ"ש אחר כך (שם ה"ח) השידה והתיבה שבים אין מטבילין בהן אלא אם כן היו נקובים כשפופרת הנאד והיא משנה בפרק ו' דמסכת מקואות (מ"ה) הטעם שלא הצריכו בהן נקב המטהרן כמו שאמרו בכלי חרס נראה דהיינו משום דכלי חרס שאני דשיעור המטהרן הוי בציר משפופרת הנאד הילכך כיון דבטל שם כלי מינייהו בנקב כמוציא זית בהכי סגי אבל בשידה ותיבה שהן כלי עץ ושיעור המטהרן הוא גדול מאד שהוא בכמוציא רמון ראו חכמים דלבטלו מתורת כלי לענין מקוה דליסגי ליה בכשפופרת הנאד שהוא שיעור המספיק לענין עירוב מקואות דאף על גב דלבטלו מכלי לענין טומאה צריך שיהיה יותר גדול שיעורא דלטומאה וטהרה לחוד ושיעורא דלענין מקואות לחוד.
רע"א (שו"ת מהדו"ק מ) – דברי הב"י תמוהים לי, במה דמקשה להרמב"ם בשידה ותיבה... והא בפשוטו ניחא דמחמת חיבור לנהר אתינן עלה דמהני אף שאינו בטל מתורת כלי, אלא דבעינן כשפה"נ דבבציר מהכי לא הוי חבור. **וכן תמה בלחם ושמלה** (שמלה רא,כה).
[59] נראה שהב"י לא גרס במשנה 'דברי ר' מאיר' אלא לפי גירסתו זו דעת סתם, והוא הבין שהרמב"ם בהלכות פסק כת"ק ולא כחכמים, אך לענ"ד נראה שהרמב"ם בהלכות כתב את מה שמוסכם לכולם, ולא התייחס למקרה המיוחד שדיברו בו חכמים.

(2) מים שאובים שבצד המקוה אך נמוכים ממנו. סעיף יח

משנה מקואות ו,יא – המטהרת שבמרחץ (היינו בריכות של מים צוננים, שהיו משתטפים בתוכן לאחר שיצאו מן המרחץ של חמין, כדי לשטוף את עצמם מהזיעה, ופעמים שהן שתי בריכות זו למעלה מזו ובכותל שביניהם יש נקב[60]) התחתונה מליאה שאובין והעליונה מלאה כשרין אם יש כנגד הנקב שלשה לוגין (שהנקב גדול עד שיש במים שכנגדו שיעור שלושה לוגים) פסול (פסולים המים שבבריכה העליונה, אם אין בהם ארבעים סאה כאילו התערבו בהם שלושה לוגים מהשאובים שבתחתונה), כמה יהא בנקב ויהיה בו שלשה לוגין אחד משלש מאות ועשרים לבריכה (החשבון הוא בהנחה שבבריכה התחתונה יש ארבעים סאה, ושלושה לוגים מתוך ארבעים סאה הם אחת משלוש מאות ועשרים) **דברי ר' יוסי**, **ור' אלעזר אומר** אפילו התחתונה מליאה כשרים והעליונה מליאה שאובין ויש בצד הנקב שלשה לוגין - כשר, שלא אמרו אלא שלשה לוגין שנפלו.

רמב"ם (פסק כר' יוסי) – שתי בריכות זו למעלה מזו וכותל ביניהן והעליונה מלאה מים כשירים והתחתונה מלאה מים שאובין ונקב בכותל שבין העליונה לתחתונה, אם יש כנגד הנקב ג' לוגין מים שאובין נפסלה העליונה מפני שהנקב כאילו הוא באמצע העליונה לא בצדה. כמה יהיה בנקב ויהיה בו שלשה לוגין הכל לפי הבריכה, אם היתה הבריכה התחתונה מ' סאה צריך שיהיה הנקב אחד מג' מאות וכ' לבריכה, היתה כ' סאה צריך להיות הנקב אחד מק"ס לבריכה וצא וחשוב לפי חשבון זה, שהסאה ו' קבין והקב ד' לוגין והלוג ו' ביצים. **וכ"פ שו"ע**.

ח. דין מקוה חסר שנפלו לתוכו ג' לוגין מים שאובים והכשרתו. סעיפים יט,כא,כב

(1) דינו של המקוה. סעיף יט

משנה מקואות ג,א – **רבי יוסי אומר** שני מקואות שאין בהם ארבעים סאה ונפלו לזה לוג ומחצה ולזה לוג ומחצה ונתערבו כשרים מפני שלא נקרא עליהן שם פסול, אבל מקוה שאין בו ארבעים סאה ונפלו בו שלשה לוגין ונחלק לשנים פסול מפני שנקרא עליו שם פסול, **ורבי יהושע** מכשיר, **שהיה רבי יהושע אומר** כל מקוה שאין בו ארבעים סאה ונפלו לו שלשה לוגין וחסר אפילו קרטוב כשר מפני שחסרו לו שלשה לוגין **וחכמים אומרים** לעולם הוא בפסולו עד שיצא ממנו מלואו ועוד.

רמב"ם – ב' מקואות אין בכל אחד מהן מ' סאה ונפל לזה לוג ומחצה ולזה לוג ומחצה ונתערבו ב' המקואות הרי אלו כשרין מפני שלא נקרא על אחד מהן שם פסול, אבל מקוה שאין בו מ' סאה שנפל לתוכו שלשה לוגין מים שאובין ואח"כ נחלק לשנים וריבה מים כשרים על כל אחד מהן הרי אלו פסולין שכל המקוה כולו שנפסל, כמים שאובין הוא חשוב, וכאילו כל מימיו נשאבו בכלי. **וכ"פ שו"ע**.

---

[60] כצורה זו ⌐¬ רמב"ם בפה"מ.

(2) דרכים להכשרתו. סעיפים כא,כב

1. הוצאת המים שנפסלו עד שישארו מהם פחות מג׳ לוגין

משנה מקואות ג,ב – כיצד הבור שבחצר ונפלו לו שלשה לוגין לעולם הוא בפסולו עד שיצא ממנו מלואו ועוד.

רמב״ם – מקוה שנפל לתוכו מים שאובין ונפסל ואחר כך ריבה עליו מים כשרים עד שנמצאו הכשרים ארבעים סאה הרי הוא בפיסולו עד שיצאו כל המים שהיו בתוכו (כשנפלו אליו הג׳ לוגין) ויפחתו השאובין משלשה לוגין. **וכ״כ שו״ע כא**.

רשב״א שער המים ו – היה המקוה חסר שלשת לוגין, ונפלו למקוה שלשת לוגין מים שאובין, לעולם הוא בפסולו עד שירבו עליו מי גשמים, או שישטפו עליו מים כשרין, עד כדי שנשער שנפלו עליו במלואו הראשון ועוד, שהמים הבאים עליו דוחין את המים שבתוכו ומוציאין אותן (מיירי במקוה שאינה מחזקת רק מ׳ סאה הלכך אמרינן שהמים הבאים עליו דוחים את המים שבתוכו אבל אם היתה מחזקת יותר מזה אפשר שנשארו שם המים שנפסלו והמים הבאים עליו ג״כ. ש״ך). **וכ״כ ראב״ד, וביאר** – ואף על פי שהמים הצפין ויוצאים מן הבור מעורבים הם יוצאים, וכשיצאו יש בהן מן הראשונים שנפסלו ויש בהן מן הכשרים היורדים בסוף, אפילו הכי כשיצאו משם ארבעים סאה (במקרה שהמקוה היה חסר כלשהו) כשר הואיל ולא נפסלו אלא מחמת שלשה לוגים מים שאובין. **וכ״פ שו״ע כב**.

אגודה – מכאן היה נראה לי כשמנקין מקוה ונפסל בשלשת לוגין מים שאובין אם יוציאו ממנו מעט יותר מים ממה שהיה בו בשעה שנפלו לתוכו שלשת לוגין מים שאובים שהוא כשר, אבל לא ראיתי רבותיי נוהגים כן, ושמא יש לחלק בין יצאו המים מאליו ושטפו ובין היכא שדלו והוציאו ממנו, ודנתי לפני רבותי להכשירו (ולא רצו. מחה״ש) אם לא שיוציאו כל המים, וינגבו המקוה בסדינים או בחול או ינקבו הכלים שדולין בו לבטלו מתורת כלי. **הובא בש״ך**.

2. השקה למקוה כשר. סעיף כא

חגיגה יט – בעי מיניה מרבי יוחנן: לרבי יהודה[61], מהו להטביל מחטין וצינוריות בראשו של ראשון? גוד אחית - אית ליה לרבי יהודה (מים שעליו כאילו הן במקוה. רש״י), גוד אסיק - לית ליה? או דלמא: גוד אסיק נמי אית ליה? - אמר לי: תניתוה: שלש גממיות (בורות) בנחל (במדרון העמק): העליונה, התחתונה והאמצעית. העליונה והתחתונה של עשרים עשרים סאה, והאמצעית של ארבעים סאה, וחרדלית (וזרם) של גשמים עוברת ביניהן. רבי יהודה אומר: מאיר היה אומר מטביל בעליונה (ואע״פ שאין בעליונה שיעור מקוה אומרים גוד אסיק). והתניא, רבי יהודה אומר: **מאיר היה אומר**: מטביל בעליונה, **ואני אומר**: בתחתונה ולא בעליונה! - אמר ליה: אי תניא - תניא.
המשך המשנה במקואות שם, לגבי תיקון מקוה שנפסל בג׳ לוגין – או עד שיעמיד בחצר ארבעים סאה ויטהרו העליונים מן התחתונים **ר׳ אלעזר בן עזריה** פוסל אלא אם כן פקק. **פירש ר״ש** ׳שיעמוד בחצר ארבעים סאה׳ – מקוה כשר למטה מן הפסול ופותקו לכשר כדי שיתחברו ויטהר העליון הפסול מן התחתון הכשר כרבי מאיר בסוף פרק שני דחגיגה (שם) דאית ליה גוד אסיק וכל שכן אם הכשר למעלה. רבי אלעזר בן עזריה פוסל - דלית ליה גוד אסיק ואפשר דאפילו גוד אחית נמי לית ליה **כרבנן** דאמרי בתוספתא אין מטבילין לא בתחתונה ולא בעליונה. אלא אם כן פסק - שפסקו מימיו ויצא ממנו מלואו ועוד וצריך עיון.

---

[61] שאמר במשנה מקואות ז,ו – מקוה שיש בו ארבעים סאה מכוונות ירדו שנים וטבלו זה אחר זה הראשון טהור והשני טמא רבי יהודה אומר אם היו רגליו של ראשון נוגעות במים אף השני טהור.

רמב״ם מקואות ח,יב – ג׳ גומות שבנחל התחתונה והעליונה של כ׳ סאה והאמצעית של מ׳ ושטף של גשמים עובר בתוך הנחל אף על פי שהוא נכנס לתוכן ויוצא מתוכן אין זה עירוב, ואין מטבילין אלא באמצעית שאין המים הנזחלין מערבין אא״כ עמדו. **שם ה,ו** – אם עשה מקוה שיש בו מ׳ סאה מים כשרים ועירבו עם המקוה הזה (שנפסל בג׳ לוגין) הפסול, טהרו אלו את אלו. **ב״י** – והרמב״ם נראה שסובר דהלכה כרבנן דלית להו אפילו גוד אחית לענין מקואות ולפיכך סתם וכתב וכן אם עשה מקוה שיש בו מ׳ סאה מים כשרים ועירבו עם המקוה הזה הפסול טהרו אלו את אלו. ולא כתב שאפילו הוא עליון או תחתון כשר. **וכ״פ שו״ע**.

טור – טבלו בו שנים הראשון עלתה לו טבילה אבל לא לשני אא״כ טבל השני בעוד שרגלי הראשון נוגעים במים דאז חשבינן לכל המים שעל גופו כאילו הן עדיין במקוה. **וכ״פ רי״ו**. => לדעתם הלכה כר׳ יהודה שאומרים גוד אחית ולכן אפשר להכשיר מקוה שנפסל ממים שאובים ע״י השקה למקוה כשר אפילו אם המקוה הכשר הוא מעל הפסול.

3. המשכת מעין אל השאובים

רמ״א – וה״ה במעיין כל שהוא, שהמשיך אל השאובין - נטהרו (כמבאור לקמן בדין מעין בסעיף יא, שמעין לא נפסל ממים שאובים).

ט. בור מים שאובים שאמת המים נכנסת אליו ויוצאת ממנו. סעיף כ

משנה מקואות ג,ג – בור שהוא מלא מים שאובין והאמה נכנסת לו ויוצאה ממנו לעולם הוא בפסולו עד שיתחשב שלא נשתייר מן הראשונים שלשה לוגין. **וכ״כ רמב״ם ושו״ע**.

ראב״ד – נראה כי האמה הזו מי גשמים היא (חרדלית, זרם של מי גשמים), אבל אם היתה מן המעין אינו צריך לחשב. **וכ״כ ר״ש וראי״ש. הובאו בב״י וכ״כ ש״ך וט״ז**.[62]

ראב״ד – פסקא זו אינה כראשונה[63], מדקתני עד שיתחשב, ולא קתני עד שיצאו מלואן כדקתני לעיל. ומשמע שהמים הצפים ויוצאים משם לא נחשב אותם כולם מן הראשונים כמו שחשבנו בפיסקא הראשונה, אלא לפי חשבון המים שהיו בבור והמים היורדים בתוכו - הם יוצאים, א״נ מחצה על מחצה מפני שהמים היורדים לבור באחרונה קרובים לצאת יותר מן הראשונים שהיו בבור (ולכן יותר נכון לשער כך, כי לפי ההצעה הראשונה יוצאים יותר שאובים מכשרים[64]). וא״ת ומ״ש הכא דחשבינן למים הצפים ויוצאים לפי חשבון ובפסקא לעיל חשבינן לכל הפסולים שהם צפין ויוצאים תחלה. התם כולהו כשרים ובשלשה לוגין שאובים הוא דאיפסלו להו, אבל הכא כולהו פסולין ומש״ה אזלינן בהו לפי חשבון. **הובא בב״י וכ״כ רמ״א כב, ט״ז וש״ך**.[65]

---

[62] **ראי״ש** – מיירי שלא היו המים של האמה מ׳ סאה קודם חבורן למי הבור. **וכ״כ ר״ש, וכ״כ ש״ך** – דאם כן הרי הבור נטהר בהשקה. **וכ״כ תוס׳ יו״ט**. ויתבאר לקמן בדין השקה.

[63] **הכוונה למשנה במקואות ג,ב** – כיצד הבור שבחצר ונפלו לו שלשה לוגין לעולם הוא בפסולו עד שיצא ממנו מלואו ועוד.

[64] **אמנם כתב הש״ך** – מחצה על מחצה כו׳ לפעמים הוא להקל יותר מלפי חשבון ולפעמים הוא להחמיר אם מי האמה הם מרובים ממי הבור כגון שיש בבור מ׳ לוגין ומי האמה ק״כ לוגין ויצאו פ׳ לוגין א״כ לפי חשבון יצאו מי האמה ג׳ חלקים דהיינו ס׳ לוגין ומי הבור יצאו כ׳ לוגין ונשארו כ׳ לוגין, אבל במחצה על מחצה יצאו כל מי הבור נמצא מחצה על מחצה הוא להקל, וכשמי הבור הם מרובין א״כ לפי חשבון יצאו ס׳ לוגין מי הבור ולא נשארו רק ס׳ לוגין ובמחצה על מחצה לא יצאו רק מ׳ לוגין ונשארו פ׳ לוגין ונראה דאזלינן הכא והכא לחומרא.

[65] **אך כתב הרמב״ם** – מקוה שנפל לתוכו מים שאובין ונפסל ואחר כך ריבה עליו מים כשרים עד שנמצאו הכשרים ארבעים סאה הרי הוא בפיסולו עד שיצאו כל המים שהיו בתוכו ויפחתו השאובין משלשה לוגין, כיצד מקוה שיש בו כ׳ סאה מי גשמים ונפל לתוכו סאה מים שאובים ואח״כ הרבה עליו מים כשרים, הרי זה בפיסולו **עד שידע שיצאו ממנו כ׳ סאה שהיו בו** וחמשה קבין ויותר מרביע הקב ולא נשאר מן הכל שנפסל חוץ מפחות משלשה לוגין. **וכתב הט״ז** – צריך לומר דכיון דלא היו תחילה רק כ׳ סאה כשרים הוה כאלו כולן שאובין.

י. האם יש פסול שאובים בשלג, קרח, טיט ועוד. סעיפים ל - לג

(1) מקור הדין

משנה מקואות ז,א – אלו מעלין ולא פוסלין השלג והברד והכפור (טל שנקרש) והגליד (הקרח[66]) והמלח והטיט הנרוק[67] אמר ר' עקיבא היה ר' ישמעאל דן כנגדי לומר השלג אינו מעלה את המקוה **והעידו אנשי מידבא** משמו שאמר להם צאו והביאו שלג ועשו מקוה בתחלה (ואשר העידו בו אנשי מידבא נכון, ולא היה מתוכח עם ר' עקיבא אלא על דרך המשא ומתן לא מפני שהוא סובר כך. רמב"ם) **ר' יוחנן בן נורי אומר** אבן הברד כמים (כמים שאובים שפוסלים ולא מעלים. רע"ב). כיצד מעלין ולא פוסלין, מקוה שיש בו ארבעים סאה חסר אחת נפל מהם סאה לתוכו והעלהו, נמצאו מעלין ולא פוסלין.

(2) נפלו למקוה חסר. סעיף ל

רא"ש – מעלין ולא פוסלין אף על פי שהן שאובין דלא שייך פסול שאובין אלא במים. **וכ"פ ראב"ד וטור. וכ"פ שו"ע**.[68]

רז"ה – ואנו תמהים מהיכן למד (הראב"ד) שבמדידה עשו אנשי מידבא את המקוה או שהביאו את השלג בכלים, שמא בידיהם עשאוהו והוליכוהו עם הקרקע, כאותה ששנינו בתוספתא (פ"ג ה"ב) זלף בידיו וברגליו ג' לוגין מים למקוה פסול הולכין עם הקרקע כשר... הילכך אין לנו מאותו מעשה שום ראיה לומר שאין השאובה פוסלת בשלג. ונראה לנו שדינו כדין המים בין לפסול בין להכשיר.[69]

תוספתא מקואות ה – עגולי שלג המשוקעים במקוה הרי אלו מעלין.

רא"ש – משמע דשלג אף על פי שלא נימוח סאה אחת ממנו משלמת למקוה שיש בו ארבעים סאה חסר אחת דחשיב כמים אף על פי דלכשנמוח יחסר ממנו, ונראה דלהכי תנא בתוספתא עיגולי שלג דצריך שיהא נכבש יחד וקשה, כדי שלא יחסר ממנו כשיהיה נימוח. **וכ"כ ראב"ד**[70] **וכ"פ שו"ע**.

*** טבילה בטיט הנרוק שבמקוה. סעיף לב**

משנה מקואות ב,י – מקוה שיש בו ארבעים סאה מים וטיט **ר' אליעזר אומר** מטבילין במים ואין מטבילין בטיט **רבי יהושע אומר** במים ובטיט, באיזה טיט מטבילין, בטיט שהמים צפים על גביו. היו המים מצד אחד (והטיט מצד אחר) **מודה רבי יהושע** שמטבילין במים ואין מטבילין בטיט.

רמב"ם – הלכה כר' יהושע. **וכ"פ טור. וכתב רא"ש** – ומיהו (אף כשהטיט מהצד) הטיט מצטרף להשלים לארבעים סאה. כדאמרינן בשילהי פרק קמא דסוכה (דף יט א) טיט הנרוק יוכיח שמצטרף לארבעים סאה והטובל בו לא עלתה לו טבילה. ודלא כפירוש רש"י שפי' שם והטובל בו במקוה שכולו טיט. **וכ"כ ר"ש ותוס', וכ"פ שו"ע**.

---

[66] רמב"ם – מה שקופה מן המים על פני האדמה ועל פני המימות.

[67] נחלקו מה פירוש המילים 'טיט הנרוק': **רש"י** סוכה יט,ב – שראוי להריקו מכלי אל כלי, כגון שהוא רך. **רמב"ם** – הטיט הדליל הדביק כמו הרוק. **וכ"כ ברטנורא**.

[68] פנה"ל י,יא – כיוון שהם יכולים לעמוד בלעדיו, אין הם נחשבים בכך שאובים ואינם נפסלים למקווה.

[69] וקשה, הרי מהמשניות בהמשך מפורש שכוונת התנא לומר שלא פוסלים מחמת שאובים, שהרי כתוב במשנה: יש מעלין את המקוה ולא פוסלין פוסלין ולא מעלין לא מעלין ולא פוסלין אלו מעלין ולא פוסלין השלג... אלו פוסלין ולא מעלין המים... ומי כבשים כיצד פוסלין ולא מעלין מקוה שיש בו ארבעים סאה חסר קרטוב ונפל מהם קרטוב לתוכו לא העלהו פוסלו בשלשה לוגין. ע"כ. ובהגהות והערות על הב"י כתב שכן תמה בספר גולות עליות. וצ"ע.

[70] ז"ל הראב"ד – ממה ששנינו השלג דומיא דברד וגליד וטיט הנרוק דכמות שהן משלימין, נראה שהשלג נמי משלים כמות שהוא. ועוד מדקאמר השלג והברד ולא קאמר מי השלג ומי הברד אלמא בכמות שהן קאמר. מיהו נראה שהוא צריך למעכו כדי שיהא כעין הברד והכפור אבל תפוח וחלול כמות שהוא לא.

משנה שם – באיזה טיט אמרו בטיט שהקנה יורד מאליו (שהטיט רך כ״כ, שכשתוחבים בו קנה, הוא שוקע בתוכו מאליו) **דברי ר׳ מאיר**. **רבי יהודה אומר** מקום שאין קנה המדה עומד (אפילו לא רך כ״כ, אלא שכשתוחבים בו את הקנה הוא לא עומד ישר) **אבא אלעזר בן דולעאי אומר** מקום שהמשקלת יורדת (אפילו טיט עבה קצת, אלא שאם מניחים עליו משקולת היא שוקעת בטיט) **ר׳ אליעזר אומר** היורד בפי חבית (אפילו אם עבה יותר מזה, אלא שהוא נשפך לתוך חבית שפיה צר) **ר׳ שמעון אומר** הנכנס בשפופרת הנוד **ר׳ אליעזר בר צדוק אומר** הנמדד בלוג (שמודדים אותו בכלי מידת הלוג שפיו רחב יותר משפופרת הנאד).

זבחים כב,א – אמר ריש לקיש: כל המשלים למי מקוה משלים למי כיור, לרביעית אינו משלים. למעוטי מאי (אתא דאין משלים לרביעית. רש״י)? אילימא למעוטי טיט הנדוק, היכי דמי? אי דפרה שוחה ושותה ממנו (שאינו עב ליפסל משתיית בהמה), אפי׳ לרביעית נמי! ואי אין פרה שוחה ושותה ממנו, אפילו למקוה נמי אין משלים (דלא נדוק הוא)![71]

ר״ש – היכי שביק כל הני שיעורי דר״מ ור׳ יהודה ואבא אלעזר ושאר תנאי דמתני׳ ונקט שיעורא דפרה שוחה ושותה דלא תנן, ושמא כל הנך שיעורי דהני תנאי בהכי תלו טעמייהו דמר סבר דבהאי שותה ובהאי אין שותה ואין שייך לומר נחזי אנן דאין כל הפרות שוות והא דמשמע פרק כל הבשר (דף קו א) דמים שנפסלו משתיית בהמה טובל בהן כל גופו לאו בנפסלין מחמת טיט איירי אלא בצלולין ומשום דמסרחי ונמאסין לא חזו לשתיית בהמה. **וכ״כ תוס׳ ורא״ש**. **וכ״פ רמב״ם** – טיט רך שהפרה שוחה ושותה ממנו ה״ז נמדד עם המקוה. **וכ״פ סמ״ג**, **מרדכי ורוקח**, **וכ״כ שו״ע**.

סמ״ק – באיזה טיט אמרו בטיט שהקנה יורד מאיליו דברי ר״מ ר׳ יהושע אומר מקום שאין קנה המדה עומד... ונראה דהלכה ככולם להחמיר.

(3) לעשות מהם מקוה לכתחילה. סעיף ל

רא״ש – אפי׳ עשה כל המקוה מאלו והביאו לתוך המקוה בכלי כשר. **ב״י** – מדאמרינן בסוף פרק קמא דסוכה (יט:) טיט הנרוק יוכיח שמצטרף לארבעים סאה והטובל בו לא עלתה לו טבילה הילכך ודאי לא על הטיט הנרוק נתכוין הרא״ש ז״ל אלא אאינך, דאף על גב דלא אשכחן דשרו לעשות כל המקוה מהם אלא בשלג מיניה ילפינן לאינך דמאי שנא. **וכ״כ טור** – השלג והברד והכפור והטיט שהוא עב קצת אפילו יש בו רכות שיכולין להריקו מכלי אל כלי אין שאיבה פוסלת בהן שאם שאב מאלו למקוה חסר לא פסלוהו ולא עוד אלא שאפי׳ עשה כל המקוה משלג או כפור או ברד שהביאו בכלי ועשה ממנו מקוה כשר. **וכ״פ שו״ע**.

רמב״ם – ואלו מעלין ולא פוסלין: השלג, והברד, והכפור, והגליד, והמלח, וטיט הנרוק... אפילו הביא מ׳ סאה שלג בתחילה והניחן בעוקה וריסקו שם ה״ז מקוה שלם וכשר. **ב״י** – הדעת נוטה לומר שהוא סובר דבשלג דחזינן שהכשיר רבי ישמעאל לעשות מקוה בתחלה הוא דמכשרינן ולא גמרינן מינה לאינך דאם איתא לא הוו שתקי תנאי מינה במשנה ובתוספתא.

ראב״ד – ואלו מצטרפין לשיעור מקוה, השלג והברד והכפור והגליד וטיט הנרוק... וכל אלו אפילו מדדן בכלי ונתנן למקוה. ולא לעשות מהם מקוה לכתחלה, אלא שהם מצטרפים לשיעור מקוה, שהרי שנינו (פ״ז מ״א) ואלו מעלין ולא פוסלין השלג והכפור וכו׳. ומסתברא דבעינן רוב מים כשרים.[72]

---

[71] **המשך הגמרא** – אלא למעוטי יבחושין אדומין (כמין יתושין בלא כנפים כדרך שגדל בשולי חביות של יין שלנו מבחוץ יבחושים דקין אף הן נבראים מן המים), אפילו בעינייהו נמי (אם כל המקוה נעשה מהן כשר)! דהא תניא, רשב״ג אומר: כל שתחילת ברייתו מן המים מטבילין בו, ואמר רב יצחק בר אבדימי: מטבילין בעינו של דג (דג גדול שנימוק שומן עינו בחורו). **וכ״פ רמב״ם ושו״ע לג** – כל שתחלת ברייתו מן המים, כגון יבחושים אדומים, מטבילין בו. ומטבילין בעינו של דג גדול שנימוק שומן עינו בחורו.

[72] **ב״י – מדברי רש״י** נראה דאף שלג אם עשה ממנו מקוה בתחלה שהוא פסול שכתב בסוף פרק קמא דסוכה (שם) אהא דאמרינן שהטובל בטיט הנרוק לא עלתה לו טבילה - הטובל במ׳ סאה שכולו טיט הנרוק לא עלתה לו טבילה דהכי תנן במסכת מקואות (פ״ז מ״א) אלו מעלין ולא פוסלין השלג והגליד והכפור וטיט הנרוק מעלין היינו משלימים אשלומי אין בפני עצמו לא ע״כ. ואם כן תנא קמא דאמר מעלין דמשמע דבפני עצמו לא אף בשלג פסל ופליג אדרבי ישמעאל וקיימא לן כתנא קמא, ומיהו אפשר למידחי ולמימר דכרבי ישמעאל נקטינן משום דעבד בה מעשה ומעשה רב אי נמי דתנא קמא נמי מכשר בשלג ומשום אינך נקט לישנא דמעלין.

*** טבילה ונטילת ידיים בשלג שלא הופשר** (לדעת הסוברים לעיל שמותר לעשות מקוה לכתחילה משלג)

מרדכי – מעשה בא לפני **רבי שמריה** משפירא באדם אחד שאנס אשתו והטביל אותה בשלג שאינו מפושר ומחזיק מ׳ סאה והורה רבינו שמחה שעלתה לה טבילה וראיה ממסכת מקואות דתנן השלג והברד מעלין המקוה ולא פוסלין אלמא מותר לטבול בשלג, וליכא למימר דבהופשרו קא מיירי דאז פשיטא דהוי כמו שאר מים, **וכ״כ רבינו ברוך ממגענצא**.

והר׳ אליעזר מביה״ם מפרש ההיא דמסכת מקואות שהבאתי אייריי שהופשרו והא קמ״ל דאין דין שאובין עליהם. הגה״ה וגם **רבינו שמחה** התיר בתחלתו ולבסוף חזר בו כי אי אפשר שכל השלג העולה למ׳ סאה יגיע בבשרה... וגם ליטול ידים בכלי מלא שלג המחזיק רביעית כך הדין.[73]

ב״י – משמע לי דפשטא דמתניתין ודברי הפוסקים לא מוכחי כלל כדברי ה״ר אליעזר, דודאי בלא הופשרו מיירי דאי הופשרו פשיטא דהוו כשאר מים ופוסלין את המקוה אי שאובין נינהו דדוחק לומר שאחר שנתנן במקוה הופשרו, ובהדיא תניא בתוספתא (מקואות פ״ה ה״ו) עיגולי שלג המשוקעים בבור הרי אלו מעלין ומשמע ודאי דבעודם עיגולים קאמר... הילכך דברי רבינו שמריה נראים בעיני, ומכל מקום אין להקל לעשות מעשה באיסורא דאורייתא נגד ה״ר אליעזר ורבינו שמחה. ומיהו לטבול ידיו בשלג לאכול לחם אם אין לו מים כיון דנטילת ידים דרבנן (חולין קו.) נראה דשפיר יש לסמוך על דברי ה״ר שמריה כיון דפשט המשנה ודברי הפוסקים מסייעי ליה.[74]
אמנם בשו״ע סתם ומשמע שהתיר אפילו טבילה דאורייתא.

רמ״א – וכשמשער שיעור המקוה בשלג, ימעך חללו תחילה ואז מותר לטבול בו כמות שהוא. ויש מחמירין לטבול בכל אלה, עד שנימוחו ונעשו מים וטוב להחמיר לכתחלה.

תולדות יצחק (הובא בפת״ש כא) – מעשה במקוה שנעשה משלג שהביאו שלג בכלים והשליכו לתוכה ולא נמוח השלג עד שהביאו מים רותחים בכלים שלמים ושפכו לתוכה וע״ז נימוח השלג וכתב דלכאורה מקוה כשר הוא דכיון דמותר לטבול בשלג הוי כמו שאר מקוה כשר שיש בו מ׳ סאה שאין מים שאובים פוסלים בו.

ש״ך – ולענין דינא צ״ע דמ״ש הב״י שדעת הפוסקים שמותר ליתא דהא דעת הראב״ד ורש״י לאסור[75], גם הרז״ה אוסר, וגם הרא״ש אפשר דס״ל כן דלא כתב דמהני אף על פי שלא נימוח אלא לענין השלמה וכ״כ בחידושי האגור בשם הרא״ש, ולא תמצא בשום פוסק מפורש דעלתה טבילה בכולו שלג זולתי ה״ר שמריה דמיקל וכבר חלקו עליו הבאים אחריו כדאיתא במרדכי וכן פסק **הב״ח** לאסור. **וכ״פ חת״ס** (הובא בפת״ש כא) **וכתב** – לאחר שנתמלא הגומא שלג לא יצוק עליו מים חמין כיון דקיי״ל שלג שלא הופשר אין טובלים בו נמצא המים חמין השאובים פוסלים המקוה טרם שנפשר מ׳ סאה שלג, אלא יניחו על הגומא טס ברזל מלובן וגחלים הרבה ע״ג עד שיופשר השלג ממילא.

(4) מקוה שאוב שהגליד והופשר. סעיף לא

תוספתא טהרות ב – מקוה שאוב שהגליד טהור משום מים שאובין נמחה כשר להקוות עליו. **כ״כ רא״ש וכ״כ שו״ע**.

סמ״ג – פירוש ׳כשר׳ לטבול בו שהוא מקוה כשר, וכן לשון התוספתא בכמה מקומות וגם בתוספתא דשקלים (פ״א ה״א) מקוה שיש בו ארבעים סאה כשר להקוות עליו. **וכ״כ ב״י וש״ך**.

---

[73] **נחלקו גם בדעת הרמב״ם** שכתב – אפילו הביא מ׳ סאה שלג בתחילה והניחן בעוקה וריסקן שם ה״ז מקוה שלם וכשר. **הב״י כאן כתב** שריסקו הכוונה שמיעך חללו. **וכ״כ ב״ח**. **אך ה״ש״ך כתב** – הרמב״ם נ״ל ג״כ דאוסר (לטבול בשלג כמו שהוא) דהאי וריסקו היינו עד שנעשו מים והיינו דכתב וריסקו בסיפא ולא כתב כן ברישא גבי מעלין, וכ״כ הרמב״ם פכ״א מהלכות שבת אין מרסקין את השלג כדי שיזובו מימיו והוא ש״ס סוף פרק במה טומנין אלמא דריסוק דשלג היינו שנעשה מים. **וכ״כ ב״י באו״ח קס**.

[74] **שו״ע או״ח קס,יב** – השלג, והברד... אם ריסקן עד שנעשו מים, נוטלין מהם וטובלין בהם, אם יש בהם כשיעור. **וכתב הש״ך** – והדברים סותרים זה את זה וצ״ע. **וכתב מג״א** באו״ח שם – י״ל דמ״ש אם רסקן כו׳ קאי רק אנוטלים מהם כלומר כשנוטל בכלי ושופך על ידו צריך ריסוק דאין נט״י אלא במים וכ״מ ממ״ש בהג״ה ס״י אבל לטבול ידיו במ׳ סאה שבקרקע שרי אפילו לא ריסקו וכמ״ש בי״ד שם.

[75] בהערה לעיל הובא שהב״י הסתפק בדעת רש״י.

יא. המשכה. סעיפים מד - מו

(1) עיקר הדין. סעיף מד

תמורה יב – משנה. אין המים שאובין פוסלין את המקוה אלא לפי חשבון. **גמרא**. מאן תנא? אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: רבי אליעזר בן יעקב היא; דתנן, **ר' אליעזר בן יעקב אומר**: מקוה שיש בו עשרים ואחת סאה מי גשמים, ממלא בכתף תשע עשרה סאה ופותקן למקוה (שלא יערה מן הדלי לתוך המקוה דאפי' בשלשה לוגין מיפסיל למקוה בכי האי גוונא, אבל יעשה חריץ וגומא למרחוק ויערה מן הדלי לתוך הגומא ויקלחו המים דרך החריץ לתוך המקוה והיינו המשכה. רש"י) - והן טהורין, שהשאיבה מטהרת ברבייה ובהמשכה. מכלל **דרבנן** סברי דברבייה ובהמשכה לא? אלא הא **דכי אתא רבין א"ר יוחנן**: שאובה שהמשיכוה כולה - טהורה, מני? לא רבנן ולא ר' אליעזר!

מקצת חכמי המערב (הובאו ברמב"ם) – הואיל ואמרו חכמים שאובה שהמשיכוה כולה טהורה אין אנו צריכין שיהיו שם רוב מים כשרין, וזה שהצריך רוב והמשכה דברי יחיד הן וכבר נדחו שהרי אמרו בסוף שאובה שהמשיכוה כולה טהורה[76], לפי דברי זה אם היה ממלא בכלי ושופך והמים נזחלין והולכין למקום אחד הרי זה מקוה כשר.[77]

טור – מקוה שיש בו כ"א סאין אף ע"פ שאינו יכול לשאוב י"ט סאין בכלים ולשופכו לתוכו יכול לשופכו על שפתו והם נמשכין והוא כשר כיון שהרוב אינו שאוב וגם המיעוט ששופך לתוכו אינו שופך לתוכו להדיא אלא ממשיכו לתוכו. **וכ"מ מרא"ש ורי"ו**.

שאילתות – מקוה דנפלה לה שלשת לוגין מים שאובין פוסלין את המקוה ואי אמשיכינון מבראי אגב מרזיבא ירדו ואזלו אגב מקוה לא פסלי ליה דכי אתא רב דימי (רבין) אמר שאובה שהיא משוכה טהורה.[78] ואצטרופי נמי מצטרפין לארבעין סאה דתנן ר' אליעזר בן יעקב אמר גג שיש בו עשרין ואחד סאה מי גשמים ממלא בכתף תשע עשרה סאין ופותקן למקוה והן טהורין שהשאובה מטהרת ברבייה ובהמשכה. **וכ"כ ראב"ד ותוס'**. => מים שאובים שהמשיכם למקוה ריק, אע"פ שאינם כשרים לטבילה, אינם פוסלים את המקוה, ואם ירדו עליהם ארבעים סאה של מי גשמים - כשרים לטבילה (כך הבין את דברי רבין). אם שפך תשע עשרה סאים מים שאובים ישירות לעשרים ואחד סאים מי גשמים והמשיך את כולם למקוה ריק - כשרים לטבילה (וכש"כ אם המשיך תשע עשרה סאים מים שאובים למקוה שיש בו עשרים ואחד סאים מי גשמים).[79]

רמב"ם – אין המים השאובין פוסלין את המקוה בשלשה לוגין עד שיפלו לתוך המקוה מן הכלי, אבל אם נגררו המים השאובין חוץ למקוה ונמשכו וירדו למקוה אינן פוסלין את המקוה עד שיהיו מחצה למחצה אבל אם היה רוב מן הכשרים הרי המקוה כשר... ואפילו השלימו לאלף סאה, שהשאיבה שהמשיכוה כשירה אם היה שם רוב מ' סאה מן הכשר, וכן גג שהיה בראשו כ' סאה ומשהו מי גשמים ומילא בכתיפו ונתן לתוכו פחות מכ' שנמצא הכל פסול ופתח הצינור ונמשכו הכל למקום אחד ה"ז מקוה כשר, שהשאובים שהמשיכוה כולה כשירה הואיל והיה שם רוב מן הכשר. **ב"י** – נראה לי דהרמב"ם סבר דהכי פירושא דשמעתא התם מדקאמרת מאן תנא דסבר אין מים שאובים פוסלים את המקוה אלא לפי חשבון ראב"י היא משמע דאיכא רבנן דפליגי עליה דראב"י ואמרי דמים שאובים פוסלין את המקוה שלא לפי חשבון כלומר דאפילו קדם רוב כשרים והמשיך לתוכן י"ט סאין שאובין פסלי אם כן הא דאמר רבין שאובה שהמשיכוה כולה כשרה כלומר שאם היו כ"א סאין מי גשמים ועירה י"ט סאין שאובין בלא המשכה שנפסלו כולם ואחר כך המשיכם כולם למקום אחר כשרים, כמאן דלא כרבנן דהא רבנן לא מכשרי שאובה על ידי המשכה כלל ודלא כרבי אליעזר... הילכך על כרחך לומר דרבנן דפליגי אראב"י לקולא פליגי ושרו

---

[76] חכמי המערב הבינו את הגמרא כפי שפירש רש"י, שחכמים חולקים על ראב"י וסוברים שאפילו אם המשיך את כל המים למקוה - כשר.
[77] המשך דברי הרמב"ם – וכן כל אמבטי שבמרחצאות שלנו מקואות כשרין, שהרי כל המים שבהן שאוב ושנמשך הוא, ומעולם לא ראינו מי שעשה מעשה בעניין זה.
[78] דהא דקאמר רב דימי אמר רבי יוחנן שאיבה שהמשיכה כולה טהורה פירוש שאם היה כל המקוה מים שאובין שהומשכו לא פסלוהו ולא מטבילין בהן עד שירדו עליהם ארבעים סאה מי גשמים. מרדכי. כלומר לדעת השאילתות למסקנה דברי רבין לא חולקים על דברי ר' אליעזר בן יעקב.
[79] כך נלע"ד בהבנת דבריו מכך שכתב בהתחלה **גג** שיש בו עשרים ואחד סאים ואח"כ שינה וכתב **ופותקן למקוה** ולא לגג, וכלשון התוספתא מקואות ד, אמנם אפשר שכשאמר מקוה התכוון לגג ששם המקוה.

אפילו כשעירה הי״ט שאובין בלי המשכה אף על פי שנפסלו כולם כיון שחזר והמשיכן הוכשרו מאחר דאיכא רבייה והמשכה, ופוסק הרמב״ם כרבנן דרבים נינהו וגם דרבין אמר רבי יוחנן אתי כוותייהו, ולפיכך כתב תחלה דהיכא דהמשיך הי״ט שאובין דכשר, דכולי עלמא מכשרי בה, ואחר כך כתב שאפילו עירה הי״ט שאובין בלא המשכה שנפסל הכל אם חזר והמשיך הכל הוכשר כרבנן דפליגי אראב״י וכדרבין וזה נראה עיקר.[80] **וכ״פ שו״ע**.

בדעת הרי״ף נחלקו.[81]

=> מים שאובים שהמשיכם למקוה ריק: **לדעת מקצת חכמי המערב** כשרים לטבילה. **לדעת שאילתות ותוס׳** אינם כשרים לטבילה אך הם לא פסולים, ולכן אם ירדו עליהם ארבעים סאה מי גשמים - כשרים לטבילה. **רשב״א, רז״ה, רא״ש, רי״ו וטור** חלקו על מקצת חכמי המערב, אך לא התייחסו לדעת השאילתות בזה, לכן נראה שהם לא מסכימים לחידושו ולדעתם מים שאובים שנמשכו פסולים וצריך להוציאם ולא יועילו ארבעים סאה של מי גשמים, **וכ״כ ב״י** על דברי השאילתות – ואין נראה כן מדברי הרמב״ם ולא מדברי הפוסקים.

מוסכם שאם רוב המקוה מי גשמים והמשיך לתוכו מים שאובים - כשר לטבילה.[82]

אך אם הוסיף מים שאובים, בלא המשכה, למקוה שיש בו יותר מעשרים סאה מי גשמים, ואח״כ העביר את כל המקוה למקום אחר בהמשכה, **לדעת רא״ש, רי״ו וטור** – פסול, **ולדעת רמב״ם** (וכ״מ לענ״ד משאילתות, תוס׳ וראב״ד) – כשר לטבילה. **וכ״פ שו״ע**.

*** מהו שיעור רוב מי גשמים לענין זה**

רמב״ם – מקוה שיש בו כ׳ סאה ומשהו מים כשרין. **וכ״כ ריב״ש**.

רש״י נזיר לח,א[83] ׳דבטלוה רבנן׳ – ׳והא איכא מקוה׳ כדתנן שהשאיבה מטהרת ברביעית ברבייה והמשכה שאם יש כאן כ׳ סאה ורביעית ממי גשמים הולך וממלא מן המעיין כ׳ סאין חסר רביעית וזורקן לפני אותו מקום כדי שימשכו המים לתוך המקוה דהא יש בהן ארבעים סאה, בר מההיא דבטלוה רבנן דהא קתני רישא שיש בה כ״א סאה ממי גשמים. **וכתב תשב״ץ** – ויש להחמיר כיון שבגמ׳ הזכירו בפשיטות כ״א נראה כי דוקא נקטוה.

ב״י – ואני אומר שאין לפסלו אם היה בו כ׳ ומשהו דכדאי הוא הרמב״ם לסמוך עליו וכל שכן במקוה שיש פוסקים דשאיבה שהמשיכוה כולה כשרה. **ובשו״ע** כתב את לשון הרמב״ם.

*** ריב״ש** – אין לגזור שמא יעשו שלא בהמשכה או שלא ברביה. שאין לנו לגזור מעצמנו יותר ממה שגזרו חכמים ואפי׳ כשאינן בני תורה לפי שהכשר המקוה לא לכל מסור כי אם לזריזין ולחכמים. **וכ״כ תשב״ץ**. **הובאו בב״י**.

---

[80] בהשראת דברי השאילתות לעיל, נלע״ד להסביר שבהתחלה הבינה הגמרא שראב״י התיר להמשיך מים שאובים לרוב מי גשמים, אך לאחר שהובאו דברי רבין שלא התיישבו עם דעת חכמים ועם הבנה זו בדברי ראב״י, השתנתה ההבנה בדברי ראב״י, שהלכה כמותו, כדי שיסתדר עם דברי רבין, ולפי הבנה זו ראב״י אמר שאף אם שפך תשע עשרה סאים מים שאובים ישירות לעשרים ואחד סאים מי גשמים והמשיך את כולם למקוה ריק - כשרים לטבילה, וזה מה שאמר רבין ׳שאובה שהמשיכוה כולה - טהורה׳.

[81] **רי״ף** – היכא דלית ביה מ׳ סאה ואייתי מים שאובין ואמשכי׳ מאבראי שפיר דמי דכי אתא רב דימי אמר שאובה שהמשיכוה טהורה.
נחלקו הראשונים בדעתו:
רשב״א – אפילו המשיך במילואו של מקוה כשר לדעת הרי״ף ז״ל, שיראה מדבריו ששאובה שהמשיכוה כולה כשרה. **וכ״כ רמב״ן ור״ן**.
מרדכי – נראה דדעת האלפס כך דבעינן המשכה ורבייה. **וכ״כ ב״י** – ואני תמה (על רשב״א ודעימיה) מי הכריחם לפרש דברי הרי״ף כן דהא אפשר דהרי״ף נמי סבר דלא מכשרינן שאובה אלא ברבייה והמשכה ואף על פי שכתב ההיא דרב דימי הא לא כתב בה כולה ואפילו אם תמצי לומר שהיו גורסים בדברי הרי״ף שהמשיכוה כולה הרי אפשר להעמידה בשהיו כ״א סאין כשרים בגג ועירה לתוכן י״ט סאין בלא המשכה דהשתא הוה להו כולם שאובים ואפילו הכי אם המשיכם אחר כך למקוה כשרים אבל בשכל המ׳ סאה או רובם שאובים לא עלה על דעת הרב ז״ל להתיר בזה כלל ולישניה דייק דבהכי מיירי שכתב והיכא דלית ביה מ׳ סאה וכו׳ ואם כדבריהם ז״ל הכי הוה ליה למיכתב והיכא שהמקוה ריקן ואייתי מ׳ סאה מים שאובים.

[82] משמע מהב״י שהוא הבין שר״ש בפה״מ מקואות ד,ד, פוסל גם בזה. מובא לקמן.

[83] ז״ל הגמרא שם – א״ר אלעזר: עשר רביעיות הן... עושה פסח - דאמר רב יהודה אמר שמואל: ארבע כוסות הללו, צריך שיהא בהן כדי רביעית. שהורו - שתה רביעית יין אל יורה... והאיכא: מקוה! בר מההיא, דבטלוה רבנן.

(2) מים שאובים שנמשכו ביחד עם מי הגשמים למקוה או שקדמו למי הגשמים. סעיף מד

משנה מקואות ד,ד – מים שאובין ומי גשמים שנתערבו (תוך כדי ששניהם נמשכים ויורדים) בחצר ובעוקה ועל מעלות המערה (ומשם המשיכו לרדת בדרך המשכה למקוה) אם רוב מן הכשר כשר ואם רוב מן הפסול פסול מחצה למחצה פסול. אימתי בזמן שמתערבים עד שלא יגיעו למקוה, היו מקלחין בתוך המים אם ידוע שנפל לתוכו ארבעים סאה מים כשרים עד שלא ירד לתוכו שלשה לוגין מים שאובין כשר ואם לאו פסול.

ר"ש 'היו מקלחין לתוך המים' – שלא נתערבו בחצר אלא מהלכין בפני עצמן למקום השאובין וכן המי גשמים בפני עצמן. 'ואם לאו פסול' – אף על פי שדרך המשכה ירדו אותן שלשת לוגין מים שאובין למקוה ואף על פי שירדו לבסוף שהשלימו הארבעים סאה דקסבר המשכה אינה מטהרת כלל אפילו שלשת לוגין לבסוף ודלא כרבי אליעזר בן יעקב דסוף פרק קמא דתמורה (דף יב א) דקאמר שהשאיבה מטהרת ברבייה ובהמשכה. **תניא בתוספתא** 'ר"א בן יעקב אומר גג שיש בראשו עשרים ואחת סאה של מימי גשמים ממלא בכתף ונותן לתוכו תשע עשרה סאה ופותקן ומערבן בחצר'. פי' 'ונותן לתוכו' לתוך הגג, 'ופותקן ומערבן בחצר' לא שיתערבו בחצר ואח"כ ירדו למקוה דבסוף פ"ק דתמורה (שם) שמעינן ליה לרבי אליעזר בן יעקב... שהשאיבה מטהרת ברבייה ובהמשכה אלמא לא בעי שיתערבו חוץ למקוה והכא כשמתאספין בחצר למקום אחד איירי וטובלין שם.
רא"ש הביא את המשנה וכתב – דהכא משמע דבעינן שיתערבו הכשרים והפסולין קודם שירדו למקוה (כפירוש ר"ש)... ובכי האי גוונא קתני במלתיה דרבי אליעזר בן יעקב בתוספתא '... פותקן ומערבן בחצר' משמע דבעי תערובת בחצר קודם שירדו למקוה (ומה שכתוב 'ונותן לתוכו' אין הכוונה שנותן לתוך מי הגשמים שבגג, אלא נותן לחצר ואח"כ ממשיך את מי הגשמים לחצר שיתערבו עם המים השאובים כששניהם בהמשכה, וביחד לאחר שהתערבו נמשכים למקוה) הלכך נראה דהך משנה כרבי אליעזר בן יעקב דתוספתא היא דבעי תערובת בחצר. ושוב הוסיף להקל (ראב"י) דלא בעי תערובת בחצר וההיא דאחריתא (כלומר היא בתראה והלכתא כוותיה. מעדני יו"ט) מדמייתי ליה הש"ס לאוקמי מתני' דתמורה בהכי והוה מצי נמי לאוקמה כמו רבי אליעזר דתוספתא, וכן הלכתא דשאיבה מטהרת ברבייה ובהמשכה אף על פי שלא נתערבו חוץ למקוה.
=> **ר"ש ורא"ש** פירשו שלפי המשנה המשכה מועילה רק אם המים השאובים נמשכו והתערבו עם רוב מי גשמים ואח"כ נמשכו יחד למקוה, אך אם נמשכו מים שאובים למקוה חסר, אע"פ שהרוב מי גשמים - פסול, דלא כראב"י שמובא בגמרא בתמורה (ונחלקו בפירוש התוספתא). **וכתב הרא"ש** שהלכה כראב"י שבגמרא בתמורה (ומשמע שהב"י הבין שהר"ש חולק ופוסק כהבנתו במשנה).

רמב"ם בפה"מ – אם אירעה התערובת ברחבת החצר או בגומה שם או על מעלות המערה, ואחר כך נמשכו המים המעורבין והלכו לתוך המערה ונתקבצו מהן שם מקוה, הרי אלו הולכין בהן אחר הרוב כפי שאמר. אבל אם לא היתה שם המשכה אלא במים הכשרים ומים שאובים יורדים להדיא לגומה אחת והוא אמרו היו מקלחין בתוך המים, הרי אנו דנין בהן על פי הכלל והוא אם נתקבצו ארבעים סאה מים כשרים בתוך המקוה לפני שיהיו עמהן שלשת לוגין מים שאובין הרי זה מקוה כשר. ושמא תאמר ומה בא התלמוד להשמיענו באמרו שאובה שהמשיכוה כשרה והרי במשנה אמורים הדברים, מתניתין אתא לאשמועינן? דע שהוא הוסיף לנו תועלת, כי אלו היה בידינו רק משנה זו היינו אומרין עד שתהא תערובת המים שאובין ומים כשרים חוץ למקוה ויתערב הכל וימשך למקוה, אבל אם היו מים כשרים בתוך המקוה ומים שאובין נמשכין ויורדין לתוך המקוה פוסלין בשלשת לוגין, לפיכך השמיענו התלמוד שאפילו היה השאוב לבדו הוא שנמשך כשר. **וכ"פ בהלכות**. **ב"י** – אכתי קשה מדקתני רישא אימתי בזמן שמתערבין עד שלא יגיעו למקוה דמשמע מפני שנתערבו קודם הוא דמכשרינן הא לאו הכי לא וצריך לומר דהא דקתני שמתערבין היינו לאפוקי היכא דלא נפלו רוב כשרים ברישא, דהיכא דהיה במקוה פחות מכ' סאה ומשהו מים כשרים הוא נפסל בג' לוגין מים שאובין אף על פי שנפלו בו בדרך המשכה, אבל כשהם מתערבים קודם שירדו והם נמשכים ויורדים אף על פי שאין רוב הכשרים ניכר ועומד לעצמו כיון שגם השאובים אינם יורדין למקוה בפני עצמם אלא מעורבים עם הכשרים ובדרך המשכה - כשרים. והכי משמע מדבריו ז"ל שכתב... מקוה שיש בו כ'

סאה ומשהו מים כשרים והיה ממלא ושואב וכו׳ שהשאובה שהמשיכה כשרה אם היה שם רוב מ׳ סאה מן הכשר כלומר דדוקא כשקדם במקוה רוב מ׳ סאה מן הכשר הוא דמכשרינן כשנפלו בו מים שאובין על ידי המשכה הא לאו הכי לא.[84]

=> **לדעת הרמב״ם** אין מחלוקת בין המשנה לדעת ראב״י בגמרא בתמורה, **וביאר הב״י** שמהמשנה למדנו שרק כשהמים השאובים נמשכים ומתערבים בהמשכה עם מי הגשמים קודם שהם נופלים למקוה לא צריך שיקדמו רוב מי הגשמים לשאובים, אך כשלא התערבו קודם לכן רק אם רוב מי הגשמים קדמו למים השאובים שנמשכו המקוה כשר, וכך דייק מהרמב״ם, **וכ״כ רמ״א** – אם המשיך תחילה מים פסולים, ואח״כ הביא עליהם רוב מים כשרים, לא מהני. **והוסיף הש״ך** – לא מהני אפי׳ אם פתח אח״כ הצנור ונמשכו הכל למקום אחד דלא אמרינן שאובה שהמשיכוה כולה כשרה אלא כשהיה שם בתחלה רוב מים כשרים (כמדויק מהרמב״ם).

(3) שיעור המשכה. סעיף מה

רשב״א – לא שמענן שיעור להמשכתה אלא אפילו סמוך למקוה כל שאינו מעלה ונותן לתוכו של מקוה כשר. ע״כ. **וכ״מ מטור**, וכתב תשב״ץ שכך משמע **מר״ש**.

הג׳ הסמ״ק – המשכה פי׳ ר״י בתשובה ג׳ טפחים. **וכ״כ ריב״ש** – שהרי פחות משלשה כלבוד דמי. **וכ״פ כלבו ותשב״ץ**. **וכ״כ שו״ע** – שיעור המשכה זו אין פחות מג׳ טפחים.

ספר המנהגות – שיעור המשכה צריך להיות ממקום רחוק כדי שתכלה כח הַמשכה קודם שיגיעו המים למקוה.[85]

(4) על גבי מה המשכה מועילה. סעיף מו

ראב״ד – אין השאובה מטהרת בהמשכה אלא או דרך קרקע או דרך צנור שקבעו ולבסוף חקקו הואיל ולא היה עליו שם כלי בתלוש. **וכ״פ שאילתות, רא״ש** (שו״ת יח,ח) **ורמב״ם**. **וכ״פ שו״ע**.

יראים – שמעתי מפרשים הלכה למשה מסיני הוא ולא שנא המשיכה על גבי קרקע או על רצפת אבנים. ולי נראה דלא אמר ר׳ יוחנן אלא שהמשיכה ע״ג קרקע מקום שהמים ראויות להבלע, וטעמא כיון שראויות להבלע נתבטלו אגב קרקע וכשזוחלות לגומא נעשות כאלו באות מתמצית לחלוחית הקרקע כי נתבטלו מהם שאובים, אבל המשיכם על רצפת אבנים או נסרים... לא מבטל שם שאובין מנייהו. **וכ״כ רוקח ותה״ד**, **וכ״פ ש״ך** (צז) **וב״ח**.

רמ״א – טוב להחמיר לכתחילה.

יב. ספק מים שאובים

(1) ספק אם כולו שאוב. סעיפים ג,סט,ע

תוספתא מקוואות ב – מקוה שהניחו ריקן ובא ומצאו מלא כשר מפני ספק מים שאובים למקוה וחזקת למקואות כשרות. צנור המקלח למקוה והמכתשת נתונה בצדו ספק מן הצנור למקוה וספק מן המכתשת למקוה פסול מפני שהפסול מוכיח, ואם יש בו רוב מקוה - כשר, מפני שזה ספק מים שאובין למקוה.

ר״י (תוס׳ ב״ב סו,ב) – מקוה שהניחו ריקן ובא ומצאו מלא כשר מפני שזה ספק מים שאובין למקוה ומדקא מכשר ליה זה מספק ש״מ דכולו שאוב מדרבנן. **וכ״כ רמב״ם** – מקוה שהניחו ריקן ובא ומצאו מלא, כשר מפני שזה ספק מים

---

[84] ר״ש כתב בדעת ראב״י – ומדלא פליג במילתא משמע דלא חייש בין נתקבצו בחצר של מי גשמים תחלה ואח״כ שאובין בין שאובין תחלה ואחר כך מי גשמים דבכל ענין מטהר ברבייה ובהמשכה.

[85] **תשב״ץ** – זו חומרא יתירה ואין לזה ראיה ולא בעינן כולי האי.

שאובין למקוה. **וכ״כ שו״ע סט** (וכ״כ ט״ז שם בדעתו וכ״כ הש״ך ס״ק יז בדעת השו״ע והוכיח זאת מסעיף נג, וכ״כ גר״א כד). **וכתב הרמב״ם** – צינור שמקלח למקוה והמכתשת נתונה בצדו ספק מן הצינור למקוה ספק מן המכתשת למקוה הרי זה פסול מפני שהפסול מוכח, ואם יש במקוה רובו מים כשרים הרי זה כשר שזה ספק מים שאובים הוא, שהרי יש שם מקוה כשר קבוע. **וכ״כ שו״ע ע**. **כסף משנה** – קשה אמאי פסל במכתשת בצדו הא ספק מים שאובים הוא... י״ל דבמכתשת בצדו אף על גב דספק הוא לא הכשירו בו מפני שהפיסול הוא בעין וכדקתני מפני שהפיסול מוכיח וכשרובו כשר אף על פי שהפיסול בעין כשר מפני שיש שם רוב מקוה כשר קבוע.[86]

ר״ש – ההיא דמקוה שהניחו ריקן לא דמיא כלל (לספק שאובים) דהתם טעמא כדקתני שחזקת המקוואות כשרות דהכי פירושה דסתם מקוה עשוי לטבול בו ומספיקא תלינן להכשיר דחזקת העושה מקוואות עושהו בכשרות, ותדע דקתני סיפא צנור המקלח למקוה והמכתשת נתונה בצדו ספק מן הצינור למקוה ספק מן המכתשת למקוה פסול מפני שהפסול מוכיח ואם יש בו רוב מקוה - כשר, מפני שזה ספק מים שאובין למקוה כלומר שהפסול מוכיח שיש לתלות בזה כמו בזה, וחזקת המקוואות כשרות לא שייך הכא אבל כי איכא רוב מקוה כשר מספק. שמע מינה דלא טהרו חכמים ספק מים שאובין למקוה אלא דוקא היכא דאיכא רוב מקוה כשר דמשם ואילך שאיבה דרבנן דמדאורייתא ברובא בטל. **וכ״כ ר״ת ורא״ש וכ״פ רמ״א**.

(2) מקוה שהיה חסר ונמצא מלא וידוע שהתמלא בידי אדם. רמ״א ד

תשב״ץ – אם באתם לחוש לשמא אחר שחסר בפניכם מצאתם אותו מלא ולא נתמלא בפניכם ואתם חוששין שמא נתמלא באיסור גם זה אינו מספיק כלל... גם אם נתמלא בידי אדם אין לחוש כלל לפי שזה שמילא אותו או ידענו מי הוא או לא ידענוהו כלל ואם ידענוהו נשאל אותו באם אמר שבהכשר מילא אותו בודאי נאמן דע״א נאמן באיסורין אפי׳ היכא דאתחזק איסורא ואפילו אין בידו לתקן כדמוכח בחולין (י׳ ע״ב) ובהרבה מקומות אחרים (אד **מהרי״ק** חלק על זה וכתב אינו נאמן אלא היכא דבידו (לתקנו) כדאיתא ביבמות פח). ואם לא ידענו מי הוא זה שמילא אותו אף בזה יש לדון ולטהר לפי שרוב מצויין אצל מצוה מומחין הם כדאיתא בפ״ק דחולין (ג׳ ע״ב) ואין לחוש לעכו״ם שאין העכו״ם מצויין אצל מקואות וכ״ש שיטרחו להשלימם. א״כ י״ל בודאי שישראל מילא אותו בכשרות וכ״ש דשאובה דרבנן... מ״מ אפילו נאמר דשאובה כלה דאורייתא אפ״ה מקוה שהניחו ריקם ומצאו מלא כשר משום טעמא דיהיב בתוספתא דחזקת מקואות כשרות.

תוספתא מקואות ו – אמר ר׳ יהודה מעשה במקוה שבין אושה לשפרעם ושל שפרעם היה, והיה ר׳ דוסא משיב עליה שני תלמידי חכמים כדי שיהיו בו המים ארבעים סאה.

שוב מעשה ברום בית ענת שקוות יתר מאלפים כור ובאו ושאלו את ר׳ חנניה בן תרדיון ופסל שאני אומר נכנסו גויים וזלפוה בלילה וחזרו ומלאו אותו בקילון, ומעשה ברבן גמליאל ואונקלס הגר שהיו באין באשקלון וטבל רבן גמליאל במרחץ ואונקלס הגר בים אמר ר׳ יהשע בן קבוסיי עמהן הייתי ולא טבל רבן גמליאל אלא בים.

ב״י – ותימא אמאי חששו שמא טרחו הגוים לזלפה בכדי, ונראה דשמא זילפוה כדי להריקה מן המים המלוכלכים קאמר ומילאוה מים נקיים לרחוץ בהם גופם.

רמ״א – מקוה שהיתה חסרה לפנינו, ובא ומצאה מלאה ולא ידענו מי מילא אותה, אי היתה כבר רובה בהכשר, דהיינו שהיה בה כ״א סאין, אזלינן לקולא (אפילו אם יש לחוש שגוי מילאה כדי לרחוץ בה, כיון שזה ספק דרבנן) ; ואם לא היה רובה

---

[86] **קודם לכן הביא תירוץ נוסף** – יש לומר דמדתנן ספק מים שאובים למקוה משמע דלא הכשירו מים שאובים מספק אלא כשהיתה שם מקוה מים ונסתפק אם נפלו בו מים שאובים אבל אם היה ריקן ונמצא מלא אינו בכלל זה. ובשלא היתה מכתשת בצדו כשר אף על פי שהיה ריקן מקודם מטעמא דמסיים בתוספתא שחזקת המקואות כשירות כלומר שחזקת הממלא מקוה מחדש אינו ממלאו אלא ממים כשרים. **והש״ך דחה את התירוץ הזה** – ותירוץ ראשון לא נהירא דמה חילוק יש סוף סוף הכא והכא ספיקא הוא וגם מדברי כל הפוסקים הנ״ל ושאר פוסקים גבי דינא דכולו שאוב אי הוה מדאורייתא או מדרבנן והביאו תוספתא זו דמקוה שהניחו ריקן כו׳, וגם הפוסקים הסוברים כולו שאוב מדרבנן הביאו ראיה מתוספתא זו ע״ש, מבואר להדיא מדברי כל הפוסקים דאין לחלק בהכי.

בהכשר, דעכשיו איכא ספיקא דאורייתא, אם יש לחוש שעובד כוכבים מילאה כדי לרחוץ בה, פסולה (תוספתא וב״י);[87] ואם לאו, דודאי ישראל מילא אותה כדי לטבול בה, כשרה דרוב המצויין אצל מקוה ועושין כדי להכשירה בקיאין הן ובודאי בהכשר מילא אותה (תשב״ץ); וכל שכן אם הישראל לפנינו ואומר שבהכשר מילא אותה, דנאמן מאחר שבידו לתקנה וכהאי גוונא עד אחד נאמן באיסורין (כמהרי״ק).[88]

(3) מצא מקוה. סעיף עד

משנה מקואות ח,א (עם פירוש הרמב״ם) — (מקוות הנמצאות שאין אנו יודעים אם המים הנקוים הללו שאובין או כשרין) ארץ ישראל טהורה ומקואותיה טהורים (ויש בכך חלוק והוא יזכירנו) מקואות העמים שבחוצה לארץ כשרים לבעלי קריין (בלבד מפני שמים שאובים כשרים לבעלי קריין אבל לשאר טמאים פסולים) שבארץ ישראל שחוץ למפתח (לשערי העיירות) כשרים אף לנדות, מלפנים מן המפתח (והעיר ננעלת עליו) כשרים לבעלי קריין ופסולים לכל הטמאים (מפני שבני אדם משתמשין בו ושמא כבסו בו בגדיהם וכליהם ועשאוהו מים שאובין, או שהוא מתחלת הקויתו מים שאובין) **ר׳ אליעזר אומר** הקרובים לעיר ולדרך טמאים מפני הכביסה (אם היו קרובין לעיר הרי הוא בחזקת שאוב מחמת שמוש בני אדם בו) והרחוקים טהורים (ואין הלכה כר׳ אליעזר). **וכ״פ הרמב״ם.**

ב״י – משמע דאין זה אלא בזמן שהיו ישראל שרויים על אדמתם אבל האידנא דין ארץ ישראל שוה לארץ העמים בזה. **ולכן כתב בשו״ע** – כל המקואות הנמצאים, פסולין, שחזקתם שאובין.[89]

ש״ך – נראה דהא דפסול הכא היינו בשנראה שנעשו ע״י אדם והלכך פסול משום ספק אבל אם נראה שנעשה בידי שמים כגון בגומות וחפירות שבשדה וכיוצא בהן שנתמלאו ע״י גשמים ולא ע״י אדם כשרים.

(4) מקוה של גוי. סעיף ד

*** סתם מקוה של גוי שהוא לא מקבל שכר על הטבילה**

רשב״א – עוד שאלת, גממיות שבבית גוי כביבירין הללו ויש בהן מ׳ סאה, יש לחוש שמא קודם שנתמלאו היו בהן מים שאובין ואין טובלין בהן, או חזקתן שהן כשרים וטובלין בהן.
תשובה רוב מה שראיתי מגדולי המפרשים מסכימים דכולה שאובה דרבנן... ותניא בתוספתא מקוה שהניחו ריקן ובא ומצאו מלא כשר מפני שספק מים שאובין וחזקת המקואות כשרות, ומדקתני ריקן ולא קתני חסר ומצאו שלם, ש״מ שלא היו בו מים כלל כשהניחו, ואפילו הכי כשבא ומצאו מלא כשר מן הספק, לפי שהשאובה אפילו כולה אינה אלא מדרבנן וספיקא דרבנן לקולא. אלא שאני רואה לרבינו שמשון ז״ל שכתב דכולה שאובה דאורייתא עד שיהא שם רוב שאינו שאוב, ויש לו ראיות קצת, ואין כח בידינו להשיב את הארי.
ומיהו אם אין דרכן למלאת בכתף ולעשות ביברין אלא בהקבץ שם מי גשמים או מי אגמים, ועוד שהגוי מסיח לפי תומו, אפשר לומר שסומכין על זה, דכדאי הן המתירין לסמוך עליהם בכיוצא בזה, והמחמיר תבא עליו ברכה. **הובא בב״י**.

---

[87] בדעת הב״י יש להסתפק שהרי לדעתו אפילו כולו שאוב דרבנן, ואעפ״כ הביא את התוספתא שממנה יוצא שכאשר יש חשש שהגויים יפסלו את המקוה, המקוה פסול. לכן יכול להיות שהוא מחמיר יותר מהרמ״א והוא סובר שאף כשרוב המקוה כשר יש להחמיר, אך אפשר שיסכים לרמ״א שכאשר רוב המקוה כשר מותר, כפי שכתב לגבי מקוה של גוי בסעיף ד (יובא לקמן), וכפי שפירשו לחו״ש. ואפשר שהבין שהתנאים החמירו על עצמם ממידת חסידות אך למעשה אין לחשוש כיון שזה ספק דרבנן.

[88] **מהרי״ק** – דבר פשוט הוא שעל עדות היהודים יש לסמוך ולא על הכותים המסיחים לפי תומם שאין כותי מסיח לפי תומו נאמן אלא לעדות אשה בלבד, אבל ישראל אפילו בעד אחד פשיטא דעדיף טפי מכותי מל״ת שהרי נאמן הוא באיסורין ולענין שבועה ולכמה דברים שאין כותי מל״ת נאמן. **הובא בב״י עמ׳ רצה, בדר״מ ובש״ך**.

[89] **ש״ך** – לא דמי לדלעיל סעיף ס״ט, דהתם היינו טעמא משום שחזקת מקואות כשרות ופי׳ הרא״ש ׳העושה מקוה כדי לטבול בו עושהו א״כ עשאו בכשרות׳. כלומר כיון דלכתחלה היה מקוה כשרה א״כ גם עתה שנעשה לשם מקוה נעשה וכיון שכן מסתמא מכשרות נעשה, אבל הכא לא ידעינן כלל אם נעשה לשם מקוה או לא.

=> דין זה תלוי במחלוקת האם רובו שאוב מדאו' או דרבנן, שלמ"ד דאו' ספק דאו' לחומרא, ולמ"ד דרבנן ספק דרבנן לקולא. אמנם אם ידוע שאין דרך הגוים למלא בורות אלו בכתף, אלא ע"י מי גשמים, ובנוסף לכך הגוי מסיח לפי תומו, גם החוששים שרובו שאוב דאו' יכולים לסמוך להקל בזה.

*** הגוי מקבל שכר על הטבילה**

רא"ש – וששאלת מקוה שהמים נמשכין לו מן הגגין והמקוה הוא נעול במפתח והמפתח ביד ישראל והמקוה עם הגגין שיורדין מהם הגשמים למקוה הן של אינו יהודי. והא"י משכיר המקוה כל מי שטובל בו בפרוטה, ויש ימים רבים שלא ירדו גשמים מי חיישינן שהא"י ישליך מים מהגג שלו למקוה, גם המקואות שהן ברשות הא"י מאחר שהוחזקו בכשרות מי חיישינן שהא"י יפסלם או לא.
תשובה על המקוה שהוא של הא"י ומקבל ממנו שכר אין להאמין לא"י עליו כי בודאי יעשה כל מה שיוכל כדי שלא יפסיד שכרו. אמנם כל זמן שיש במקוה כ"א סאה אינו נפסל אם הא"י שפך מים על גגו ונמשכו למקוה דשאיבה מטהרת ברבייה והמשכה. כדאיתא בפ"ק דתמורה (יב)... אבל אם פסקו מימיו לגמרי ולא נשאר כ"א סאין יש לחוש שהא"י ימשוך לתוכו מים שאובין.

טור – כתב א"א הרא"ש ז"ל בתשובה על מקוה העומד בבית הנכרי ומשכירו לישראל שיתן לו כל הטובל בו דבר ידוע בכל פעם, שאין להאמינו לנכרי דחיישינן שמא יחסר וימלאנה.
נחלקו בדעת הטור :
ב"י – דברי רבינו באו סתומים בזה דמשמע מדבריו שאף על פי שאנו רואין אותו שהוא מלא סובר הרא"ש דחיישינן שמא יחסר וימלאנו ואין הדבר כן דאפילו אין בו אלא עשרים ואחד סאה סובר הרא"ש להכשיר.
ב"ח – אף על גב דבתשובתו (של הרא"ש) מפורש דאפילו אין בו אלא כ"א סאה אינו נפסל... משום דסבירא ליה לרבינו דדוקא בהך עובדא שנשאל עליו הרא"ש דהמקוה היה נעול במפתח והמפתח ביד ישראל וליכא למיחש אלא שהגוי ישליך מים מהגג למקוה הילכך אין לאסרה אלא אם כן פסקו מימיו עד שלא נשאר כ"א סאין... אבל מקוה העומד בבית גוי ואינו נעול במפתח של ישראל כיון דהגוים יכולין ליכנס לתוכו וליטול מים משם כל צרכן ולחזור ולמלאות אותה בכתף אין להאמינו לגוי אפילו המקוה שלם דחיישינן שמא יחסר וימלאנו פירוש דיחסר על ידי שאיבה שישאבו משם בני ביתו של גוי כיון שאינו נעול ויחזור הגוי וימלאנו כדי שלא יפסיד שכרו ולפי זה אפילו היה המקוה שלם אסור לטבול בו. **וכ"כ ט"ז וש"ך**.

שו"ע – מקוה שהיא של עובד כוכבים ומקבל ממנו שכר, אין להאמינו לסמוך עליו אא"כ יש במקוה כ"א סאה.
וכ"פ רמ"א וביאר – דמאחר דרובו כשר ספיקו לקולא.

לכאורה משמע שדעתם כפי שכתב בב"י שבכל אופן שיש במקוה של הגוי רוב מי גשמים - כשר. **וכ"כ הט"ז בדעתו**. **אמנם** זה מובן דוקא לשיטתם של הרמ"א והט"ז שסוברים שכולו שאוב דאו' ורק מיעוטו שאוב דרבנן, אך לדעת השו"ע קשה למה היקל כשרובו כשר הרי לדעתו גם אם כולו שאוב זה מדרבנן. **ותירץ לחם ושמלה (שמלה יז)** – אף דס"ל כולו שאוב דרבנן מכל מקום הצריך כ"א סאה מפני שחשש קרוב הוא שהעכו"ם ימלא אותם, אבל רוב כשרים מהני דומיא דסעיף ע' שהפסול מוכיח ועכ"ז אם יש במקוה רוב מים כשרים כשר.
ש"ך – אין כוונת המחבר משום ספק דרבנן לקולא שהרי איהו סובר לקמן סעיף נ"ג דאפי' כולו שאוב אינו אלא דרבנן אלא מיירי במקוה נעולה שאין יכולים להכניס לתוכה מים אלא בהמשכה דרך הגג והלכך כשיש בו כ"א סאה אינו נפסל במים שאובים כיון שהומשכו כדלקמן סעיף מ"ד. והרב אזיל לשיטתו דלקמן סעיף מ"ו דהמשכה אינה

מועלת אלא ע״ג קרקע והלכך הכא בגג פוסלת המשכה ולכך הוצרך לטעם ספק דרבנן לקולא ולכך הצריך שיהא ידוע שיש שם כ״א סאין תמיד. **וכ״כ גר״א כד**.[90]

(5) ספק אם נפסל בג׳ לוגין. סעיפים סז,סח,עב,עג

משנה מקואות ב,ג – ספק מים שאובין שטהרו חכמים : ספק נפלו (ג׳ לוגין למקוה חסר) ספק לא נפלו, אפילו נפלו ספק יש בהם ארבעים סאה ספק אין בהם.

רמב״ם – ספק מים שאובין שטהרו חכמים כיצד, מקוה שנסתפק לו אם נפלו לתוכו מים שאובים או לא, ואפילו ידע בודאי שנפלו ספק יש בהן שלשת לוגין ספק אין בהן, ואפילו ידע בודאי שיש בהן שלשת לוגין ספק שהיה במקוה שנפלו בו ארבעים סאה ספק לא היה הרי זה כשר. **וכ״כ שו״ע סז**.

* **דין תליה ׳שאני אומר׳** (נפלו ג׳ לוגין לשני מקואות)

א. מקוה אחד כשר ואחד פסול:

משנה מקואות ב,ג – שני מקואות אחד יש בו ארבעים סאה ואחד אין בו נפל לאחד מהן (ג׳ לוגין) ואינו יודע לאיזה מהן נפל ספיקו טהור מפני שיש לו במה יתלה. **וכ״כ בתוספתא מקואות ב** – באחד יש בו ארבעים סאה ובאחד אין בו הריני אומר לתוך של ארבעים נפלו אחד שאוב ואחד כשר הריני אומר לתוך של שאוב נפלו. **וכ״כ שו״ע סח,עב**. **ש״ך** – ה״ה כל שאר מיני פסול תולין שנפל בפסול.

ב. שני מקואות שאין בהם ארבעים סאה:

נפל פעם אחת

משנה מקואות ב,ג – היו שניהם פחותים מארבעים סאה ונפל לא׳ מהם ואינו יודע לאיזה מהן נפל ספיקו טמא שאין לו במה יתלה.
תוספתא מקואות ב – שני מקואות שאין בהן ארבעים סאה ונפלו שלשת לוגין לתוך אחד מהן ואין ידוע לאיזה מהן נפלו ואחר כך ירדו גשמים ונתמלאו ר׳ יוסי אומר אומרין לו שלא יטביל באחד מהן ואם טבל באחד מהן ועשה טהרות טהורות מפני שזה ספק מים שאובין למקוה, למה זה דומה למי שנטמאת אחת מידיו ואין ידוע איזו הוא אומרים לו שלא יעשה טהרות באחת מהן ואם עשה טהרות באחת מהן טהורות מפני שזה ספק ידים.

שו״ע סח – היו שניהם פחותים ממ׳ סאה ונפלו לאחד מהם ואין ידוע לאיזה מהם, כל אחד משניהם פסול שאין לו במה יתלה.[91] **עג** – שני מקואות שאין בהם ארבעים סאה ונפלו שלשה לוגין לתוך אחד מהן ואין ידוע לאיזה מהם נפלו, ואחר כך ירדו גשמים ונתמלאו, לא יטבול בשום אחד מהם לכתחלה.[92] **ש״ך** – אבל בדיעבד עלתה לו טבילה.

---

[90] **לחם ושמלה** – עיקר דבריו מה שרוצה להעמיס בכוונת המחבר לפע״ד הוא רחוק מאוד המשכה מאן דכר שמיה ואיך יסתום כולא האי ולא יפרש דמיירי בדרך רחוק שאין העכו״ם יכול להכניס המים בלי המשכה ועוד אי בכהאי גונא מאי שייך נאמנות העכו״ם.
[91] **נו״ב** – ע״כ בירדו גשמים אח״כ ונתמלאו שאם עדיין חסרים אין אנו צריכים לפסול מטעם שאובין שהרי חסרים הם. **הובא בפת״ש מג**.
[92] **דגמ״ר** – אם נתמלא אחד מהם והשני לא נתמלא, צ״ע אם תולין הג׳ לוגין באותו שלא נתמלא, או דלמא כיון שקודם שנתמלא כבר החזקנו שניהם בחזקת פסולים, שוב לא יצאו מידי פסול. **הובא בפת״ש מה**.

נפל פעמיים

תוספתא שם – שני מקואות שאין בהם ארבעים סאה ונפלו שלשת לוגין מים שאובין לתוך אחד מהן וידוע לאיזה מהן נפלו, ואחר כך נפלו שניים (כלומר עוד ג' לוגין) ואינו יודע לאיזה מהן נפלו הריני יכול לתלות ולומר למקום שנפלו ראשוניים נפלו שניים. שני מקואות שאין בהם ארבעים סאה... נפלו שלשת לוגין לתוך אחד מהן ואין ידוע לאיזה נפלו ואחר כך נפלו שניים (ג' לוגין נוספים) וידוע לאיזה מהן נפלו אין יכול לתלות ולומר למקום שנפלו שניים נפלו ראשונים. **וכ"כ שו"ע עב**.

3. שינוי מראה. סעיפים כה - כז

א. מתי שינוי מראה פוסל ומה תקנתו. סעיף כה

שבת קמד,ב – כל דבר שאין עושין ממנו מקוה לכתחילה (שאר משקים) - פוסל את המקוה בשינוי מראה.

רמב"ם – אין המקוה נפסל לא בשינוי הטעם ולא בשינוי הריח אלא בשינוי מראה בלבד (וכ"כ תוס' וראי"ש הובאו בדר"מ יט*), וכל דבר שאין עושין בו מקוה לכתחילה פוסל את המקוה בשינוי מראה. **וביאר ראב"ד** (הובא בב"י עמ' רסה) – משום דמתחזי כמקוה של שאר משקין. **הובא בב"י, בתוס' יו"ט ובפת"ש יט**.

משנה מקואות ז,ג – נפל לתוכו יין ומוחל (מים היוצאים מן הזיתים בתחילת טעינת הזיתים ויש בהם צחצוחי שמן. ר"ח שבת קמד,ב) ושנו את מראיו פסול. כיצד יעשה (אם המקוה היה חסר) ימתין לו עד שירדו גשמים ויחזרו מראיהן למראה המים[93], היו בו ארבעים סאה ממלא בכתף ונותן לתוכו עד שיחזרו מראיהן למראה המים.

ראב"ד – למדנו מכאן (מהמשנה) כי המקוה השלם נפסל בשנוי מראה ואינו נפסל בשאובין כלל. ולמדנו עוד כי פסול המראה חוזר להכשרו משא"כ בשאיבה. עוד נראה כי שינוי מראה אין לו שיעור (לשינוי), אלא כל שנשתנה מראיו מכמות שהיה פסול מדלא קאמר ושינו מראיו למראה יין, ועוד הא קתני בסיפא עד שיחזרו מראיהן למראה המים. עוד יש הפרש בין פסול שלשה לוגין לשינוי מראה, כי שלשה לוגין אינן פוסלים אלא בשאובין, ושינוי מראה פוסל אפילו שלא בשאובין כגון שנמשך לתוכו יין מן הגת ומוהל מבית הבד שלא מתוך כלים הפוסלין. ממאי, מדתניא בתורת כהנים (שמיני פרשתא ט ה"ד) מקוה מים ולא מקוה כל משקין פרט לשנפל לתוכן מי כבשים ומי צבעים ושינו מראיו. ודיקינן מינה, מקוה כל משקין דומיא דמקוה מים, מה התם שלא בשאובים אף הכא שלא בשאובים, ואפילו הכי מיעטינהו קרא.... אין שיעור לשינוי מראה (בכמות המשקים) אלא אפילו אם מלוג אחד נשתנה מראיו פוסל. **הובא בב"י, וכ"פ שו"ע ונו"כ**.

*** נפל משקה למקוה חסר והשתנה המראה ואח"כ נפלו ג' לוגין מים שאובים. רמ"א כט**

תוספתא מקואות ה,י – מקוה שאין בו ארבעים סאה ונותן לתוכה יין ונשתנו מראיו אינו נפסל בשלש לוגין (מים שאובים) ולא עוד אלא אפילו חזרו מראיו לכמות שהיו כשר.

---

[93] ט"ז – קשה הא בלאו הכי צריך להמתין בשביל שאין שם ארבעים סאה (בלי קשר לשינוי מראה) ונראה דאתי למעוטי שלא יכשירנו על ידי המשכה כי יש לחוש שמא לא יחזור למראה הכשר עד שמשך כל כך הרבה עד שיהיו רובן על ידי המשכה כי המים הבאים דוחין את מה שהיו כבר כדלעיל ובסמוך יתבאר דרובו ע"י המשכה פסול משא"כ ע"י גשמים שיוכל להמתין כמו שירצה עד שיחזור למראה כשר.

ראב״ד – פי׳ כיון שחזר למראה יין הרי הוא כאילו כולו יין ושוב אינו נפסל בשלשה לוגין מים. נפקא מינה שאם חזרו למראה מים כשר ולא עוד אלא שהיין עולה לו למ׳ סאה מתוך שהמים שחזרו יין מטהר, אף היין שנפל בהם מיטהר עמהם שזה (היין) מושך את זה (את המים להיות כמותו ע״י שינוי מראה) וזה (והמים) מושך את זה (את היין להיות כמותם ע״י שחוזרים למראה מים).

ר״ש – פי׳ אינו נפסל בשלשת לוגין מים שאובין שנפלו בעוד שנשתנה מראיהן ואפי׳ חזר אחרי כן למראיו כשר להקוות עליו. **ב״י** – נראה מדבריו דבשהקוה עליו להשלימו לארבעים סאה מים הוא דכשר אבל היין אינו מעלה אותו כדעת הראב״ד ז״ל. **וגם הרמב״ם** נראה שלא היה מפרש כפירוש הראב״ד דאם כן לא הוה שתיק מיניה. **וכ״פ רמ״א**.

ב. השתנה המראה של חלק מהמקוה. סעיף כו

משנה מקואות ז,ד – נפל לתוכו יין או מוחל ושנו מקצת מראיו אם אין בו מראה מים ארבעים סאה הרי זה לא יטבול בו (משמע שאם יש בו ארבעים סאה מראה מים טובל בו).

תוספתא מקואות ה – נפל לתוכו יין ונשתנו מראיו חציו, הטובל בין במקום המים בין במקום היין כאלו לא טבל.

ראב״ד – בתוספתא הטובל בין במקום היין בין במקום המים כאילו לא טבל, ובשאין בו מראה מים מ׳ סאה קאמר אבל אם יש בו מ׳ סאה מראה מים טובל במקום המים. **וכ״כ ר״ש, וכ״מ מרמב״ם וכ״פ שו״ע**.

ג. שינוי מראה שאינו פוסל. סעיפים כה,כז

משנה מקואות ז,ג – הדיח בו סלי זיתים וסלי ענבים ושנו את מראיו כשר ר׳ יוסי אומר מי הצבע אינן פוסלין אותו בשנוי מראה.

ראב״ד – למדנו מכאן שאין שינוי מראה פוסל עד שיתערב בו גוף המשקה והוא משנה את מראיו, אבל אם שרה בו סמנים או אוכלים ונשתנו מראיו כשר, שהרי הדיח בו סלי זתים וענבים אין פוסלים בשינוי מראה. מפני שאין בהם מגוף הדבר המשנה את מראיו. **וכ״כ רשב״א, וכ״פ שו״ע כה**.

רמב״ם – מקוה שנשתנה מראה מימיו מחמת עצמו ולא נפל לו דבר ה״ז כשר לא אמרו אלא שנשתנה מחמת משקה אחר. **ב״י** – נראה שהוא נלמד בקל וחומר ממי צבע ומהדיח בו סלי זיתים וענבים ושינו מראיו שהוא כשר. **וכ״פ שו״ע כז**.

*** שינוי מראה בעקבות חימום המים. פת״ש יט**

סוטה טו,ב – משנה. (הכהן) היה מביא פילי (כוס) של חרס (אפילו ישן), ונותן לתוכה חצי לוג מים מן הכיור. **גמרא**. אמר רבא: לא שנו (חכמים במשנה שכלי ישן כשר) אלא שלא נתאכמו פניו (שלא הושחרו פני הכלי מהשימוש על האש), אבל נתאכמו פניו - פסולין. מאי טעמא? דומיא דמים, מה מים שלא נשתנו, אף כלי שלא נשתנה.

תוס׳ ׳ומה מים שלא נשתנו׳ – תימא דמאחר דמי כיור הן ומי כיור כשירין במי מקוה ומי מקוה שנשתנו מראיהן (ע״י דבר שאין בו ממש כמו נתאכמו ע״י האור) כשר כדתנן במסכת מקואות פ״ז (מ״ג) דמי צבע אין פוסלין המקוה בשינוי מראה... ונראה דהכא נמי אסמכתא בעלמא הוא וליכא אלא פסולא דרבנן.

משכנות יעקב – לפעמים מחמת רוב הרתיחות שמרתיחין המים תמיד בכל יום משתנים מראית המים מחמת העשן והאור ודומין למי חלב ויש בזה חשש שינוי מראה ומבואר בסוטה ד' ט"ו ע"ב כו' ומה שהקשו תוס' שם מהא דמי צבע אין פוסלין בשינוי מראה נראה לתרץ דהתם המים עצמן לא נשתנו כלל רק המי צבע שנפל לתוכן גרמו לשנות וצבעא לית ביה ממשא, אבל נתאכמו ע"י האור המים של המקוה עצמם נשתנו ע"י האור וזה ענין מצוי מאד.
פת"ש – ולענ"ד הוא חומרא גדולה ולא שמענו זאת מעולם. ומש"ס דסוטה שם אין הכרח כי בפשט לשון הגמרא שם מה מים שלא נשתנו אין הכוונה כלל דאם נשתנו הרי הם פסולים, אלא דסתם מים לא נשתנו... הכא במקוה הרי אינו נפסל בשינוי מראה אלא אם נפל לתוכו יין כו' והטעם דכל דבר שאין עושין ממנו מקוה לכתחלה פוסל את המקוה בשינוי מראה... משום דמיתחזי כמקוה של שאר משקים ומקוה מים כתיב, וזה לא שייך בנשתנו ע"י האור, ודמי לדלקמן סכ"ז דאם לא נפל לו דבר ונשתנה מחמת עצמו כשר.

4. הויתו בטהרה ולא בטומאה. סעיפים יג,יד,לה,מח,מט

א. עיקר הדין

זבחים כה,ב – תנן התם (פרה ו,ד): נתן ידו או רגלו או עלי ירקות כדי שיעברו מים לחבית - פסולין (היה קילוח יורד מהר מעוקם ואינו יורד לתוך החבית שרוצה למלאותה לקידוש, ונתן ידו למעלה בראש ההר לעשותה כעין צנור כדי שיעברו המים דרך ידו לחבית של קידוש, וכן עלי ירקות הראויין לאכילה ומקבלין טומאה. רע"ב), עלי קנים ועלי אגוזים. כשירה; זה הכלל: דבר המקבל טומאה - פסולין, דבר שאינו מקבל טומאה - כשירין. מנא הני מילי? דאמר רבי יוחנן משום רבי יוסי בר אבא, אמר קרא: אך מעין ובור מקוה מים יהיה טהור, הוייתן על ידי טהרה תהא.
משנה מקואות ה,ה – הזוחלין כמעין והנוטפים כמקוה... ונוטפים שעשאן זוחלין סומך אפילו מקל אפילו קנה אפילו זב וזבה יורד וטובל **דברי ר' יהודה ר' יוסי אומר** כל דבר שהוא מקבל טומאה אין מזחילין בו.

(1) דעות הראשונים

רמב"ם פה"מ – אמר ש("**הזוחלין**", דהיינו) המימות הזורמים מן המעין כגון הנהרות הגדולים והנחלים דינן שוה לדין המעין, אבל המימות **הנוטפין** טפין ממעינות המים בעת זרימתן מן המקומות הגבוהין הרי אותן המים המצטברין מאותן הטפין כמקוה... ואחר כך אמר שאם עשה תחבולה לעשות את הטפין זוחלין הרי זה מותר, ואופן התחבולה שיתן במקום שהטפות נוטפות ממנו קנה או מקל כדי שיזחלו עליו אותן הטפות וייעשו זוחלין ויהיו המים המתקבצים כמי מעין, בתנאי שתהא הזחילה נמשכת על גבי אותו הקנה או המקל. ואמרו אפילו זבה... השמיענו ר' יהודה שלא רק לענין הטומאה והטהרה בלבד אנו עושין את המים הללו כשרין, אלא גם לענין האסור, לפי שהזבה שהיא ערוה עד שתטהר תטבול בו ותהיה מותרת לבעלה. וכבר ידעת שהמקל מקבל טומאה מדרבנן לפי שהוא מפשוטי כלי עץ. וחלק ר' יוסי ואמר לא יסמוך מקל או כל מה שיזדמן כמו שאמר ר' יהודה, אלא דבר שאין מקבל טומאה ואפילו מדרבנן הוא אשר אם עברו עליו הטפין נעשו זוחלין. והלכה כר' יוסי. **וכ"פ בהלכות** (מקואות ט,יד).
ולגבי מקוה **כתב** (מקואות ו,ב) – כל כלי שלא נעשה לקבלה אף על פי שהוא מקבל אינו פוסל את המקוה, כגון הסלונות שהמים נמשכין מהן אף ע"פ שהן רחבים באמצע ומקבלין אין פוסלין את המקוה בין שהיו של מתכת או של חרס. **ב"י** – דלא בעינן הוייתו על ידי טהרה אלא לזב ומצורע וקידוש מי חטאת דבעינן בהו מים חיים אבל לטבילת שאר טמאים דלא בעינן מים חיים אפילו הוייתן על ידי דבר המקבל טומאה כשר והוא שלא יהיה לו בית קיבול העשוי לקבלה ויש הוכחה לדעתו מדקתני במסכת פרה... ולא קתני לה במסכת מקואות.
=> פסול הוייתו בטומאה הוא רק לגבי דברים הצריכים מים חיים. אמנם אם הזחיל טיפות הנוטפות מהמעין ע"י דבר המקבל טומאה דינם נשאר כמקוה.

יראים כו – להוציאו מתורת מעין פי׳ מתורת מים חיים אפילו אין לו בית קבול אם הוא דבר שמקבל טומאה כגון כלי מתכת שאין צריכין או כלי עץ הראוים לישיבה שמקבל טומאה בלא קבלה אם נמשך דרך עליו מוציאו מתורת מים חיים שלא לטהר אלא באשבורן כדין מקוה שדין הוצאה מתורת מים חיים בקבלת טומאה תלויה... ואין לי לתת חלוק בין חיות של מי חטאת ובין חיות של מעין דהא מקרא דכתיב מעין מביא, הלכך צריך להזהר שלא לטבול ולא להטביל במעין המקלחים דרך סילונות של מתכת דרך זחילה כדין מעין אלא באשבורן.

ראי״ש על המשנה – ׳הזוחלין׳ היינו נהרות המושכים והם כמעיין לטהר בזחילה ובכל שהוא: הנוטפין. הם מי גשמים. ונראה לי לפרש נוטפין שנקוו למקום אחד שעשאן זוחלין להוליכם למקוה סומך אפילו מקל אפילו קנה ואפי׳ זב וזבה סומכים המקל והקנה שיעברו המים למקוה כי מקל וקנה הם פשוטי כלי עץ ואף על פי שהזב סומך המקל בידו בשעה שהמים עוברים קרינן ביה הווייתו ע״י טהרה כיון שאין המים עוברים על גב ידו כדאמרי׳ בפ״ו דפרה עלי קנים ועלי גפנים כשר ור׳ יוסי קאמר לא מיבעיא זב אלא אפי׳ טהור כיון דבר קבולי טומאה הוא לא יסמוך במקל וההיא דעלי קנים מיירי כשנותן האדם העלין לשם טרם באו המים ולא היו בידו בעת שעברו המים.
אמנם בתשובה כתב על פירוש הרמב״ם – זה הפירוש עלה בלבי לפרש מימים רבים אלא שאיני רשאי להקל. וראיתי עתה בספר הרמב״ם... מכל מקום לא הייתי רשאי לעשות מעשה.
=> פסול הויתו בטומאה הוא גם בנוטפים, ולכן אם המשיך למקוה מי גשמים בדבר המקבל טומאה - פסול. **וכ״פ ר״ש[94], רש״י, רשב״א וטור**.
נחלקו בדעה זו מה הדין אם המשיך מקוה או מעין:
ראי״ש – אם הסילון של מתכת מביא את המים ממעיין או ממקוה אחר למקוה זה אף על גב דהווייתן ע״י טומאה כשר כיון דמי מקוה מחוברין למעיין או למקוה אחר שהוא כשר. דמקוה שכולו שאוב נטהר בהשקה אם השיקו לחברו למקוה כשר. כדתנן בפרק ששי דמקואות מטהרין את המקואות העליון מן התחתון והרחוק מן הקרוב כיצד מביא סילון של חרס או של אבר ומניח ידיו תחתיו עד שהוא מתמלא מים ומושכו ומשיקו אפילו כשערה ודיו. **וכ״פ טור**.
רשב״א – שנינו במס׳ מקואות מטהרין את המקואות העליון מן התחתון והרחוק מן הקרוב כיצד מביא סלון וכו׳. מכל אלו שמענו שאפי׳ כלי המתכות העשויין לקרקע או לדבר המחובר לקרקע אינו מקבל טומאה ואינו פוסל את המקוה. **ב״י** – הרי שפירשה להההיא מתניתין כשהסילון מחובר לקרקע דוקא.

(2) הלכה למעשה

ע״פ תשובותו של הרא״ש לעיל, שנטה לפרש את המשנה כרמב״ם אך החמיר כפירוש שכתב קודם לכן פסקו הטור והשו״ע כשני הפירושים לחומרא.

שו״ע:
יג – מעין שיורד מההר טיפין טיפין בהפסק, יש לו דין מקוה אלא אם כן יורד בקילוח בלא הפסק.
יד – נוטפין שעשאן זוחלין, כגון שסמך למקום המנטף טבלא של חרס חלקה והרי המים זוחלים ויורדים עליה, הרי הם כשרים. וכל דבר שמקבל טומאה, ואפילו מדברי סופרים, אין מזחילין בו. וזוחלין שקלחן בעלי אגוז, כשרים.[95]

---

[94] אמנם הוא פירש אחרת את הסיפא של המשנה. מובא בסעיף נ.
[95] **משנה עדויות ז,ד** – העיד רבי צדוק על זוחלין שקלחן בעלה אגוז (קליפתן החיצונה הירוקה. רמב״ם ורע״ב) שהן כשרים מעשה היה באהליא ובא מעשה לפני לשכת הגזית והכשירוהו. **רמב״ם** – זוחלין שקלחן בעלי אגוז כשרים כשהיו, שאין עלי האגוז הלח שהוא צובע חשוב ככלים.

מח – הבא להמשיך מים למקוה, צריך שלא יהא בדבר המקבל טומאה, כגון מי גשמים שרוצה להמשיכם למקום אחר לעשות מקוה, לא יאחז בידו דף ויעבירם עליו, אלא יניח הדף בקרקע ויסיר ידו משם בטרם יעברו המים עליו. וכן סילון של מתכת, אסור להמשיך בו מים למקוה, שמקבל טומאה.

מט – במה דברים אמורים, בממשיך מי גשמים בעלמא, אבל אם ממשיך ממעין או ממקוה, אפילו על ידי דבר המקבל טומאה, כשר דחשבינן לזה המקום שממשיך המים לתוכו כאילו הוא מחובר למעיין או למקוה[96] שממשיך המים משם (כדעת הרא"ש)[97]; **ויש מי** שאינו מחלק בכך (רשב"א). **וכ"פ פרישה** מ **וש"ך** לו, כדעת הרא"ש.

אך תוס' יו"ט מקואות ה,ב (הובא בש"ך לו) פסק כדעת הרשב"א. **וכ"פ ב"ח**.

* **חת"ס** – זחילת מים ע"י טהרה דאורייתא. **הובא בפת"ש לב**.

(3) הגדרת היותו ע"י טומאה. סעיף לה

*** המים לא היו מגיעים למקוה ללא הדבר המקבל טומאה**

משנה מקואות ד,ב – המניח טבלא תחת הצנור אם יש לה לבזבז פוסלת את המקוה ואם לאו אינה פוסלת את המקוה. זקפה (על צידה) לידוח (כדי שתדוח מטנופת שבה. ר"ש) בין כך ובין כך אינה פוסלת את המקוה (כיון דלא קיימא כדרך קבלתה).

רא"ש – זקפה לידוח כיון דאינה עומדת דרך קבלתה אינה פוסלת. ומיירי כגון דבלאו הטבלא היו המים נמשכין למקוה. דאי לאו הכי אף על פי דאין המים נפסלין מחמת שאיבה מ"מ נפסלין משום דהויה ע"י טהרה בעינן. **וכ"כ טור** – אם אין המים ראויין לבא למקוה זולתה אפילו אין לה שפה כלל פוסלת כיון שמקבלת טומאה. **וכ"כ שו"ע וש"ך** קג.

*** האם כשהדבר שמקבל טומאה לא נוגע במים שמהם נעשה המקוה פוסל. רמ"א נז**

משנה מקואות ז,ז – מחט שהיא נתונה על מעלות המערה היה מוליך ומביא במים כיון שעבר עליה הגל טהורה.
פירש ר"ש – היה מוליך ומביא במים כאדם שמוליך ומביא ידו במים ומתנענעין מי המערה ובאים הגלים על המעלה שהמחט נתונה עליה ולפי שהמחט דק וירא פן יפול במים דרך להטבילו כן וכיון שעבר עליה הגל טהורה.

רא"ש – ובלבד שלא יתלש הגל דאז לא היה מטהר אם אין בו ארבעים סאה אלא מצד אחד מחובר למי המקוה. **וכ"פ הטור**, **וכתב** – מחט שמונח בצד המקוה מנענע בידו במקוה כדי שיעשה גל במים ויעבור על המחט ועולה לה הטבילה ובלבד שלא יעקר הגל ממקומו אלא יהא מחובר למקוה. **וכ"כ רמ"א** (והשמיטו את המשפט 'דאז לא היה מטהר אם אין בו ארבעים סאה', כנראה מפני שזה לא שכיח שיתלש גל גדול כ"כ).

הקשו האחרונים על מה שמדויק מדברי הרא"ש שגל שנתלש מהמקוה ע"י אדם ויש בו ארבעים סאה - מטהר:

---

[96] **ב"י** – ואף על גב דממשיך מים מן המעין לכלי נפסלו אפילו מים היוצאים מן הכלי משום שאובים ולא מהניא להו חיבורם למעין כמו שנתבאר לעיל בדברי הרמב"ם והרא"ש (גבי 'מעין שהעבירו ע"ג השוקת' דין זה יובא לקמן בדיני מעין ובדיני השקה בכלים) שאני התם דהוי כלי שיש לו בית קבול ונפסלו משום שאובין, אבל הכא דאין לו בית קבול אף על גב שהוא מקבל טומאה שפיר הויא השקה אף על פי שהמים נמשכים עליו. **וכ"כ ש"ך**. **אך כתב הט"ז** – ולא הבנתי חילוק זה דכיון שע"י חבור הוה השקה לא איכפת לן במה שהם שאובין דכל שאובין מטהרין בהשקה ולעיל סעיף ח' כתבתי דלק"מ התם דהטעם משום גזירה (שמא יטבול בכלי שלא מחובר). ע"כ. **נלע"ד** שצ"ל כוונת הב"י, שחכמים החמירו על מים אלו שיהיו שאובים, משום הגזרה שמא יטבול בכלי, ושהשקה לא תועיל בהם.

[97] **הדרכי משה** הביא את דברי הרא"ש שכתב – אם הסילון של מתכת מביא את המים ממעיין או ממקוה אחר למקוה זה אף על גב דהוייתן ע"י טומאה כשר כיון דמי מקוה מחוברין למעיין או למקוה אחר שהוא כשר, דמקוה שכולו שאוב נטהר בהשקה אם השיקו לחברו למקוה כשר. **ובהגהת הפרישה כתב** ע"פ זה בשמו של הדר"מ – דוקא בעודו מחובר למעין או למקוה הכשר אבל אם נפסק הקילוח המושך בסילון פסול אחר כך. **אך הש"ך כתב** – ואינו מוכרח, די"ל דלא בא אלא ללמדנו דהשקה מועיל נמי גבי סילון ואם כן כי היכי דמהני השקה אפילו נפסק אח"כ כדלקמן סעיף נב ה"ה הכא.

תוס' יו"ט – ונראה מדבריו (של הרא"ש) שאילו היה בו (בגל שנתלש) מ' סאה שהיה מטהר אפי' אינו מחובר כלל. קשיא לי דהא מהוה ע"י דבר המקבל טומאה. ועוד דתקשה הא דהקשה מהרי"ק שכתבתי בריש מתני' ו דפ"ה דלא הוה אשבורן (כשנתלש), והכא במערה דסתמא מקוה היא כדמשמע רפ"ו, וליכא לתרוצי כי הא דתריץ התם מהרי"ק במים חיים. ולכן נראה בעיני דלעולם בעינן הכא שיהא הגל מחובר למקוה, ואפילו אם יהיה בגל מ' סאה. **וכ"פ פרישה וב"ח**.[98]

ש"ך – ע"כ צ"ל דבמעיין איירי דאי במקוה אפי' יש מ' סאה מאי הוי כיון דהוי זוחלים כשנתלש... מיהו דעת הרא"ש נראה דלא מיקרי מהוה ע"י דבר המקבל טומאה אלא כשנוגע המים שממנו נעשה המקוה ועוברים ובאים ע"י דבר המקבל טומאה אבל הכא נהי דהאדם מביא ומוליך במקוה ומתוך כך מתלש הגל מ"מ הגל נתלש מהמקוה גופיה ובמקום תלישתו אין שם ידי אדם. **וכ"כ ט"ז**.[99]

ב. פוסל רק אם המים נפלו ישירות למקוה מדבר המקבל טומאה

זבחים כה,ב – תנן התם: נתן ידו או רגלו או עלי ירקות כדי שיעברו מים לחבית - פסולין... אמר רבי חייא אמר רבי יוחנן, זאת אומרת: אויר כלי ככלי דמי.[100] א"ל רבי זירא לרבי חייא בר אבא: ודילמא בשותת (שזרם המים לא מקלח מהיד אלא יורד ישירות מהיד לכלי)! א"ל: תרדא (שוטה בהול), כדי שיעברו מים לחבית תנן (והלשון שיעברו משמעה שיעברו בקילוח ולא שיפלו במקומם).

רא"ש – ועוד אני אומר דהרוצה לצאת מידי ספק שלא יהא נדנוד איסור בדבר יעשה אותו בענין שלא יגיע פי הסילון של מתכת על אוירו של מקוה אלא ישאר פי הסילון חוץ למקוה או ישים בפי הסילון של מתכת סילון של עץ או של חרס שיפלו המים ממנו לאויר המקוה דבפרק שני דזבחים (דף כה ב)... מוכח בהדיא דאפילו העביר המים עד החבית ע"י דבר המקבל טומאה לא מיפסלי אם לא שיגיע אותו דבר המקבל טומאה עד אויר הכלי. **וכ"פ טור**. **וכ"פ שו"ע**. **וכתב חת"ס** (הובא בפת"ש לב) – כל הנסרים של עץ שבסוף סילוני מתכות השופכים אל תוך העוקה למי המקוה יעשו עקומות בסופן באופן שכשנמשכים המים דרך סילון של מתכת לעילא (למעלה) לא יראו (סילוני המתכת) אויר מי המקוה, דאויר כלי ככלי דמי, וה"ל כאלו באו מהמתכת המקבל טומאה למי המקוה להדיא, ע"כ יהיה עקומות כמין ארכובה בסופן.

חת"ס (הובא בפת"ש לב) – מ"ש (הרב השואל) שלא יגיע הצינור (שממשיך מי גשמים) אל תוך המקוה ממש אלא סמוך לה רחוק ממנה ג' טפחים ויומשכו המים לתוך המקוה מהקרקע לא ידעתי בה שום תועלת... למה נרחיק הצינורות מהמקוה אם לא שהם של מתכות שמקבלים טומאה וגם אינם מחוברת לקרקע ומשום שתהיה הוויה בטהרה רצה שיפלו המים ע"י הקרקע ולא ע"י הצינור אלא שלזה די בכל שהוא ולא בעי ג' טפחים.

---

[98] **ב"ח** – אבל מקוה שנובע מים חיים וקיימא לן דמעין מטהר בזוחלין ובכל שהוא אם כן אפילו נעקר הגל היה מטהר המחט בכל שהוא לדברי הכל דלכלים לא בעינן מ' סאה, ולא דמי לגל שנתלש מן הים דבעינן מ' סאה (אע"פ שהים מטהר בזוחלים כמעין. משנה מקואות ה,ו) אף לכלים משום דהים לא חשיב כמעין אלא כדי לטהר בזוחלין אבל לא לטהר בכל שהוא. **ש"ך** – ודאי הרא"ש קאמר הכא דאפי' במעיין לא יתלוש דאז לא יטהר אם אין בו מ' סאה והיינו טעמא דלא סגי במעיין בכל שהוא אלא בגוף המעיין אבל כל שנתלש נהי דמטהר בזוחלים מ"מ לא מטהר בכל שהוא כשנתלש. **וכתב בית מאיר** שהש"ך סותר את דבריו בס"ק ל, שכתב שקילוח שפסק מהמעין דינו כמקוה ולא מטהר בזוחלים. ע"כ. ונלע"ד שכל דברי הש"ך נאמרו רק בשיטת הרא"ש והרמ"א שסוברים שקילוח שפסק מהמעין דינו כמעין, אך הש"ך לדיטתו יחמיר שגם אם מדובר במעין אם נתלש הגל אפילו אם יש בו 40 סאה אינו מטהר בזחילה.

[99] וכתב הט"ז שבזה מיושב מה שקשה לכאורה על הרשב"א מהמשנה, שהרי הרשב"א כתב שגם אם המשיך מהמעין ע"י דבר המקבל טומאה פסול, וכיון שכאן האדם לא נוגע במקום שבו המים נמשכים אלא ממילא הולכים חוץ למקומם לא הוי המשכה ע"י דבר המקבל טומאה.

[100] שהרי המים הבאים מן היד אל החבית אינם נופלים ישירות מן היד לתוך החבית, אלא מקלחים תחילה באויר שמעליה וכיון שפסלה המשנה מים אלו למי חטאת מפני שבאו על ידי דבר המקבל טומאה ע"כ שהחשיבה המשנה את האויר שמעל הכלי כמו תוך הכלי. אבל אם נאמר שהאויר שמעל הכלי אינו נחשב כמו תוך הכלי אם כן לא באו המים מן היד אלא מן האויר וצריכים הם להיות כשרים למי חטאת שהרי לא באו לחבית על ידי דבר המקבל טומאה.

ג. מעמיד בדבר המקבל טומאה. פת"ש לא

חת"ס קצט – לפענ"ד צריך שיעשה באופן שיכול לעמוד ולהזחיל בלא דבר המקבל טומאה אבל אם א"א לעמוד אלא ע"י אותו הדבר המקבל טומאה לא יועיל כלום, דאלת"ה ק' אהרא"ש שהוציא דין זה מש"ס דזבחים... נותן כלי עץ בסוף הסילון... הא דתנן ואפי' זב ואפי' זבה ור' יוסי פוסל ופי' הרא"ש דר' יוסי פוסל משום סמיכת האדם ולא משום פשוטי כלי עץ, א"כ לפי הנ"ל ע"כ מיירי שהאדם אוחז המקל מראשו עד סופו באופן שלא ישאר מקום במקל וקנה מבלי תפיסת אדם דאל"ה הוו מתכשרים בעברם דרך שם... ומי דחקו לכך לימא אפילו היה ידו בקצה העליון אלא שקצה השני יצאו מתחת ידו והמים מתכשרים בעברם דרך שם, וכן קשה לאיזה צורך כתב בשו"ע שיניח הדף מידו על הארץ מה בכך אם יאחזנו בידו רק שיצא מתחת ידו קצת ממנו ויתכשרו המים דרך שם, אלא ע"כ כיון שהדף והמקל לא היה יכולים לעמוד כ"א על ידו אפילו אוחז בקצהו כולו פסול ולא מהני אלא בשיכול לעמוד בלא דבר הטמא וא"כ הד סילון שתיקן אי לא נעשה באופן הנ"ל לא הועיל כלום. **וכ"כ בסימן ריד** – סילון של נסרים מחוברים לא יקבעם בחבושים של ברזל דאפשר דמקבל טומאה דהכל הולך אחר המעמיד.

ד. מה מקבל טומאה ומה לא. סעיף מח

(1) מתכת

משנה כלים יא,א – כלי מתכות פשוטיהן ומקבליהן טמאין.
משנה כלים יא,ב – כל כלי מתכות שיש לו שם בפני עצמו (שהוא ידוע וניכר ומיוחד בשמו. רע"ב) טמא חוץ מן הדלת ומן הנגר ומן המנעול... שנעשו לקרקע.

רשב"א – אם היה הצנור של מתכת שמקבל טומאה ואעפ"י שאין לו בית קבול פסול (כלים יא,א), במה דברים אמורים כשאינו מחובר לקרקע אבל אם היה מחובר לקרקע בטל הוא לגבי קרקע ואינו מקבל טומאה. ולא עוד אלא אפי' מחובר לדבר המחובר לקרקע כטבעת שבדלת אינו מקבל טומאה, כדתניא בברייתא ומייתי לה בפרק במה אשה (שבת נח,ב) יוצאה ותנן במסכת כלים. **וכ"פ רא"ש וטור, וכ"פ שו"ע**. וביאר הרא"ש בתשובה דבין שנתחברו בבנין עם הקרקע או שטמונים כולם בתוך הקרקע נתבטלו עם הקרקע וטהורים, וכך משמע מהרשב"א (ב"י). **וכ"כ רמ"א**.

רא"ש – שנעשו לקרקע (משנה לעיל כלים יא,ב)', ואפילו אינם מחוברים לקרקע טהורים כיון שלא נעשו אלא לשמש הקרקע. וכן הנך סלונות כיון שנעשו להיות מונחים בקרקע תמיד אינם מקבלין טומאה. **וכ"כ דגמ"ר** (הובא בפת"ש לג).

(2) עץ. ב"י לה

משנה כלים ב,א – כלי עץ וכלי עור וכלי עצם וכלי זכוכית פשוטיהן טהורים ומקבליהן טמאים.
בבא בתרא סו,א – שאני פשוטי כלי עץ, דטומאה דרבנן.

רא"ש – יעשה אותו בענין שלא יגיע פי הסילון של מתכת על אוירו של מקוה אלא ישאר פי הסילון חוץ למקוה או ישים בפי הסילון של מתכת סילון של עץ או של חרס שיפלו המים ממנו לאויר המקוה. **וכ"פ טור ושו"ע מח**.
שו"ע לו – צינור שאין לו ד' שפות אינו חשוב כלי וראוי להביא על ידו מים למקוה... ואם חקק בו גומא... אם הוא של עץ... נעשה כולה על ידה כלי.
=> פשוטי כלי עץ לא פוסלים משום הויתו בטומאה מפני שאינם מקבלים טומאה מהתורה אלא מדרבנן.

אך מצד שני:

1. טור – המניח טבלא (של עץ. ב״י) אצל המקוה כדי שיפלו המים ממנה למקוה... אם אין המים ראויין לבא למקוה זולתה אפילו אין לה שפה כלל פוסלת כיון שמקבלת טומאה. **וכ״כ שו״ע לה**.
=> משמע שפשוטי כלי עץ פוסלים משום הויתו בטומאה.

נחלקו בתירוץ הסתירה:
בדק הבית – ואפשר שבאין לה שפה כלל מיירי ואפילו הכי פסלה משום דפשוטי כלי עץ אף על פי שאינן מקבלים טומאה מן התורה מקבלין טומאה מדרבנן. **ותמהו עליו דרישה, ט״ז וש״ך** מהמקורות לעיל.
ב״י כתב קודם לכן על דברי הטור – מ״ש רבינו אפילו אין לה שפה כלל פוסלת. לאו למימרא שאין לטבלא שפה כלל דאם כן היאך כתב שמקבלת טומאה הא קיימא לן (כלים פ״ב מ״א) דפשוטי כלי עץ אינם מקבלים טומאה אלא ביש לה ארבעה שפות עסקינן אלא שכפאה על פיה ונמצא שהמים עוברים במקום שאין שם שפה כלל ואפילו הכי פוסלת מפני שהויית המקוה על ידי דבר המקבל טומאה ואפשר דבניטלו כל שפתותיה איירי ואפילו הכי מקבלת טומאה כיון שמתחלה היתה מקבלת ועכשיו לא נשברה לגמרי, והא דפשוטי כלי עץ אינם מקבלים טומאה היינו דוקא כשמעולם לא היה להם בית קיבול וצ״ע.
ב״ח על דברי הטור – העיקר נראה לי דמיירי הכא בדף שעורכת עליה האשה פת אי נמי יחדה למלאכה דהשתא אפילו אין לה שפה כלל מקבלת טומאה (מהתורה). **וכ״כ ט״ז** (ס״ק מג) **וש״ך** (ס״ק עו).

2. שו״ע יד (ע״פ הרמב״ם) לגבי מים הנוטפים מהמעין – וכל דבר שמקבל טומאה, ואפילו מדברי סופרים, אין מזחילין בו.

עט״ז – צריך לומר הא דאמרינן לעיל סעיף יד ׳ואפילו מקבל טומאה מדברי סופרים אין מזחילין בו׳ זחילה שאני (כלומר שם מדובר בהזחלת טיפות הנוטפות מהמעין). **וכ״כ ש״ך** (ס״ק קד) **והוסיף** – עוד יש לומר דהתם לא קאמר אלא דאין מזחילין בו ר״ל שיהא המים נקראים עליהם שם זוחלין לטהר אף בזוחלין, אבל מ״מ נוטפים מיקרי ומטהרין באשבורן.

5. זחילה במקוה. סעיפים נ,נא

א. מקוה שנסדק

משנה מקואות ה,ה – נוטפים (מי גשמים) שעשאן זוחלין סומך אפילו מקל אפילו קנה אפילו זב וזבה יורד וטובל דברי ר׳ יהודה ר׳ יוסי אומר כל דבר שהוא מקבל טומאה אין מזחילין בו.

ר״ש – ׳נוטפין שעשאן זוחלין׳ כגון מקוה שפרץ על שפתו ומימיו יוצאין וזוחלין. ׳כל דבר המקבל טומאה אין מזחילין בו׳. כלומר אין מעמיד מקום זחילתן וטעמא דר׳ יוסי כדתנן במסכת פרה פ״ו (מ״ד)... ומפרש טעמא בפרק שני דזבחים (דף כה ב) דאמר קרא מקוה מים יהיה טהור הוייתן על ידי טהרה תהא, ומיהו יתכן דאפילו ר׳ יהודה דפליג הכא מודה התם, דהכא המקוה עשוי ושלם.

נחלקו בדעת ר״ש:

מרדכי – הטובל במקוה אפילו יש בו אלף סאין יזהר שלא יצאו המים משפת המקוה בשעת טבילה דא״כ הוו להו זוחלין ואם הוא מעכב זחילתו בדבר המקבל טומאה כגון שנתן שם כלי או שנתן שם ידו או רגלו לעכב זחילתן אינו מועיל. **וכ״כ רשב״א**.

רא״ש – הנכון יותר לפרש דמיירי שלא ישאר במקוה מ׳ סאה אם לא שיסתום הזחילה (ופסול מפני שהזוחלים לא מצטרפים לארבעים סאה, אע״פ שמחוברים, משום פסול זוחלים) והשתא ניחא דפוסל ר׳ יוסי משום דשיעור הכשר מקוה נעשה על ידי דבר המקבל טומאה אבל אם ישאר במקוה ארבעים סאה ואינו סותם אלא כדי להרבות מים לא מיקרי הויתו על ידי טומאה. **וכ״כ בתשובה** (סוף כלל לא,ד) – אל יעלה על לב אדם לפסול את המקוה אם מימיו זבין קצת לחוץ. ואף רבינו (ר״ש) לא פירש אלא שנפרץ על שפתו ומימיו יוצאין וזוחלין ומשמע שנפרץ כל כך עד שכל מימיו זוחלין ומתנענעין לצאת ולא ישאר בו מ׳ סאה אם לא יסתום אותו. **וכ״פ רי״ו בשם הגאונים**.

רא״ש – ולישנא דנוטפין שעשאן זוחלין לא משתמע כפי׳ רבינו שמשון ז״ל. כי לא עשאן זוחלין אלא מעצמו נפרץ המקוה על שפתו. גם אין מזחילין בו קשה לפרשו מניעת זחילה ועוד טעמא דר׳ יוסי לא מסתבר כלל ולא דמי להיא דמסכת פרה כיון דהמקוה כשר ומונע פסולו ע״י דבר טמא. ועוד דתנן בשילהי פ״ה דמקואות (משנה ו) ב״ש אומרים מטבילין בחרדלית (כמו הרדלית שטף מים היורדים מדליו של הר), ובה״א אין מטבילין ומודים שגודר כלים וטובל בהן... אלמא דמבטלין הזחילה ע״י כלים טמאין... ונ״ל לפרש נוטפים שעשאן זוחלין כלומר נוטפין שנקוו למקום אחד והזחילן להוליכן לתוך גומא אחת לעשות מקוה (כמובא לעיל בדין יהויתו בטהרה ולא בטומאה׳). **אע״פ** שהרא״ש דחה את פירוש הר״ש על המשנה **כתב הטור** – א״א הרא״ש ז״ל כתב ודאי אם ישארו בו מ׳ סאה אחר שיצאו קצתן דרך הסדק כשר אבל אם לא ישארו בו מ׳ סאין פסול ואם בא לסתום הסדק כדי שישארו בו מ׳ סאין יכול לסותמו בדבר המקבל טומאה דודאי הבאת המים למקוה צריך שיהא ע״י טהרה אבל מניעת המים שלא יצאו ממנו א״צ שיהא ע״י טהרה לפיכך נקב העשוי להוציא בו המים מהמקוה יכולים לסותמו במטלניות שיש בהם ג׳ על ג׳. **וביאר הגר״א** – אף ש(הרא״ש) סתר שם פי׳ הר״ש ס״ל להטור דמ״מ מסברא אית ליה דאם לא ישאר מ׳ סאה פסול... ובתשובה כלל ל״א ד׳ מבואר בהדיא כן.

=> נחלקו מה הדין במקוה שנסדק ומים יוצאים דרך הסדק: **לדעת מרדכי ורשב״א** (וכך הבינו מהר״ש) גם אם מתחת לסדק יש ארבעים סאה, המקוה פסול מפני שהוא זוחל. **אך לדעת רא״ש, וטור** (וכך הבינו מר״ש) המקוה כשר, אך אם אין ארבעים סאה מתחת לסדק פסול מפני שהמים שמעל הסדק וכנגדו נחשבים זוחלים ואינם מצטרפים לארבעים סאה.

עוד נחלקו האם סתימת הסדק ע״י דבר המקבל טומאה פוסלת את המקוה: **לדעת ר״ש, מרדכי ורשב״א** פוסלת, **ולדעת רא״ש וטור** אינה פוסלת, מפני שהמקוה כשר והיא רק מונעת מהמים לצאת, ואין זה נחשב שהמקוה נעשה ע״י דבר המקבל טומאה.

שו״ע – מקוה של מי גשמים שנפרץ אחד מכתליו והמים יוצאים דרך הסדק, אם ישארו בו מ׳ סאה אחר שיצאו קצתן שעד הסדק, כשר; ואם לאו, פסול משום דהוי ליה זוחלין ואין מקוה מטהר בזוחלין.

רמ״א – ויש מחמירין אפילו אם ישארו מ׳ סאה עד הסדק, ויש לחוש לדבריהם לכתחלה לסתום הסדק. **וכ״פ מעיל צדקה** (הובא בפת״ש ג).[101]

שו״ע – ואם בא לסתום הסדק כדי שישארו בו מ׳ סאה, לא יסתום אותו בידו ולא בכל דבר המקבל טומאה; ויש מי שמתיר לסתום בכל דבר שמקבל טומאה.[102]

---

[101] וכתב שמלשון הב״ח משמע שיש להחמיר אף דיעבד.

[102] סתימת המקום שממנו יוצאים המים למקוה בדבר המקבל טומאה כדי לנקות את המקוה: **ב״ח** – אפילו לר״ש דאוסר לסתום הסדק שבמקוה בדבר המקבל טומאה... שאני התם כיון שעל ידי סתימה זו הוא טובל במקוה, אבל הכא אין הסתימה באה אלא לנגב המקוה ושלא יבואו המים לתוכו וכשחוזרין ומסירין המטלניות אז יצאו המים ונובעין וטובלין בהן אין כאן בית מיחוש. **וכ״כ נקה״כ**, **וכ״מ מרש״ל** (ש״ך פו).
אך הט״ז כתב – ואיני מכיר חילוק זה דהא גם כאן אין עושה כן אלא שלא יזובו המים דרך שם.

ב. המים נחשבים זוחלים רק כשהם יוצאים מהמקוה ולא חוזרים

ריב״ש (לגבי הטובל במקוה שמימיו מגיעים לשפת המקוה וכשהאדם טובל בו המים יוצאים) – אם שטח החצר שהמקוה בתוכו משופע קצת בענין שבעלות הטובל ישובו המים לאיתנם אל המקוה מותר לטבול בו. ואין נקרא זוחלין אף על פי שלא ישארו המים במקוה שמטביל בו אלא הרי הוא נקרא אשבורן כיון שמן המקוה באו ואליו הם שבים אלא שנתפחו בהכרח מחמת אדם או דבר אחר שבתוך המקוה. **הובא בב״י** עמ׳ רצא. **וכ״כ רמ״א** – אין יציאת המים קרוי זוחלין, אלא כשאין חוזרין למקוה אבל כשיוצאין מעט וחוזרין שם, לא מקרי זחילה.

ג. זחילה הנובעת מטבילתו של האדם

תשב״ץ – צריך שתהיה עוקת המקוה יותר גדולה כדי שכשיכנס וטובל בו ויתפח המים שישארו במקוה מ׳ סאה. וכ״כ ר׳ יונתן בפירוש ההלכות במס׳ שבועות ודברים פשוטים הם. **וכ״כ שו״ע א**.

מעיל צדקה – יש לראות שתהיה המקוה גבוה כ״כ שלא יצאו מן המים חוצה בטבילת האדם הן גדול לפי גדלו וקטן לפי קטנו... וזהו מבואר בהג״ה רמ״א שכ׳ שיש להחמיר לכתחילה (כדעת מרדכי). **וכתב פת״ש ג** – אף דמדברי המחבר (בסעיף א) לא משמע הכי לשיטתו אזיל לקמן ס״נ, והא דלא הגיה הרמ״א מידי משום דלא מפורש בדברי המחבר להדיא וכהאי גווני מצינו בכ״מ.

ש״ך קכ – אם הם יותר ממ׳ סאה לא בעינן (שיחזרו למקומם) שאף כשזוחלין לחוץ נשארו מ׳ סאה ולא מקרי זוחלין כיון שמחמת אדם הטובל בהם יוצאים לחוץ, ואפי׳ למאן דפוסל לעיל סעיף נ׳ ביצאו דרך סדק אפי׳ נשארו מ׳ סאה מודה הכא דדוקא התם ביצאו מעצמן שלא בשעת טבילה פוסל אבל הכא שהוא מתוך הטבילה לא וכן משמע קצת מתשו׳ ריב״ש שם דלא כנראה מתשו׳ מהרי״ק ס״ס קנ״ו לפסול בכה״ג.

ד. זחילה שאינה ניכרת. סעיף נא

רשב״א – ויראה לי שאעפ״כ שניקב המקוה ומימיו נוטפין מעט מעט או נבלעין בקרקע (או מבין רצפת אבנים. חת״ס, הובא בפת״ש לו) מעט מעט כשר לפי שאין זחילתן ניכרת, ואם אין אתה אומר כן נמצאת שאין לך מקוה מים כשר שהקרקע מתחלחל ובולע מעט מעט. **וכ״כ שו״ע**.[103]

נו״ב – שאלה: מקוה... מי גשמים שנקוים לבור והבור עשוי בנסרים סביב, וגם בקרקעיתו, והנסרים (קבועים) ביתדות של ברזל... ידוע שהמים נבלעים בקרקע מעט מעט והנסרים הקבועים ביתדות של ברזל המה מונעים שלא יובלעו בקרקע וע״י העמדה זו נשאר במקוה שיעור הראוי... תשובה: בנדון דידן שהמקוה לא נפרץ אלא שחושש שמא ע״י שנבלעים המים מעט מעט בקרקע יוחסר משיעור מכל מקום הרי עתה אינו חסר וכשר הוא, כיון שעכ״פ בלוע זו לא מקרי זוחלין כמפורש בש״ע בסעיף נ״א והוא כשר עתה לטבול בו גם בלי נסרים כלל, ואין הנסרים גורמים שום טהרה והכשר אלא מניעת הפסול שעתיד לבוא אח״כ. בזה גם הר״ש מודה דלא מקרי הויתו ע״י דבר טמא. **וכ״פ חת״ס, הובאו בפת״ש לה**.

[103] ותמה עליו הגר״א – דברי המחבר תמוהין דהרשב״א כתב לשיטתו דס״ל כפי׳ הר״ש (לפי המרדכי) אבל לפי מ״ש בסעיף הקודם דאין נפסל אא״כ לא ישאר מ׳ סאה ואז אף בכה״ג פסול. ע״כ. משמע שלדעתו גם זחילה שאינה ניכרת פוסלת אם בגללה בסופו של דבר לא ישארו במקוה ארבעים סאה.

6. מקוה שמימיו רדודים. סעיף סו

א. תיקון המקוה. סעיף סו

משנה מקואות ז,ז – מקוה שמימיו מרודדין כובש אפילו חבילי עצים אפילו חבילי קנים כדי שיתפחו המים ויורד וטובל.

ר״ש – ׳שמימיו מרודדין׳ - מלשון וירקעו תרגום ורדידו (שמות לט). שאין המים עמוקים מחמת שהמקוה רחב והמים מתפשטים בכולו ואף על פי שיש בו מ׳ סאה אין כל גופו מתכסה במים בבת אחת. ׳וכובש׳ - לצד אחד של מקוה. ׳אפי׳ חבילי עצים וקנים כדי שיתפחו המים׳ - כלומר שיעלו כמין תפוח ויהיו עמוקים מצד אחד וטובל בהן ונקט לשון כובש מפני שהעצים והקנים צפין על פני המים וכובש אבנים עליהם כדי שיכנסו במים והא דקתני אפילו חבילי עצים וקנים כלומר לא מבעיא אבנים אלא אפי׳ חבילי עצים וקנים שהמים ביניהם לא חשיב הפסק ומצטרפין למ׳ סאה ובלבד שלא יחלקו כל המקוה דא״כ ה״ל כמקוה שחלקו בסל וגורגותני דהטובל שם לא עלתה לו טבילה כדאיתא בריש חומר בקדש (דף כב א).

תשב״ץ – ואפי׳ חבילי קנים פי׳ לפי שאינן כלים.

שו״ע – מקוה שמימיו מתפשטין ואינו יכול להתכסות בו, נותן בו מצד אחד אבנים או חבילי עצים, כדי שיקבצו מימיו אל מקום אחד ויעלו בענין שיוכל להתכסות בו, ובלבד שלא יחלקו כל המקוה ; אבל בכלים, פסול.

נחלקו מדוע בכלים פסול:
ט״ז – בכלים לא דהוויות המקוה לא יהיה על פי דבר המקבל טומאה. **וכ״כ לבוש וכ״מ מדברי חמודות**, אך תמה על זה (בדברי חמודות) – צריך לי עיון דמאי שנא מהא דלעיל דמסיק רבינו (הרא״ש) דמבטלין הזחילה ע״י כלים ובש״ע סעיף נ׳ כתב ג״כ לסברתו של רבינו בההיא וצ״ע. **והוסיף לתמוה הש״ך** – ועדיף טפי ממבטלין הזחילה דלעיל, דהתם אי לאו הכלי היה נפסל בזחילה לגמרי משא״כ הכא.
ש״ך – נראה דהכי קאמר הרשב״ץ דוקא עצים ואבנים משום שיש בהן כשפופרת הנוד, אבל לא כלים דסתמא אין בהם כשפ״ה... אלא דלפי זה לי׳ המחבר מגומגם (שכתב ׳ובלבד שלא יחלקו כל המקוה׳ ואם יש בהם כשפופרת הנוד גם אם מחלקים את המקוה כשר) וצ״ל דתנא סיפא לגלויי רישא וה״ק ובלבד שלא יחלקו כל המקוה דהיינו שיהא נקב כשפ״ה, אבל בכלים שאין בהם נקב כשפ״ה פסול.

ב. תוספת מים שאובים למקוה שלא יכולה לטבול בו כאחת

בדק הבית (לרא״ה) – המקוה בעצמו אם היה בית גדול ובו ארבעים סאה או יותר ומימיו מרודדין ואין גופו עולה בהן כאחת אין ראוי לטבול בו עד שיהו מים ראוין לטבול בהם ואסור ליתן בהם שאובין עד שיהו בהן כשיעור הזה. (הובא בפת״ש טו).
משמרת הבית – טעות הזה בידו דכל שיש בו ארבעים סאה שנינו ממלא בכתף ונותן.

שורש מחלוקתם הוא האם במקוה כזה, שא״א לטבול בו כאחת, המים שבו פסולים או כשרים.

ונראה שנחלקו בזה גם הט״ז והש״ך לעיל, **שהט״ז** כתב שמקוה שמימיו רדודים ותיקנו ע״י דבר המקבל טומאה פסול, מפני שמקוה שמימיו רדודים הוא פסול והוויתו בכשרות נעשתה ע״י דבר המקבל טומאה, **אך הש״ך** כתב שזה יותר קל ממניעת פסול ע״י דבר המקבל טומאה, מפני שהמקוה הזה כשר.

ג. יכולה לטבול בו כאחת ע''י השתטחות. קצח, לז

גאונים – אמת המים אשה יכולה לטבול בהם כדג (ששוטחת את עצמה על הקרקע), **כ״כ רב נטרונאי**. **וכ״כ הר״ן** – אם היא מתפשטת (משטתחת) לגמרי אין לחוש כלל. **וכ״פ שו״ע**.

רשב״א שו״ת ח״א תתיח – יש לחוש לכתחלה שמא לא תשטח יפה כל שהמים מרודדין כל כך. **וכ״כ רמ״א רא,סו** – אם אין המים עמוקים עד טבורה ולמעלה ממנו זרת לא תטבול בה לכתחלה שמא לא תטבול יפה, מיהו אם אין מקוה אחרת וא״א לתקן, אפילו צריכה להשתטח על פניה מחמת שאין המים עמוקים אם מתכסה גופה בדרך זה בפעם אחת טובלת.

דיני מעין, ים ונהר. סעיפים א, ב, ה, ח - טו

1. שיעור המעין. סעיף א

ספרא שמיני פרשה ט – מה מעין מטהר בכל שהו אף מקוה מטהר בכל שהוא תלמוד לומר 'אך מעין', המעין מטהר בכל שהוא והמקוה בארבעים סאה.[104]

משנה מקוואות א,ז – למעלה מהן מקוה שיש בו ארבעים סאה שבו טובלין ומטבילין למעלה מהן מעין שמימיו מועטין ורבו עליו מים שאובין שוה למקוה לטהר באשבורן ולמעין להטביל בו בכל שהוא.

ראב"ד – הא דאמרינן המעיין מטהר בכל שהוא לאו כל שהוא ממש אלא דלא בעינן ארבעים סאה, מיהו בעינן כדי שיתכסה בו כולו כאחת. **וכ"פ רמב"ם**.

רשב"א – שאלתם מעין מהו שיטהר את האדם בפחות ממ' סאה, תשובה... הא דקתני גבי מקוה שיש בו מ' סאה שבו טובלין ומטבילין. פי' טובלין בו בני אדם ומטבילין בו כלים. דאע"ג דמדאוריי' טבילת כלים ברביעית סגייא מדרבנן בטלוה ואוקמיה אפי' לכלים במ' סאה מקום שהנדה טובלת בו, וכדאמרי' בנזיר[105]... ומדקתני' גבי מקוה שיש בו מ' סאה טובלין ומטבילין, וגבי מעין לא קתני טובלין, אלא לטהר בו ('להטביל בו'), משמע דמעין כל שהוא אינו כשר לטבול בו אדם עד שיהא בו מ' סאה כמקוה, ולא הוכשר אלא להטביל בו מחטין וצנורות ולומר דאע"ג דמדרבנן תקנו ובטלו רביעית של מקוה להטביל בו את הכלים במעין לא תקנו כלל. אלא העמידוהו אדיניה ואפי' בכל שהוא כשר להטביל בו מחטין וצנורות.[106] **וכ"כ ר"י** – ראייה מדאמרינן פרק חומר בקדש (כב,א)[107] 'דהא ארעא כולה חלחולי מיחלחלא ובעינן ארבעים סאה', ובמקוה לא שייך לומר חלחולי מיחלחלא אלא במעיין שגידי המים מתחברין תחת הקרקע וקאמר דבעינן מ' סאה. **וכ"פ רא"ש**[108] **ור"ן**[109] **וכ"פ שו"ע וט"ז**.

ב"י – משמע שאם המים משוכים כגון מעין שהוא זוחל ואין בשום מקום ממנו מ' סאה אבל כשתצרף כל המים שמתחלה ועד סוף הם מ' סאה טובלין בכל מקום ממנו שגוף הנטבל מתכסה בו בין שיהא אדם בין שיהא כלי לדברי הכל. **וכ"כ דר"מ וש"ך וכ"פ פנה"ל י,ד**.

ש"ך מב – והמחבר לא ביאר זה דהוי מעיין לטבילת כלים בכל שהוא, והיינו משום דכיון דטומאה וטהרה אינו נוהג בינינו לא שייכא טבילת כלים האידנא, ובכלים הנקחים מן העובדי כוכבים באמת קי"ל דצריך ג"כ מ' סאה כמו אדם כמו שנתבאר בריש סי' ק"כ.

---

[104] פנה"ל י,3 – אפשר להסביר, שכוחו של המעיין לטהר בכלשהו הואיל והוא נובע ממי התהום ומחובר אליהם, ועם מי התהום יש בו תמיד שיעור של יותר מארבעים סאה. וכ"כ רדב"ז (מצודת דוד תנה), שהמעיין מטהר בכלשהו ובזוחלים, כי מקורו במים שאין להם סוף, שאינם נפסקים. וכתב ר' יוסף קארו (מגיד מישרים פרשת ויקהל), שהמעיין ממקור עליון של נחלה ללא מיצרים, ואין לסטרא אחרא אחיזה בו, ולכן מטהר גם בזוחלים.

[105] **נזיר לח,א** – א"ר אלעזר: עשר רביעיות הן... עושה פסח - דאמר רב יהודה אמר שמואל: ארבע כוסות הללו, צריך שיהא בהן כדי רביעית. שהורו - שתה רביעית יין אל יורה... והאיכא: מקוה! בר מההיא, דבטלוה רבנן.

[106] **מרדכי כתב** – מעיין מטהר בכל שהוא פי' בכל שהוא אך שיהא בו רביעית... **אבל רבינו שמחה** כתב אפילו בפחות מרביעית. הובא בדר"מ ב. **ומרי"ו** (הובא בב"י עמ' רנג) משמע שצריך רביעית, **וכ"מ מהרא"ש** בתשובה (כלל ד סימן ד. הובא בב"י בעמ' ערב).

[107] ז"ל הגמרא – אמר רבא: מקוה שחלקו בסל וגרגותני (סל גדול. ומדובר שהעמידם באמצע המקוה ודפנות הסל מגיעים מקצה המקוה עד קצהו באופן שאין המים שבשני צידי המקוה מחוברים אלו לאלו) - הטובל שם לא עלתה לו טבילה (אע"פ שדפנות הסל מלאות נקבים, הואיל והנקבים שבהם קטנים משפופרת הנוד), (וראיה לדבר) דהא ארעא כולה חלחולי מחלחלא (שהרי המים מחלחלים באדמה ומתחברים למים שתחתיה), ובעינן דאיכא ארבעים סאה במקום אחד.

[108] ז"ל – ונראה דברי ר"י כי אין להשיב על ראייה שהביא וגם מסתבר הואיל ושיערו חכמים מי מקוה אמה על אמה ברום שלש אמות מים שכל גופו עולה בהן לא פלוג באדם לשער בכל אחד לפי גופו.

[109] ז"ל – ואף על פי שהדברים נראין דאפילו לאדם לא בעינן מ' סאה בטובל במעין אלא שיהא כל גופו עולה בו הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו, אעפ"כ באיסור כרת ראוי לחוש לדברי המחמירים ולהצריך מ' סאה לאדם אף על פי שהוא טובל במעין.

*** באר שעשו בני אדם ומים נובעים ממנה דינה כמעין**

מהרי"ק – <u>בארות העשויים בידי אדם שמים נובעים מהם דין מעין גמור יש לו</u> אף על גב דאמר בתורת כהנים מה מעין בידי שמים אף מקוה בידי שמים והני בארות הם עשויים בידי אדם האי בידי שמים לא קאי אחפירת קרקע אלא אהויית המים שנתהוו שם בידי שמים לאפוקי מילא בכתף. **וכ"מ מתה"ד ורשב"א. הובאו בב"י וכ"פ ש"ך**.

<u>2. מעין מטהר בין בזוחלין ובין באשבורן. סעיף א</u>

<u>א. עיקר הדין</u>

ספרא שמיני פרשה ט – אי מה מעין מטהר בזוחלים אף מקוה מטהר בזוחלין ת"ל 'אך מעין' <u>המעין מטהר בזוחלים</u> (פירוש זוחלין נמשכים והולכים ואינן מכונסים. רש"י נדה סז,א), <u>והמקוה באשבורן</u> (פירוש מקום עמוק שמתכנסים בו המים ונקרא אשבורן. ערוך).

ר"ן – והוי יודע שזו שאמרו המעין מטהר בזוחלין והמקוה באשבורן היינו לומר <u>שהמקוה אינו מטהר אלא באשבורן אבל המעין מטהר בין בזוחלין בין באשבורן</u> (והביא כמה ראיות לכך). **וכ"כ טור, רשב"א** (בתשובות המיוחסות לרמב"ן), **סמ"ג, ר"ת, מרדכי , וכ"מ מרמב"ם, וכתב מרדכי** – דטעמא דמילתא משום דמעין נקרא בכל ענין בין בזוחלין בין באשבורן אבל מקוה אינו נקרא אלא באשבורן כדכתיב (בראשית א,י) יקוו המים אל מקום אחד. **וכ"פ שו"ע**.

<u>ב. מעין שנמשך מעבר למקום זחילתו הטבעי</u>

משנה מקוואות ה,ג – מעין שהוא <u>משוך כנדל</u> (שמימיו זוחלין במקומות הרבה כנדל זה שמרבה רגלים) ריבה עליו והמשיכו הרי הוא כמו שהיה, <u>היה עומד</u> (ולא היו מימיו נזחלים) וריבה עליו והמשיכו שוה למקוה לטהר באשבורן ולמעין להטביל בו כל שהוא.

ר"ש על המשנה 'ריבה עליו' – <u>היינו שעשה בריכות לכל המקומות שהיה מוליך ונתמלאה כל אחת מים</u>. 'הרי הוא כמות שהיה' – <u>דבמקום שהיו מימיו זוחלין קודם שריבה עליהם והרחיבן שם מטהר בזוחלין ומן הצדדין אין מטהר אלא באשבורן</u>... 'היה עומד' – כלומר שאותו מעיין לא היו מימיו זוחלין אלא עומדים. 'וריבה עליו' – שהרחיק מקום עמידתו. 'והמשיכו' – מקום הרחבתו עשה זוחלין. 'שוה למקוה לטהר באשבורן' – ואין מטהר בזוחלין מאחר דעיקר מקום המעיין אינם זוחלין. **וכ"מ שפסק נו"ב** (הובא בפת"ש כג) שכתב – מקוה העשוי ע"י צינורות הנמשכים מן המעיין... יש להחמיר דבעינן מ' סאה כלם באשבורן (כיוון שאין המעין הולך בלאו הכי לשם).
אך רוב הראשונים והאחרונים (יובאו לקמן בדין מים שאובים במעין) פירשו את המשנה שריבה על המעין מים שאובים ומכח המים השאובים הורחבה זחילתו של המעין למקומות שלא היה זוחל בהם קודם לכן, אך אם הורחבה זחילתו שלא ע"י שאובים דינו כמעין לטהר אף בזוחלים. **וכ"מ מרמ"א לו**.

3. ימים. סעיף ה

א. עיקר הדין

משנה פרה ח,ח (ומקוואות ה,ד) – כל הימים כמקוה שנאמר (בראשית א) 'ולמקוה המים קרא ימים' **דברי ר' מאיר. ר' יהודה אומר** הים הגדול כמקוה לא נאמר ימים אלא שיש בו מיני ימים הרבה[110] **ר' יוסי אומר** כל הימים מטהרים בזוחלין ופסולין לזבין ולמצורעים ולקדש מהם מי חטאת.

רמב"ם (בפה"מ), **ראב"ש ורע"ב** – הלכה כר' יוסי.[111]

רש"י שבת קט,א 'ר' יוסי אומר כל הימים' - וים הגדול תורת מעיין מים זוחלין עליהן, לענין שהם מטהרין בזוחלין, מפני שדרך להיות נחלים זוחלין עליהן, וזה דרכן, אבל פסולין הן לתורת מים חיים, דהכתוב קראן מקוה. **וכ"כ ר"ש**. **וכ"מ מרמב"ם בהלכות מקוואות** שכתב – כל הימים מטהרין בזוחלין ופסולין לזבים ולמצורעים ולקדש בהן מי חטאת.[112] **וכ"פ טור ושו"ע**.

ב. טבילה בגל שנתלש מהים

(1) גל שנפל על אדם או כלים

משנה מקוואות ה,ו – גל שנתלש (מהים) ובו ארבעים סאה ונפל על האדם ועל הכלים טהורים (וכדלעיל, שהים מטהר בזוחלין).[113] **וכ"פ טור ושו"ע**.

הקשה תוס' יו"ט – נפלאתי על הסוברים (הובאו בסעיף א) דאין צריך מ' סאה לטבילת אדם שבמעין, וצריך עיון (שהרי ממשנה זו לכאורה מפורש שצריך).

נחלקו בישוב הקושי:

---

[110] רש"י שבת קט,א 'ר' יהודה אומר' - לא קרא הכתוב מקוה אלא לים הגדול, דביה משתעי קרא במעשה בראשית, ששם נקוו כל מי בראשית. 'ולא נאמר ימים' - בלשון רבים אלא מפני שמעורבין בו מיני ימים הרבה, שכל הנחלים הולכים אל הים.

[111] אך הרא"ה פסק כר' מאיר (ריטב"א ב"ב סה,ב). הובא בבדק הבית עמ' רמג. וצ"ע מדוע פסק כר' מאיר נגד ר' יוסי.

[112] **שיטת הרמב"ם בביאור המשנה: בהל' פרה ו,י** כתב – הים הגדול כמקוה ואינו כמעיין לפיכך אין ממלאין ממנו לקידוש וכל הנהרות פסולין לקדש מהן מי חטאת ושאר הימים כמעיין. **ובהלכה יא כתב** שיש הבדל בין שאר ימים למעין לעניין קידוש מי חטאת – המים הנגררין משאר הימים והן הנקראין זוחלין פסולין, והזוחלין מן המעיין הרי הם כמעיין וכשרים. **ב"י** – ומתוך כך נראה דהרמב"ם סובר דלכולהו תנאי לענין טבילת שאר טמאים כל הימים דינם כמעין לטהר בין באשבורן בין בזוחלין ולא איפליגו אלא לטבילת זבים ומצורעים וקידוש מי חטאת דכתיב בהו מים חיים... ואתא רבי יוסי למימר לרבי יהודה שפיר קא עבדת למיפלג בין ים הגדול לשאר ימים ומיהו לאו לאכשורי שאר ימים להנך ג' מילי בין באשבורן בין בזוחלין כדקא אמרת דלא מתכשרי להנך ג' מילי אלא כשהן באשבורן אבל כשהן זוחלין אף על פי שהן מטהרים לכל הטמאים אף בזוחלין מכל מקום פסולים להנך ג' מילי דבעינן בהו מים חיים, ואפשר דטעמיה משום דכשהם זוחלין דמו לנהרות וכיון דכל הנהרות פסולים למידי דבעי מים חיים גזרו בזוחלין דשאר הימים אטו נהרות אבל בזוחלין מן המעין לא גזרו לפי שעל הרוב הם מים מועטים ולא אתו לאיחלופי בנהרות ואפשר שמפני כך הפסיק הרמב"ם בין ים הגדול לשאר ימים בדין כל הנהרות שרצה להקדים דין פיסול הנהרות לדין פיסול שאר ימים בזוחלין להודיענו דמשום גזירה אטו נהרות נפסלו. [וא"ת היאך מכשיר שאר ימים באשבורן להנך ג' מילי הא תנן בפרק ח' דפרה (מ"ט) דמים המוכין דהיינו שהם מרים או מלוחים פסולים ואין לומר דבימים מתוקים מיירי מדמפליג בינייהו לים הגדול אלמא דבמלוחים דומיא דים הגדול מיירי ואפשר דמים מלוחים דפסילי היינו שמחמת הארץ שעוברים עליה נעשו מלוחים אבל היכא שמתחלת ברייתן הן מלוחים כגון מי הים כשרים] ע"כ ועיין בהערה הבאה שהביא הב"י חיזוק להבנתו של הרמב"ם.
אמנם מפה"מ משמע שפירש אחרת ממה שיוצא מדבריו במשנה תורה, שבפה"מ משמע שר' יוסי חילק בין הים הגדול לשאר ימים גם לעניין טהרה, שהים הגדול לא מטהר בזוחלין ושאר ימים כן.

[113] **ראב"ש** – הך סתמא כרבי יוסי דגל שנתלש משמע אף מן הים אלמא מטהרין בזוחלין (משמע שהוא פירש את המחלוקת במשנה לעיל גם לעניין טהרה בזוחלין, כפי שפירשו רש"י ור"ש ורו"ה). **וכתב ב"י** – ולפי מה שכתבתי בדברי הרמב"ם ככולי עלמא נמי אתיא (דין גל שנתלש, שהרי נחלקו רק לעניין מים חיים וכו"ע מודים שכל הימים מטהרים בזוחלין) ולדידיה אתי שפיר הא דבפרק שני דחולין (לא.) אליבא דמאן דבעי כוונה בחולין דמוקי להא מתניתין ביושב ומצפה אימתי יתלש הגל אמרינן וכי תימא אי ביושב ומצפה מאי למימרא מהו דתימא ליגזר משום חרדלית של גשמים וכו' דאילו לדברי הרא"ש אפילו ביושב ומצפה טובא אשמעינן למיסתם מתניתין כרבי יוסי למימרא דהלכתא כוותיה ולמה ליה לאהדורי אשינויי אחריני.

ט״ז – י״ל הא מ״מ בעינן לדעתם שכל גוף האדם יתכסה באותו מעיין כמ״ש שם ב״י ושיעור זה דמ׳ סאה הוא שיעור שיתכסה בו אפילו גוף היותר גדול[114] כדאיתא בגמרא ורחץ את כל בשרו במים מים שכל גופו עולה בהם וכמה הם מ׳ סאה וע״כ נקט התנא כאן מ׳ סאה שהוא מילתא דפסיקא.
בנקה״כ כתב עליו – וזה דוחק. **ובש״ך תירץ** – סגי בכל שהוא היינו במקום חבור המעיין אבל הכא שנתלש הגל צריך מ׳ סאה דכל שאינו מעיין ממש אינו מטהר בכל שהוא.
ב״ח סו – הים לא חשיב כמעין אלא כדי לטהר בזוחלין אבל לא לטהר בכל שהוא.

(2) אין מטבילין בגל כשהוא באוויר

חולין לא,א – תניא׃ מטבילין בראשין ואין מטבילין בכיפין, שאין מטבילין באויר.

רש״י – מטבילין כלים בראש הגל הנתלש מן הים והלך למרחוק ובא לארץ נכנס אדם תחת ראשו ומקבלו דהוי טבילה זו במחובר לקרקע. ׳ואין מטבילין בכיפין׳ - שלא יזרוק כלים בכיפי הגל דהיינו באמצעיתו שהוא עשוי ככיפה.
וכ״פ שו״ע.

*** הטעם שלא מטבילים באוויר והאם זה מהתורה או מדרבנן?**

תוס׳ – אין מטבילין בכיפין דהוי מדאורייתא. **וכ״כ רש״י בחגיגה יט,א** ׳שאין מטבילין באויר׳ – שלא אמרה תורה מקוה של אויר לטבילה. **ב״י** – ומשמע דנפקא להו מדכתיב אך מעין ובור מקוה מים דהנך אין דרכן להיות באויר.
וכ״כ ט״ז.
רמב״ם – גל שנתלש מן הים ונפל על האדם או על הכלים אם יש בו מ׳ סאה הרי אלו טהורין... אין מטבילין בגל כשהוא באויר קודם שיפול על הארץ ואף על פי שיש בו ארבעים סאה, לפי שאין מטבילין בזוחלים קל וחומר באויר, היו שני ראשי הגל נוגעין בארץ מטבילין בו ואין מטבילין בכיפה שלו מפני שהוא אויר. **וכתב ב״י** – ודבריו תמוהין מכמה אנפי **חדא** דממה שכתב לפי שאין מטבילין בזוחלין משמע דים אינו מטהר בזוחלין והוא כתב בפרק ההוא (הי״ב) כל הימים מטהרים בזוחלין... **ועוד** דמדכתב היו שני ראשי הגל נוגעים בארץ מטבילין בו וכן ממה שכתב גל שנתלש מן הים ונפל על האדם ועל הכלים הרי אלו טהורין משמע בהדיא שגל זה מטהר בזוחלין. **לכן נראה לי**... מה שכתב לפי שאין מטבילין בזוחלין הכי פירושו אויר יותר גרוע מזוחלין ומאן דחזי דמטביל באויר בגל הנתלש מן הים אתי להטביל בזוחלין דנוטפים דאמרינן מסתייה לגרועי נוטפין ממעין חד דרגא לומר דאין מטבילין באויר נוטפין אבל בזוחלין דנוטפין שפיר דמי ולפיכך גזרו שלא יטביל באויר דגל שנתלש מן הים כדי שיהא היכר בדבר דהשתא ליכא למיחש לטעותא כלל דכולי עלמא ידעי דנוטפין גריעי ממעין וכי גרעי ליה חד דרגא ממילא משמע להו דאין מטבילין בזוחלין ואף על פי שאין זה מבואר יפה בדברי הרמב״ם... נראה לי דמוטב לאחוז בדרך זו להשוות דעתו עם דעת הפוסקים מלאחוז בדרך האחרת דמשוינן ליה חולק עלייהו.

---

[114] **פנה״ל י,2** – אולם הדעה הרווחת שהוא שיעור המספיק בנחת לאדם רגיל (מאירי נדה סז, ב ; רשב״א, ריב״ש, תשב״ץ לד, טורי אבן, חלקת בנימין רא, ציונים מה, ועוד). ויש לומר שהוא שיעור המספיק לכלל האדם, לאנשים רגילים בנחת, ולגדולים מאוד בדוחק.

4. מעין שהתערבו בו מים שאובים או מי גשמים. סעיפים ב,טו,מ

א. עיקר הדין

(1) מים שאובים

משנה מקוואות א,ז – מעין שמימיו מועטין ורבו עליו מים שאובין שוה למקוה לטהר באשבורן ולמעין להטביל בו בכל שהוא.

רמב"ם – מעין מים שמימיו מועטין ששאבו מים ונתנו בו עד שנתוסף המים ונתרבה, הרי דיני המים הללו משותפין בין דיני המקוה והמעין... מטהר בכל שהוא כמעין שאין בו מים שאובין, ואינו מטהר אלא באשבורן כמקוה שאין בו מעין.[115]

=> מעין שרבו עליו מים שאובים - כשר ודינו כמקוה (לקמן יובא שנחלקו הפוסקים מתי בדיוק דינו כמקוה ומתי דינו כמעין).

נחלקו הראשונים האם דין זה שמים שאובים לא פוסלים את המעין הוא גם לטבילת אדם:

רא"ש – אשר קבלתי מפי רבנא מאיר ז"ל כאשר למדתי מסכת מקואות לפניו וסיימתי המסכתא לפניו. אמרתי למורי תמהני אשר שמעתי שכמה גדולים נצטערו לנקות מקוה שמימיו נובעים, כי לי נראה שהשומעים מפי הגדולים טעו. כי הגדולים דקדקו איך יטהרו מקוה שמימיו מכונסין והשומעים טעו אף במקוה נובע ולא כן הוא, דמקוה שהוא נובע ואין בו כי אם רביעית ממלא בכתף לכתחלה וטובל בו ואינו נפסל בשביל השאיבה, והודה מורי. **וכ"פ רי"ו, טור, רבינו שמחה, או"ז ורשב"א. וכתב רשב"א בשער המים** – אין מחלקין בין קדמו מי מעיין לנוטפין (מי גשמים, אך ה"ה מים שאובים), בין קדמו נוטפין למעיין.[116]

מרדכי – בגינשפור"ק שהיו מנקין את המקוה וכשנחסר ממ' סאה נשפך מן הכלי למקוה **ופסלו הר' משה בר חסדאי** וצוה להוציא כל המים לחוץ לנקותו ולא נודע ראיה מנין שהרי מקוה שבגינשפור"ק מעיין הוא. **ובתה"ד כתב** – המנהג הוא בכל המקומות שראיתי דקפדין אפילו במקום שהוא מעיין אם חזרו מן השאובין לתוכו. ונראה דמש"ה מחמרינן ולא סמכינן אדברי רוב הגאונים שהזכרתי לעיל דבמרדכי כתב מדברי השאלתות דרגילין כשמנקין המקוה לפקק כל נקבי הנביעה לאחר שהוציאו כל המים וליבשו לגמרי שלא ישאר בו כלום ממים הראשונים, מפני שיש לחוש שמא חזרו מן הכלים ששאבו בהן ג' לוגים לתוכו ושוב לא יטהר עד שיוציאם ע"כ. ודקדק המרדכי מדברי השאלתות מדקאמר פוקקין נקבי הנביעה אלמא במעיין איירי ואפ"ה פוסלין השאובין בו ומעתה כיון דדברי השאלתות דברי קבלה הן וקדמון היה אין לזוז מדבריהם, והכי כותבין התוס' ושאר המחברים בכמה מקומות דאין לזוז מדברי השאלתות.[117] **וכ"כ אגודה** (הובא בש"ד נז) – יש שהורו שמעיין אינו נפסל בשלשת לוגים מים שאובין ולא ראיתי רבותי נוהגים.[118]

---

[115] זה פשט המשנה ונראה שכך פירשו רוב הראשונים, אמנם הר"ן כתב בשם הראב"ד פירוש אחר שיובא בהמשך.

[116] אמנם כתב הרשב"א (בתשובות המיוחסות לרמב"ן) – אפשר שיש הפרש בין קדמו שאובין למעין ובין קדם מעין לשאובים. ולפיכך נראה שהלכה למעשה טוב ליזהר לכתחלה.

[117] **ב"י** – ולי נראה דמריהטא דלישנא דמרדכי לא משמע דמלשון השאילתות הוא מדקדק כן... ומעתה אין כאן ראיה למה שנהגו להקפיד אפילו במקוה שהוא מעין אלא טעם הנוהגים כן היה כמו שכתב הרא"ש שאמר לפני מהר"ם שהשומעים מפי הגדולים טעו ולא חילקו בין מקוה נובע לשאינו נובע. **בדק הבית** – אחר כך בא לידי הספר של השאילתות ובדקתי בו בפרשת אחרי מות ומצאתי כדברי, שלשון הכתוב במרדכי 'הילכך רגילים כשמנקים המקוה לאחר שהוציאו כל המים פוקקין נקבי הנביעה וכו' אינו שם כלל.

[118] **ביאר מהרי"ק** – כל הני דס"ל דשאיבה פוסלת במעיין היכא שנחסר מארבעים סאה סבירא ליה כדברי רבינו יצחק דסובר דלטבילת אדם בעינן ארבעים סאה אפילו במעיין, ומה ששנינו דמעיין מטהר בכל שהוא זהו דווקא לענין טבילת כלים. אבל הראב"ד ז"ל כתב דאפי' לאדם מטהרין בכל שהוא רק שיהיה כל גופו עולה בהם בבת אחת וכן כתב הרמב"ם וכיון שסוברים דאפילו לאדם מטהר מעיין בכל שהוא א"כ יצטרך לומר דאין נפסל ברביית מים שאובין דא"כ יקשה להם מההיא משנה דמעיין שמימיו מועטין. ולא תימא כל אותם דס"ל כרבי יצחק יאמרו דשאיבה פוסלת אפילו מעיין... שהרי רבינו אשר סובר כדברי ר"י דבעינן מ' סאה לאדם אפילו במעיין, וכן רשב"א.

מהרי״ק שורש נה – על דבר המקוה הנובע ממעיין שרצה להוציא מימיו מתוכו עד שלא נשאר כסאה מים בקרוב ולא נקבו הדליים אשר דלו בהם <u>ויש להסתפק שמא חזרו ונפלו ג׳ לוגין</u> מהמים השאובים בכלים לתוך המקוה שנחסר משיעורו דהיינו מ׳ סאה <u>נלע״ד שאם יש שום תקנה לנקותו ולהוציא מימיו מכל וכל עד שלא ישאר שם ג׳ לוגים מים שטוב וישר הוא לעשות כן לכל הצדדין</u>... ואם אי אפשר נלע״ד שאם לא סתמו נקבי הנביעה כשדלו מימיו א״כ תמיד היה לו שם מקוה ואינו נפסל בנפילת מים שאובים לתוכו ואף על גב שיש פוסקים שנוטים להחמיר אפילו בכה״ג לכאורה מ״מ מאחר שהפוסקים האחרונים הסכימו שאין לחוש היכא שהוא מעיין כדאי הם לסמוך עליהם דהלכתא כבתראי וכ״ש בשעת הדחק.[119]

שו״ע יא – מקוה מים שאובים שהמשיכו עליו מי מעין, אפילו מי המעין מועטים, המועטים של מעין מטהרין את השאובים המרובים, בין קדמו מי מעין לשאובים בין קדמו שאובים למעין. **וכ״כ בסעיף מ** – אם הם מים נובעים, אין צריך לכך (לא צריך לעשות נקב בכלי ששאובים בו את המים לצורך ניקוי המקוה) כי המעיין אינו נפסל בשאיבה.

וכן הסכים הרמ״א יא שכך הדין, **אלא שבסעיף מ כתב** – <u>מכל מקום **נהגו** להחמיר</u> גם במעיין (שנפסל בג׳ לוגין), כי יש חולקין אפילו במעיין ואומרים דשאיבה פוסלת; ולכן לכתחלה יש להחמיר לנקוב הכלי ששואבין בו (כדי לנקות את המעין, מחשש שמא יפלו ג׳ לוגין שאובין ממנו), אף במעיין, <u>ואם לא עשו כן ושאבו בכלי שלם ונפלו שם שלשה לוגין שאובין ונפסלה המקוה</u> ורוצין לנקותה ולהכשירה, אם אפשר לפקוק נקבי הנביעה בקלות (ולנקותם בקלות בדרך שלא ישארו שם שלשה לוגין כלל של מים הראשונים שנפסלו. ש״ך) טוב להחמיר ולעשות כן; אבל אם יש טורח גדול בדבר, או בדיעבד שלא עשו כן, יש לסמוך אמקילין דסוברין דאין שאיבה פוסלת במעיין, כי כן עיקר.[120] ואפילו במקוה שאין בה מעיין, <u>אם אין הכלי גדול כל כך שבודאי יפלו שם ג׳ לוגין שאובין, אלא שיש לחוש שמא נפלו בזה אחר זה וכיוצא בזה</u>, אזלינן לקולא; דספיקא דג׳ לוגין שאובין הוי ספיקא דרבנן, ואין לחוש בדיעבד.[121]

משכנות יעקב (הובא בפת״ש כח) – דעת הרבה גדולים מהראשונים ז״ל שגם מעיין נפסל בשאובין לאדם כל שהוא פחות ממ׳ סאה <u>ואין להקל נגדם אם לא בעת הדחק הגדול</u> יש לסמוך להקל בדיעבד בלא נקבו הכלי ונפלו ג׳ לוגין <u>אולם אם רוב המקוה נעשה כך ודאי אין להקל בשום פנים אף בדיעבד</u>.

*** מי מעין שרבו עליו מים שאובים שנשפכו למקוה ריק. סעיף טו**

רי״ו – מעין כל דהו ר״ל שיש בו מים כמו רביעית לוג והשליכו עליו מים שאובים עד מ׳ סאה כתב הר׳ דוד כהן דמותר לטבול בו וראיה דתנן במקואות מעין שמימיו מועטין ורבו עליו מי׳ שאובין שוה למקוה לטהר באשבורן ולמעין להטביל בו בכל דהו דמקוה שיש בו מ׳ סאה ומעין כל דהו אינן נפסלים במים שאובים אפילו ישליכו לתוכן כמה סאין, <u>ואם הלכו אותן המים שהשליכו במעין למקוה חסר שלא היה בו כלום יש מתירים ג״כ לטבול בו</u>. **הובא בב״י** (עמ׳ רנג). **וכ״פ חת״ס** (הובאו בפת״ש טו).

ש״ך – משמע דיש אוסרים והלכך טוב להחמיר (לא ברור מה הסברא והמקור להחמיר בזה), מיהו נראה דדוקא במקוה חסר שלא היה בו כלום, אבל במקוה חסר כל שהוא או יותר ונשאר שם כ״א סאין אינו פוסל המקוה לכ״ע דרובא בהמשכה כשרה כדלקמן סעיף מ״ד.

---

[119] וכ״כ בשורש נו – ודאי אם אפשר בקל לנקות הבאר בדרך שלא ישארו שם שלשה לוגין כלל של מים הראשונים נכון הוא לעשות כך דמהיות טוב אל תקרא רע אבל אם יש בדבר שום דוחק עד שיבא הדבר לידי דיחוי שלא תוכל האשה לטבול עד עת שתתעכב ותדחה טבילתה אין ראוי כלל שתתעכב מלטבול משום חששא רחוקה אשר יש בה כמה ספיקות... וכל המרבה חומרות באיסור דרבנן אשר הקילו בו חכמים כל כך כדי לבטל בנות ישראל מפריה ורביה אומר אני דאינו אלא מן המתמיהים ולא ידעתי היאך מצא ידיו ורגליו בבית המדרש.

[120] **חת״ס** (הובא בפת״ש כט) – נסתפק מעלתו (הרב השואל) בלשון רמ״א שכתב וז״ל ״יש לסמוך אמקילין דס״ל אין שאובים פוסלת במעין׳ דמשמע השאיבה אינה פוסלת במעין שקדמו להשאובים אבל שאובים שקדמו למעין אין המעין מכשיר השאובים שקדמו לו אלא שעמד נגדו לשון המחבר סעי׳ י״א שכ׳ בין קדמו מי מעין לשאובים בין קדמו שאובי׳ למעין ומסיים רמ״א כמו שיתבאר למטה עכ״ל ע״כ סבר מעלתו לחלק בין מעין זוחל למעלה הוא המטהר בין קדמו מעין בין קדמו שאובים ובסעיף מ׳ <u>מיירי שהמעין נובע מתחתיתו ולא זוחל למעלה אז יש לחלק בין קדמו שאובים שאז אין כח במעין כזה להכשירם</u>.

אנו אין לנו לכוון בכוונת רבותינו בעלי ש״ע אלא מה שהוציאו מהראשונים כי לא הוציאו דברים מלבותם אם לא הזכירו הס׳ בב״י או בד״מ... <u>נ״ל דלא נתכוון הרמ״א לכך</u>... מ״מ נלע״ד אף על גב דרמ״א לא נתכוון לכך מ״מ אי ליכא ביטול פ״ו וגם לא הוצאה מרובה על הצבור רק משום טורח הדבר המחמיר תע״ב.

[121] וביאר הש״ך שהרמ״א היקל יותר מהמהרי״ק ׳כעין מ״ש מהרי״ק בספיקא כתב הרב בודאי ובספיקא התיר לגמרי בדיעבד׳.

(2) מי גשמים

בכורות נה,ב – אבוה דשמואל עביד להו לבנאתיה מקוה ביומי ניסן (ולא היה מניחן לטבול בנהרות. רש״י) שמא ירבו נוטפין (מי הגשמים שירדו בחורף) על הזוחלין (על מי הנהרות הנובעים), והוו להו מי גשמים רובא (שלא מטהרים בזחילה אלא באשבורן).

רמב״ם – אם רבו מי גשמים על מי הנהר אינן מטהרין בזוחלין אלא באשבורן, לפיכך צריך להקיף מפץ וכיוצא בו באותו הנהר המעורב עד שיקוו המים ויטבול בהן. **וכ״כ שו״ע ב** (יש מחלוקת בגמרא ובראשונים האם יכולה להיות מציאות שירבו מי הגשמים על מי הנהר אך נראה שהעיקרון מוסכם שמי גשמים שרבים על מי מעין דינם כמקוה[122]).

ב. מתי דינו כמקוה ומתי דינו כמעין

משנה מקוואות ה,ג – מעין שהוא משוך כנדל (שמימיו זוחלין במקומות הרבה כנדל זה שמרבה רגלים) ריבה עליו והמשיכו הרי הוא כמו שהיה, היה עומד (ולא היו מימיו נזחלים) וריבה עליו והמשיכו שוה למקוה לטהר באשבורן ולמעין להטביל בו כל שהוא.

תוספתא מקוואות א,טו – מעיין שמימיו מועטין וריבה עליו והרחיבו מטהר באישבורן ואינו מטהר בזוחלין אלא עד מקום שיכול להלך מתחלתו.

ר״ש על המשנה ׳ריבה עליו׳ – ולא שריבה לו מים שאובין דא״כ לא היה מטהר בזוחלין כדתנן לעיל בסוף פרק קמא אלא ריבה עליו היינו שעשה בריכות לכל המקומות שהיה מוליך ונתמלאה כל אחת מים. ׳הרי הוא כמות שהיה׳ – דבמקום שהיו מימיו זוחלין קודם שריבה עליהם והרחיבן שם מטהר בזוחלין ומן הצדדין אין מטהר אלא באשבורן ובסוף פ״ק הבאתי ברייתא מתוספתא (פ״א) כיוצא בזו דקתני מעיין שמימיו מועטין וריבה עליו והרחיבו מטהר באשבורן ואינו מטהר בזוחלין אלא עד מקום שיכול להלך מתחלתו דריבה עליו היינו שעשה בריכה לפניו ונתמלאת מים והכי נמי קתני בתוספתא (פ״ד) מעיין שהוא מושך כנדל וריבה עליו והרחיבו מטהר באשבורן ואין מטהר בזוחלין אלא עד מקום שיכול להלך מתחלתו. ׳היה עומד׳ – כלומר שאותו מעיין לא היו מימיו זוחלין אלא עומדים. ׳וריבה עליו׳ – שהרחיק מקום עמידתו. ׳והמשיכו׳ – מקום הרחבתו עשה זוחלין. ׳שוה למקוה לטהר באשבורן׳ – ואין מטהר בזוחלין מאחר דעיקר מקום המעיין אינם זוחלין.

=> בכל אופן שהתווספו רוב מים שאובים על המעין דינו כמקוה שלא מטהר בזוחלין.[123] והמשנה והתוספתא דיברו במקרה שהרחיב ע״י חפירה בקרקע את מקום המעין, והכלל הוא שרק במקום שהיה מגיע בזחילתו לפני ההרחבה הוא מטהר גם בזחילה, אך במקומות שלא היה מגיע קודם מטהר כמקוה רק באשבורן. ומפירושו על המשנה במקוואות ה,ה (מובא בסעיף יג) משמע שסובר שאין הבדל בזה בין מי גשמים למים שאובים, ובכל אופן כשהרוב מי מעין, דינו כמעין ומטהר בזוחלין.

מהרי״ק – הרי שנינו בתוספתא דמקואות מעיין שמימיו מועטין וריבה עליהם והרחיבו מטהר באשבורן אינו מטהר בזוחלין אלא עד מקום שיכול להלוך מתחילתו. הרי לך דבעינן שהמעיין הולך שם מתחילתו ואף על גב דאיכא למימר דהיינו דווקא כשרבו הנוטפין (מי גשמים) או השואבין, מ״מ אין נראה דא״כ מאי אריא במקום שאין יכולין להלוך מתחילתו אפי׳ יכולין נמי כשרבו הנוטפין וכל שכן השואבין אינם מטהרין בזוחלין דאי לא תימא הכי למה הוצרך שמואל למיעבד לבנתיה מקוואות ביומי ניסן משום שמא ירבו כו׳ יטבילם במקום שהיו המים יכולין להלוך

---

[122] חוץ מדעת הט״ז לקמן.

[123] וכך הבין הש״ך (סס״ק יא) בדעתו, דלא כב״י (בסו״ס ב) שהבין מפירושו במקוואות ה,ה שהוא סובר כראב״ד. ואף בדר״מ תמה על הבנתו של הב״י.

מתחילתו קודם הפשרת השלגים.[124] אלא ודאי נ״ל דהא דקתני מעיין שמימיו מועטין ורבה עליהם והרחיבו כו׳ דהאי ריבה לא היינו שרבו שאר המים על המעיין אלא כלומר שהוסיף מים על המים הראשונים שבמעין ואפילו הכי אין מטהר אלא במקום שיכולין להלך שם וכן מדומה אני שכן פסק הראב״ד. **וכ״פ רי״ו**.

=> מים שאובים או נוטפים שרבו על הזוחלים פוסלים את כל המעין מלטהר בזוחלים (כדעת ר״ש), אך אם רבו הזוחלים על השאובים או הנוטפים מטהר בזוחלים רק במקומות שהיה זוחל לפני שהתווספו המים, אך אם מחמת המים שהתווספו התרחבה זחילתו, אותם מקומות שהוא לא זחל בהם קודם לכן מטהרים באשבורן בלבד.

רא״ש – מעיין שהוא משוך וכו׳ ריבה עליו. פי׳ נדל. וריבה לתוכו מים שאובין עד שנתחזקו הנחלים ונתרבו משיכתן מטהרים בזוחלים כבתחלה כיון דבלא״ה היו זוחלים באותם המקומות אלא שעתה נתרבתו זחילתן. ׳אבל אם היה עומד וריבה׳. לו מים שאובין עד שהמשיכו אינו מטהר במקום זחילתו והיינו הא דתנן לעיל בפ״ק במעלה רביעית מעיין שמימיו מועטים וכו׳. **וכ״כ רמב״ם** מקוואות ט,יא – מעיין שהיו אמות קטנות נמשכות ממנו ורבה עליו מים שאובין לתוך המעיין עד שגברו המים שבאמות ושטפו הרי הן כמעיין לכל דבר, היו מימי המעיין עומדים ואינן נמשכין ורבה עליו מים עד שמשכו ממנו אמות המים הרי המים שמשוכין שוין למקוה לטהר באשבורן בלבד ושוין למעיין לטהר בכל שהוא.

=> לדעת הרא״ש והרמב״ם מעין שהיה עומד וע״י ריבוי השאובים נמשכו ממנו אמות מים, אותם מים שנמשכו דינם כמקוה שלא מטהרים בזחילה. אך מעין שמימיו היו זוחלים קודם לכן וריבה עליו מים שאובים, אע״פ שהתרבתה זחילתו - דינו כמעין. **וכ״כ ב״י בדעת הרמב״ם**. **וכ״מ מסתימתו של הש״ע** בסעיפים י,יא,טו **ומהט״ז** כ,כב.

אלא שלשיטה זו קשה הרי מובא לעיל שאם רבו מי גשמים על מי הנהר הזוחלים נפסלו מלטהר בזחילה:

וכתב הט״ז (ס״ק ג לגבי דין נהרות) – תנן מעיין שהוא משוך כנדל והמשיכו הרי הוא כמו שהיה, וזה קאי אנוטבפין שריבה בו המעין כמו שכתב ב״י בשם הר״ן... דקשה עדיין ממה דאיתא בסעיף ח׳ חוצה לו מותר מטעם שהמים המועטין מטהרין הפסולין המרובים כמו שכתבתי שם בשם הרא״ש וכן מסעיף י׳ מעיין שהמשיכו לבריכה שיש בה נוטפין דחשוב כמעיין (כלומר קשה, שהרי מצינו לקמן שאפילו אם רבו הנוטפים או השאובים על המעין הוא מטהר בזחילה) ואמאי לא נימא גם כאן שהזוחלין יטהרו הנוטפין, ואחר העיון נ״ל לתרץ דהכא (נהר) פסול מטעמא דחיישינן שהפשרת שלגים וגשמים יורדין ממקום גבוה שאצל שפת הנהר ובזה אין חבור דקי״ל קטפרס (מדרון) אינו חבור וא״כ חיישינן שמא תטבול באותו מקום מדרון ושם אין חיבור להזוחלין הנמשכים למטה מן המעיין, ונמצא שטובלת במקום פסול בזוחלין.[125]

אך השו״ע כתב – ואם רבו הנוטפים על הזוחלין, וכן אם רבו מי גשמים על מי הנהר, אינם מטהרים בזוחלין אלא באשבורן. ע״כ. ולכן צריך לומר שאם רבו מים נוטפים הם פוסלים את המעין מלטהר בזחילה ודינם חמור יותר משאובים.[126]

ר״ן בדעת הרמב״ם – דעת הרמב״ם ז״ל דכי קתני בכל הני דאע״פ שרבו עליו דינו כמעין דוקא בשריבה המים בגומת המעין עצמו (וזה מה שכתב ״לתוך המעיין״) ששם הוא חשיבות מימיו ומבטלין כל המים הבאין עליהן, אבל ריבה במקום משך הנהר למטה כל שרבו על הזוחלין נפסל כולו. ולפי זה הא דמפליג בתוספתא בין נתרחב ללא נתרחב נראה לי אהא דאמר ריבה עליו והרחיבו בגומת המעין קאי דאפ״ה כל שרבו נוטפין אינו מטהר אלא במקום שהיה מהלך מתחלתו אבל מקום שנתרחב אינו מטהר אלא באשבורן.

=> רבו מים שאובים או נוטפים על הזוחלים בגומת המעין, מטהר בזחילה רק במקום שהיה מהלך בו קודם. אך אם רבו במקום זחילת המעין כל המעין לא מטהר בזחילה אלא באשבורן.

---

[124] ב״י – נראה לי דיש לומר דאין הכי נמי דהוה מצי אלא דטריחא ליה מילתא לפי שההתפשטות חוץ למקום שהיה מהלך מתחלה היה עכשיו גדול ומפני כך אילו היו באות לטבול במקום שהיה מהלך בו בתחלה היו צריכות להכנס בספינה ולילך עד אמצע הנהר ולטבול שם וזה טורח גדול בכל פעם ונוח להם לעשות מקואות.

[125] קשה, הרי בגמרא כתוב שהטעם שאסרו לטבול בנהר הוא שמא ירבו נוטפים על הזוחלים.

[126] הטעם לחילוק מובא בהערה לקמן בדברי תה״ד.

רשב"א (שער המים יא) – מעיין שהיה מושך וזוחל ורבו עליו מים נוטפין או שאובין, מטהר בזוחל כמות שהיה. במה דברים אמורים עד מקום שהיה יכול להלך מתחילתו, נמשכו מימיו יותר הטובל שם לא עלתה לו טבילה, והרי הוא כמקוה, שאינו מטהר שם אלא באשבורן. **וכ"כ ראב"ד** – וקשיא לי הא דתנן במקואות פרק חמישי (מ"ג) מעין שהוא מושך כנדל רבה עליו והמשיכו הרי הוא כמות שהיה... והכא (בכורות נה,ב) אמרינן במי פרת שמא ירבו נוטפין על הזוחלין ובעי אשבורן, והלא פרת מעין המושך הוא. **ואיכא מ"ד** דהאי ריבה עליו דקתני לאו רבויא ממש הוא אלא תוספת קאמר, ולאו מלתא היא דא"כ ליתני הוסיף עליו והמשיכו, **אלא יש לומר** כי נהר פרת כשהוא מגיע לבבל הוא כלה שם בימי הקיץ והרי הוא שם כמעין העומד, ובימות הגשמים הגשמים רבין עליו וממשיכין אותו. הלכך פרת וכל הנהרות שהן דומין לפרת שהן מכזבים בימי הקיץ ונפסקין לגמרי, ממקום שנפסקין ולמטה לא תעלה בהם טבילה בימות הגשמים אלא באשבורן אף על פי שהם מושכים וגדולים הרבה, לפי שאותה המשכה אינה אלא מן הנוטפין. ולא עוד אלא אפילו בכל הנהרות שבעולם כיון שבימות החמה הם מתמעטים הרבה ואין עושין ידים אילך ואילך אלא שהולכין דרך האוֹם (העיקר) שלהם, ובימות הגשמים מתפשטין ועושין זרועות לכאן ולכאן ומושכין נחלים אילך ואילך. אותם הזרועות והנחלים אני נותן בהם דין מעין העומד לטהר באשבורן הואיל ובימות החמה הם נפסקין לגמרי. שהרי שנינו (פ"ה מ"ג) מעין שהוא מושך בנדל וכו' כלומר משיכות דקות כעין רגלי הנדל. פי' שרץ שיש לו רגליים הרבה כדתניא בספרא (שמיני פרק יב ה"ב) עד כל מרבה רגליים זה הנדל. טעמא שהוא מושך קמעא, אבל אם נפסק לגמרי, ממקום שנפסק ולמטה דינו כמעין העומד. בתוספתא מקואות (פ"ד ה"ו) מפרש דהא דאמרינן ריבה עליו והמשיכו הרי הוא כמו שהיה דוקא עד מקום שהיה מושך מתחלה, אבל משם ואילך דינו כעומד לטהר באשבורן.

=> אם רבו מים שאובים או נוטפים על הזוחלים, כל המקומות שהמעיין היה מגיע אליהם בזחילתו קודם שהתווספו ורבו הנוטפים, דינו כמעיין שמטהר בזחילה, אך הקצוות שהמעיין לא הגיע אליהם קודם בזחילתו דינם כמקוה שאינם מטהרים בזחילה.[127]

סיכום הדעות:

רבו שאובים או מי גשמים על הזוחלים (מהמיקל למחמיר):

ראב"ד ורשב"א – רק אותם מקומות שהוא לא זחל בהם קודם לכן מטהרים באשבורן בלבד.

רמב"ם לפי הר"ן – אם רבו המים בגומת המעין הוא מטהר בזוחלים רק במקומות שהיה זוחל לפני שהתווספו המים אך במקומות שלא הגיע אליהם מטהר באשבורן. אך אם רבו במקום זחילת המעין כולו נפסל מלטהר בזחילה ומטהר באשבורן בלבד.

רמב"ם לפי ב"י, ורא"ש – מעין שהיה עומד וע"י ריבוי השאובים נמשכו ממנו אמות מים, אותם מים שנמשכו דינם כמקוה שלא מטהרים בזחילה. אך מעין שמימיו היו זוחלים קודם לכן וריבה עליו מים שאובים, אע"פ שהתרבתה זחילתו - דינו כמעין. ואם רבו הנוטפים, נראה שנחלקו בדעתם: **לדעת הט"ז** דינם שווה לשאובים, **ולדעת השו"ע** דין הנוטפים חמור יותר והם פוסלים את כל המעין מלטהר בזחילה.

ר"ש, מהרי"ק ורי"ו – כל המעין מטהר באשבורן בלבד. **וכ"פ רמ"א יא, טו וש"ך**.[128]

---

[127] **ר"ן בשם הראב"ד** – ומוכח לה מדתנן בפ"ק דמקואות מעין שמימיו מועטין שרבו עליו מים שאובין שוה למקוה לטהר באשבורן ולמעין להטביל בכל שהוא ומדקתני שוה למקוה לטהר באשבורן אלמא דין מקוה יש בו... והדר קתני ולמעין להטביל בכל שהוא ובודאי מדקתני דשוה למעין להטביל בכל שהוא הוא הדין דמטהר בזוחלין כיון דתורת מעין עליו וקשיא רישא אסיפא אלא ודאי הכי קתני מעין זה שרבו עליו המים שאובים מקומות יש בו שתורת מקוה עליהם וצריך אשבורן והיינו אותם מקומות שהוא זוחל בהן עכשיו מחמת רבוי הנוטפין ולא היה זוחל בו מתחלה ומקומות יש בו שלא נשתנה דינו מכמות שהיה אלא הרי הוא כמעין להטביל בו בכל שהוא והיינו אותו מקום שאפי' מתחלה היה זוחל בו.

[128] **הקשה תה"ד** – שמעתי מקשים מ"ש נוטפים דפוסלין זוחלין ברבייתן ומפקי להו מתורת זוחלין, ומים שאובין דפוסלין לגמרי המקוה ואפ"ה אם היה כבר מקוה שלם של מ' סאה ונפלו לתוכו אפילו אלף סאין שאובין בבת אחת לא יפסלוהו?

תה"ד תירץ – נראה לתרץ בטעם יפה כמו שהבנתי הדברים מדברי אשירי בהילכות מקוואות, דמייתי כמה משניות להוכיח דמקוה של מ' סאים לא יפסלוהו אפילו אלף סאין שאובין. וכתב לבסוף דא"צ ראיה כ"כ דהסברא נותנת דכיון דיש כאן כבר מקוה שלם כל השאובין שיפלו לתוכו נעשו כולו זרועין בתוכו והרי הם כמחוברים דכשרים לטבול בהן. וכעין זה פרש"י פסחים לד ע"ב, דהא דמים טמאים נטהרים ע"י השקה במקוה משום דהיינו זריעתן כמו חיטין שנטמאו וזרען בקרקע ונשרשו נטהרו. ומהשתא יתיישב שפיר מ"ש שאובין דלא פסלי מקוה ברבייתן ונוטפין פסלי זוחלין ברבייתן. והיינו טעמא דפסול דשאובין הוא משום דתלושין הן ובאים ע"י תפיסת בני אדם, ולהך פסול מהני זריעה דכשיפלו לתוך המקוה שלם יתחשבו כולם מחוברים. אבל פסול דנוטפין שאינם מטהרים ע"י זחילה אינו מטעם זה כלל, דנוטפים במקוה שלם חשיבי שפיר מחוברין ואין בהן תפיסת ידי אדם שהרי

רבו זוחלים על השאובים והנוטפים:

לדעת ר״ש, ראב״ד ורמב״ם (לפי שני הפירושים) הכל מטהר בזוחלים. **וכ״פ שו״ע ב**.

לדעת מהרי״ק ורי״ו המקומות שהמעיין לא היה זוחל בהם קודם לכן מטהרים באשבורן בלבד. **ומהש״ך יא** משמע שסובר כדעה זו.

*** מחצה מי גשמים ומחצה זוחלים**

משנה מקואות ה,ה – העיד ר׳ צדוק על הזוחלין שרבו על הנוטפים שהם כשרים.[129]

ראב״ד – והא דאמרינן (מקואות פ״ה מ״ה) ׳העיד ר׳ צדוק על הזוחלין שרבו על הנוטפים שהם כשרים׳, איכא לאקשויי מינה על ההוא דגרסינן בבכורות פרק בתרא (נה,ב) הכא אמרינן ׳שמא ירבו נוטפין על הזוחלין׳, הא מחצה על מחצה לא בעינן אשבורן. והכא אמרינן על הזוחלים שרבו על הנוטפין שהם כשרים, הא מחצה על מחצה בעו אשבורן. **ואיכא למימר** דהא דר׳ צדוק משום דאי אפשר לצמצם הוא, ומספיקא בעינן רובא. **אי נמי** איכא למימר דהא דר׳ צדוק לאו לענין אשבורן היא אלא להכשירן לטבילת זבים ומצורעין ולקדש מהן מי חטאת דבעינן מים חיים, אבל לענין אשבורן אפילו מחצה על מחצה נמי לא בעי אשבורן. וכן עיקר, דתנן במקואות פרק ראשון (מ״ז) מעין שמימיו מועטין שרבו עליו מים שאובים שוה למקוה לטהר באשבורן ולמעין להטביל בו בכל שהוא. טעמא דרבו עליו, הא מחצה למחצה לא בעו אשבורן. **הובא בב״י, וכ״מ משו״ע שכתב** – היו זוחלין מן המעיין מתערבים עם הנוטפים שהם מי גשמים הרי הכל כמעיין לכל דבר ואם רבו הנוטפים על הזוחלין, אינם מטהרים בזוחלין אלא באשבורן (וכ״כ ש״ך בדעתו).

ש״ך – אבל צ״ע שבספר בעלי הנפש שלפנינו איתא איפכא[130] וז״ל ומסתברא דמתני׳ עיקר דבעינן רוב מים חיים וההיא דאמרי׳ שמא ירבו הנוטפים על הזוחלים לרווחא דמלתא קאמרינן (אבל אין הכי נמי דגם במחצה על מחצה מעיקרא דדינא אינו מטהר בזוחלין. מחה״ש) א״נ כיון דא״א לצמצם בעינן רובא זוחלין וכלישנא קמא מסתבר דבעינן רובא דכשרות ממשנת מקואות עכ״ל וצ״ע לדינא דהא נוטפין מדאורייתא פסולים.

נטפו כך להיות מקוה בידי שמים, ואפ״ה אין מטהרין אלא באשבורן ולא ע״י זחילתן. אע״כ טעם אחר הוא מה שהוא או גזירת הכתוב ולהך פסול לא מהני זריעה, דזריעה לא מהני אלא לשוויה לתלוש מחובר.

ובהגה על תה״ד הוסיפו מכת״י – ולהנהו גאוני דסבירא להו רובא שאוב כשר מדאורייתא מתיישב שפיר דפסול נוטפין דאורייתא ולכך חמירי טפי. **וכך תירץ הב״ח** את קושיית תה״ד.

הט״ז כתב שלדעתו אין קושיא מפני שנוטפים לא פוסלים את הזוחלים.

[129] נחלקו מה החידוש בדברי ר׳ צדוק:

ר״ן בדעת הראב״ד – אבל היכא שרבו זוחלין על הנוטפין אפילו באותן מקומות שלא היה הולך שם מתחלתו טובלין והיינו ההיא דר׳ אלעזר בר׳ צדוק שהעיד על הזוחלין שרבו על הנוטפין שכשרין ומטהרין בזוחלין ובודאי אפילו במקום שנתרבה קאמר (אמנם הרשב״א כתב שראוי להחמיר בזה) דאי באותו מקום בלבד שהוא מהלך מתחלתו מאי אסהדתיה פשיטא דהיכי תיסק אדעתין ששנים או ג׳ טיפי מטר יפסלו פרת מלטבול. **וכ״כ בדעת הרמב״ם** – סהדותיה דרבי אלעזר ב״ר צדוק אפילו לפי שיטה זו ודאי משמע דאפילו אמקום שנתרחב הנהר קאי דכל שרבו זוחלין כשר (אמנם הרמב״ם עצמו פירש אחרת את המשנה של ר׳ צדוק, כמובא לקמן בדין מים הנוטפים מהמעין).

ר״ש – איצטריך לאשמועינן אפילו במקום שאין כדי טבילה בזוחלין אא״כ נוטפין משלימין להן דאי לא תימא הכי מאי קמ״ל פשיטא דא״כ יפסלו כל הנהרות. **וכ״כ רא״ש, ומרדכי. הב״י** כתב שמכאן יש להוכיח שהם סוברים כר״ן ולא כמהרי״ק. **אך דר״מ וש״ך** כתבו שדבריו לא מובנים, **וכתב הש״ך** דאדרבא מוכח מכאן שהם סוברים כמהרי״ק.

[130] לספר בעלי הנפש קיימות כמה מהדורות השונות זו מזו בנוסחן, וגם בפני הראשונים עמדו מהדורות שונות של החיבור.

5. נהרות. סעיף ב

א. מקור הדין

בכורות נה,ב – תניא, רבי מאיר אומר:... למה נקרא שמו פרת - שמימיו פרים ורבים (שגדל ורבה בלא שום מטר. רש"י). מסייע ליה לשמואל, **דאמר שמואל**: נהרא מכיפיה (מהסלע שלו, ממקורו) מיבריך (הוא גדל);[131] ופליגא דרב, דאמר רב אמי **אמר רב**: מיטרא במערבא - סהדא רבה פרת.[132] אבוה דשמואל עביד להו לבנאתיה מקוה ביומי ניסן[133], ומפצי ביומי תשרי[134]; מקוה ביומי ניסן - סבר לה כרב, דאמר רב אמי אמר רב: מיטרא במערבא - סהדא רבה פרת, שמא ירבו נוטפין על הזוחלין (הנובעים), והוו להו מי גשמים רובא... ופליגא - דידיה אדידיה, **דאמר שמואל**: אין המים מטהרים בזוחלין אלא פרת ביומי תשרי.[135]

=> מי הנהרות הזוחלין, מתרבים משני מקורות: 1. מי גשמים והפשרת שלגים (שדינם כמי גשמים). 2. נביעה מהאדמה.
מוסכם שבסוף הקיץ ('ביומי תשרי') מותר לטבול בנהרות מפני שאז לא ירדו גשמים זמן מרובה ואין הפשרת שלגים.
נחלקו מה הדין בשאר השנה:
לדעת רב, רוב גדילתם של הנהרות היא ממי הגשמים והפשרת השלגים, ולכן אסור לטבול בהם, מפני שמי גשמים אינם מטהרים אלא באשבורן. **וכך דעת שמואל לפי מימרא אחת**.
אך לדעת ר' מאיר, ושמואל במימרא אחרת, ולדעת אבוה דשמואל, רוב גדילתם של הנהרות היא מהמים הנובעים מהאדמה, ולכן מותר לטבול בכל השנה בנהרות.

*** נהרות שמימיהם מכזבין (מפסיקים לנבוע מידי פעם)**

משנה פרה ח,ט – המים המכזבים פסולין אלו הם המים המכזבים המכזבים אחד בשבוע. המכזבים בפולמסיות (חיילות של גייסות ששותין ומקלקלין בה) ובשני בצרון (שנים של עצירת גשמים) כשרים.

ר"ן – נהרות שהן מכזבין מימיהן אין טובלים בהן לעולם דכיון שפעמים שמכזבים, לעולם חוששין בהם לגשמים או להפשרת שלגים וכדתנן במס' פרה... והכי פירושו דכל שמכזבין בלא טענה אף על פי שאין מכזבים אלא לעתים רחוקות פעם אחת בשבוע פסולין דחיישינן שמא מי גשמים הן ואין מטהרין בזוחלין אלא באשבורן... ומש"ה קאמר שמואל שאין המים מטהרין בזוחלין אלא פרת וכיוצא בו שאינו מכזב לעולם ולמעוטי מים המכזבין הוא דקאמר פרת. **וכתב הר"ן** שזה מוסכם על כל הדעות.[136]

---

[131] תוספות 'מסייע ליה לשמואל דאמר שמואל נהרא מכיפיה מיבריך' – אף על גב דשמואל איירי בכל הנהרות ולר"מ משמע דנקט פרת דוקא דנקרא שמו פרת שמימיו פרים ורבים אינו אלא משום דפרת מתברך יותר לפי שהוא חשוב יותר מן האחרים אי נמי לפי שהוא ראש לכולם נקרא פרת ע"ש שכולם מתברכים מכיפיה דפרת.

[132] רש"י 'סהדא רבה פרת' – פרת יורד מא"י לבבל וכשהגשמים יורדין בא"י סהדא רבה הוי פרת בבבל שירדו גשמים במערבא לפי שגדל מחמת הגשמים.

[133] ביומי ניסן לאו דוקא דבכל השנה היו טובלות במקוואות בר מיומי תשרי וכאידך דשמואל דאמר אין המים מטהרים בזוחלין אלא פרת ביומי תשרי בלבד ולא נקט יומי ניסן אלא לאפוקי יומי תשרי. ב"י.

[134] **רש"י** – כשהיו טובלות בנהר ביומי תשרי הי' עושה להם מחצלות של קנים ומשליכן לתוך המים ועומדות עליהן וטובלות לפי שבימי תשרי יש טיט רך בנהרות אצל שפתם וחושש שמא יעלה טיט למעלה על רגליהן ויהיה חוצץ.
רא"ש – ומפצי פירוש שהעמיד מחצלאות כמין גדר על שפת הנהר לצניעות. **וכ"כ תוס', ר"ח, רמב"ם (מקוואות א,יא) וטור**.
רמב"ם מקוואות ט,יג – אם רבו מי גשמים על מי הנהר אינן מטהרין בזוחלין אלא באשבורן, לפיכך צריך להקיף מפץ וכיוצא בו באותו הנהר המעורב עד שיקוו המים ויטבול בהן. **כס"מ** – נראה שרבינו מפרש דאף ביומי תשרי איכא למיחש שירבו נוטפין על הזוחלין וביומי ניסן שהנהרות גדלים הרבה היה ממשיך למקואות מים מהנהר וביומי תשרי שנתמעטו מי הנהר ואינם נמשכים למקואות היה מקיף מקום מהנהר במחיצת מפצים כדי שיהיו המים נקוים ולא יהיו זוחלים ורבינו כתב תיקון היקף המפצים ללמדנו שאפי' כשא"א לעשות מקואות חוץ לנהר אפשר לעשותם בתוכו.

[135] שתשרי סוף ימי הקיץ ולא ירדו גשמים זמן מרובה. רש"י.

[136] **מרדכי בשם יראים** – הילכך צריך לתת לב אם הנהר כל כך קטן שאם היה בארץ ישראל שאין שם גשמים מצויים היה מכזב פעם אחת בשבוע חיישינן ביה לרבית נוטפים. **ב"י** – איני יודע למה רצה לשער בארץ ישראל ולא שיער בכל מקום לפי מה שהוא.

ב. דעות הראשונים

(1) דעת המקילים

תוספות – **פר״ת** בתשובה דאף על גב דשמואל ואבוה דעביד מקוואות ביומי ניסן ורב דאמר מיטרא במערבא כו׳ קיימי בחדא שיטתא לא קי״ל הכי אלא כאידך דשמואל דאמר נהרא מכיפיה מבריך דמסייעתא ליה ברייתא. **וכ״פ ר״ש, תרומה, סמ״ג וסמ״ק**.

*** הנהר גדל מאוד ממי הגשמים**

רא״ש – למאי דאמר שמואל נהרא מכיפיה מיבריך מותר לטבול בנהרות אף על פי שיש בנהר עשר ידות מים ממה שהיה בתחלה ולא חיישינן שמא רבו הנוטפים על הזוחלין לפי שרוב תגבורת המים הוא ממקום נביעתו שכשיורדין גשמים ואויר העולם מתלחלח ונעשה רטוב גם מקור הנהר ותוצאות מימיו מקבלים שפע מלחלוחית האויר ומוציאין מים בשפע והנהר מתגבר והולך ורבה מעצמו.[137] **וכ״כ ר״ן, תוס׳, וכ״מ ממרדכי**.
רי״ו – אפילו לרבינו תם אותם נהרות שגדלים לפעמים הרבה ממי גשמים צריך להמתין שנים או שלשה ימים שיחזור הנהר לדרכו מאחר שאנו רואים שלפי שעה נתגדל ונתרבה הנהר כל כך מירידת גשמים.[138]

*** נהר שנוצר מנהר אחר שעולה על גדותיו מחמת מי הגשמים**

מהרי״ק – על דבר הנהר המתהוה מחמת ירידת גשמים ובהעצר הגשמים יכזבו מימיו... שחרדלית יורדת מן ההרים ושופכת לתוך נהר אחד עד כי נתמלא על גדותיו ומאותן המים הצופים על שפת הנהר הראשון מתהוה זה השני. נראה לע״ד להחמיר ולאסור מאחר שנראה לעינים שבהעצר השמים ולא יהיה מטר אין מים באותו נהר כלל וכשיורדין הגשמים מתהוה אם כן יש לאסור מפני מראית העין... מאן דחזו שבימות הגשמים מתהוים, ובהכלא הגשם יבש לגמרי סבר שאינו אלא ממי גשמים דוקא ואם יתיר לטבול בו דרך זחילתו אם כן נפיק מיניה חורבא דאתי למטבל במי גשמים ממש אפילו כשהן זוחלין.

(2) דעת המחמירים

מהר״ם – ולי נראה דאסור לטבול בנהרות ולא קיימא לן כשמואל דאמר נהרא מכיפיה מתברך. **וכ״פ רא״ש, מרדכי, רמב״ן בשם ר״ח, רי״ף, רמב״ם, מהרי״ק ותה״ד**.

*** דאו׳ או דרבנן**

מהר״ם – כיון דפליגא דידיה אדידיה שמואל הלכה למעשה אתא לאשמועינן כדאמרינן אין המים מטהרין בזוחלין אלא פרת ביומי תשרי דנהי דנהרא מכיפיה מתברך לא עבדינן כההיא עובדא, גזירה משום הרדלית של גשמים. דאי שרינן לטבול בנהרות יאמרו העולם שנוטפין מטהרין בזוחלין דסברי דרובן נוטפים ולא ידעי דנהרא מכיפיה מתברך ואתי למכשר לאטבולי בהרדלית של גשמים דהיינו מי גשמים הזוחלים מדלוייה דהר, והנהו לא מטהרי בזוחלין

---

[137] לפי שאין טפח יורד מלמעלה שאין תהום עולה לקראתו טפחיים (תענית כה,ב). ר״ן.
[138] וכתב הש״ך שמשמע מרי״ו שמה שהתיר ר״ת אפילו ברוב נוטפים זה דווקא במקום שהיה מהלך בתחלתו אבל במקום שנתרחב אף ר״ת מודה אפילו הזוחלין רבו (כשיטת מהרי״ק לעיל).

דכולהו נוטפין נינהו. **וכ"כ מרדכי**[139] **ורא"ש**. **וכ"פ ט"ז** ס"ק ג, שהאיסור לטבול בנהרות הוא מדרבנן, אך מטעם אחר.

מהרי"ק – נייתי ראיה להחמיר בשל תורה מדברי רבינו מאיר ורבינו אשר דבתראי נמי היו ופסקו שאין לטבול בנהרות בימות הגשמים וראוי היה להלוך אחריהם דהא בתראה טובא הוו כל שכן באיסור כרת דהיינו נדה. **וכ"כ תה"ד ומהרי"ו**.

*** מקום שנהגו לטבול בנהרות**

מהרי"ק – מעיד אני עלי שמים וארץ שזכור אני כשהייתי תנוק שהיה **אבא מרי** מופת הדור מהר"ר שלמה ז"ל דר במקום אחד וגם שם היה דר רב אחד גדול בתורה והוה גריס וסבר טובא מהר"ר יעקב לוי ז"ל והמנהג היה שם לטבול בנהרות ג"כ אף בימות הגשמים וקרא אבא ז"ל עליהם תגר **והנה אותו מהר"ר יעקב הלוי ז"ל** הרבה את ההיתר כדי לקיים מנהגם ורבו הדברים ביניהם ימים רבים זה היה מביא ראיה לאסור וזה להתיר וסוף דבר נמנו וגמרו ועמדו והתקנו לעשות מקוה בצד הנהר והיו מי הנהר נמשכין שם ונקוו ועומדים ושם היו טובלות ולא בנהר בשעת ירידת גשמים. ואם נתפשט המנהג ביניכם להתיר לא באתי למשכן נפשי על המנהגות דהא נהרא נהרא ופשטיה[140].

תה"ד – נוהגות הנשים לטבול בנהרות כל השנה ואין מוחים בידם. ולמה לא ניחוש לדברי כמה גאונים דפסקו דחיישינן לרביית נוטפין על הזוחלין וא"כ לא עלתה לה טבילתה והרי היא עדיין בכרת?

תשובה: יראה דמן הדין היה לנו לחוש בדבר, דגאונים קמאי ובתראי סבירא להו לחומרא זו... לכך נראה מה שהקילו קדמונינו ולא מיחו בדבר משום דחשו לכמה עיירות ומקומות שנתפזרו שם היהודים לאחת לשתים ולשלש, ואין ספק בידם לחפור להם מקואות, והעיירות יושבין על הנהרות ואי הוי קאסרי להו לנשי לטבול בנהרות היו צריכים בכל טבילה לטרוח וללכת לאיזה קהל אשר תיקנו להן מקואות, ומתוך רוב טירדא זו אתי לזלזולי בטבילה לגמרי, כמו ששמענו שבמקצת ארצות הרחוקות דלא שכיחי בהו נהרות מזלזלי טובא בטבילה מפני הטורח. **וכ"כ מהרי"ו** – אנן נהגינן בכל דוכתא דלית ביה מקוה לטבול בנהרות. **וכ"כ בנימין זאב**.

*** מתי מותר לטבול בנהרות?**

ר"ן – פרת וכיוצא בו שאינו מכזב אינו מותר לטבול בו מן הסתם בכל השנה כולה מי שאינו בקי בו אלא ביומי תשרי בלבד לפי שביומי תשרי אינו עת גשמים ולא זמן הפשרת שלגים ולפיכך אפי' מי שאינו בקי בו אין לו לחוש שמא רבו עליו נוטפין, אבל אין ה"נ דמי שבקי בפרת וכיוצא בו כל השנה כל שהוא רואה שלא נתרבה על מה שהוא זוחל בתשרי בכדי שיהא ראוי לחוש לרבוי נוטפין טובל בו בכל השנה וכן נמי אם רואה בתשרי שנתרבה כל כך עד שאפשר לו לחוש שמא רבו בו נוטפין אפי' בתשרי אינו טובל בו אלא שמואל סתמא קאמר דמי שאינו מכיר אפי' בנהרות שאין מכזבין יש לו לחוש כל השנה ברבייתן וביומי תשרי אין לו לחוש. **וכ"כ הב"י בדעת הטור, ושכן יש לדקדק מדברי הרא"ש**.

רמב"ם מקוואות ט,יג – אם רבו מי גשמים על מי הנהר אינן מטהרין בזוחלין אלא באשבורן, לפיכך צריך להקיף מפץ וכיוצא בו באותו הנהר המעורב עד שיקוו המים ויטבול בהן. **כס"מ** – נראה שרבינו מפרש דאף ביומי תשרי איכא למיחש שירבו נוטפין על הזוחלין וביומי ניסן שהנהרות גדלים הרבה היה ממשיך למקואות מים מהנהר וביומי תשרי שנתמעטו מי הנהר ואינם נמשכים למקואות היה מקיף מקום מהנהר במחיצת מפצים כדי שיהיו

---

[139] מרדכי – יש שקורין תגר על דברי ר"מ שאוסר לטבול בנהרות ואומרים שבא לעשות ממזרים למפרע כל הנולד מטבילת נהרות ואותם בני אדם טועים הם דהא אפי' בנולד מן הנדה בלא שום טבילה אין הולד ממזר כדאמרי' בר"פ החולץ [יבמות דף מט א] הכל מודים בבא על הנדה שאין הולד ממזר ולא הוי אפילו חלל כדאמרינן פ' הבא על יבמתו... וכ"ש הכא דעלתה לה טבילה מדאורייתא אלא דגזירה דרבנן הוא לכתחלה גזירה אטו חרדלית של גשמים כדפרישית ואי"כ אף הולדות דמעיקרא כשרין גמורין בלא שום פגם בעולם אף לדברי רבינו מאיר.

[140] רש"י חולין יח,ב – כל נהר מתפשט במקום שהוא רגיל שם כלומר כל מקום הולך אחר מנהגו.

המים נקוים ולא יהיו זוחלים ורבינו כתב תיקון היקף המפצים ללמדנו שאפי׳ כשא״א לעשות מקואות חוץ לנהר אפשר לעשותם בתוכו.

ב״י הסתפק האם חודש אלול או חשוון כלולים ׳ביומי תשרי׳ – ביומי תשרי לומר דכשכלה זמן החום הגדול שכבר נפשרו כל שלגים שבעולם וגם אין גשמים יורדים כל אותו זמן עד שיתחילו ימות הגשמים ולפי זה אפשר דבחודש אלול טובלין שכבר כלו ימי החום הגדול של תמוז ואב ומה שלא נפשר על ידי חום החדשים ההם לא יפשור על ידי חום חודש אלול ודיקא נמי דנקט יומי תשרי לרבות חודש אלול הסמוך וטפל לחודש תשרי דאם לא כן לא הוה ליה למינקט אלא חודש תשרי ומיהו מדאמור רבנן (יומא כט.) דשילהי קייטא קשה מקייטא איכא למימר דחום של אלול תקיף טובא וחיישינן ביה להפשרת שלגים ואפשר דאלול בקצת שנים חמים ובקצת שנים קריר והכל לפי מה שהיא שנה דאי חמים אסור לטבול בו ואי קריר מותר אבל תשרי לעולם לית ביה חומא להפשיר שלגים ולהכי נקט יומי תשרי לכלול אלול עם תשרי בשנין דהוא קריר ולא כתב בהדיא אלול משום דקצת שנין חמים ואז אין טובלין ואפשר שזו היתה כוונת רבינו שסתם וכתב עד אחר זמן הפשרת שלגים ולא כתב יומי תשרי כלישנא דשמואל ואף על גב דאיכא למידחי ולמימר דליכא למיסמך אקרירותא דאלול אף על גב דקריר לן הכא לעילא מהאי דוכתא במקום דאיכא שלגים חמים ועל ידי החום נפשרים השלגים אפשר דלא חשו רבנן בהכי ואפשר דמרחשון אתא לרבויי במאי דאמר יומי תשרי ולומר דאי חזינן שלא ירדו גשמים עדיין טובלין בו כמו בחודש תשרי, אלא דבהא נמי איכא לספוקי דילמא אף על גב דלא נחית מיטרא הכא לעיל מהכא נחית.

ג. דעות האחרונים למעשה

שו״ע (כלשון הרמב״ם) – אם רבו מי גשמים על מי הנהר, אינם מטהרים בזוחלין אלא באשבורן. לפיכך צריך להקיף מפץ וכיוצא בו באותו הנהר המעורב, עד שיקוו המים ויטבול בהם.
רמ״א – וכן נכון להורות ולהחמיר; אבל יש מתירים לטבול בנהרות כל השנה, אף בשעת הגשמים והפשרת שלגים ורבו הנוטפים על הזוחלין, משום דעיקר גידול הנהר הוא ממקום מקורו; וכן נהגו ברוב המקומות במקום שאין מקוה, ואין למחות ביד הנוהגין להקל כי יש להם על מי שיסמוכו. מיהו יש ליזהר מלטבול בנהר המתהוה לגמרי ע״י גשמים, וכשאין גשמים פוסק לגמרי, אף על פי ששאר נהרות שופכים לתוכו בשעת הגשמים ומתהוה על ידן, מ״מ הואיל ופוסק לגמרי בשעה שאין גשם, אסור לטבול בו דרך זחילתו עד שיקוו המים שבתוכו; אבל בנהר שאינו פוסק, אף על פי שבשעת הגשמים מתרחב ומתפשט על כל גדותיו, מותר לטבול בו בכל מקום, לפי סברת המקילין ולפי מה שנהגו.

6. מעין שהתיבש והמשיך אליו מים שאובים מבור סמוך. סעיף מז

רא״ש – מקוה זה שהוא מעין נובע ונתיבש בקיץ והיה בור רחוק ממנו קצת כמו חמשה בתים ומלאוהו מים מכונסין (שאובים) ונתמלא המקוה מתחת הקרקע מאותן מים מכונסין. זה נראה לי להכשיר כיון שלא המשיכו המים לתוכו אלא אגב קרקע נמשך לתוכו דרך גידי הארץ. וראיה מהא דאמר שמואל בפרק בתרא דבכורות (נה:) נהרא מכיפיה מיבריך, פירוש הנהר מסלעו ומקורו הוא מתברך ומתגדל... וכן מי באר המים חיים נביעתו הוא מגידי האדמה המתפשטין לכאן ולכאן דרך תחת הקרקע. ואף בעת החום והשרב שגידיהם נצמתים ואין במימיהם מספיק למלאות הבאר מכל מקום לא אפס לחלוחית הגידים ומים נשאר בהם אלא שהן מועטין ואינן מספיקין למלאות הבאר. מכל מקום כשבאין עליהם מים הן ממי הגשמים הן ממים שנשפכו לתוך הבאר האחרת נתלחלחו גידי האדמה ממים שנשפכו לתוך הבאר ההוא והוספו מעצמם, נמצא שנטהרה אותה שאיבה ברבייה והמשכה. **ועוד** שהוא דבר ידוע שלא ישארו אותם הגידים בלא מים כלל וכיון שיש בהם קצת מים יש עליהם כל תורת מעין. ושנינו בפ״ק דמקואות

מעין שמימיו מועטין שרבו עליו מים שאובין שוה למקוה לטהר באשבורן ולמעין לטהר בכל שהוא. מההיא משנה שמעינן דמעין נובע שבו מים כל שהוא יכול למלאות בכתף וליתן לתוכו עד שיהא ראוי לטבילה. הילכך לא נפסל המקוה במים שאובין שנכנסו דרך גידי האדמה לתוכו. **וכ״פ טור ושו״ע**.

ב״ח – נראה ודאי דאם לא היה מקוה נובע מים חיים אלא מקוה שנתמלאת ממי גשמים ונתייבש בקיץ וחזר ונתמלא מאותן מים מכונסים שבצדה דהמקוה פסולה דהוה ליה שאובה שהמשיכוה כולה. **וכ״כ ט״ז וש״ך**.

נחלקו האם גם המחמירים שמים שאובים פוסלים את המעין לטבילת אדם יודו כאן:

ב״ח – נראה דלדידן דנקטינן להחמיר דג׳ לוגין שאובין פוסלין אף במעין כדקבעינן מנהגא דילן בסמוך סעיף מ״ה גם במעשה זה דהרא״ש דמקוה שנובע ונתייבש בקיץ וכו׳ המקוה פסול.
ש״ך – לפעד״נ דהכא טעמא אחרינא איכא כדכתב הרא״ש בתשובה וז״ל... כשבאין עליהם מים והוסיפו מהם מים מעצמם (ונעשו רוב מי מעין) נמצא שנטהרה אותה שאיבה ברבייה והמשכה עכ״ל ואם כן אין צריך לטעם האחד שכתב הרא״ש שם... וגם בתשובת הרא״ש נראה מבואר שטעם הראשון הוא עיקר... ונראה דאפי׳ מאן דאמר שאובה שהמשיכוה כולה פסולה מודה הכא משני טעמים הנ״ל ואפילו מאן דפוסל שאיבה במעיין אפילו ס״ל גם כן שאיבה שהמשיכוה כולה פסולה אפי׳ תימה דהכא אין רוב המים מעיקר הנביעה י״ל דמודה הכא כיון דאיכא תרתי לטיבותא שאובה שהמשיכוה ומעיין, וכן נראה דעת הרב והעט״ז דהכא לכולי עלמא כשר. **וכ״פ ט״ז**.

7. מעין לא נפסל בשינוי מראה. סעיף כח

רשב״א – כשם שאינו נפסל במים שאובין (מקואות פ״א מ״ז) כך אינו נפסל בשינוי מראה, ולא עוד אפילו המקוה שנפסל בשינוי מראה אם המשיך עליו מי מעיין מטהר אותו אפילו לא חזרו למראיהן כשם שמטהר אותו מפיסול השאובין כמו שביארנו. **וכ״פ ראב״ד וכ״כ שו״ע**.

8. האם יש פסול הויתו ע''י טומאה במעין. סעיף מט

הסוגיה הובאה בדיני מקוה.

שו״ע – אם ממשיך ממעין או ממקוה, אפילו על ידי דבר המקבל טומאה, כשר דחשבינן לזה המקום שממשיך המים לתוכו כאילו הוא מחובר למעיין או למקוה שממשיך המים משם (כדעת הרא״ש); **ויש מי** שאינו מחלק בכך (רשב״א). **וכ״פ פרישה** מ **וש״ך** לו, כדעת הרא״ש.
תוס׳ יו״ט מקואות ה,ב (הובא בש״ך לו) פסק כדעת הרשב״א. **וכ״פ ב״ח**.

9. קילוח מהמעין. סעיף י

א. מעין שמקלח לבריכה מלאה מי גשמים

משנה מקוואות ה,א – העבירו (את המעין) על גבי בריכה והפסיקו הרי הוא כמקוה חזר והמשיכו פסול לזבים ולמצורעים ולקדש מהן מי חטאת עד שידע שיצאו הראשונים.

טור – מעיין שהמשיכו לבריכת מים שהן נקוים ועומדין (מי גשמים. ב"י) יש לה כל דין מעיין ואם הפסיק ראש הקילוח חזר להיות לה דין מקוה שאינה מטהרת אלא במ' סאה ובאשבורן ואם חזר והמשיך קילוח המעיין לתוכה חזרה לדין מעיין. **וכ"מ מרא"ש** (ב"י) **ור"ש**. **וכ"כ שו"ע**.
רמב"ם – מימיו נמשכין לתוך בריכה שהיא מליאה מים ונקוין שם הרי אותה הבריכה כמקוה, היה יוצא חוץ לבריכה ה"ז פסול לזבים ולמצורעים ולקדש מי חטאת עד שידע שיצאו כל מי המקוה שהיו בתוך הבריכה. **ב"י** – נראה מדבריו שהוא מפרש דמתניתין בבריכה מליאה מי מקוה עסקינן והא דקתני מתניתין והפסיקו היינו לומר שמי המעין היו יורדים לבריכה ולא היו יוצאים חוצה לה ולפיכך הרי היא כמקוה דכיון דאין מי המעין נמשכים ויוצאים ממנה אף על פי שעדיין קילוח מי המעין יורדים לתוכה אינם מעלים את המים שבתוך הבריכה מדין מקוה ואם אחר כך המשיכו כלומר שעשה שימשך ויצא מהצד האחר פסול לזבים וכו' עד שידע שיצאו המים הראשונים שירדו מהמעין לתוך הבריכה דכיון שנקוו בבריכה פסק מינייהו שם מים חיים ולפיכך פסולים לזבים וכו' ומכל מקום דינם כמעין לענין טבילה דכיון שמי המעין נכנסים לה ויוצאים ממנה מעלים הם את המים שבבריכה להיות כמעין.[141]

=> מעיין שמקלח לברכה שמלאה מי מקווה: **לדעת הטור** - דינו כמעיין לכל הדינים כיוון שהוא מחובר למעיין (אם הפסיק את קילוחו דינו כמקווה ואם אח"כ החזירו דינו כמעיין אך אין לו דין מים חיים). **וכ"כ שו"ע**.[142] **ולדעת הרמב"ם** דינו כמקוה, אך אם המעין נמשך ויוצא לחוץ דינו כמעין.

ב. קילוח שפסק מהמעין

מהרי"ק שורש קנו – אף על גב שהוא נפסק ממקור המעין... מ"מ כיון שלא נח באשבורן כדרך מקוה אלא זוחל נראה שעדיין שם מעיין עליו וראיה ממה ששנינו בפ' ה' דמקואות גל שנתלש ובו מ' סאה ונפל על האדם ועל הכלים טהורין... שמעת מינה שאע"ג שנפסק ממקום נביעתו מ"מ כיון שלא נח במקום אשבורן אלא תמיד היה נע ונד לא פסק ממנו שם מעיין ומטהר בזוחלין ה"נ ל"ש שהרי לא נחו המים אלא נכנסין בזו ויוצאין בזה.[143]
וכ"ת א"כ יקשה מההיא דתנן בפרק ה' דמקואות דמעיין שהעבירו ע"ג הבריכה והפסיקו הרי הוא כמקוה דמשמע דכיון שהופסק שוב אין לו דין מעיין. נראה לע"ד שהם (שאר הראשונים) העמידוה בבריכה מלאה מים שאינה מי מעיין וחבר להם מי המעיין מש"ה דאם הפסיקו חזרו המים להיות מי מקוה כאשר בתחלה אבל היכא שהבריכה נתמלא

---

[141] ב"י – ומיהו מדברי הרמב"ם בפירוש המשנה משמע דבלא היו בבריכה מים קודם שהעביר המעין עליו מיירי ואם באנו להסכים דבריו אלו עם אלו אפשר שמה שכתב שהיא מליאה מים ונקוין לאו למימרא שהיתה מליאה מים קודם שהעביר המעין עליה אלא היינו לומר שעל ידי העברת המעין עליה היא מליאה מים וצ"ע.
[142] דין זה לכאורה קשה רוב ככל הפוסקים שסוברים שמי גשמים שרבו על הזוחלים דינם כמקוה בכל אופן. **ותירץ ש"ך** (לב) דכאן מיירי בשלא רבו הנוטפים. **אך הט"ז** כתב דלא קשה מידי, ע"פ מה שכתב בס"ק ג, שמי גשמים שרבו על הזוחלים לא פוסלים אותם.
[143] **והש"ך** דחה את הראיה – ומגל אין ראיה דשאני התם שהגל נתלש מעצמו וחיותו רב וגם נתלש מהים גופיה וגם כן דרך זחילתו אף שנתלש משא"כ הכא. **אך משמע מהב"ח** ס"ק סו שפסק כמהרי"ק בזה.

ממי המעיין עצמו לעולם אימא דאע״ג דהופסק לעולם שם מעיין עליו... וכן משמע מתוך לשון רבינו משה וטור.[144] **וכ״מ מרמ״א נ** (ש״ך קח).

ראב״ד (הובא במהרי״ק) – פירש להההיא דהעבירו ע״ג בריכה בבריכה ריקנית שמלאה ממי המעיין ואפ״ה קאמר דאם הפסיקו דהרי הוא כמקוה.[145] **וכ״פ רשב״א** – המעיין מטהר אפילו בזוחלין. במה דברים אמורים בזמן שלא הפסיק זחילתו מן המעיין, הפסיקוהו מן המעיין הרי אלו כמים הנוטפין (מי גשמים) לכל דבריו. **וכ״כ ריב״ש** (הובא בדר״מ), **וכ״פ ש״ך, חת״ס** (הובא בפת״ש יד) **ומעיל צדקה** (הובא בפת״ש לד) **וכ״מ מט״ז** (סוף ס״ק כג).

10. מקוה שנעשה ממי מעין, שנסדק. סעיף נ

עיין בסוגיה זו לעיל לגבי מקוה שנסדק.

מהרי״ק – ואפילו דעת הראשון אשר שם בטור יורה דעה שפוסל אפילו ישארו שם מ׳ סאה אחר שיצאו דרך הסדק מ״מ יש לחלק ולומר דדוקא במקום מים מכונסין (דהיינו מי גשמים) הוא שאמרו לפסול הוא בכה״ג אבל הכא שהמקוה הזה בא מן המעין אשר דינו לטהר בזוחלין שאם אתה מחשיב כל המים בזוחלין א״כ עדיין שם מעיין עליו. **וכ״כ רמ״א** – וכל זה דוקא במקוה שאינה באה ממעין אבל אם היא באה ממעין אין לחוש לזחילתה.

*** האם חוששים שיפסק מקור המעין ויהיה דינו כמקוה[146]**

מהרי״ק – מקוה אשר שאלת האם יפסל מחמת הקילוח אשר הוא מקלח לחוץ מצד אחד (שיש בו סדק), מאחר שלפעמים נפסק הוא ממקורו (כלומר לפעמים המים מהמעין מפסיקים לזרום) ואין מחובר לו כלל ואם כן יש לו דין מקוה שאינו מטהר בזוחלין. והרי כתוב בטור יורה דיעה מקוה שנסדק אחד מכותליו וכו׳ שיש פוסלין כולי... ולא מבעיא שהמים שהם יוצאין מנקב ולמעלה ששם מעיין עליהם שהרי לא נחו כדפי׳ (כמובא לעיל בסעיף י), אלא אפי׳ המים שהם מהנקב ולמטה כשרים ממה נפשך, אי חשיבי זוחלין מחמת שננערו לצאת כדכתב בטור י״ד א״כ הוו להו מי מעין ואי לא חשיבי זוחלים א״כ ה״ל מקוה ומטהרים במ׳ סאה ומ״מ מטעם זה אין ראוי כ״כ להכשיר המקוה דיש לחוש שמא תפסוק הזחילה משני הצדדים הן ממוצאין הן ממובאין כגון שכלו המים תחלה מצד מובאין ושוב נחסר המקוה ונבלעו המים בקרקע עד שגם הצד מוצאין אין המים יוצאין כלל שאין המים מגיעין עד כנגד נקב המוצא דהשתא פשיטא שפסק ממנו שם מעיין. ושוב כשיחזרו המים לקלח מצד הנהר דרך מובאו ויתמלא המקוה מים על כל גדותיו עד שיצא דרך מוצאיו כאשר בתחלה. נמצא שננערו המים לצאת וחשיבי כזוחלין ולא יטהרו שהרי פסק מהם שם מעיין כשנחסר המקוה (ואין מי המעין מכשירים את המקוה מפני שמי הגשמים מרובים על המעין). **וגם במעיל צדקה** (הובא בפת״ש לד) חשש להפסקת המעין, שכתב – בימי הקור המים נגלדים ואז מקרי וודאי מופסק מן המעיין ואפי׳ בימות החמה יש לגזור אטו ימי הקור.

חת״ס (הובא בפת״ש יד) – מה שהחמיר מהרי״ק אפי׳ בששניהם זוחלים לגזור דלמא פסקה זחילה ולאו אדעתיה, נראה כיון דלו יהיה דאפסקה ולאו אדעתיה האיכא רמב״ם דמכשיר א״כ מסתיין דלא נגזור דלמא יופסקו הזחילות ועכ״פ כ״ז שנקבי הזחילות פתוחים טובלים בו בלא פקפוק.

---

[144] **הב״י** נטה לומר כך בדעת הטור והרא״ש, ובדעת הרמב״ם הסתפק, והשאיר בצ״ע.

[145] המהרי״ק כתב בתחילת דבריו שלדעתו מוסכם על כולם שאם הקילוח מהמעין עדיין זוחל דינו כמעין, והוכיח זאת מגל שנתלש, ובסוף דבריו כתב שלדעת רמב״ם וטור אף אם הקילוח שפסק נשפך לבריכה ריקה, אע״פ שהוא לא עומד בזחילתו דינו כמעין. והראב״ד חולק על הדין האחרון, אך לא ידוע מה דעתו לגבי הדין הראשון. אך מהרשב״א, לקמן מיד, מוכח שחולק על כל דברי המהרי״ק.
והעיר החת״ס יו״ד ב,רט שדברי הש״ך כאן מעורבבים.

[146] לעיל בסעיף י הובא שנחלקו ראשונים ואחרונים האם דינו כמקוה או כמעין, ולדעת רוב הפוסקים דינו כמקוה.

11. מעין שהעבירו ע''ג כלי או אחורי כלי. סעיפים ח,יב

א. מעין שהעבירו ע''ג כלי. סעיף ח

תוספתא מקוואות ד,ח – מעיין היוצא לתלמי (כלי שכך שמו. ר''ש) ומן התלמי לברכה ראשונין ראשונין הרי אלו פסולין מפני שהן נשאבין.
משנה מקוואות ה,א – מעין שהעבירו על גבי השוקת (שהיא כלי ולא שוקת שבסלע) פסול, העבירו על גבי שפה, כל שהוא - כשר חוצה לה, שהמעין מטהר בכל שהוא.

נחלקו בפירוש המשנה:

רמב''ם בפה''מ – אם היו מי המעין יורדים לשוקת ועוברים ממנה ויוצאין למקום אחר הרי אותן המים הנמצאין בתוך השוקת אינן כמי מעין, וכל מים היוצאין מן השוקת אף על פי שעיקרן מעין הרי הן פסולין. במה דברים אמורים בשהיו כל מי המעין נשפכין לתוך השוקת, אבל אם היו מרובים על השוקת ומקצתן עוברין לתוך השוקת ומקצתן על גבי שפת השוקת הרי המים אשר מחוץ לשוקת כשרין והן מי מעין, ואף על פי שאותן שעוברין ממנו על גבי השפה מועטין מאד, לפי שהמעין מטהר בכל שהוא. **וכך פירש הרא''ש**.
רשב''א – מעין שהעבירו ע''ג השוקת וכו' פי' השוקת כלי שמניחין סמוך למעין כדי שיכנסו שם מי המעין פסול לטבול ולהטביל בתוך השוקת, אבל מן השפה ולחוץ אפי' במים כל שהוא ולחוץ שבשפה מטבילין מחטין וצנורות, ה''ה לאדם, אם יש במה שחוץ לשפה שיעור לטבול בו.
נחלקו האם הרשב''א חולק על הרמב''ם והרא''ש בפירוש המשנה או שמודה להם:
ב''י – הכי קאמר מעין שהעבירו על גבי השוקת כלומר שהיה מתכנס לתוך השוקת פסול לטבול בשוקת דשוקת זה כלי הוא והוו להו מים שאובים ואם העבירו על גב שפה כלומר שהמים הנכנסים בשוקת אינם נשארים בתוכו אלא מקלחים ממנו לחוץ... אף על פי שאין המים היוצאים לחוץ אלא כל שהן טובלין בהן מחטין וצנורות דדין מעין עליהם לטהר בכל שהוא, כיון שהם מחוברים למעין. **וכן נראה מדברי ר''ש** (פ''ה מ''א) שפירש וזה לשונו כשר חוצה לה כל שהוא שחוץ לשוקת על שפתה כשר להטביל בו מחטין וצנורות.
מהרי''ט – אגיד דעתי דרך כלל בדברי הרשב''א... שהוא אינו סותר דברי הרמב''ם והרא''ש אבל מודה בהם ר''ל במה שפירשו בהעבירו על גבי שפה כי פירושם בזה מוכרח מתוך לשון המשנה. **וכ''כ ב''ח**.[147]

=> **מוסכם** שאסור לטבול בתוך השוקת, וכן מוסכם שמותר לטבול במים שמחוץ לשוקת אם מי המעין מרובים וחלקם לא נכנסים לתוך השוקת אלא מקלחים ע''ג שפתה ומטהרים את המים השאובים, שאין המעין נפסל בשאובים. **נחלקו** האם מותר לטבול במים שנכנסו לשוקת ויצאו מחוץ לשוקת, **לדעת רמב''ם ורא''ש** אסור מפני שהם מים שאובים (וכך דעת הרשב''א לפי מהרי''ט וב''ח), **ולדעת רשב''א** לפי ב''י מותר, מפני שהם מחוברים למעין.

[147] בב''י יש אריכות גדולה במחלוקת שלו מול המהרי''ט, וכתב הש''ך – אין צורך להאריך כאן בדברים אלו, כיון שלענין הדין המחבר גופיה פסק דבעינן מקלח על שפת הכלי.

שו״ע כדעת הרמב״ם והרא״ש – מעיין שמקלח לתוך כלי, פסול לטבול בין במים שבתוך הכלי בין לאחר שיצאו מהכלי.[148] ואם המעין מקלח על שפת הכלי ולתוכו, תוך הכלי אסור לטבול; וחוצה לו, מותר, אפילו אם המים שבתוכו מרובין.[149]

* הטעם שאסור לטבול בשוקת אע״פ שהיא מחוברת למעיין יתבאר לקמן **בדין השקה**.

ב. מעין שהעבירו ע''ג אחורי כלי. סעיף יב

משנה מקוואות ה,ב – העבירו על גבי כלים או על גבי ספסל **ר׳ יהודה אומר** הרי הוא כמו שהיה **ר׳ יוסי אומר** הרי הוא כמקוה ובלבד שלא יטביל על גבי הספסל.

ר״ש ׳על גבי כלים׳ – נקובין, דאי לאו הכי מאי שנא כלים משוקת.
רמב״ם – על אחורי הכלים. **וכ״כ רא״ש וטור**.

שו״ע – מעין שהעבירו על גבי אחורי כלים והמשיכו למקום אחר חזר להיות לו דין מקוה, ובלבד שלא יטבול על אחורי כלים ממש (והסיבה שאסור לטבול ע״ג אחורי כלים תתבאר לקמן בדין השקה לכלים).

נחלקו מה הטעם שמי המעיין נעשו כמקוה:
הגה בפרישה – צריך לומר דנפסק הקילוח מהמעין דאם לא כן לא היה לה דין מקוה אלא דין מעיין.
ט״ז – והוא טעות גמור דאם כן היאך אמר רבי יהודה בזה דהוה מעיין. והטעם דהוה כאן כמקוה אף על פי שאין כאן שאובין, דהא אין עוברין תוך הכלי... כיון שהכלי מפסיק בין המעיין להמים היורדים מן על גביו של אחורי כלים, נפסק שם מעיין ממנו. **וכ״כ ש״ך**.[150]

12. מים הנוטפים מהמעין. סעיף יג

משנה מקוואות ה,ה – הזוחלין כמעין והנוטפים כמקוה העיד רבי צדוק על הזוחלין שרבו על הנוטפים שהם כשרים.

ר״ש ׳הזוחלין׳ – כגון נהרות, שהן זוחלין, כמעיין הן לטהר בכל שהוא ובזחילה. ׳והנוטפין׳ – כגון מי גשמים כמקוה הן לטהר באשבורן דוקא ולהצריך ארבעים סאה. ׳העיד רבי צדוק על הזוחלין שרבו על הנוטפים שהן כשרין׳ – כלומר בזחילה הואיל ונוטפין מועטין ואיצטריך לאשמועינן אפילו במקום שאין כדי טבילה בזוחלין אא״כ נוטפין משלימין להן דאי לא תימא הכי מאי קמ״ל פשיטא דא״כ יפסלו כל הנהרות.

---

[148] **(1) ב״ח** – לא שנא כשהכלי שלם בלא שום נקב והמעין מקלח לתוך הכלי וכשנתמלא הכלי יוצאין אחר כך מפה הכלי ולחוץ ולא שנא שיש נקב בצדו של כלי וממנו מקלחין לחוץ נקראו בשם שאובין דלא נתבטל שם כלי מחמת הנקב שבצדו כיון שמקבל מים מן הנקב ולמטה, אבל אם נקוב בשולי הכלי כשפופרת הנוד אז ודאי דנתבטל שם כלי ושרי לטבול אף בתוך הכלי כמו שכתב קודם זה (בסעיף ז). **וכ״כ רש״ל, ש״ך וט״ז**.
(2) הקשו האחרונים מדוע המים שנכנסים לכלי נפסלו משום שאובים, הרי בסעיפים לג,מא מבואר שכדי שכלי יפסול משום שאובים צריך שיונח שם מדעת שיתמלא: **ט״ז ס״ק יד** – נראה דהאי כלי נעשה מדעת שם דאל״כ לא היה פוסל המים היוצאים משום שאיבה דהא כתוב בסעיף מ״א בכלים שתחת הצינור דדוקא מדעת אדם בעינן. **וכ״כ דרישה**.
ש״ך ס״ק צב – ולי נראה דדוקא במי גשמים י״ל דהוי שלא מדעת דהא לאו בדידיה תליא מלתא רק כאשר ירד הגשם מן השמים, אבל במעיין כל שהונח הכלי בענין שהמעיין עובר לתוכו לעולם חשיב לדעת שהרי בהכרח המעיין עובר עליו ומפני כך לא נאמרו דברים אלו בשום מקום גבי מעיין רק גבי מי גשמים.

[149] דין זה שחוצה לו מותר קשה לדעת ר״ש, ריי״ו, מהרי״ק, רמ״א (שהובאו לעיל) שסוברים שבכל אופן מים שאובים שרבו על הזוחלים לא מטהרים בזחילה. **ותירץ הש״ך לג** – אפשר לחלק דשאני התם (בדין שוקת) כיון דהמים עצמן שבתוך הכלי הן גם כן מהמעיין וגם עתה המעיין מקלח לתוכן והם מחוברים למעיין.

[150] **ט״ז** – נראה דזה מיירי שהמעיין עובר כולו על גבי אחורי כלים ואין עובר כלל על צדדיו דאם לא כן ודאי היה על הכל דין מעיין כמו בדין דמעיין מקלח על שפת הכלי שנזכר בסעיף ח׳. **וכ״כ ב״ח וש״ך**.

רמב״ם (בפה״מ) – אמר ש(״**הזוחלין**״, דהיינו) המימות הזורמים מן המעין כגון הנהרות הגדולים והנחלים דינן שוה לדין המעין, אבל המימות **הנוטפין** טפין ממעינות המים בעת זרימתן מן המקומות הגבוהין הרי אותן המים המצטברין מאותן הטפין כמקוה ואינן מטהרין אלא בארבעים סאה, והן פסולין לזבין ולטהרת מצורע ולמי חטאת אף על פי שטפות המים הנוטפות מן המעין טורדין בנפילתן שם (כלומר ממשיכות לטפטף בלי הפסקה). והעיד ר׳ צדוק שאם נתערבו הזוחלין עם הנוטפין והיו הזוחלין יותר הרי כל המצטבר מהן כשר לזבין ולטהרת מצורע ולמי חטאת כמי מעין, ועדות ר׳ צדוק הלכה למעשה כמו שבארנו בעדיות (ז,ג). **וכ״פ רא״ש וטור, וכ״פ שו״ע**.

טבילה בכלים. סעיפים ו - ט

ספרא שמיני פרשה ט – אי 'בור' יכול אף בור שבספינה יהא טהור תלמוד לומר מעין, מה מעין שעיקרו בקרקע, אף מקוה שעיקרו בקרקע.

טור – צריך שלא יהיו מ' סאה בתוך הכלי שאין טובלין בכלים... ובדבר זה שוה מעיין למקוה. **וכ"פ שו"ע ו**.

כתבו תוס' (בבא בתרא סו,ב) שאפילו למ"ד שמים שאובים פסולים מדרבנן טבילה בכלי אסורה מדאורייתא. **וכ"כ רע"א ובאר יעקב** (הובאו בפת"ש כו).

1. כלי שחיברו לקרקע. סעיף ו

משנה מקוואות ד,ה – השוקת שבסלע (אבן חלולה ומשקין בה הבהמות)... אינה פוסלת את המקוה (אם נפלו מי גשמים מתוכה למקוה אין נחשבים מים שאובים לפסול את המקוה) <u>היתה כלי וחברה בסיד</u>... פוסלת את המקוה.

בבא בתרא סה,ב - סו – ת"ר: צינור שחקקו ולבסוף קבעו - פוסל את המקוה[151], קבעו ולבסוף חקקו - אינו פוסל את המקוה. מני? לא ר' אליעזר ולא רבנן! הי ר' אליעזר?... אלא ר"א דדף, דתנן: דף של נחתומין שקבעו בכותל - ר"א מטהר, וחכמים מטמאין[152]; מני? אי רבי אליעזר, אפי' חקקו ולבסוף קבעו! אי רבנן, אפילו קבעו ולבסוף חקקו נמי!... לעולם רבנן היא, ושאני שאיבה דרבנן. אי הכי, אפי' חקקו ולבסוף קבעו נמי! שאני התם, דאיכא תורת כלי עליו בתלוש.[153]

=> משמע שדווקא לגבי פסול מים שאובים מדרבנן הקלו חכמים <u>שאם קבעו ולבסוף חקקו</u> אינו פוסל את המקוה, אך אסור לטבול בתוכו, מפני שהוא נחשב כלי וטבילה בכלי אסורה מהתורה.

רשב"א – מקוה העשוי למעלה על הגג כהלכותיו אם הוא כשר אם לאו? תשובה: אין הפרש בין שנעשה על הגג בין שנעשה על גבי קרקע. וכל שנעשה בבנין ואינו בכלים כשר. <u>אם היה כלי אבן אחת חקוקה בכל מקום פסול, והוא שחקקו ולבסוף קבעו משום דהוה ליה כלים</u>. ואם אינו כלי אבן אחת אלא שנעשה בית כנוס מים בבנין אבנים כשר.

וכ"כ רמ"א ז – מותר לעשותו על הגג ובלבד שלא יהיה תוך כלי או אבן אחת שחקקו ולבסוף קבעו אבל חבור אבנים הרבה לא מקרי כלי. **וכ"מ מטור שכתב** – גיגית שקבועה בארץ ונתמלאה ממי גשמים <u>אין טובלין בה כיון שהיה שם כלי עליה קודם שקבעוה</u>. **וכתב הש"ך** – משמע אם לא היה עליה שם כלי קודם שקבעוה כגון שקבעו עץ או אבן ואח"כ חקקו כשר. **וכ"פ תורת חיים, באר יעקב, ישועות יעקב וחת"ס**, וכתבו שאף שדבריהם לא מסתדרים עם הגמרא בבבא בתרא אין לזוז מפסק הטור.

נו"ב – כלל גדול אצלנו שדבר המפורש בגמרא אפילו כל הרוחות שבעולם לא יזיזו אותו מהלכה וחייבים אנו למשכוני נפשין (למשכן את עצמנו, להתאמץ) על הראשונים לתרץ דבריהם שלא יהיו נגד דברי הגמרא... צריכין אנו למשכוני נפשין אדברי הטור וכן צריכין אנו לתת לב לדברי רמ"א בהג"ה סוף סעיף ז'... והוא מדברי הרשב"א.

<u>והנלע"ד בזה דהרשב"א וכן הטור ובעלי השלחן ערוך כאן בהלכות מקוואות קיימי ולא קאי דוקא אטבילת אשה נדה גמורה אלא בדיני מקוה</u> והרי גם כלים חדשים הנקחים מנכרי צריכין טבילה ויש מהפוסקים דסברי שכל עיקר

---

[151] דמים שאובין פוסלין אותו וכיון שהיה תורת כלי עליו קודם שקבעו לא מיבטיל תו שם כלי מיניה ומשוי להו שאובין למים שבתוכו. רשב"ם.

[152] רשב"ם 'וחכמים מטמאין' – דלא בטיל לגבי קרקע ותיקון הדף שמחליקין אותו לכך הוא במקום חקיקת הצינור דתיקון משוי לה גמר כלי לקבל טומאה ומדלא קמפליג בין תקנו לבסוף קבעו ובין קבעו ולבסוף תקנו אלמא לרבי אליעזר הכל טהור לא שנא חקקו ולבסוף קבעו לא שנא קבעו ולבסוף חקקו ולרבנן הכל טמא.

[153] וכל כך לא רצו להקל דאין לך שאיבה גדולה מזו הואיל והוה שם כלי עליה קודם שהוקבע בקרקע ואי לא חשבת ליה כלי בטלה גזירתם לגמרי. רשב"ם.

טבילה זו היא מדרבנן ואפי' לדידן דס"ל שהיא מדאורייתא היינו כלי מתכת אבל כלי זכוכית לכ"ע הם מדרבנן והרי בדרבנן גם רבנן דדף מודו דתלוש ולבסוף חברו כמחובר דמי היכא שלא נקרא עליו שם כלי בתלוש כדאמרינן שם בב"ב דף ס"ו ע"א וא"כ הרשב"א כלל מלא אמר שאם חקקו ולבסוף קבעו שכבר נקרא עליו שם כלי בתלוש המקוה פסול לגמרי אפילו להטביל בו כלי זכוכית... ואבן שקבעו ולבסוף חקקו יש חילוק דכלי זכוכית שרי לטבול בתוכו אבל כלי מתכות וק"ו אשה נדה אסורים לטבול בתוכו ואפילו דיעבד לא עלתה לה טבילה. ואמנם בעלת כתם שהיא רק טומאה דרבנן נלע"ד דלכתחלה אסורה לטבול שם דמי יודע שהיא טובלת בשביל כתם והרואה יחשוב שהיא טובלת לנדתה ממש אבל בדיעבד אם טבלה שם בעלת כתם עלתה לה טבילה. **וכ"פ רע"א** – אף בקבעו ולבסוף חקקו הטבילה פסולה, דהא בסוגיא דב"ב (דף ס"ו) מבואר דלגבי דאורייתא אף קבעו ולבסוף חקקו הוי כלי כההיא דדף של נחתומים, רק לענין מקוה דשאובים דהוא דרבנן מהני קבעו ולבסוף חקקו.

2. הכשרת כלי לטבול בתוכו. סעיף ז

עיין לעיל בדין עשיית נקב בכלי כדי שלא יפסול משום שאובים (סעיף מ), שרוב הסוגיה מובאת שם.

א. שיטת הרא"ש והטור

לגבי פסול שאיבה:

רא"ש וטור – כלי שנקב בשוליו אפי' כל שהוא אינו חשוב עוד כלי לפסול המקוה מ"מ אין להקל לעשות מקוה לכתחלה ולהביא מים בכלי מנוקב כזה ובצדדין אינו בטל מתורת כלי עד שיהא ברוחב הנקב ב' אצבעות על ב' אצבעות... ויהא קרוב לשוליו שאינו יכול לקבל שום מים ממנו ולמטה אבל אם מקבל שום מים למטה ממנה לא נתבטל מתורת כלי. **וכ"כ שו"ע מ**.

לגבי טבילה בכלי עצמו:

הרא"ש בפסקים – ולמדנו מזה שמותר לעשות גיגית גדולה של עץ או שוקת אבן ויעשה למטה בשוליה נקב כל שהוא ויושיבנה על הארץ וימשוך לתוכה מים ויטבול בה.

=> **מהרא"ש בפסקים משמע** שלהכשיר כלי למקוה כדי לטבול בתוכו צריך לבטל אותו מתורת כלי ע"י עשיית נקב, אם עושה נקב בתחתיתו מספיק כלשהו ואם עושה מן הצד, צריך שהוא יהיה בצמוד לתחתית, וששיעור הנקב יהיה כשפופרת הנוד.

רא"ש בתשובה – אכשירנו בנקב כל שהוא. כעובדא דתוספתא דמעשה רב, ומים שבתוכה אינן שאובין לפסול המקוה אבל בתוכה אין טובלין, כדתנן ריש פ"ה דמקואות מעין שהעבירו על גבי השוקת כשר חוצה לה אבל בתוכה אין טובלין.[154]

=> לפי הרא"ש בתשובה לא טובלים בתוך כלי אפילו יש בו נקב כלשהו. לכאורה דברי הרא"ש בתשובה סותרים את דבריו בפסקים.

נחלקו בדעת הרא"ש:

טור – גיגית שקבועה בארץ ונתמלאה ממי גשמים אין טובלין בה כיון שהיה שם כלי עליה קודם שקבעוה ואם יש בשוליה נקב כשפופרת הנוד שרי. **ב"י** – נראה לומר שהוא סובר שהרא"ש בפסקים השוה נקב כל שהוא לכשפופרת

[154] ואפשר לומר דטעמו בתשובה הוא לומר דכי היכי דגזרו שלא לטבול בתוך כלי המחובר למקוה או מעין גזרה דילמא אתי למיטבל בכלי שיש בו מ' סאה בלא חיבור הכי נמי איכא למיגזר שלא יטבול בתוך הכלי על ידי נקב כל שהוא מלמטה. ב"י.

הנאד לומר דבין בזה ובין בזה טובלין בתוכה ומה שכתב בתשובה דאין טובלין בתוכה אנקב כל שהוא קאי אבל כשפופרת הנאד אין הכי נמי דטובלין בתוכה ודבריו בתשובה סותרים את דבריו בפסקים ותפס רבינו דבריו בתשובה עיקר.[155]

ב״י – נראה לי דמה שכתב בתשובה אבל בתוכו אין טובלין אף אניקבה כשפופרת הנאד קאי דבין בזו ובין בזו אין טובלין בתוכו ולא הזכיר שם נקב כל שהוא אלא לומר דבהכי סגי שלא יפסול את המקוה, ולפי זה צריך לומר דמה שכתב בפסקים ׳למדנו מזה שמותר לעשות גיגית גדולה של עץ או של שוקת אבן ויעשה למטה בשוליים נקב כל שהוא ויושיבנה על הארץ וימשוך לתוכה מים ויטבול בה׳ צריך לומר דהאי יטבול בה דקאמר לא לטבול לתוכה היא אלא הכי קאמר יטבול על ידה כלומר שהמים היורדים ממנה למקוה לא נפסלו ומותר לטבול בהן אבל לטבול בתוך הגיגית כלל לא אפילו נקובה כשפופרת הנאד ובהכי ניחא כל מה שהקשיתי לעיל בדברי הרא״ש והוסכמו דבריו בתשובה עם דבריו בפסקים. **וכתב שכ״מ מר״ש ורי״ו**.[156]

ב. שיטת הרמב"ם ושיטת הראב"ד

לדעת הרמב״ם כדי להכשיר כלי שלא יפסול משום שאובים וכדי לטבול בתוכו, צריכים להתקיים שני תנאים: 1. נקב בגודל שמטהר את הכלי (כמוציא זית לכלי חרס, ולגבי כלי מתכת ועץ נחלקו האחרונים בדעתו, לדעת ב״י - כשפופרת הנוד, ולרע״א ולחו״ש - כמוציא רימון) 2. שיהיה קבוע בארץ (ע״י קבורה בארץ) או שתיהיה בו הוכחה שהוא דבר של בנין, כגון שסתם את הנקב בצרורות וסיד כדרך בנין.

ראב״ד – דבר זה אינו מחוור להטביל בתוכו, אלא שאין המים היוצאים ממנו פוסלים את המקוה אבל להטביל בתוכו (מותר רק) עד שיהו המים שבתוכו מעורבים עם המקוה בנקב שהוא כשפופרת הנוד (כדעת הרא״ש ע״פ ב״י).

ג. פסיקת האחרונים

שו״ע (כרמב״ם) – הלוקח כלי גדול, כגון חבית גדולה או עריבה גדולה, ונקבו נקב המטהרו וקבעו בארץ ועשהו מקוה, ה״ז כשר.[157] וכן אם פקק הנקב בסיד ובבנין אינו פוסל והמים הנקוים בתוכו מקוה כשר. סתמו בסיד או בגפסית, עדיין הוא פוסל את המקוה עד שיקבענו בארץ או יבנה. ואם הוליכו על גבי הארץ (שע״י הגרירה נדבק שם מן הקרקע. ב״י בפירוש השני וכ״כ ט״ז) ועל גבי הסיד, ומירח בטיט מן הצדדין (פירוש, סביבות הנקב. שם), ה״ז כשר.[158]

רמ״א כתב ע״ג מה שכתב השו״ע שצריך נקב המטהרו – וי״א דבעינן נקב כשפופרת הנוד וכן יש להחמיר. ע״כ. ומשמע שחולק רק לגבי שיעור הנקב אך מודה שצריך שיקבענו בארץ או יבנה.

---

[155] ב״י – אבל קשה שהרי משמע מדבריו בחושן משפט סימן ע״ב (סל״ה) דכדברי הרא״ש בפסקים נקטינן נגד דבריו בתשובה שכתב וז״ל אף על פי שבתשובה כתב שהמלוה על המשכון שומר שכר בפסקיו כתב שהוא שומר חנם כדפירשתי לעיל ודאחרונה היא, ולא כתבתי תשובה זו אלא ללמוד ממנה חילוק זה למי שהוא פוסק שהוא שומר שכר עכ״ל. ואפשר לומר דהתם לאו כללא כייל לכל מקום שדבריו בתשובה יסתרו דבריו בפסקים דנקטינן דבריו שבפסקים עיקר אלא בההיא תשובה דוקא קאמר שהיה ידוע לו דדבריו בפסקים היו אחרונים לה שכבר השיב אותה תשובה כשכתב אותו דין בפסקים.

[156] **דר״מ יב** – מכל מקום אם ניקב כמוציא רימון ודאי מהני וראיה מים שעשה שלמה (שהיה מנוקב כמוציא רימון והיו טובלים בו. ירושלמי יומא פ״ג ה״ח). ע״כ. **ונלע״ד** שזה לא מוכרח שאפשר שבבית שני עדיין לא גזרו את הגזרה שלא לטבול בכלים אפילו אם הם נקובים או מושקים למקוה כשר, וגם אם גזרו אפשר שהתירו רק במקדש כי כהנים זריזים, בנוסף לכך אם לדעתם מספיק נקב כמוציא רימון למה לא כתבו כך.

[157] פת״ש ט – ע׳ בתשו׳ אא״ז פנים מאירות שרב אחד רצה לומר דזה דוקא בכלי של עץ אבל בשל מתכות אף שניקב בכדי טהרתו טמא מדרבנן והוא ז״ל השיג עליו.

[158] קשה הרי לענין פסול שאובים פסק כדעת הרא״ש והטור:

ש״ך ס״ק ז – צ״ע... ואפשר דבריו שבכאן הם ע״פ מ״ש שם אח״כ: ׳ומ״מ אין להקל לעשות מקוה לכתחלה בכלי כזה׳ ור״ל אלא בעינן כנקב המטהרו ודוחק. **וכתב עליו פת״ש כו** – באמת יש עוד סתירה דשם (בסעיף ז) העתיק (השו״ע) דעת הרמב״ם בפשיטות דאפילו נקב המטהרו לא מהני אא״כ קבעו בארץ או מעשה בנין וכאן (בסעיף מ) העתיק שיטת הר״ש והרא״ש דאפילו נקב כ״ש לחוד מהני אפילו לא קבעה בארץ ומשמע דאפילו לכתחלה לא בעי קבעו בארץ ובזה לא יועיל תירוץ הש״ך.

רע״א (הובא בפת״ש כו) תירץ – ובהכרח לומר דהמחבר הכריע להלכה דלענין לפסול המים היוצאים מהכלי להמקוה מדין שאובים, כיון דלהרבה פוסקים שאובים דרבנן, בזה סמכינן על שיטת הר״ש והרא״ש דמהני נקב כ״ש אפילו לא קבעו, אבל לטבול בו דהוא דאורייתא חשש לדעת הרמב״ם דבעי נקב המטהרו וקבעו בארץ. **וכ״כ באר יעקב**.

*** עשיית נקב בכלי לאחר שחיברו בקרקע וסתימתו. פת״ש יב**

מרכבת המשנה – נשאלתי על כלי שחיברו בקרקע אי מהני נקיבה אח״כ והשבתי דזה פשוט דמהני ממה נפשך אי תלוש ולבסוף חיברו כתלוש דמי א״כ אין חילוק בין היכא דנקבו בתלוש או במחובר והנקב הוא עיקר ההכשר אלא דבעינן קבעו בקרקע משום גזרה שאם יראו שטובלין בכלי מנוקב בתלוש יטבלו בכלי שאינו מנוקב וכיון שקבוע בקרקע שרי. ואפי׳ תימא דכמחובר דמי א״כ בלא״ה שרי לטבול בו דעיקר ההכשר בקביעות אלא דגזרינן כלי מחובר אטו תלוש מש״ה בעינן נקב. וכיון דמותר לנקבו בעודו בקרקע שרי אח״כ לסותמו, דבשעת נקיבה בטל מתורת כלי והסתימה אח״כ חשיב כצינור שקבעו ולבסוף חקקו.

וכ״כ באר יעקב, אלא שכתב – דכיון דמשמעות הפרישה אינו כן, לכן לכתחלה או בדיעבד במקום דליכא הפסד כ״כ יש להוציאו ולעשות לו נקב בתלוש אבל היכא דאיכא טרחא או הפ״מ יש להתיר.

רע״א הסכים שאם נקבו לאחר שחיברו דמהני, אך אם אח״כ סתם כתב – ומעכ״ת כתב כיון דכבר קנה שם כלי בתלוש וע״י החבור לארץ לא אבד שמו, אלא שע״י הנקב מקרי כלי פסול, ושוב כשנסתם חוזר להיות כלי. גם אנכי הייתי כמסתפק בזה.

*** ניקב את הכלי קודם שחיברו לקרקע ולאחר שחיברו סתמו. פת״ש ז**

רע״א – עדיין אנכי מסתפק, די״ל דדוקא בחברו לכלי בעודו שלם דבעידן חיבורו לא הועיל כלום החיבור לקרקע לבטל שם כלי ממנו, וקנה שם כלי עם חיבורו בקרקע, בזה אף דנקבו אח״כ וחזר וסתמו הוא כדמעיקרא להיותו כלי במחובר. אבל אם ניקב הכלי קודם שחיברו י״ל כיון דבשעת חיבורו לא הי׳ עליו שם כלי וכבר נתבטל ממנו שם כלי ע״י החיבור, בזה אף דסתמו אח״כ לא נעשה כלי במחובר, והוי כקבעו ולבסוף חקקו (שלדעתו הוא לא פוסל משום שאובים אך אסור לטבול בתוכו כמבואר לעיל). **וכ״פ נו״ב**.

באר יעקב – מקוה שלקחו כלי גדול ועשו נקב בשוליו כדינו וקבעו בארץ בתוך בית אחד וסתמו הנקב בעץ היטב להחזיק המים. אח״כ רוצים להוציא הכלי הנ״ל ולקבעו במקום אחר דזה פשוט שצריך לעשות נקב מחדש דכיון שמוציאו מבית הראשון כשהיה סתום היטב הדרא למלתא קמייתא והוי עלה שם כלי בתלוש דלא כמורה אחד שטעה בזה.

*** סתימת כלי עם נקב ע״י ברז. פת״ש ז**

נו״ב – על דבר המקוה ששם בעת שהנהר מתמעט מתמעטים מקורי המעיינות וגם המקוה שלהם מתמעט עד כי יחרב מעינו וייבש מקורו ורוצה לתקן ליקח חבית גדולה מאד ולנקוב בתחתיתה נקבים כשפופרת הנוד ולקבעה בתחתית המקוה בסיד וצרורות ואבנים כדרך בנין וכאשר יתרבה הנהר ויתרבה מקור המקוה יהיו המים נובעים לחבית הזו דרך אותן נקבים הנ״ל ואחר שיתמלא המקוה יסתמו אותן נקבים בברזות של עץ כדי שלא יצאו המים משם בהתקטן הנהר וכיון שלא היה שם כלי על החבית הזו קודם שנקבעה בארץ שהרי היתה מנוקבת נקבים המטהרים אף שאח״כ נסתם בברזא של עץ הוי כמו אבן שקבעו ולבסוף חקקו שמותר כמבואר בש״ך ס״ק כ״א.

ולענ״ד אין זה נכון דכיון שסותם הנקבים ע״י הברזות של עץ ממילא לא נתבטלה החבית מתורת כלי וכמבואר באי״ח סימן קנ״ט סעיף ה׳ בהג״ה (שנט״י דרך ברז החבית נחשבת כנט״י מכלי) והרי בעת שנוטל ידיו דרך הברזא אז אין הברזא בחבית ואפ״ה תורת כלי עליו כיון ששוב יחזיר הברזא לתוכו ולכן אפילו בעת הסרת הברזא נקרא כלי אפילו חלק החבית שלמעלה מן נקב הברזא כמפורש בב״י שם. ולפי זה אני אומר אם בעת שעושה הנקב בחבית תיכף היה דעתו לסתמו בברזא לא נתבטל שם כלי מהחבית כלל אפילו קודם שתיקן הברזא ונשאר שם כלי על החבית קודם שקבעה בארץ... וכל זה, היינו לענין הסברא שאני מחדש שגם קודם סתימת הברזא לא נתבטלה מתורת כלי, והיינו אפילו

אם נימא שמה שמחברה בארץ מיחשב מחובר ממש. אבל באמת לדינא לדעתי טעה טעות גדול להתיר איסור נדה, שגם עץ שקבעו ולבסוף חקקו גם כן אסור לטבול בתוכו של החקק ממש.

בית אפרים – לענ"ד אף בעושה נקב וחשב עליו בשעת מעשה לסתמו סתימה גמורה נמי לא מהני כלל כ"ז שלא נסתם כיון שאותה שעה שהוא נקוב הוא בטל מתשמיש כלל. ומ"ש ראיה מסי' קנ"ט נפלאתי דהתם כיון דדרך תשמישו בכך להוציא ולקבל דרך הנקב ההוא מה שצריך לו ולהוציא מהכלי ודאי שלא נתבטל מתורת כלי מחמת זה שהרי נקב זה הוא משמש לו בדרך תשמיש הכלי ואטו כלי שיש לו כיסוי והופך הכלי עם שולי' למעלה ומסיר הכיסוי מתחת ונוטל מהכלי דרך שם פשיטא שאין כאן ביטל מתורת כלי כלל. לענ"ד אין חשש אם יסתום בברזא של עץ ומ"מ חוששני לדברי הגאון ז"ל שאנו מחבבים בכל יום דבריו להלכה וגם בשו"ת מאיר נתיבים ראיתי שחוששש לזה לכן שפיר דמי לעשות נקב אחד גדול כמוציא רמון ולסותמו בסיד וצרורות דרך בנין וזה יהא סתום ועוד יעשו נקב כשפ"ה עם ברזא (אם צריכין לכך להכניס ולהוציא מים, ובזה יצאנו ידי כל הדיעות. ערוה"ש). **וכ"פ ערוה"ש** עז.

השקה. סעיפים נב - נט

1. עיקר הדין

א. מקוה כשר שהושק למקוה שפסול מהתורה או מקואות חסרים שהושקו זה לזה

(1) שיעור ההשקה. סעיף נב

1. משנה מקואות ו,ז – ערוב מקואות כשפופרת הנוד כעוביה וכחללה כשתי אצבעות חוזרות למקומן.
ר״ש ׳עירוב מקוואות׳ – מקוה חסר שבצד מקוה שלם א״נ בזה כ׳ ובזה עשרים ומתערבין המים דרך חריץ או נקב שיעורן, לצרף המקוואות ולהכשירן כאילו יש בכל אחד ואחד ארבעים סאה, כשפופרת הנוד.

2. משנה מקואות ו,ט – כותל שבין שתי מקואות שנסדק: לשתי - מצטרף, ולערב - אין מצטרף עד שיהא במקום אחד כשפופרת הנוד **ר׳ יהודה אומר** חלוף הדברים (דין זה יבואר לקמן). נפרצו זה בתוך זה (שנפרץ הכותל מלמעלה ומתערבים שם מי המקואות) על רום כקליפת השום ועל רוחב כשפופרת הנוד (כיון שהפרצה היא בראש הכותל ורואה את האויר סגי בגובה כקליפת השום וברוחב כשפופרת הנוד).

3. גיטין טו,ב - טז,א – בעי אילפא: ידים, טהורות לחצאין או אין טהורות לחצאין? היכי דמי?... דקא משי פלגא פלגא דידיה (שנטל מחצית מהיד ונגבה וחזר ונטל את החצי האחר של ידו), והאמרי דבי ר׳ ינאי: ידים אין טהורות לחצאין! לא צריכא, דאיכא משקה טופח (שמקצת ידו שנטל תחילה עדיין רטובה). וכי איכא משקה טופח מאי הויי? והתנן (טהרות ח,ט): הנצוק, והקטפרס, ומשקה טופח - אינו חיבור לא לטומאה ולא לטהרה! לא צריכא, דאיכא טופח להטפיח. הא נמי תנינא: טופח להטפיח - חיבור! דלמא לענין מקואות (אבל אין די בחיבור זה להחשיבו כמי שנטל את ידו כולה בבת אחת), **ורבי יהודה היא**, דתנן: מקוה שיש בו ארבעים סאה מכוונות וירדו שנים וטבלו, בזה אחר זה - ראשון טהור, והשני טמא; רבי יהודה אומר: אם היו רגליו של ראשון נוגעות במים - אף השני טהור.

ר״ש (משנה טהרות ח,ט) – הקשה ר״ת דהכא משמע דטופח להטפיח חיבור ובפ״ו (מ״ז) דמקוואות תנן עירוב מקוואות כשפופרת הנוד כשתי אצבעות חוזרות למקומן **ודחק ר״ת לתרץ** דנקב בעי כשפופרת אבל במים סגי בטופח להטפיח... משום ר׳ יהודה דאמר דלענין מקוה נמי הוי חיבור צריך לתרץ כן דעל כרחין מודה ר׳ יהודה בשיעורא דכשפופרת כדמוכח בפ׳ שישי דמקוואות בכמה דוכתי... ותדע דהא ר׳ יהודה דאמר טופח להטפיח חיבור פליג התם (מקואות ו,ט) אשתי וערב ואמר חילוף הדברים, ואילו אשיעורא דכשפופרת וקליפת השום לא פליג שמע מינה דלא אייריי התם בשיעור המים כלל אלא בשיעור הפרצה. ואם תאמר ומאי ניהו שיעורא **דרבנן** כיון דטופח להטפיח אינו חיבור, וי״ל דרבנן בעו כקליפת השום מים בין בנקב כשפופרת בין בפרצה העליונה כדאשכחן בפרה סוף פ״ה (מ״ח) גבי ב׳ שקתות שבאבן וקדש אחת מהן דקתני אם היו נקובות זו לזו כשפופרת הנוד או שהיו מים צפים על גביהן אפי׳ כקליפת השום, המים שבשנייה מקודשין.
ועוד יש לפרש דכל מקום שהמים מתערבים דרך נקב או דרך פרצה של מעלה, שיעור המים כשיעור הפרצה בין לר׳ יהודה בין לרבנן ומתיישבת בכך מתני׳ דכותל, וכי פליגי במים צפים מלמעלה מן הכותל בלא פרצה דרבנן בעו כקליפת השום ולר׳ יהודה סגי בטופח להטפיח וניחא השתא הא דתניא בריש חומר בקדש (דף כא ב) המים המעורבין עד שיהו מעורבין כשפופרת הנוד משמע שזהו שיעור המים.

=> **מוסכם** ששיעור הנקב המחבר בין המקואות הוא כשפופרת הנוד, וכן אם הם מתחברים ע״י פירצה בחלק העליון של הכותל (שאין מעליה עוד מהכתל) הפירצה צריכה להיות רחבה כשפופרת הנוד. **וכ״כ שו״ע נב,נד**.
נחלקו מה שיעור המים שצריך לעבור בנקב: **לדעת ר״ת** המים לא צריכים למלא את הנקב, אלא מספיק שיהיה בהם שיעור כקליפת השום (כדעת חכמים, ולדעת ר׳ יהודה מספיק טופח ע״מ להטפיח). **וכ״פ סמ״ק**. **אך לדעת הר״ש** המים צריכים להיות כשיעור הנקב (שאם הנקב בתוך הכותל שיעור המים צריך להיות כשפופרת הנוד, ואם הפירצה בראש הכותל הם צריכים להיות ברוחב כשפופרת הנוד ובגובה של קליפת השום). ואם המים צפים מעל הכותל בלא פירצה המים צריכים לצוף מעל הכותל כקליפת השום. **וכ״פ ר״י, סמ״ג, רשב״א, רמב״ם, רמ״ה, ריב״ש**. **וכ״פ ב״י, רמ״א** נא,נד **וש״ך**.

(2) מה נחשב חלק מהמקוה ומה לא וצריך שיעור השקה. סעיפים נז - נט

משנה מקואות ו,א – כל המעורב למקוה כמקוה (ושיעור תערובתו כמו שמפרש, בכל שהוא ויש בשפופרת הנוד) חורי המערה וסדקי המערה מטביל בהם כמה שהם (אפילו אינם מעורבים כשפופרת הנוד, מפני שזה מקוה אחד). **וכ״פ רא״ש, רמב״ם ושו״ע נח**.

המשך המשנה שם – עוקת המערה אין מטבילין בה אלא אם כן היתה נקובה כשפופרת הנוד אמר ר׳ יהודה אימתי בזמן שהיא מעמדת עצמה אבל אם אינה מעמדת עצמה מטבילין בה כמה שהיא.

רא״ש – עוקת המערה. היינו שוקת שבסלע שעומד אצל המקוה... אינו נחשב כמקוה להטביל בתוכה אא״כ מימיו מחוברים למקוה כשפופרת הנוד: ׳שהיא מעמדת את עצמה׳. כלומר שחלוקה לעצמה מן המקוה שפעמים שיש במקוה מ׳ סאה ואין המים מגיעים עד העוקה הלכך כיון שנקרא עליו שם מקוה בלא שיגיע לעוקה אין העוקה מתחברת למקוה בפחות משפופרת הנוד: ׳אבל אם אינה מעמדת מים לעצמה׳. דלעולם כשיש במקוה מ׳ סאים מגיעים המים עד העוקה הרי הוא כחורי המערה וסדקי המערה. ומטבילים בה כמה שהיא. **וכ״פ ר״ש**.
רמב״ם – עוקת המערה היא גומה תחת קרקע המקוה כעין מחבוא ולפיכך צריך שיהא פי אותו המחבוא כשפופרת הנוד ואז יחשבו המים שבתוכו עם המים שלמעלה שהן מי המערה. וכבר באר ר׳ יהודה שאין זה אלא אם היה גג אותה העוקה חזק עד כדי שיהא יציב בעצמו מלהתערב במקוה, אבל אם היה החוצץ בין המקוה לעוקה דבר דק של רצפה כדי שאלו טבל בה היה נופל ומתחברים המים במים הרי זה נחשב מכלל המקוה ואינו צריך חבור כשפופרת הנוד. ודברי ר׳ יהודה נכונים. **וכ״פ שו״ע נט**.[159]

(3) טבילה במקוה חסר שהושק למקוה שלם. סעיף נט

ראב״ד – והא דאמרינן (פ״ו מ״ז) ארבעים סאה מן התורה הם, דוקא לטבילת אדם דדרשינן כל בשרו וכו׳ מים שכל גופו עולה בהן כדרך גבהו דהיינו שלש אמות. אבל לכלים מן התורה די להם במה שהן ואפילו ברביעית למחטין וצנורות, אלא שבטלוה חכמים ואמרו שאף לכלים בעינן ארבעים סאה כדאיתא בכמה מקומות במשנתינו.
ודוקא רביעית שהוא בפני עצמו, אבל אם היה מקוה שלם וקדח ממנו רביעית לעוקה שבצדו אם יש בפרצה רוחב כשפופרת הנוד על רום כקליפת השום מטבילין בו מחטים וצנורות משום דהוי מקוה קטן בצד מקוה גדול והם מעורבים. **הובא בב״י** עמ׳ רכח. **וכ״כ ש״ך קכז** – דע דבכל מקום שמטבילין במקוה חסר בצד שלם צריך שיהא

---

[159] **משנה מקואות ה,ו** – מטבילין בחריצין ובנעצים ובפרסת החמור המעורבת בבקעה.
ר״ש – ׳פרסת חמור׳ - והוא הדין פרסת כל בהמה. ׳המעורבת בבקעה׳ - שנתקבצו בבקעה מי גשמים מ׳ סאה ופרסה זו מעורבת להן בכשפופרת הנוד.
וכ״כ רמב״ם – כל המעורב למקוה הרי הוא כמקוה ומטבילין בו, גומות הסמוכות לפי המקוה, ומקום רגלי פרסות בהמה שהיו בהן מים מעורבין עם מי המקוה כשפופרת הנוד מטבילין בהן. **וכ״כ שו״ע נז**.

עכ״פ גוף הנטבל עולה ומתכסה במים בבת אחת ובכלים אף על פי שמתכסין כולם במים כגון מחטין וצנורות שהן קטנים לא סגי בפחות מרביעית כן מוכח בש״ס ופוסקים ופשוט הוא.[160]

ב. מקוה שאוב לצד מקוה כשר. סעיף נג

משנה מקואות ו,ח – מטהרים את המקואות העליון מן התחתון והרחוק מן הקרוב כיצד מביא סלון של חרס או של אבר[161] ומניח ידו תחתיו עד שהוא מתמלא מים ומושכו ומשיקו אפילו כשערה דיו.

ר״ש – קשיא היאך מתחברין ע״י כחוט השערה הא לכל הפחות אפי׳ ר׳ יהודה דמיקל בריש פרק שני דגיטין טופח להטפיח בעי ונראה לפרש דלא איירי הכא בחסר אלא בשלם אלא שהוא שאוב ומשיקו לכשר להכשירו וסגי בכחוט השערה דהקילו בשאיבה דרבנן כדאמר בפרק המוכר את הבית (דף סה ב). **וכ״כ רשב״א**.
רא״ש – עירוב מקואות שאוב בצד מקוה כשר או חסר בצד שלם או שנים חסרים להכשירם צריך שיהא הנקב רחב כשפופרת שנותנין בפי הנוד. **ונחלקו בדעתו: ב״ח** – נראה דסבירא ליה להרא״ש אף על גב דמדינא ודאי סגי בכשערה אפילו הכי יש להחמיר גזירה עירוב שאוב עם כשר אטו עירוב חסר עם שלם. **ש״ך** – היכא דהמקוה היתה רוב כשרה ומקצתה שאובה כגון שנפלו לתוכו ג׳ לוגין מים שאובים סגי לכ״ע בכשערה ובהכי נ״ל לתרץ מה שתמה הב״ח על סברת הרא״ש.

שו״ע – הבא לערב מקוה פסול (מדאורייתא. ש״ך) או חסר עם מקוה כשר, להכשירו; או ששניהם חסרים ובא לערבם להכשירם, צריך שיהא נקב שביניהם רחב כשפופרת הנאד... הבא להכשיר מקוה שאוב ממקוה שלם שאינו שאוב, אף על פי שאינו משיקו אלא כשערה, כשר ואפילו אין מי ההשקה רואין פני האויר.[162]
רמ״א – ודוקא בפסול שאיבה שהיא מדרבנן, אבל בפסול דאורייתא בעינן כשפופרת הנאד, ואפילו בפסול שאובה יש חולקין, וכן ראוי להורות. **נחלקו בדעתו: הב״ח כתב** שהרמ״א החמיר אף שפסול השאיבה הוא מדרבנן לכו״ע, כגון שיש רוב מי גשמים, צריך שיהיה נקב כשפופרת הנוד, גזרה אטו עירוב חסר עם שלם. **אך ש״ך כתב** יש חולקין וכו׳ – לטעמייהו אזלי דס״ל לעיל סעיף ג׳ כולו שאוב פסול מדאורייתא ולפ״ז היכא דהמקוה היתה רוב כשרה ומקצתה שאובה כגון שנפלו לתוכו ג׳ לוגין מים שאובים סגי לכ״ע בכשערה.

*** מים שאובים שנפל לתוכם יין והשיקם למקוה. סעיף כט**

תוספתא מקואות ה – נפלו לו שלשת לוגין יין בין במקום היין בין במקום המים כאילו לא נפלו היה שאוב (ונפל לתוכו יין) והשיקו השיק במקום היין זה וזה לא טהר השיק במקום המים מקום המים טהר מקום היין לא טהר.

---

[160] **נתן סאה ונטל סאה במציאות הנ״ל: זבחים כב,א** – אמר ריש לקיש: כל המשלים למי מקוה... לרביעית אינו משלים. למעוטי מאי?... אמר רב פפא: למעוטי נתן סאה ונטל סאה, דתנן: מקוה שיש בו מ׳ סאה מכוונות, נתן סאה ונטל סאה - הרי זה כשר; ואמר רב יהודה בר שילא אמר רב אסי א״ר יוחנן: עד רובו. אמר רב פפא: אם קדח בו (במקוה כשר שנתן בו סאה ונטל ממנו סאה) רביעית (ורביעית ממי המקוה זרמו לתוך החור) - מטבילין בו מחטין וצינוריות, הואיל ומהכשירה דמקוה אתיא.
ראב״ד – כלומר אם היתה עוקה בצד המקוה והיא מחזקת רביעית ומחוברת למקוה ברוחב שפופרת הנוד ונתן בה רובע רביעית מים שאובים ונטל משם כנגדן פסלן ואף על פי שבמקוה הענין הזה כשר. ודוקא נתן ונטל, אבל נתן ולא נטל אפילו ברביעית נמי כשר שהרי אין השאובין משלימין עמו כלום. **הובא בב״י** עמ׳ רכח. לכאורה הראב״ד לשיטתו, שאומר שדין נתן סאה ונטל סאה כשר עד רוב נאמר לגבי מים שאובים, אך לדעת רוב הראשונים מדובר בשאר משקים ולא במים שאובים, ולכאורה במים שאובים יכשירו גם כאן בכל אופן.
[161] **תוספתא מקואות ה** – מטהרין את המקואות העליון מן התחתון והרחוק מן הקרוב כיצד מביא סילון של עץ ושל עצם ושל כלי זכוכית ומניח ידיו התחתון עד שתתמלא מים ומושכן והשיקן אפילו כשערה ודיו ואם נכפף הסלון כל שהוא פסול (מפני שראוי לקבל) במה דברים אמורים בזמן שהיו (המקואות) זה על גבי זה (צריך להשתמש דוקא בחומרים אלו ולא להשתמש ב׳רכובא׳ דהיינו ביחור של אילן גזרה שמא יכפוף) אבל היו זה בצד זה מביא סילון של רכובא מכאן וסילון של רכובא מכאן וסילון אחד באמצע (אם אין די באלו השנים) ומשיך ויורד וטובל. ע״כ התוספתא עם פירוש ר״ש, וכתב **ר״ש** – משמע דבזה בצד זה לא חייש לכיפוף וצריך לדקדק מאי שנא. הובא בב״י עמ׳ רנז.
[162] **הקשה הב״ח** – דעת הב״י בש״ע הוא תימה דבדין כלי שפוסל את המקוה בג׳ לוגין פסק שצריך נקב כשפופרת הנאד, וכאן (סע׳ נג) בעירוב שאוב עם כשר פסק אפילו שאינו משיקו אלא כשערה כשר ומכשירו כך לכתחלה וכדעת הרשב״א... וצ״ע. **וכתב עליו הש״ך** – לא ידענא מאי קושיא דהא הרשב״א גופיה בתשובה ס״ל בדינא דלעיל דבעינן שפופרת הנוד, אלא ודאי צריך לחלק דשאני הכא כיון דיש כאן מקוה שלימה אלא שהיא שאובה ויש מקוה שלימה בצדה הלכך סגי בכשערה לעירוב מקואות הואיל והשאובה מדבריהם. ע״כ. לא הבנתי כלל את ההו״א להשוות בין עשיית נקב בכלי שלא יפסול משום שאובים או כדי לטבול בתוכו לנקב כדי לערב מקואות.

ר״ש – נפלו לו ג׳ לוגין יין שלא שינה מראיהן כאילו לא נפל וטובל בין במקום המים בין במקום היין: היה שאוב. והיה בו שיעור שני מקוואות או שלש. והשיקו למקוה כשר כדי להכשירו לטבילה. השיק במקום היין זה וזה לא טהר אף על פי שיש במקום המים שיעור מקוה דשאובין נינהו ולא סלקא להו השקה שבמקום היין. **וכ״פ שו״ע**.

2. השקת מקואות ע''י מים זוחלים (ניצוק וקטפרס). סעיף ס

א. השקת מקוה חסר למקוה כשר

(1) עיקר הדין

משנה טהרות ח,ט – הנצוק (קילוח צינור הבא מלמעלה למטה. רע״ב ור״ש), והקטפרס (מים הבאים מלמעלה למטה דרך מדרון של תל גבוה. רע״ב ור״ש)... אינן חבור לא לטומאה ולא לטהרה.

חגיגה יט – בעי מיניה מרבי יוחנן: לרבי יהודה[163], מהו להטביל מחטין וצינוריות בראשו של ראשון? גוד אחית - אית ליה לרבי יהודה (מים שעליו כאילו הן במקוה. רש״י), גוד אסיק - לית ליה? או דלמא: גוד אסיק נמי אית ליה? - אמר לי: תניתוה: שלש גממיות (בורות) בנחל (במדרון העמק): העליונה, התחתונה והאמצעית. העליונה והתחתונה של עשרים עשרים סאה, והאמצעית של ארבעים סאה, וחרדלית (וזרם) של גשמים עוברת ביניהן. רבי יהודה אומר: מאיר היה אומר מטביל בעליונה (ואע״פ שאין בעליונה שיעור מקוה אומרים גוד אסיק). והתניא, רבי יהודה אומר: **מאיר היה אומר**: מטביל בעליונה, **ואני אומר**: בתחתונה ולא בעליונה! - אמר ליה: אי תניא - תניא.

מרדכי – בראבי״ה הקשה היאך טובלים בנהר והלא קטפרס דרך ירידתן הן[164] וי״ל דהא דאמרי׳ קטפרס אין חיבור היינו לטבול למעלה מן הקטפרס אבל למטה שפיר דמי כדאמר פ׳ אין דורשין ג׳ גממיות בנחל התחתונה והעליונה של כ׳ סאין ואמצעית של מ׳ סאין וחרדלית של גשמים עוברים ביניהם וכו׳ ומשמע התם דבין ר״מ ובין ר׳ יהודה מודים דמטבילין בתחתונה אבל בעליונה פליגי וטעמא משום דסוף המים לרדת שם. **וכ״מ מטור** – טבלו בו שנים הראשון עלתה לו טבילה אבל לא לשני אא״כ טבל השני בעוד שרגלי הראשון נוגעים במים דאז חשבינן לכל המים שעל גופו כאילו הן עדיין במקוה (שאומרים גוד אחית כר׳ יהודה). **וכ״פ רי״ו**.

ר״ש בטהרות שם – משמע (מהמשנה) דאין קטפרס חבור כלל (והרי בגמרא בחגיגה משמע שקטפרס חיבור) ולאו קושיא הוא דבהדיא פליגי רבנן בתוספת׳ דמקואות (פ״ג) ואמרו אין מטבילין לא בעליונה ולא בתחתונה אלא באמצעית ומתני׳ כרבנן. **ופסק רמב״ם מקואות ח,יב כחכמים** – ג׳ גומות שבנחל התחתונה והעליונה של כ׳ סאה והאמצעית של מ׳ ושטף של גשמים עובר בתוך הנחל אף על פי שהוא נכנס לתוכן ויוצא מתוכן אין זה עירוב, ואין מטבילין אלא באמצעית שאין המים הנזחלין מערבין אא״כ עמדו. **וכ״פ שו״ע ס**.[165] **ודייק הש״ך** – דוקא גשמים אבל מעיין מערב אף בזוחלין. **וכ״פ חת״ס** (הובא בפת״ש כה) **ומעיל צדקה** (הובא בפת״ש לד). **וכן מוכח ממה שכתב ב״י** בעמ׳ רכז – משמע

---

[163] שאמר במשנה מקואות ז,ו – מקוה שיש בו ארבעים סאה מכוונות ירדו שנים וטבלו זה אחר זה הראשון טהור והשני טמא רבי יהודה אומר אם היו רגליו של ראשון נוגעות במים אף השני טהור.

[164] המשך דברי הראבי״ה – ואין לומר דקטפרס חיבור לא הוי, אבל קטפרס גופיה, (דהיינו) כל רוחב הנהר שכנגד גופו (של הטובל), טובלין בו, דאין צריך חיבור דבקטפרס גופיה איכא כשיעור מ׳ סאין ויותר, דליתה דהא כל מלא נימא דמים ברוחב הנהר הוי קטפרס ואפילו מה שכנגד גופו צריך לחבר זה לזה. ואכתי קשיא הא קטפרס לא הוי חיבור.

[165] **ב״י** עמ׳ רפט – ומה שהקשה ראבי״ה היאך טובלין בנהר יש לומר דנהר שאני דלמטה מהקטפרס לבד יש מ׳ סאה וכן למעלה מן הקטפרס יש מ׳ סאה (שהם לא משופעים) אבל היכא דבחד מינייהו ליכא מ׳ סאה בלא צירוף דאידך אין הכי נמי דאין טובלין בו, ואין לומר דכל הנהר הוי קטפרס מראשו ועד סופו ומשום הכי יורדין מצד זה לצד זה דאפילו לא יהא קטפרס אלא במקום אחד סגי למיעבד הכי, **ועוד** דאפילו אם תמצי לומר דכולו משופע קצת יש לומר שאין אותו שיפוע נקרא קטפרס אלא כשהוא משופע ביותר. **ותמה עליו דר״מ** ו – ודבריו צ״ע והם בהפך ממה שכתב ריש סימן זה (עמ׳ רכז) דהמעין מצרף מתחלתו לסופו למ׳ סאה, ואם כן מוכרח הוא כדברי ראבי״ה ומיהו אפשר לומר הא דמעין מצטרף היינו דוקא במקום שאינו משופע וצ״ע.
תירוץ נוסף כתבו הראבי״ה והמרדכי בשם ר״ת – דאין קרוי קטפרס אלא קטפרס הכלין מימיו, דכיון דסופו לא הוי חיבור תחילתו נמי לא שנא אבל הנהרים שלנו הם שבים ללכת ואינם פוסקים לעולם וכשירים.

שאם המים משוכים כגון מעין שהוא זוחל ואין בשום מקום ממנו מ' סאה אבל כשתצרף כל המים שמתחלה ועד סוף הם מ' סאה טובלין בכל מקום ממנו שגוף הנטבל מתכסה בו בין שיהא אדם בין שיהא כלי לדברי הכל וראיה מדתניא בתוספתא (מקואות פ"ד ה"ו) ומייתי לה ר"ש בפרק ה' דמסכת מקואות (מ"ו) איזו היא חרדלית מי גשמים הבאים מדרון רואין אותם אם יש מתחלתן ועד סופן צירוף מ' סאה מטבילין בהן ואם לאו אין מטבילין בהן דברי בית שמאי בית הלל אומרים אין מטבילין בהן עד שיהא לפניו עוגל מ' סאה. הרי שאף על פי שאין בה מ' סאה אלא בצירוף מתחלתן ועד סופן מטבילין בה לבית שמאי ועד כאן לא פליגי בית הלל עלייהו אלא משום דקטפרס (במי גשמים) לא הוי חיבור או משום דאין הנוטפין מטהרין אלא באשבורן.[166]

(2) מתי השקה למעין מועילה למקוה לטהר אף בזוחלים. פת"ש לד

מעיל צדקה – הא דמהני החיבור להמעיין לטהר המקוה בזוחלין היינו כשיורד קילוח המעיין לתוך המקוה והמעיין זוחל, אבל אם המעיין עומד ואינו זוחל או שזוחל למקום אחר ומי המקוה נוגעים רק להמעיין אינו חיבור לטהר המקוה לטהר בזוחלין כ"א לזה מועיל לעניין פסול שאיבה ולטהר בכל שהוא וכל זה מוכח בגמרא שבת מבנתי' כו' דעביד להו מקוואות כו', אף דהנוטפים מרובין מיהו מ"מ היו נוגעים שם אלא וודאי דהנגיעה אינו מועיל לעניין לטהר בזחילה כ"א שהמעיין מקלח וזוחל לתוך המקוה.

ב. השקה ע"י זוחלים כדי להכשיר מקוה מים שאובים. סעיפים כ, נג

משנה במקואות ו,ח – מטהרים את המקואות העליון מן התחתון והרחוק מן הקרוב כיצד מביא סלון של חרס או של אבר ומניח ידו תחתיו עד שהוא מתמלא מים ומושכו ומשיקו אפילו כשערה דיו.

ר"ש – וסגי בכחוט השערה דהקילו בשאיבה דרבנן כדאמר בפרק המוכר את הבית (דף סה,ב) ושמא מטעם זה לא חיישינן בסילון אפילו יהא קטפרס. **הובא בב"י** עמ' רנז.

משנה מקואות ג,ג – בור שהוא מלא מים שאובין והאמה נכנסת לו ויוצאה ממנו לעולם הוא בפסולו עד שיתחשב שלא נשתייר מן הראשונים שלשה לוגין. **וכ"כ רמב"ם ושו"ע כ.**

ראב"ד – נראה כי האמה הזו מי גשמים היא (חרדלית, זרם של מי גשמים), אבל אם היתה מן המעין אינו צריך לחשב (כמבואר בדין מעין בסעיף יא, שמעין לא נפסל ממים שאובים). **וכ"כ ר"ש ורא"ש. הובאו בב"י וכ"כ ש"ך וט"ז.**[167]

רא"ש – מיירי שלא היו המים של האמה מ' סאה קודם חבורן למי הבור. **וכ"כ ר"ש, וכ"כ ש"ך** – דאם כן הרי הבור נטהר בהשקה. **וכ"כ תוס' יו"ט. וכתב דר"ת בשם גדולי טהרה** – דדוקא שהאמה עוברת בהשקט אבל במרוצה דרך זחילה אפשר דאינה מטהרת והניח בצ"ע.[168]

---

[166] **שיטה מקובצת** – **הרא"ה פירש** דלא התירו בשפופרת הנד או בקליפת השום אלא כשעושה עירוב מקוה עם המקוה שזה וזה מטהרין באשבורן והם ממין אחד. אבל בשאינו מינו כגון שמתערב במעין שאינו מטהר אלא בזוחלין אינן עושין ערוב להוציאן מידי שאיבה (הובא בפת"ש טו, ומובא לקמן בדין השקה לכלי). **חת"ס** ב,רט – והוא מאוד תמוה. ע"כ. וכן נראה דעת רוב הפוסקים שלא כתבו את חידושו של הרא"ה, וכן מפורש מדברי הראשונים בסעיף ח לגבי מעין שהעבירו ע"ג השוקת, הובאו לקמן לגבי השקה לכלי. **ובפת"ש טו** מובא שהחת"ס חשש לדעת הרא"ה בצירוף עוד מספר סיבות לאיסור.

[167] **אך נו"ב כתב** (הובא בפת"ש כה) – אם יוכל למלא מקוה זה מים שאובין עד שיהיה כאן מ' סאה אז יש חילוק אם הקנים הממשיכים מים מהמעין באים למי המקוה תוך המים ודאי שמחברין אותן למעיין ונטהרו השאובים והרי יש כאן מ' סאה באשבורן אבל אם הקנים גבוהים מהמים ושופכים מלמעלה למטה המקוה פסולה ואין זה חיבור שאין הזוחלין מערבין כמבואר בסעיף ס'. ע"כ. **וקשה** הרי זה סותר את מה שכתוב כאן, **והחת"ס** תמה עליו מסיבה אחרת, שבמעין זוחלים מערבים ולא כפי שכתב.

[168] וכנראה בזה בא לישב את הקושיא מדין קטפרס, ואולי אפשר לומר כפי שכתב הב"י לעיל (הובא בהערה) שקפרס הוא שיפוע גדול וכאן צריך לומר שמדובר בשיפוע קטן. ונראה שתירוצים אלו נצרכים לסוברים שכולו שאוב מדאו', אך לסוברים שכולו שאוב מדרבנן אפשר לומר שהקלו בדרבנן שקטפרס חיבור, כפי שכתב הר"ש על המשנה במקואות ו,ח, כמובא לעיל.

ג. מקוה ע"ג מקוה

תוספתא מקואות ג, ה (גירסתו של ר"ש) – שתי בריכות של מ' מ' סאה זו על גב זו ונפלו ג' לוגין מים לעליונה ונפתקו ובאו לתחתונה כשרים שאני אומר שלמו מ' סאה עד שלא ירדו ג' לוגין.

ר"ש – פי' שתי בריכות של מ' מ' סאה היינו עם השלשת לוגין שנפלו דמקוה שלם אין מים שאובין פוסלין אותו ואפי' ריבה לו מים שאובין, אלא כל אחת ואחת חסרה שלשת לוגין וארבעים דקתני היינו עם השלשת לוגין שנפלו. ונפתקו מלשון פותקין למקוה דסוף פ"ק דתמורה (שעשה חריץ ביניהם ונמשכו מים מהעליונה לתחתונה) שאני אומר שלמו כלומר כשנפלו שלשת לוגין לעליונה וירדו מיד לתחתונה ולא אמרינן דהיינו אותן ג' לוגין עצמן השאובין הן נינהו דירדו לתחתונה, דאי אפשר שלא יתערבו מעט במי הבריכה עליונה ונמצא שהשלימו ארבעים סאה של התחתונה קודם שירדו לה כל השלשת לוגין. הילכך שני המקוואות כשרין תחתונה כשרה כדפרשינן ועליונה משום דמחוברת לתחתונה וכר"מ דאמר בסוף פרק שני דחגיגה מטבילין בין בעליונה בין בתחתונה (שאומרים גוד אחית וגוד אסיק) א"נ אפי' כר' יהודה וכגון דלא גביהה כולי האי דלאחר שמתערבין נעשה הכל אשבורן. **הובא בב"י** עמ' רנט.

ד. חיבור ע"י מים המקלחים מכלי מנוקב בכונס משקה. רמ"א לו

חולין קז,א – אמר רב פפא: האי אריתא דדלאי (צינור של דולי מים מהנהר להשקאת שדות, שדולים מים מהנהר בדלי ושופכים אותם לתוך צינור המוליך אותם לשדות) - אין נוטלין ממנו לידים דלא אתו מכח גברא, ואי מיקרב לגבי דולא (ואם נותן את ידיו סמוך למקום השפיכה) דקאתו מכח גברא - נוטלין ממנו לידים, ואי בזיע דולא בכונס משקה (ואם הדלי מנוקב בכונס משקה אם בשעה שנשפכים מים דרך פי הדלי אל הצינור גם יש מים המקלחים מהנקב שבשולי הדלי בחזרה אל היאור), מילף לייפי (מחוברים בכך המים שבצינור למים שביאור) - ומטביל בה את הידים.

תוס' ואי בזיע דולא בכונס משקה מילף לייפי – ואף על גב דלענין טבילת כל גופו לא מהני מתרי טעמי דנצוק אינו חבור וגם בעינן כשפופרת הנוד לענין עירוב מקוואות גבי רביעית ידים לא החמירו. **וכ"פ רש"י, רבינו יונה, סמ"ג, טור וריב"ש**.[169]

רוקח – שאל הר"ר אלעזר בר שמואל מוורנא, גלגל המגלגל במי נהר ובגלגל קבועים כלים קטנים נקובים בכונס משקה וכשהגלגל מתגלגל כגלגל ריחים מתמלאים הכלים קטנים ושופכים במרזב שאינו עשוי לקבלה, ויורדים המים לבנין לבנים המחוברים לקרקע והולכים המים בסילונות בתוך עובי חומת המרחץ של אבנים וכלי אבן גדולה עומדת במרחץ ומקבלת אותם המים העולים ויוצאים מסילונות... אם יכולין לטבול באותו אבן או לא... **וכתב המרדכי** – והרב האריך מאד בתשובתו אך זאת סבירא ליה עיקר ראייתו (להיתר): 'מדאמרינן בשחיטת חולין בפרק כל הבשר ואי בזיע דוולא בכונס משקה מילף לייפי ומטבילין בה את הידים (ע"כ הגמרא). דווקא ידים אבל כלים לא. קשה לי מן התוספתא בפרק א' דמקואות 'כל מקום שאדם טובל בהן ידים וכלים - טובלין בהן, אין אדם טובל בהן ידים וכלים - אין טובלין בהן. על כן נראה לי הא דאמר רבא אי בזיע דוולא בכונס משקה מטבילין בה את הידים הוא הדין לכל טבילה[170]... וכיון דבזיע דוולא בכונס משקה בטל ליה מתורת כלי ואינו פוסל את המקוה והמים שבתוך הדלי כשרים להטביל בהם כי אין צורך כאן נקב גדול כשיעור עירוב מקואות לפי שהמים צפין על שפת הדלי מיכן ומיכן והיינו חיבור כיון דבזיע דוולא'. עכ"ל הרוקח. ולבי מהסס. **והאגור** פסק להתיר כרוקח.

---

[169] ולפי גירסת הרי"ף יוצא שאפילו ידים לא טובלים בו מפני שכונס משקה אינו חיבור. רא"ש וב"י.

[170] **ותירץ הב"י** לדעת רוב הראשונים – דאין דברי התוספתא ההיא אמורים אלא לענין מין המים שטובלים בהם דשאובים גמורים או מי תמציות (מים שנתמצו ממי הגשמים שירדו על ההרים וזחלו מהם לעמק ונתכנסו שם ואין בהם ארבעים סאה) וכיוצא בהם דכי היכי דפסילי לטבילת כל הגוף הכי נמי פסילי להטביל ידים וכלים, אבל מה שהחמירו חכמים בעירוב מקואות או להוציא המים מידי שאובים להצריך לטבילת הגוף כשפופרת הנאד אינו ענין שיהיה הדין כן לטבילת ידים מכח תוספתא זו ותדע דהא לגבי מי תמציות מיתניא האי תוספתא בפרק קמא דמקואות. ותדע עוד דהא טבילת כלים נמי שוה לטבילת אדם ועל כרחך לאו לגמרי משוה להו לדברי הפוסקים דאדם אפילו במעין בעי ארבעים סאה ולכלים סגי בכל דהו (לעיל צה:) ולא אשכחן מאן דאקשי עלייהו מהאי תוספתא.

ב״י – ומאחר שכל הגדולים האלו שמפיהם אנו חיים הסכימו לפסול מי הוא אשר יקל ראש כנגדם להתיר. **וכ״כ רמ״א** – אם המים באים אל הצינור על ידי כלים הקבועים בגלגל והם נקובים בדרך שלא מקרי כלי, מותר לטבול בהן אם יש מ׳ סאה במקוה; אבל אם אין בה מ׳ סאה, אין לטבול שם דלא מקרי חבור לנהר ע״י זה.[171]

4. כותל שנסדק בין שתי מקואות. סעיף נד

משנה מקואות ו,ט – כותל שבין שתי מקואות שנסדק: לשתי - מצטרף, ולערב - אין מצטרף עד שיהא במקום אחד כשפופרת הנוד **ר׳ יהודה אומר** חלוף הדברים. נפרצו זה בתוך זה על רום כקליפת השום ועל רוחב כשפופרת הנוד.

רא״ש – פי׳ ׳לשתי׳ מצד זה לזה ׳לערב׳ מלמעלה למטה והלכה כת״ק.[172] **וכ״פ ר״ש ורי״ו**.
ראב״ד – פי׳ לשתי, מלמעלה למטה. לערב, מצד זה לצד זה.[173] **וכ״פ רמב״ם**.

נחלקו מה פירוש ׳מצטרף׳:
רי״ו – שני מקואות שנסדק לשתי מצטרף כל הסדק לשפופרת הנאד לחבר השני מקואות לאחד ואם נסדק לערב אין מצטרף עד שיהא במקום א׳ כשפופרת הנאד.
רמב״ם – וענין מצטרף שמצטרפין שתי המקוות להשלים את השעור מהן יחד. **ב״י** – נראה מדברי הרמב״ם דהיינו דכל שנסדק לשתי מצטרפין יחד המקואות כיון שכל הכותל נסדק לשתי ואפילו כי מצרפת לכוליה סדק לא יהא בו כשפופרת הנאד.

שו״ע – כותל שבין ב׳ מקואות שנסדק מצד זה לצד זה (לרוחב. כלשון הרא״ש, וכך הבין הגר״א, דלא כט״ז שכתב שהשו״ע סתם ולא הכריע), אפילו כל שהוא לשתי, מצטרף לערב שני המקואות להכשירם (כרמב״ם שאפילו אם בכל הסדק אין כשפופרת הנוד); ואם לערב, אינם מצטרפים עד שיהא במקום אחד כשפופרת הנאד, ואם נפרץ הכותל למעלה זה לזה על רום כקליפת השום ועל רוחב כשפופרת הנאד, כשר.
ב״ח – ולענין מעשה אין להם הכשר אלא אם כן דאיכא נקב כשפופרת הנאד בין בזה ובין בזה. **וכ״פ ט״ז**[174] **וש״ך**.

5. פרטי דינים בשיעור כשפופרת הנוד. סעיף נב

א. השיעור

משנה מקואות ו,ז – כשפופרת הנוד כעוביה וכחללה כשתי אצבעות חוזרות למקומן (כלומר מתהפכות בחלל הנקב בריוח).

טור – אין צריך שיהא מרובע ב׳ אצבעות על ב׳ אצבעות אלא אפי׳ עגול. **וכ״מ מר״ש** (ב״י) **וכ״כ שו״ע**.
נחלקו מהם שתי אצבעות:

---

[171] **הקשה הש״ך** – יש לתמוה על הרב שהעתיק דברים אלו שאינם אלא למ״ד שכלי שניקב ככונס משקה לא חשיב כלי אבל הרב הא כתב לעיל סעיף ז׳ דבעינן נקב כשפופרת הנאד וכן לקמן סעיף מ׳ סתם כדברי הט״ו וא״כ כיון דנקובים כאן בדבר שלא מיקרי כלי הוי חבור ג״כ וצל״ע. ע״כ. **ותמה עליו נו״ב** (הובא בפת״ש כה) – לדעתי אחר מחילת כבודו שגה בזה שהחליט שכיון שנקובים כשפופרת הנוד הוי חיבור וכתבתי בגליון הש״ך שלי דלא קשה מידי דלקמן סעיף ס׳ מבואר שאין הנזחלין מערבין וק״ו בזה.

[172] ט״ז – ונראה הטעם, דהא דבעינן נקב כשפופרת הנוד בסמוך להכשיר מקוה חסר הוא מטעם שעל ידי נקב זה דיש שם חיבור יהיה כל המקוה כשר אפילו במקום שאין שם חיבור דהיינו כל המקוה, משא״כ כאן דכל המקוה היא מחוברת למקוה הכשר על ידי הסדק שמתפשט מקצה אל קצה ואף על פי שמתחבר ע״י סדק בעלמא מצטרף כיון שכל המקוה יש לה עכ״פ חיבור אבל אם נסדק מלמעלה למטה אז אין חיבור רק נגד אותו הסדק ומי שעומד חוץ ממקום הסדק אינו עומד במקום החיבור וזהו שאמרנו דצריך חיבור כשפופרת הנוד כיון שעל ידי חיבור מקום אחד תצטרך להכשיר כל השאר.

[173] ט״ז – נראה טעמו דכל שנפרץ הכותל לארכו הוה כאלו נפל כל הכותל כיון שאין לו קיום באמצע משא״כ לרוחב דעל כל פנים יש לו קיום גם לחלק שלמעלה מהסדק מחמת החלק שלמטה על כן צריך דוקא כשפופרת הנוד. ע״כ. לא הבנתי.

[174] וכתב – כאן בש״ע לא נקט רק כלשון המשנה וע״כ לענין הפירוש יש להחמיר כתרווייהו דבין באורך בין ברוחב צריך כשפופרת הנוד.

רא״ש – תוספתא ״שתי אצבעות שאמרו בבינונית של כל אדם ולא מארבע בטפח״ דאמרינן (במנחות מא,ב) טפח (ששיעור טפח יכול להיות ברוחב ארבע, חמש או שש אצבעות) ארבע בגודל שית בזוטרתי (בזרת) חמש באצבע ואצבע הוא הבינוני ובהן משערין הכא (לפנינו הגירסה קצת שונה). **וכ״כ ר״ש וטור**. **ב״י** – משמע מדבריהם דאצבע דהכא היינו אצבע הסמוך לגודל.

רמב״ם – אינן בגודל אלא שתי אצבעות ראשונות מן הד׳ שבפס היד (אצבע ואמה). **וכ״כ רע״ב, וכ״פ שו״ע**.

ב. ספק

משנה מקואות ו,ז – ספק כשפופרת הנוד ספק שאינה כשפופרת הנוד פסולה מפני שהיא מן התורה (רוצה לומר עיקר חיוב הטבילה במקוה מים. רמב״ם). **וכ״פ שו״ע**.

ג. מה ממעט

משנה שם – כל שיעמוד בשפופרת הנוד ממעטה (בין עפר בין צרורות בין יבחושים אדומים הגדלין במים, אם עומדין על פי הנקב ממעטין בשפופרת הנוד ואין המקואות מתערבין. רע״ב) **רבן שמעון בן גמליאל אומר** כל שהוא מבריית המים טהור.

רמב״ם – אין הלכה כרבן שמעון בן גמליאל.[175] **וכ״מ מרא״ש**. **וכ״פ שו״ע**.

ד. צירוף נקבים רבים לכשפופרת הנוד

משנה מקואות ו,ה – השידה והתיבה שבים אין מטבילין בהם אלא אם כן היו נקובין כשפופרת הנוד... אם היה שק או קופה מטבילין בהן כמה שהם מפני שהמים מעורבין.

חגיגה כב,א – אמר רבא: מקוה שחלקו בסל וגרגותני (סל גדול מאוד. רש״י) - הטובל שם לא עלתה לו טבילה (עשאן כשתי מקואות, ואין שיעור לא בזה ולא בזה, אף על פי שהמים מחברן בין אויר הנצרים - אין זה חיבור. רש״י) דהא ארעא כולה חלחולי מחלחלא, ובעינן דאיכא ארבעים סאה במקום אחד (אע״פ שהמים הנובעים כאן מחוברים לנהר גדול ע״י הנקבים שבאדמה, אלא שהואיל ונקבים קטנים הם אין המקוה נחשב כמחובר לנהר על ידם. ע״פ רש״י).

ראבי״ה – נ״ל דאם יש נקבים הרבה דקים מצטרפין לשפופרת הנוד. דתנן... אם היה שק או קופה מטבילין בהן כמו שהן מפני שהמים מעורבין בהן. ואי קשיא דבריש פרק חומר בקודש (חגיגה כב ע״א)... משמע דאפילו בסל וגרגותני בעינן כשפופרת הנוד... ואומר אני דליתה, וחיבור לא מהני אלא כשהאחד מן המקוואות שלם והשני חסר, אבל אם שניהם חסירות ובין שניהן יש מקוה שלם והן מחוברין אפילו כשפופרת הנוד לא מהני הך חיבור ואין מטבילין בשניהן. והיינו טעמא גבי מקוה שחלקו בסל וגרותני דלא עלתה לו טבילה דהתם מיירי כשאין באחד מהן מקוה שלם.

ואף על גב דמוכח למילתא התם דהא ארעא חלחולי מחלחלא וכו׳, והתם איכא נהרות גדולים ועצומים טובא בעולם ובעינן מ׳ סאה במקום אחד ולא מהני חיבור דידהו אף על גב דשלם ועל ידי חלחולי, אומר אני דהמפרש כן אינו אלא מן המתמיהים, דאם נהר אחד בבבל ויהיה מקוה אחד בארץ ישראל או בסוף העולם ידקדק התלמוד דיהיה חיבור על ידי חלחולי, ודבר הנראה לעינים הוא דאם ירחיק מן הנהר לחפור אפילו רביע מיל שאין שם אפילו טיפת מים ולא חילחול... אלא ה״פ, דהא ארעא חלחולי מחלחלא, כשחופר כשסומך זה לזה ב׳ חפירות או ג׳ שכולם

[175] ב״י – ואף על גב דאמרינן בפרק ב׳ דזבחים (כב.) דכל שתחלת ברייתו מן המים מטבילין בו ופסקה הוא ז״ל... מכל מקום ממעט בנקב כשפופרת.

חסירים בכדי שאנו רואין שדרך החילחול מפעפע, ואפ״ה קיימא לן דלא מהני זה לזה כיון שכולם חסירים. אבל אם היה חופר אצל הנהר בכדי שאנו רואין החילחול או אצל מקוה שלם, כי האי גוונא נ״ל דהוי חיבור החילחול. וכן בסל וגרגותני אם חלקו ואחד שלם והאחר חסר, נ״ל דהוי חיבור וראייה מההיא דשק וקופה כדפרישית. **הובא במרדכי**. **וכ״פ שו״ע** – אם יש נקבים דקים הרבה, מצטרפין לכשפופרת הנאד, אם המקוה האחד שלם והשני חסר. **רמ״א** – ומותר לחפור מקוה בצד הנהר ולטבול בה, אף על פי שאין בה מ׳ סאה, דהא ארעא חלחולי מתחלחלת והואיל והוא סמוך לנהר ואנו רואין החלחולים שביניהם, שהמים באין מן הנהר דרך החלחול, דהיינו מנקבים דקים שבקרקע, הוו חבור. **שו״ע** – אבל אם שניהם חסרים, אין הנקבים הדקים מצטרפין לכשפופרת הנאד. **רמ״א** – וה״ה אם חלק מקוה בסל או שק, אם אין שיעור מקוה בצד אחד, פסול.

חכם צבי – אני אומר דראיית ראבי״ה אינה מכרעת דשאני שק וקופה שבתוך הים שהים מקיפן מכל צד ועוד אני אומר דדוקא שק וקופה שהיא ג״כ מין שק כדברי תי״ט ולא כדברי הרב ברטנורי, שהם דברים שאין להם קיום והעמדה במים הוא דלא בעינן כשפופרת הנוד. אבל סל וגרגותני שהם דברים העומדים במים אף על פי שיש בהם נקבים דקים אין מספר בעינן כשפופרת הנוד במקום אחד והכי משמע לי גמ׳ דחומר בקודש... ואני תמה מן הראשונים והאחרונים נוחי נפש שלא הרגישו בדבר זה והביאו דבריו לפסק הלכה והרי דברי רשיז״ל סותרין את דבריו וביותר בשל תורה אין ספק שאין שומעין לו בדבר זה. **וכ״פ לבושי שרד**[176] (הובאו בפת״ש לח). **וכתב משכנות יעקב** – הרי מבואר בתוספתא וכן פסק הרמב״ם ז״ל (מקואות ט,ג) דהחופר בצד הים או נהר ה״ה כמקוה... והגם דבש״ע וברמ״א לקמן סעיף נ״ב סתירה מפורשת לזה באמת דברי המחבר ורמ״א שם צע״ג ולמעשה אין לנו רק דברי הרמב״ם ותוספתא. הכלל העולה שבמקואות הסמוכות לנהר כל שיש לספק שאין למעיין מקור בפ״ע רק מן הנהר נמשכין לו המים מתחת לקרקע חלילה לשום מורה להקל בשום קולא של מעיין שלא לפסול בג׳ לוגין ומכ״ש ברוב שאובין אף בדיעבד כי הוא ספק איסור כרת והמקיל לא מצא ידיו ורגליו. **וכ״פ מהרי״ט** (הובאו בפת״ש כח).

6. מקואות של 20 סאה שהושקו ע"י הטובלים בהם. סעיפים נה,נו

משנה מקאוות ו,ג – שלשה מקואות בזה כ׳ סאה ובזה כ׳ סאה ובזה כ׳ סאה מים שאובין והשאוב מן הצד וירדו שלשה וטבלו בהן ונתערבו המקואות טהורין והטובלים טהורים. היה השאוב באמצע וירדו שלשה וטבלו בהם ונתערבו המקואות כמות שהיו והטובלים כמות שהיו.

ר״ש – ׳טהורין׳ - אפי׳ השאוב שהרי שני הכשרים מתערבין יחד ויש בהם ארבעים סאה מים כשרים וכשמתחבר השאוב להם שהמים צפין על גביהן מחמת הטובלים הוכשרו מימיו לטבילה ואפי׳ נתחבר האמצעי לשאוב קודם שנתחבר לכשר לא הוי כג׳ לוגין מים שאובין שפוסלין את המקוה חסר דהכא נתחבר לכשר קודם שבאו השאובין לתוכו ועוד דאפילו שאוב באמצע אינו נפסל בכך כדקתני (כמבואר לקמן מיד).

׳היה שאוב באמצע׳ - מחמת שהשאוב מפסיק בין שנים החיצונים הכשרין אין הכשרין מתערבין זה עם זה. ׳כמות שהיו׳ - כלומר שהכשרים כשרים להקוות עליהם להשלים ארבעים סאה מים כשרין והשאוב אינו כשר להקוות עליו. **וכ״כ רא״ש**, **וכ״פ שו״ע**.

---

[176] **פת״ש בשם לבושי שרד** – מעשה כזו כבר היה בעירו של כבוד מורנו הרב החסיד מהור״ר משולם פייבוש הלוי ז״ל במקוה העומדת בצד הנהר וידוע בודאי שהמים שבמקוה נובעים מהנהר ההוא כי תמיד שוה גובה מי הנהר וגובה מי המקוה ופ״א אירע שהוצרכו לתקנה והיו מריקים המים ממנה בכל בוקר כדי לעשות מלאכתם שם והמים היו נובעים לה מהנהר כל היום ועם זה לא היה בערב בתוכה עדיין מ״ס ורצו חכמי עירו להתיר לטבול בתוכה ע״פ הש״ע והגהת רמ״א שבכאן והוא ז״ל אסר ויצא הדבר באיסור שלא לטבול בה כ״ז שאין בה מ״ס ואפילו בדיעבד לא עלתה לה טבילה ומבואר שם שפסול המקוה הזאת הוא מארבעה טעמים. **א׳** כי דינו של המרדכי אף שהביאו הב״י ורמ״א רוב הפוסקים פליגי עליה. **ב׳** כי המרדכי לטעמיה דפסק דמעין בכל שהוא משא״כ לדידן אין מקום לדין זה (לא הבנתי למה זה קשור לכאן). **ג׳** דאפילו הרמ״א שהביא דין זה דהמרדכי בסמוך לנהר התנה בו תנאי שהוא סמוך כ״כ עד שהחלחול נראה לעינים ודבר זה הוא רחוק במציאות דאפילו מקוה דנ״ד שידוע שנובע מהנהר כי תמיד שוה בגובה למי הנהר מ״מ לא מהני, דצריך שיהא נראה לעינים דוקא לא מה שמושג בשכל ולא מהני ידיעה בלי ראיה וא״כ מקוה הבנויה במחיצות של עצים או אבנים והמים נובעים ביניהם או תחתיהם אין החלחול נראה ואפילו בחפירה גרידא רחוק הדבר במציאות. **ד׳** כי גם כל היכא דשרי לטבול בפחות ממ׳ סאה לא נאמר אלא לקטן ולא לאדם סתם.

תוספתא מקואות ג – שני מקואות של עשרים עשרים סאה אחד שאוב ואחד כשר ירדו שנים והשיקום (דמחמת שירדו הטובלין לתוכן עלו המים וצפו על גביהן) וטבלו בהן אפילו אדומים (המים של הכשר) והלבינום (המים של שאוב) או לבנים והאדימום, המקוואות כמות שהיו והטובלים כמות שהיו. **וכ״פ שו״ע**.

=> מקרה 1 : מקוה מים שאובים לצד שני מקואות עם מי גשמים שיש בכל אחד מהם 20 סאה, וטבלו בכל אחד מהם בו זמנית וע״י כך המים עלו והמקואות הושקו זה לזה, המקואות שיש בהם מי גשמים התחברו ל40 סאה ונעשו כשרים לטבילה והכשירו בכך את מקוה השאובים בהשקה.[177]
מקרה 2 : מקוה מים שאובים בין שני מקואות עם מי גשמים כנ״ל, המקואות שיש בהם מי גשמים לא התחברו ל40 סאה ולכן המצב נשאר כמו שהוא לפני שטבלו. וכן אם מקוה מים שאובים שבצד מקוה עם מי גשמים שיש בכל אחד מהם 20 סאה והושקו ע״י טבילה דינם לא השתנה והמצב נשאר כמו שהוא לפני שטבלו.

מדוע בכל המקרים לא חוששים שעברו מים שאובים למקוה עם מי הגשמים שלצידו ופסלוהו?

ריב״ש – הכשרים לא נפסלו בשאובים המתערבים בהן לפי שאין השאובה פוסלת מן הצד (כמובא בסעיף יז).
ר״ש על המשנה – אף על פי שמימי השאוב מתערבין עם כל אחד ואחד לא מיפסלי להקוות עליהן, דדרך המשכה נתערבו ולא נפלו מן הכלי לכשרים ומה שנתערב ממנו עם כל אחד נתבטל ברוב קודם שירדו למקוה ומים שאובין המתבטלין חוץ למקוה אין פוסלין אותו כדתנן לעיל פרק רביעי גבי מים שאובין ומי גשמים שנתערבו בחצר ובעוקה.
וכ״כ על התוספתא – המקוואות כמות שהיו שהכשר כשר להקוות עליו אף על פי שנתערבו בו מים שאובין דכבר נתבטלו ברוב הכשרין קודם שבאו לתוך המקוה כדפרישית במתניתין. **וביאר הט״ז** – צריך עיון לפרש דבריו במ״ש נתבטלו ברוב מנלן זה[178] ונראה לי פירוש דברי הר״ש בדרך זה תחילה אמר שהשאובין שבאין לכשר דרך המשכה אינן פוסלין ואם תמצי לומר שהוא באופן שאין שם היתר המשכה כגון שאין שם שלשה טפחים מ״מ יש היתר דהא המים שיוצאין בשעה שטובלין חוזרין למקומן וכן אלו ולא אמרינן שהוחלפו זה בזה דהא כל א׳ דוחה את חבירו מלכנוס נמצא שאין חשש רק שבמקום שנוגעים ביחד דהיינו במקום פגיעתן זה בזה שם יש קצת תערובות ועל אותן תערובות אמר שבטל ברוב אותו קילוח.

7. נסתם הנקב שחיבר בין המקואות

רא״ש – נ״ל דכיון דנתחברו פעם א׳ הוכשרו ופקע שם שאיבה מינייהו ואינם נפסלים עוד בסתימת הנקב. מידי דהוה אמים טמאים שהשיקן למקוה דהוו כזרועים ובטילים לגבי מקוה ופרח שם טומאה מינייהו. וראיה מהא דתנן בפ״ו דמקואות שלשה מקואות בזה יש עשרים ובזה יש עשרים ובזה עשרים מים שאובים היה שאוב מן הצד וירדו שלשה וטבלו ונתערבו המקואות טהורים. פי׳ והמקואות טהורים אף השאובה כשר להקוות עליו אף על פי

---

[177] **נחלקו באלו מקואות מדובר: מהרי״ק** – נראה לומר דהא דכתוב בטור יורה דיש פוסלים בנסדק וכו׳. וכן במרדכי דכתב דאפי׳ יש במקוה אלף סאין שיש ליזהר שלא יעלו המים על שפת המקוה. משום דהוי להו זוחלין וכו׳ דהיינו דוקא במי מקוה דאין מעיין, אבל במי מעיין י״ל דמודו כ״ע דכשר. דאלת״ה תקשי להו ממה ששנינו במסכת מקואות שלש מקואות בזה כ׳ סאה ובזה כ׳ סאה ובזה כ׳ סאה מים שאובים והשאוב מן הצד וירדו ג׳ וטבלו בהם ונתערבו המקואות טהורים והטובלין טהורים עכ״ל המשנה. הרי לך בהדיא שאף ע״פ שיצאו על שפת המקוה אפ״ה הטובלים טהורים ואי אמרת בשלמא דסבירא להו להנך פוסקים דפסלי בכה״ג דדוקא במי גשמים הוא דפסלינן כדפי׳ אבל במי מעיין אף על פי שנפסק המקור לעולם דין מעיין יש לו ומטהר אפי׳ בזוחלין א״ש. הובא בב״י עמ׳ רפו.
ש״ך ס״ק ל – איני מכיר ראיה זו מכמה טעמים, חדא דיש לומר דהתם מיירי דהג׳ מקואות מעיינות הן דמטהרין בזוחלין תדע דהא אף למהרי״ק דמוקי לה בפסק המעיין מ״מ הא ס״ל דכה״ג מעיין גמור הוא א״כ הני ג׳ מקואות מעיינות הן ועוד והוא העיקר דהתם אין כאן זוחלין כלל דלא שייך זוחלין אלא כשזוחלין מעצמם... והולכין ושוב אינם שבים ללכת אבל אותם שיצאו על שפת המקוה מכח אדם הטובל שמתוך כך נתמלאו ויצאו על שפתם וכשיצא הטובל משם יחזרו המים למקומם הראשון ודאי דבכה״ג לאו זוחלין הן וכך הוא בתשובת הריב״ש. **והוסיף הש״ך ס״ק קכ** – ומיירי בשלא חסר בשעת יציאת מים על שפתם כלום מהמים כגון שכותלי המקוה גבוהים דאל״כ ודאי דלא עלתה להם טבילה והמקואות לא הוכשרו... כל זה נתבאר מתשובת הריב״ש. **וכ״כ ט״ז**.

[178] המשך דבריו – ובפרישה כתוב דהמים יוצאים מכל אחד בשוה ושאובין שיוצאים מתחלק חציין לכאן וחציין לכאן והיינו ברוב ע״כ ולא דק דהא גם בסעיף שאחר זה בב׳ מקואות שהוא מתוספתא הביאה הר״ש שם וכתב ג״כ שם.

שחזר למקומו כי כבר הוכשר בהשקה ולא מיקרי עוד שאוב. **וכ"כ טור, וכ"פ שו"ע**. **ב"ח** – ומבואר מלשון השאלה והתשובה והראיות שהביא דדוקא בעירוב פסול השאוב עם שאינו שאוב דנשאר בהכשרו לעולם אבל בעירוב החסר עם השלם כיון שנסתם הנקב והרי הוא חסר לפנינו מה מועיל לו מה שהיה מעורב מתחלה עם השלם כיון שהוא עכשיו חסר דלא עדיף מקוה זה שלא היה הכשרו אלא על ידי עירוב מאילו היה מלא מתחלה וכשר בעצמו ואחר כך נמצא חסר דאסור לטבול בו. **וכ"כ רש"ל, ט"ז, פרישה וש"ך**.
רי"ו – נסתפקו המפרשים אם נשאר השאוב בהכשרו או כיון שנסתם הנקב חוזר לפסולו כבתחלה קודם שנתערב דרך הנקב עם הכשר. **ש"ך** – טוב להחמיר לכתחילה.[179]

חת"ס – מה שכתבת (השואל) שבעוגה אחת יהיה מי גשמים ובאידך כלו שאוב שיוכלו לחממו ומסתמא כוונתו להשיקם ע"י נקב כשפופרת הנאד, הנה אם הנקב פתוח תמיד ומים נושקים זא"ז אין פקפוק, אך כשסותמים הנקב אף על גב כשהושקו שעה א' נזרעו והוכשרו השאובים מכל מקום כיון שהשיעור מועט ומצומצם והדבר נמסר לנשים שנוטלים בכל לילה מהמים ושופכים לתוכו חמים, ויש לחוש הרבה שיפחתו משיעור, אפי' אם נאמר שבשעת הטבילה יפתחו הנקב אין למסור זה להנשים שבאורך הימים יזלזלו בפתיחה. **הובא בפת"ש לט**.

8. השקה לכלים. סעיפים ח,ט

א. טבילה בכלי שבתוך מקוה או מעין. סעיף ט

חגיגה כא,ב - כב,א – משנה (כ,א). חומר בקדש מבתרומה: שמטבילין כלים בתוך כלים לתרומה - אבל לא לקדש. **גמרא.** היינו טעמא: גזירה שלא יטביל מחטין וצינורות בכלי שאין בפיו כשפופרת הנוד. כדתנן: עירוב מקוואות כשפופרת הנוד, כעוביה וכחללה בשתי אצבעות חוזרות למקומן... והני מילי - בכלי טהור, אבל בכלי טמא - מיגו דסלקא טבילה לכוליה גופיה דמנא - סלקא להו נמי לכלים דאית ביה.[180] דתנן: כלים שמילאן כלים והטבילן - הרי אלו טהורין, ואם לא טבל, מים המעורבים - עד שיהיו מעורבין כשפופרת הנוד. מאי קאמר ואם לא טבל? - הכי קאמר: ואם אינו צריך להטבילו, ומים המעורבין - עד שיהו מעורבין כשפופרת הנוד.

=> **רמב"ם** – כלי טמא שנתן בתוכו כלים אחרים והטביל הכל עלתה להן טבילה אף על פי שפי הכלי צר ביותר שהרי המים נכנסין לו ומתוך שעלתה טבילה לכלי הגדול עלתה טבילה לכלים שבתוכו... ואם היה הכלי טהור ונתן לתוכו כלים טמאים והטבילן לא עלתה להן טבילה עד שיהיה פיו רחב כשפופרת הנוד, בד"א לתרומה אבל לקדש אין מטבילין כלים לתוך כלים טהורין כלל. **וכ"כ טור ושו"ע**.

תוספתא מקוואות ה,ג – קומקמוס שהוא מלא כלים והשיקן למקוה אף על פי שפיו צר כל שהוא, כלים שבתוכו טהורין. היטהו על צדו עד שיהא בפיו כשפופרת הנוד.[181]
נחלקו באיזה כלי עוסקת התוספתא:

---

[179] **נו"ב** (הובא בפת"ש לז) – תמה על האוסר שהרי הדין ההוא ממש כמו הדין שמביא המחבר בסעיף ט"ו ועל הדין ההוא אי אפשר לחלוק שהוא דבר המפורש במשנה פ"ו מקואות משנה ג' והרי שם בודאי כשעלו הטובלים ויצאו משם חזרו המים למקומן, ואפ"ה כיון שהוכשר פעם אחת נשאר בהכשרו והרא"ש שממנו מקור הדין שבסעיף נ"ב משם למד הדין הזה. וכתב חת"ס (הובא בפת"ש טו) – לית מאן דחש למ"ש ש"ך.
[180] רש"י – דכטומאתו כן טהרתו (דכי היכי דהטומאה לא ירדה אלא דרך שם הכי נמי נכנסת הטהרה דרך שם. ט"ז) - סלקא נמי טבילה לכלים שבתוכו. ע"כ. אולם המפרשים תמהו על טעם זה שלענין טומאה הרי הכלי מקבל טומאה אפילו מגבו, ואילו לטהרה צריך להטבילו כולו (שוט').
[181] **פירש ר"ש** – אף על פי שפיו צר כל שהוא כיון דפיו למעלה והמים צפין על גביו הוי חיבור בכל שהוא אבל כשמטהו על צדו אין מתחבר למעלה אלא מן הצד לכך בעי כשפופרת. **וביאר הש"ך** – ר"ל דמצריך שיהא הכלי נטבל בתוך המקוה ומי המקוה יהיו על גבי הכלי א"כ כשפיו למעלה אז המים בתוך הכלי הנוגעים למקוה מתחברים למקוה ויש להם דין מקוה ומכסים על הכלי מה שאין כן כשמתחברים מן הצד שאז מים שעל גבי כלים לא נחשבו כמי מקוה רק מן הצד מה ששוה למי מקוה נחשב למי מקוה כך פי' הגאון אמ"ו זצ"ל. **והט"ז כתב** שמהצד אין מתחבר כ"כ.

רמב״ם – כלי טמא שנתן בתוכו כלים אחרים והטביל הכל עלתה להן טבילה אף על פי שפי הכלי צר ביותר... ואם הטהו על צדו והטביל לא עלתה להן טבילה עד שיהיה פיו רחב כשפופרת הנוד. **וכ״פ שו״ע**.
ר״ש (טהרות ח,ט) – קומקום שהוא מלא כלים והשיקו למקוה אף על פי שפיו צר כל שהו כלים שבתוכו טהורין... כלומר דמקילינן טפי כשפיו רואה את האויר כמו בפרצה דכותל אלמא בפיו למעלה לא חיישינן ברוחב כשפופרת.
וכ״מ מרשב״א (הובא בב״י עמ׳ רמד).

*** טבילה בשק או קופה**

משנה מקוואות ו,ה – השידה והתיבה שבים אין מטבילין בהם אלא אם כן היו נקובין כשפופרת הנוד... אם היה שק או קופה מטבילין בהן כמה שהם מפני שהמים מעורבין.[182]

וכ״כ רמב״ם, הובא **בב״י, וכ״כ רמ״א** – מותר לטבול כלים בסל או בשק, דכיון דאינו מחזיק מים עדיף טפי מניקב כשפופרת הנוד.[183]

*** האם יש הבדל בין מעין למקוה בזה**

תוספתא שם ה,ג – עריבה שהיא מלאה כלים והשיקה למקוה צריכה שפופרת הנוד ומעיין כל שהוא.

ר״ש – פי׳ ובמעיין כל שהוא׳ אם עריבה זו במעיין סגי בנקב כל שהו.
הרמב״ם, הרא״ש והטור לא חילקו בין מעין למקוה, ולכן **כתב ב״י** – נראה שהם סוברים דהאי תוספתא ליתא משום דפליגא אמתניתין (פ״ו מ״ה) דקתני סתמא השידה והתיבה שבים אין מטבילין בהם אלא אם כן היו נקובים כשפופרת הנאד וים הא סבירא ליה לרבי יוסי (פ״ה מ״ד) דהלכתא כוותיה דהויא כזוחלין ואם כן מטהר בכל שהוא ואם איתא לא הוה שתיק תנא מלמימר רבי יוסי אומר כל שהוא, או אפשר שהם מפרשים ובמעין כל שהוא כלומר אף במעין שהוא מטהר בכל שהוא צריך כשפופרת הנאד. **וכן סתם בשו״ע**.

ב. מתי מותר לטבול בכלים שהושקו למקוה או מעין. סעיף ח

משנה מקוואות ה,א – מעין שהעבירו על גבי השוקת (שהוא כלי ולא שוקת שבסלע) פסול.

=> אע״פ שהכלי מחובר למעין, אסור לטבול בתוכו. **הקשה הר״ש** – וקשה לתכשרי כולהו כיון דמחוברין למעיין דאפי׳ מעיין שריבה עליו מים שאובין מטהר בכל שהו כדתנן פ״ק ואפילו בתוך הכלי עצמו שרי לטבול כדאיתא בריש חומר בקודש (דף כב א) שמטבילין כלי בתוך כלי שיש בפיו כשפופרת הנוד.

ר״ש – ונראה לפרש שיש לחלק בין כלים התלושין דכשרים להטביל בתוכם לכלים הקבועין שהמעיין נגרר על גבם דגזרי בהו רבנן להטביל בתוכם דילמא אתי בהו לידי תקלה דפעמים שקובעים אותם במקום מוצא המים ואין שם כשפופרת הנוד ונמצאו כל המים העוברים על גביו פסולין. **וכ״פ רשב״א בשער המים** מטעם אחר – באיזה כלי

---

[182] ר״ש – לא בעו נקיבה כשפופרת הנוד... אפי׳ אין מתערבין אלא דרך הנקבין שבתוכו בטלין מים שבתוכו אגב מי מקוה כיון דמלא נקבים ואין מחזיק מים כלל.
[183] **טבילת כלים בתוך כלי שבור** : **משנה מסכת מקואות ו,ו** – גסטרא (כלי חרס שנשבר חלק ממנו ועדין הוא ראוי לשימוש) שבמקוה (צפה ע״ג המקוה והמים נכנסים לתוכה דרך הפגימות) והטביל בה את הכלים טהרו מטומאתן. **וכ״פ רמב״ם** – גיסטרא טמאה שהיא בתוך המקוה ושפתה למעלה מן המים והטביל בה הכלים טהרו מטומאתן. **הובא בב״י** עמ׳ רנו.

אמרו בכלי שאינו קבוע בקרקע, היה קבוע בקרקע בין כך ובין כך אין טובלין בו גזירה שמא יבא לטבול במרחצאות של כלים.

רא"ש – ונראה לי דלא קשיא מידי כיון דכלי מפסיק בין מים שיצאו חוץ לשוקת ובין המעיין. ולא דמי למעיין שנתן לתוכו מים שאובים דשם מעיין לא בטיל מיניה אף על פי שנתנו לתוכו מים שאובין הרבה. מידי דהוה אמקוה שיש בו ארבעים סאה שאינו נפסל אפילו נתן לתוכו אלף סאין מים שאובין. ומה שכתב דאפי' בכלי עצמו מטבילין לא דמי, דהתם הכלי הפנימי הוא נטבל בתוך המקוה כיון דפי החיצון כשפופרת הנוד. אבל כלי המחובר למעיין או למקוה שיש בו ארבעים סאה אין להטביל בתוכו דלמא אתי להטביל בכלי שיש בו ארבעים סאה בלא חיבור, הלכך אסור להטביל בשוקת ובמים הנמשכין ממנו. **וכ"מ מרמב"ם, רוקח ומרדכי בשם רבינו יואל. וכ"כ ט"ז, ב"ח וש"ך.**

רשב"א בתשובה ג, רכח – (לגבי מעין המושך לכלי) מותר לטבול אפי' בתוך הכלי... וכגון שהיו ארבעים סאה במים שבין המעיין לכלי (שגם מעין צריך ארבעים סאה לטבילת אדם) שהרי המים שבכלי העומד בתוך המים מחוברין הן למי המעיין וכל שהוא כן אפשר לומר שטובלין אפי' בתוך אותו כלי, והוא שיהי' פיו רחב כשפופרת הנד וכדאיתא במסכת חגיגה בפרק חומר בקדש מטבילין כלי בתוך כלי שיש בפיו כשפופרת הנד. ואם אין ארבעים סאה במים שמן המעין לכלי אין טובלין ומטבילין לתוך הכלי אעפ"י שהמעיין נמשך ועובר על גביו, ולחוץ טובלין. וכמו ששנינו בפ"ה של מסכת מקואות מעין שהעבירו ע"ג השוקת... והנה הים שעשה שלמה שהיו טובלין בו וכלי היה אלא שהיו המים שבתוכו מתערבין אל מי המעין, ובירושלמי של מסכת יומא (ג,ח) הקשו היאך טובלין בו ולא כלי הוה, ומתרץ דרגלי השורים נקובים הן כמוציא רמון, ושיעור כמוציא רמון לא שיהיו צריך בכ"כ דשפופרת הנד סגי אלא מעשה שהיה כך היה כדי שיכנסו שם המים יותר בשפע. **וכ"מ מסמ"ג**.[184]

ריטב"א ב"ב סה,ב – ומיהו קשיא לי על ההיא דפ' חומר בקדש (שמטבילים כלים בתוך כלים) הא דגרסינן בירושלמי דמסכת יומא (פ"ג ה"ח) גבי ים שעשה שלמה שהיו כהנים טובלים בו, וקשיא להו ולאו כלי הוא ומפרקינן כההיא דאמר ריב"ל אמת המים מושכת לו ממעין עיטם והיו רגלי שוורים פחותין כרמונים, אלמא אין טובלין בכלי המחובר למקוה עד שיהא נקוב כמוציא רימון דנפק ליה מתורת כלי ואילו הכא משמע דבנקב כשפופרת סגי... ואומר מורי נר"ו... הנכון בעיניו דההיא דחומר בקודש כיון שפתוח הכלי למקוה המטהר כמו הכלי (ששניהם אשבורן) סגי בשפופרת הנאד... אבל ים שעשה שלמה לטהר באשבורן ופתחו למעיין שמטהר בזוחלין לא הוי חיבור (שלדעתו אין השקה במין בשאינו מינו. שיטה מקובצת ביצה יז,ב) וצריך מוציא רימון להוציאו מתורת כלי, וזה נכון ומחוור מפי רבינו **הרא"ה** נר"ו.

ג. טבילה ע"ג אחורי כלים ודבר המקבל טומאה. סימן קצח סעיף לא

משנה מקוואות ה,ב – העבירו על גבי כלים (אחורי כלים) או על גבי ספסל **ר' יהודה אומר** הרי הוא כמו שהיה **ר' יוסי אומר** הרי הוא כמקוה ובלבד שלא יטביל על גבי הספסל (הלכה כר' יוסי. עיין לעיל סעיף יב).

נדה סו,ב – אמר רבא: אשה לא תעמוד על גבי כלי חרס ותטבול. סבר רב כהנא למימר: טעמא מאי - משום גזירת מרחצאות (שמא יבוא לחשוב שטבילה במרחץ מטהרת)[185], הא על גבי סילתא (בקעת עץ) - שפיר דמי. א"ל רב חנן מנהרדעא: התם טעמא מאי - משום דבעית (שמפחד ליפול ולא טובל שפיר), סילתא נמי בעיתא.

ראב"ד – דוקא כלי חרס דלאו בר קבולי טומאה מגבו הוא ומשום הכי דמי לסילתא, וטבילתה טבילה (בדיעבד), אבל כלי עץ כיון דבר קבולי טומאה מגבו הוא אי טבלא נמי לאו כלום הוא, מאי טעמא משום גזרת מרחצאות שהם כלים. ובמשנת מקוואות (פ"ה מ"ב) שנינו... ובלבד שלא יטביל על גבי הספסל. שמעינן מהכא דבכלי עץ אפילו

---

[184] **ב"ח** – מה שמתיר הרשב"א לטבול תוך הכלי כשיש מ' סאה ביניהם הוא דין חדש לא נזכר בדברי הראשונים ופשטא דמשנת המעין שהעבירו על גבי שוקת פסול נמי משמע דאין חילוק אלא תוך הכלי לעולם פסול אם לא ניקב בשוליו אפילו אם יש מ' סאה בין המעין לכלי והכי משמע פשט דברי הרמב"ם והרא"ש ושאר פוסקים דאין דין עירוב מקואות אלא במה שאינו כלי.

[185] רש"י פירש – שדרך מרחצאות לישב ע"ג אצטבאות של אדמה דדמי לכלי חרס ואתי למימר טבילה עולה בהן. אך ראב"ד ר"ן ורשב"א פירשו שהחשש הוא שמא תבוא לטבול במרחצאות של כלים.

בפשוטים אית ביה גזרת מרחצאות. מאי טעמא, משום דחזו למדרסות (ומקבלים טומאת מדרס מהתורה) ומקבלי טומאה (שאינה טומאת מדרס) נמי מדרבנן... טבילתה נמי לאו טבילה היא. **וכ״פ ר״ן ורשב״א. וכ״פ שו״ע, רמ״א וש״ך**.

ר״ש – יש לחלק בין כלים התלושין דכשרים להטביל בתוכם לכלים הקבועין... ויתכן דהיינו טעמא נמי דרבי יוסי דאמר במתניתין ובלבד שלא יטביל על גבי ספסל.

רמב״ם – לא תטבול ע״ג כלי חרס או סל וכיו״ב מפני שמפחדת. **וכ״כ הרא״ש** – לא תעמוד על גבי כלי או על גבי בקעת של עץ ותטבול משום דבעיתא. ע״כ. ולא הזכיר את דברי הראשונים הנ״ל, **וכתב** – ׳ובלבד שלא יטבול ע״ג ספסל׳ ר׳ יוסי סבר גזר אטו תוך כלי.

נחלקו בדעת הרמב״ם והרא״ש:

ב״י – הרמב״ם והרא״ש לא זכרו את גזירת מרחצאות שהזכירו הראב״ד, הרשב״א והר״ן, נראה שהם סוברים דכי אמר ליה משום דבעיתא בטל ליה טעמא דגזירת מרחצאות דהוה סלקא דעתיה דרב כהנא ואגמריה דלא גזרו חכמים בכך מעולם... דלא דמו להעבירו על גבי כלים או על גבי ספסל דמדמי להו הראב״ד אהדדי, דהתם מיירי שהעביר כל המים על גבי אחורי הכלים או הספסל, ומשום הכי אפילו בדיעבד פסולה, אבל היכא דלא העביר כל המים על גבי אחורי הכלים או על גבי הספסל אלא מקצת המים עוברים עליהם או שהם מונחים בתוך המים והם מוקפות מים מכל צד פשיטא שמטבילין על גבן. **וכ״מ מט״ז** (קצח,לא ;רא,כג).

ש״ך (רא,לז) – וסתמא קאמר (הרא״ש) דרבי יוסי גזר אטו תוך כלי והיינו בכל כלים מיהו היינו דוקא לכתחלה אבל בדיעבד שרי דהא לא אסרינן בש״ס אפי׳ בבקעת אלא משום בעתותא אלמא דבדיעבד שרי... והיינו שכתב הטור כאן בסתם ובלבד שלא יטבול על גבי אחורי כלים משמע דמיירי אפי׳ בכלי חרס והיינו לכתחלה.[186]

[186] ובסוף דבריו כתב – כיון דדעת הראב״ד והרשב״א והר״ן לאסור אף דיעבד בשאר אחורי כלים אין להקל אבל בכלי חרס יש להקל בדיעבד דבין למר ובין למר שרי. ע״כ. משמע מדבריו שהרא״ש אסר לטבול לכתחילה ע״ג כלים גם בתוך המקוה, שהרי כתב למעשה להחמיר שלא לטבול ע״ג כלי חרס ולא חילק ואמר שזה דוקא אם במקרה שכל מי המעין או המקוה עוברים על גביו. וצ״ע שהרי זה סותר את דברי הרא״ש לעיל לגבי מעין שהעבירו ע״ג השוקת וטבילה כלי בתוך כלי.

מבנה המקוה למעשה

1. המקואות בימינו

פנה״ל י,י – בדורות האחרונים, עם העלייה ברמת החיים, החלו רבים להדר להכשיר את המים שבבריכת הטבילה בשתי הדרכים, בזריעה ובהשקה. כלומר מכשירים את המקווה על ידי שני 'אוצרות' שיש בכל אחד מהם ארבעים סאה מי גשמים. א) 'אוצר זריעה' – לתוכו מזרימים מי ברז וממנו המים גולשים בהמשכה לתוך בריכת הטבילה.[187] ב) 'אוצר השקה' – אליו משיקים את בריכת הטבילה דרך נקב שקוטרו לפחות 5 ס״מ. בעת הטבילה פותחים את הנקב, וכשאין טובלים סוגרים אותו, כדי שהמים שב'אוצר ההשקה' לא יתלכלכו מהמים שטבלו בהם. אמנם גם אם בעת הטבילה הנקב המחבר את בריכת הטבילה לאוצר ההשקה היה סגור – הטבילה כשרה, שכן פתיחת הנקב היא הידור (עיין שם בפנה״ל להרחבה).

2. זריעה בזוחלים

חזו״א יו״ד קכג – הנקב המקלח למקוה צריך להיות גבוה מהנקב המקלח מי העיר לאוצר המים כדי שיבואו מי העיר לאוצר המים במקום אשבורן, שאם נקב המקוה נמוך נמצאו מי העיר זוחלין תכף למקוה, ואין להקל בכולו שאוב ע״י זריעתן במים זוחלין אף שהזוחלין צפין על מ' סאה אשבורן, ואמנם אם מי העיר נמשכין ע״ג קרקע ג' טפחים והוי כולו בהמשכה יש לצדד להקל, אבל לכתחלה נכון שהמים הבאין יזרעו באשבורן. ואם פי הצינור של מי העיר גבוה מנקב המקוה יש לתקן לפי הצנור ברך שפי הברך יהיה למטה מנקב המקוה וגם לעשות המשכה ג״ט קדם שיבואו המים למקוה ולצנור.

[187] בפת״ש כד הביא את החת״ס שכתב את הפיתרון של אוצר זריעה.

קצת דיני טבילה

1. טבילה במקוה שיש בו בדיוק 40 סאה. סעיפים סב - סד

א. מקוה שחללו מחזיק ארבעים סאה בדיוק

ריב״ש – שאלת מקוה שיש בו אמה על אמה ברום שלש אמות מכוונות לא יעדיפו דפנותיו כמלא נימא... תשובה נראה שאם שטח החצר שהמקוה בתוכו משופע קצת בענין שבעלות הטובל ישובו המים לאיתנם אל המקוה מותר לטבול בו. שהרי הוא כאלו כלם בגומת המקוה שהרי מחוברין הם בו כשעור ערוב מקואות... אבל אם שטח החצר אינו בענין שישובו המים למקוה אחר עלייתו של טובל הולכין ומתפזרין מאליהן חוץ למקוה אסור לטבול במקוה כזה. שהרי בשעת טבילה שזהו כשכל גופו יחד מתכסה במים אז המקוה חסר ואין המים שחוצה לו מצטרפין. **הובא בב״י**.

ב. הקופץ למקוה או הטובל בו פעמיים. סעיף סב

תוספתא מקואות ה – הקופץ למקוה הרי זה מגונה הטובל פעמים במקוה הרי זה מגונה.

רא״ש – הקופץ למקוה אמקוה מצומצם קאי כי המים נתזין לחוץ ונמצא טובל במקוה חסר. וכן הטובל פעמים במקוה מצומצם שמא בפעם ראשונה לא טבל כהוגן על סמך השניה ושמא חסרו המים. אבל כשאינו טובל אלא פעם אחת נזהר לטבול כהוגן, ואף שאם יצאו המים מן המקוה מחוברין הן למים שבמקוה בשעת טבילה. **וכ״כ טור**.
וביאר ריב״ש – מה ששאלת לבאר לך מה שאמרו הטובל פעמים במקוה הרי זה מגונה, דמשמע בדיעבד עלתה לו טבילה... נראה לי באור דבריו כי הקופץ במקוה המצומצם ר״ל שאין בו אלא ארבעים סאה מכוונות אבל חללו גדול ומחזיק עוד כל גוף האדם ולא יותר (כלומר אם האדם נכנס למים בנחת המים לא יוצאים מהמקוה) והמים נתזין לחוץ מכח הקפיצה טרם שיתכסה במים כל גופו ונמצא שטבל במקוה חסר, ומפני שאינו ודאי, וגם דאי הוה איהו הוה חזי ומרגיש, הוא מגונה לבד, דלמא מתרמי ולאו אדעתיה. וכן הטובל פעמים במקוה זה שמא בטבילה ראשונה לא טבל כהוגן על סמך השניה ר״ל שלא נתכסה כל גופו ושמא חסרו המים ר״ל בטבילה הראשונה, לפי שכיון שהוא מצומצם גם בחללו שאינו מכיל רק מ׳ סאה והגוף שמא בשעה שנתכסה גופו יצאו המים מן המקוה מחמת תנועתם ונמצא בטבילה שניה המקוה חסר, אלא שהוא חששא בעלמא. אבל כשאינו טובל אלא פעם אחת נזהר לטבול כהוגן שהרי אין דעתו על שניה ומתכסה כל גופו, ואף אם יצאו לפעמים מן המקוה מעט מן המים מחמת תנועתם בשעה שמתכסה כל גופו כיון שהמקוה מצומצם שאינו מכיל כי אם מים מצומצמים וגוף האדם מ״מ טבילה כשרה היא, שהרי כיון שהוא טובל בנחת ולא בקפיצה הכסות כל גופו במים קודם ליציאת המים... ולזה אמר שאף אם יצאו המים מן המקוה בשעת טבילתו מחוברין הם בשעת טבילה והרי הם כגל המקוה שלא נתלש ועדיין מחובר למקוה. **וכ״פ שו״ע**.[188]
הרמב״ם הביא את התוספתא ולא כתב שמדובר במקוה מצומצם. **וכתב ריב״ש** – אמנם נראה שהר״ם ז״ל לא פירש לזו במקוה מצומצם, שהביא רישא דהטביל בו יורה גדולה וכו׳ בפ״ט מהלכות מקואות גבי מקוה מצומצם

[188] **המשך התוספתא** מקואות ה – אומר לחברו כבוש ידך עלי במקוה הרי זה מגונה. **ב״י** קצח – נראה דמיירי במקוה שאין בו אלא ארבעים סאה מצומצמים דכשזה מכניס ידו במקוה לכבוש עליו חיישינן שמא יוציאנה קודם שיטבול זה ונמצא טובל במקוה חסר שהרי חסרו ממנה המים שטפחו בידו של זה שהכניסה לכבוש עליו. **וכ״כ שו״ע קצח,כט**.

ופירשה מפני חסרון המים. וסיפא דהקופץ למקוה וכו' הביא בפ' ראשון גבי כונה לטבילה. ונראה שדקדק זה מדקתני בתוספתא ברישא הטביל בו משמע דקאי אמקוה מצומצם דסליק מיניה. ובהא דהקופץ קתני הקופץ למקוה ולא קתני הקופץ בו, משמע דבכל מקוה קאמר. ונראה שהבין הרב ז"ל בפירושה לפי שהקופץ למקוה אף אם מתכוין לטבול הרואים סבורין שאינו מתכוין אלא להקר. וכן הטובל פעמים כיון שטובל כראוי למה חוזר וטובל, יחשבו שאינו טובל אלא להקר, ואם יגע בתרומה וקדשים יהיו סבורין דלא בעי כונה. **וכתב דר"מ** – ומ"מ בזמן הזה דאין לנו תרומה וקדשים אין מקום לגזירה זו.

ג. טבילה של שנים בזה אחר זה. סעיפים סב,סג

משנה מקואות ז,ו – מקוה שיש בו ארבעים סאה מכוונות ירדו שנים וטבלו זה אחר זה הראשון טהור והשני טמא (משום דטופח ע"מ להטפיח אינו חיבור. גיטין טז,א) **רבי יהודה אומר** אם היו רגליו של ראשון נוגעות במים אף השני טהור (משום גוד אחית. חגיגה יט,א).

טור – טבלו בו שנים הראשון עלתה לו טבילה אבל לא לשני אא"כ טבל השני בעוד שרגלי הראשון נוגעים במים דאז חשבינן לכל המים שעל גופו כאילו הן עדיין במקוה. **וכ"פ רי"ו. ב"י** – תימה למה פסקו כיחיד במקום רבים. ואפשר שטעמם מדגרסינן בפרק אין דורשין (חגיגה יט,א)... 'אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה מחלוקת במעלות דרבנן (בחומרות דרבנן, דהיינו במי שטהור מהתורה וטעון טבילה משום אחת מהמעלות שתיקנו חכמים) אבל מטומאה (דאורייתא) לטהרה דברי הכל השני טמא, והיינו דרבי פדת. איכא דאמרי אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה מחלוקת מטומאה לטהרה אבל במעלות דרבנן דברי הכל אף השני טהור ופליגא דרבי פדת' וסוברים ז"ל דכיון דאשכחן קצת דברים דלא החמירו בהם אלא לטהרות ולא לבעלה בהא נמי לא מחמרינן לבעלה טפי מבמעלות דרבנן וכיון דללישנא בתרא במעלות דרבנן דברי הכל אף השני טהור הוא הדין דבנדה לבעלה אף השני טהור לדברי הכל והלכה כלישנא בתרא.[189] **רמב"ם** – כבר בארו בגמרא ואמרו מחלוקת במעלות דרבנן, אבל לענין טומאה וטהרה דברי הכל טמא. **וכן סתם בהלכות מקואות** שהשני טמא. **וכ"פ ראב"ד.**[190] **ב"י** – והכי מסתבר דאילו למה שכתבתי לדעת רבינו קשה דהא להקל בנדה לבעלה יותר מלטהרות יש פוסקים חולקים בדבר והרא"ש מכללם כמו שנתבאר (סי' רצא עמ' קכג) ואפילו לדברי המקילים איכא למימר דלא דמי כיון דלא אמור רבנן בהדיא דמקילים בהאי מילתא בנדה לבעלה היכי מצינן למילף בנדה לבעלה שהיא איסור תורה ממה שהקילו במעלות דרבנן. **וכ"פ בשו"ע סב.**

משנה מקואות ז,ו – מקוה שיש בו ארבעים סאה מכוונות... הטביל בו את הסגוס והעלהו מקצתו נוגע במים טהור.

רמב"ם פה"מ – סגוס "אלברנוס" (בגד צמר עב. רע"ב) ונספגין בו מים מרובין, ואם הטבילו בארבעים סאה אלו המצומצמות ונשארו שוליו במים נחשוב את המים שבו כמחובר במי המקוה, והאדם הטובל בו באותה שעה טהור כל זמן ששולי הסגוס במים. **וכ"פ הרמב"ם בהלכות, וכ"פ רא"ש, רי"ו וטור. וכ"פ שו"ע סג.**[191]

---

[189] המשך דבריו – ואף על גב דאמרינן ביה ופליגא דרבי פדת היינו לומר דרבי פדת סבר דבמעלות דרבנן נמי מחלוקת ומיהו אפשר דאיהו נמי סבר דפסקא דהלכתא דאף השני טהור דהלכה כרבי יהודה כיון דסתם לן בברייתא כוותיה.

[190] **וכתב הראב"ד** – בתוספתא דמקואות (פ"ה ה"ט) תניא כל זמן שרגליו של ראשון נוגעות במים אחד ממלא בכתף ונותן לתוכו טהור ומסתברא דכהאי גוונא אפילו מטומאה לטהרה ודברי הכל לפי שאין עושין מקוה לחצאין (כלומר לא עושים מקוה שיהיה כשר רק למעלות דרבנן ולא לטומאה וטהרה) משום תקלה. וא"ת כיון דלרבנן לית להו גוד אחית כי ממלא בכתף ונותן לתוכו אמאי אינו נפסל בשאובין והלא מקוה חסר הוא התם משום דשאובה דרבנן הוא (כשרוב המקוה אינו שאוב) ומשום הכי אמרינן ביה גוד אחית וחשבינן ליה מקוה שלם אבל לענין הטבילה הא קיימא לן (חגיגה יא.) דארבעים סאה מן התורה הם הילכך אפילו למעלות דרבנן אמרי רבנן דלא אמרינן גוד אחית.

[191] **ב"י** – וא"ת כיון שפסק הרמב"ם כתנא קמא דשני טמא אף על פי שרגליו של ראשון נוגעות במים היאך פסק (פ"ח הי"ב) בהטביל בו סגוס עבה והגביהו אם היה מקצת הסגוס נוגע במים הטובל באחרונה טהור. **תירץ ריב"ש** – הסגוס עבה הוא בולע המים ואינו כמו האדם שאין המים בלועים בעצם חלקיו אלא בשטח גופו וכיון שאין טופח להטפיח שעל גופו חבור הרי נחסרו המים. אבל הסגוס העבה הוא בלוע הרבה מן המים, ולזה כשקצתו הוא במים הרי הוא כאלו כל המים הבלועים בבגד בקצתו של מעלה נוגעים במים שבקצתו שבתוך המים והרי כל המים מעורבין למקוה. **וכ"כ ש"ך.**

ד. הטבלת כלים במקוה מצומצם. סעיפים סג,סד

(1) העלאת הכלי מהמקוה. סעיף סד

מקואות ז,ו – הכר והכסת של עור כיון שהגביה שפתותיהם מן המים המים שבתוכן שאובין כיצד יעשה מטבילן ומעלה אותם דרך שוליהם.
רמב"ם – אם הטביל כר וכסת של עור במקוה זו צריך שיגביהם בשוליהם ופיהם כלפי מטה כדי שלא ישארו בהם המים והם מים שאובין ויפסלו את המקוה מפני שהוא ארבעים סאה מכוונות, ואם יהיו מהן שלשת לוגין או יותר בכר הזה או בכסת והגביהו ושפכו במקוה נפסל כפי הכללים שקדמו. **וכ"פ בהלכות והוסיף** (ע"פ המנשה במקואות ו,ה) – אבל הקופה והשק מטבילן ומעלן כדרכן ואינו חושש. **וכ"פ שו"ע סד**.

(2) הכנסת הכלי למקוה. סעיף סג

תוספתא מקואות ה – מקוה שיש בו ארבעים סאה מכוונת... הטביל בו יורה גדולה הרי זו טמאה מפני שהמים מקלחין כיצד הוא מורידה לתוך פיה והופכה ומטבילה ומעלה דרך שוליה.

ר"ש – 'הרי זו טמאה מפני המים מקלחין' ונעשים מים שבתוכה שאובין. **ב"י** – ונראה מדבריו דאתא למעוטי שלא יורידנה דרך שוליה ויקלחו המים לתוכה עד שתתמלא ויטבילנה מפני שהמים המקלחין בתוכה נעשים שאובים וכיון שהמקוה הוא מצומצם כשמשקיע אחר כך בתוכו ונתערבו המים שבתוך הכלי עם מי המקוה פסלוהו וא"ת למה מים המקלחים בתוכה נעשו שאובים הרי הם מחוברים למי המקוה י"ל דחיישינן שמא יפסוק הקילוח רגע אחד ונמצאו מים שבתוך הכלי שאובים ולפי זה אפשר שאם מורידה דרך צדה שפיר דמי ובכלל מורידה דרך פיה הוא ועי"ל דאף על פי שלא פסק הקילוח הוו שאובים דכל שהמים בתוך הכלי לא מהני חיבור דמעין או דמקוה וכמו שכתבתי (בעמ' רמא) בשם הרא"ש גבי מעין המקלח לתוך כלי[192] ולפי זה מורידה דרך צדה נמי איכא למימר דמיפסיל משום שאובים דלא מתכשר אלא במורידה דרך פיה בדוקא.
רמב"ם – הטביל בו יורה גדולה הרי זו טמאה כשהיתה מפני שהמים ניתזין ויוצאין חוץ למקוה ונמצא חסר ממי, כיצד יעשה מורידה דרך פיה והופכה במקוה ומטבילה ומעלה אותה דרך שוליה כדי שלא יהיו המים שבתוכה שאובים ויחזרו למקוה ויפסלוהו. **ב"י** – נראה מדבריו דכל שהמים שבכלי מחוברים למקוה בענין זה לא חיישינן למים שאובים ואם כן במורידה דרך צדה שפיר דמי ובכלל מורידה דרך פיה הוא.[193] **וכ"פ טור** – אם מטביל בו יורה או שאר כלים מורידים לתוכו דרך פיהן שלא יתזו המים כשמכניסן לתוכו ונמצא שהוא חסר ומעלן דרך שוליו כדי שלא ישאר בו מהמים ויחסר מהמקוה (והמים שבכלי יהיו שאובים ואם יפלו אח"כ למקוה יפסלו אותו. רמ"א וט"ז).[194]

שו"ע (כתב כלשון הטור) – אם מטביל בו יורה או שאר כלים, מורידן לתוכו דרך פיהן, שלא ינתזו המים כשמכניסן לתוכו ונמצא שהוא חסר, ומעלהו דרך שוליו כדי שלא ישאר בו מהמים ויחסר מהמקוה. **והוסיף הרמ"א** – כל המים שבכלי. וגם שהמים שבכלי יהיו שאובים, ואם יפלו אח"כ למקוה יפסלו אותה מאחר שלא נשאר בה כשיעור מקוה.

---

[192] קשה, הרי הר"ש והרא"ש חולקים, ולדעת הר"ש אם הכלי אינו קבוע המים של המקוה המושקים לו לא נעשים שאובים.
[193] ונלע"ד להסביר את המחלוקת אחרת מהב"י, שלדעת הר"ש המים שבכלי נעשים שאובים ולא מוכשרים ע"י החיבור למקוה, מפני שמדובר כאן במקוה מצומצם, ואין במי המקוה לבד, ללא המים שבכלי, ארבעים סאה ולכן הם לא מכשירים את המים השאובים. וכ"כ רשב"א (בשער המים ג, הובא בב"י עמ' רמד) אך לדעת הרמב"ם כיוון שהמים שבכלי לעולם לא נתלשו ממנו ותמיד נשארו מחוברים אין הם נעשים שאובים. ואפשר שאף הרמב"ם מודה לר"ש, ולשון המשנה 'מקלחין' היה נשמע לו כפירושו.
[194] **אך הב"י כתב** – ורבינו אצל מפני שהמים מקלחים כתב כדברי הרמב"ם ז"ל וגבי מעלה אותה דרך שוליה כתב כדי שלא ישארו בו מים ויחסר מהמקוה ולא ידעתי למה שינה מדברי הרמב"ם ז"ל דלמה שכתב הוא ז"ל קשה דאפילו מעלהו דרך שוליו הרי נחסר מהמקוה המים שטופחין ביורה מבית ומחוץ וצריך לדחוק לפי דעתו ולומר דמקוה מצומצם דאמרינן לא שהוא מצומצם לגמרי אלא אף על פי שיש בו מעט מזער מים יותר מארבעים סאה מצומצם מיקרי.

ש״ך – ר״ש פירש הטעם מפני שהמים מקלחים לכלי ועושים מים שבתוכה שאובים, וכתב ב״י דאפשר לפי זה אף דרך צדן לא יטבילן רק דרך פיהן מיהו בדיעבד נראה שאין לחוש.

2. לא טבלה כדרך גדילתה. סעיף כא וסימן קצח,לה

נדה סז,א – א״ר יוחנן: פתחה עיניה ביותר, או עצמה עיניה ביותר - לא עלתה לה טבילה. אמר ריש לקיש: האשה לא תטבול אלא דרך גדילתה. כדתנן (נגעים ב,ד): כיצד ראיית (הכהן) הנגע האיש נראה כעודר ומוסק זיתים, אשה נראת כאורגת וכמניקה את בנה.

ספרא – ׳לכל מראה עיני הכהן׳ פרט לבית הסתרים, מיכן אמרו האיש נראה כעודר וכמוסק זתים, כעודר בבית הסתרים (שמפסק את רגליו) וכמוסק בבית השחי, האשה כעורכת וכמניקה את בנה, כעורכת בבית הסתרים (שמפסקת קצת את רגליה), וכמניקה את בנה תחת הדד (ששוחה מעט).

רא״ש ׳כדרך גדילתה׳ – פירוש, שאינה צריכה להרחיב ירכותיה זו מזו יותר מדאי וגם לא להגביה זרועותיה יותר מדאי אלא כמו שרגילה להיות תמיד שלא תפתח עיניה ביותר ולא תעצים עיניה ביותר ולא תקפוץ פיה. ותרחיב ירכותיה ותגביה זרועותיה כדרך הילוכה.

תוספתא מקוואות ז,א – כפת ידיו ורגליו וישב לו באמת המים אם נכנסו המים דרך כלו טהור ואם לאו טמא. **וכ״פ רמב״ם, וכ״כ שו״ע סא. ב״י** – ונראה דהיינו לומר דהיכא דלא טבל כדרך גדילתו בודקים אותו, ואם נכנסו המים בכל המקומות שהיה נכנס אילו טבל כדרך גדילתו עלתה לו טבילה.

3. ספק בטבילה. סעיף עא

משנה מקואות ב – הטמא שירד לטבול ספק טבל ספק לא טבל אפילו טבל ספק יש בו ארבעים סאה ספק אין בו שני מקואות אחד יש בו ארבעים סאה ואחד שאין בו טבל באחד מהם ואינו יודע באי זה מהן טבל ספיקו טמא. מקוה שנמדד ונמצא חסר כל טהרות שנעשו על גביו למפרע בין ברשות היחיד בין ברשות הרבים טמאות במה דברים אמורים בטומאה חמורה (דאורייתא) אבל בטומאה קלה כגון אכל אוכלים טמאים ושתה משקין טמאים בא ראשו ורובו במים שאובים או שנפלו על ראשו ועל רובו שלשה לוגין מים שאובין וירד לטבול ספק טבל ספק לא טבל אפילו טבל ספק יש בו ארבעים סאה ספק אין בו שני מקואות אחד יש בו ארבעים סאה ואחד שאין בו טבל באחד מהן ואינו יודע באיזה מהן טבל ספיקו טהור **רבי יוסי** מטמא שר׳ יוסי אומר כל דבר שהוא בחזקת טומאה לעולם הוא בפסולו עד שיודע שטהר.

רמב״ם – הטמא שירד לטבול ספק טבל ספק לא טבל ואפילו טבל ספק יש בו ארבעים סאה ספק אין בו, שני מקואות אחד יש בו ארבעים סאה ואחד אין בו וטבל באחד מהן ואין ידוע באיזה מהן טבל ספיקו טמא לפי שהטמא בחזקתו עד שיודע שטבל כראוי (כלומר, אע״ג דבעלמא קיימא לן ספק טומאה ברה״ר טהור, הכא אמרינן העמד טמא על חזקתו. ש״ך), וכן מקוה שנמדד ונמצא חסר בין שהיה המקוה ברה״ר בין שהיה ברה״י כל הטהרות שנעשו על גביו למפרע טמאות עד שיודע זמן שנמדד בו והיה שלם, בד״א כשהיתה הטבילה מטומאה חמורה, אבל אם טבל מטומאה קלה... הואיל ועיקר דברים אלו מדבריהן הרי ספיקו טהור.[195] **הובא בב״י וכ״פ שו״ע**.[196]

---

[195] **משנה למלך** (הובא בפת״ש מד) – ודע שכל מה שכתבנו שמי שנטמא בטומאה מד״ס דספיקו טהור היינו דוקא שנטמא בולד הטומאה שהוא מד״ס וכגון אכל אוכלין טמאים או שתה משקין טמאין ודכוותייהו אבל דבר שהוא אב הטומאה אף שהוא מד״ס כגון הכותים שהם כזבים וע״ז ודכוותייהו שהם אבות הטומאה מד״ס כולם ספיקם טמא.

[196] **השו״ע** כתב כלשון הרמב״ם – טמא שירד לטבול, ספק טבל ספק לא טבל; ואפילו טבל, ספק יש בו ארבעים סאה ספק אין בו, שני מקואות אחד יש בו ארבעים סאה ואחד אין בו, טבל באחד מהם ואין ידוע באיזה מהם, טמא לפי שהטמא בחזקתו עד שיודע שטבל כראוי. ע״כ. והשמיט את המשך דברי

משנה למלך (הובא בפת״ש מד) – לא אמרינן ספיקא דרבנן לקולא אלא היכא דנעשה שום דבר המתירו ואין אנו יודעים אם נעשה בזמן המתירו או אם נעשה בשיעור המתירו אבל אם אנו מסתפקים אם אעיקרא דדינא נעשה לו דבר המתירו בכי האי לא אזלינן לקולא... אך קשה מההיא דתנן בפ״ב דמקואות מ״ב דספק טבל ספק לא טבל דבטומאה דרבנן ספקו טהור, הן אמת דהתם במ״א ובמשנה ב׳ קתני הטמא שירד לטבול ספק טבל ספק לא טבל, ויש לדקדק דלאיזה תכלית קתני שירד לטבול לימא טמא שנסתפק לו אם טבל או לא אלא דהכא מיירי דירד לטבול וספק אם טבל כדינו דהיינו שטבל כל גופו או לא או ספק אם היה בו דבר חוצץ אבל אם מסופק אעיקרא דמלתא אם טבל או לא לא אזלינן לקולא אף בדרבנן... והדבר צריך תלמוד.[197]

4. מקוה שמימיו מתמעטים. סעיף סה

קידושין עט,א – איתמר (לגבי נערה ביום שבו נשלמו ששת החדשים[198]) : קידשה אביה בדרך (קיבל אביה עבור ביתו הנערה קידושין מאיש אחד) וקידשה עצמה בעיר (בו ביום לאחר קידושי אביה), והרי היא בוגרת (ובדקו אותה באותו יום ונמצאו בגופה סימני בגרות)[199], **רב אמר** : הרי היא בוגרת לפנינו (ומן הסתם היתה בוגרת גם כשקיבל אביה קידושין), **ושמואל אמר** : חיישינן לקידושי שניהם... נימא כתנאי : מי מוציא מיד מי?[200] הוא מוציא מידם בלא ראיה, והן אין מוציאים מידו בלא ראיה, **דברי ר׳ יעקב** ; **רבי נתן אומר** : אם בריא הוא - עליו להביא ראיה שהיה שכיב מרע, ואם שכיב מרע הוא - עליהם להביא ראיה שבריא היה ; נימא, רב דאמר כרבי נתן, ושמואל דאמר כר׳ יעקב! אמר לך רב : אנא דאמרי אפילו כרבי יעקב, עד כאן לא קאמר ר׳ יעקב התם, דאיכא למימר העמד ממון על חזקתו (הראשונה, שחזקה זו עדיפה מהחזקה של מצבו כעת), אבל הכא מי נימא העמד גוף על חזקתו (הרי במקרה של הבת אין חזקה אחרת המתנגדת לחזקה של עכשיו, שהרי עכשיו היא בוגרת וקודם לכן אפשר שהיתה בוגרת ואפשר שלא ואין לה חזקה מפני שמדובר ביום שבו נשלמו לה ששת החודשים)?

ר״ן – מקוה מוחזק להיות מימיו מתמעטין ולעמוד על פחות ממ׳ סאה, קרוב הדבר שאין לסמוך על חזקתו הראשונה אף על פי שעכשו ג״כ נמצא שלם וצריכה לחזור ולטבול, ומנא אמינא לה מדאמרינן בפרק עשרה יוחסין וכו׳... וקיימא לן כר׳ יעקב, וטעמא דמלתא משום דכיון דאיכא למימר העמד ממון על חזקתו לא אמרינן העמד זה בחזקת בריא כמו שהיה מתחילה ואף על פי שעכשו ג״כ הוא בריא לפי שאותה חזקה עשויה להשתנות שהרי החולי מצוי, ולפיכך אף על פי שעכשו ג״כ נמצא בריא אין אותה חזקה מבטלת חזקת ממון, והכא נמי אם מקוה זה מוחזק להיות מימיו מתמעטין ולעמוד על פחות ממ׳ סאה אין חזקתו הראשונה שהוחזק שיהא בו מ׳ סאה מוציאה הטמא מחזקתו דאיכא למימר העמד טמא על חזקתו ואימא לא טבל[201], ולפיכך אם הוא מוחזק להיות מימיו מתמעטים ולעמוד על פחות ממ׳ סאה צריכה לחזור ולטבול כל זמן שלא ידעה ודאי שבשעה שטבלה היו בו מ׳ סאה (אפילו אם עכשיו אנחנו בודקים ויש ארבעים סאה), אבל אי לא הוחזק להיות מימיו מתמעטין כל כך שיעמדו על פחות ממ׳ סאה אף על פי שפעמים מימיו עולים ופעמים מתמעטים אינה צריכה לחזור ולטבול דהא איכא למימר אוקמיה אחזקתיה שהוחזק שהיו בו מ׳ סאה והא לא אתילידא ריעותא כלל (שהרי עכשיו לאחר הטבילה רואים שהוא כשר, אך אם לאחר הטבילה הוא חסר צריכה לטבול שוב, כמבואר בסעיף עא. ש״ך קלו), ואף על פי שפעמים מימיו עולים פעמים מתמעטים מה בכך. ומ״מ כשר

הרמב״ם שבטומאה דרבנן ספקו טהור, מפני שזה לא מעשי בזמן הזה. **אך הט״ז כתב** על השו״ע שפסק כר׳ יוסי. **ותמה עליו משנה למלך** – דברים אלו שלא בהשגחה, דהרי גם הרמב״ם כתב כלשון הזה, ואיהו פסק בפירוש כתנא קמא דדוקא בטמא טומאה דאורייתא. **וכן תמה הפמ״ג** (הובאו בפת״ש מד).

[197] עיין בפת״ש קי,כ שהביא אחרונים רבים שחלקו עליו, ולדעתם גם אם הספק הוא אם נעשה מעשה המתירו אומרים ספק דרבנן לקולא.

[198] שבין שתים עשרה לשתים עשרה וחצי היא נחשבת נערה.

[199] כעת מתעוררת השאלה האם הופיעו סימני הבגרות כבר לפני שקיבל אביה קידושין ואם כן קידושי אביה אינם קידושין או שמא הופיעו הסימנים רק לאחר קבלת הקידושין ע״י אביה.

[200] המשנה בבבא בתרא מלמדת שאדם שכתב כל נכסיו לאחרים בהיותו שכיב מרע (חולה הנוטה למות) ולא שייר לעצמו דבר אין מתנתו מתנה אם קם מחליו. הבריתא עוסקת במקרה שכתב את השטר בסתם ולא הוזכר בה שהוא נותן מתנת בריא או שכיב מרע וכעת הנותן טוען שהיה חולה באותה שעה והמקבלים טוענים שהיה בריא.

[201] חזקת הטומאה על הטמא = לחזקת ממון. החזקה הראשונה שיש במקוה ארבעים סאה והחזקה שמימיו מתמעטים = לחזקת בריא שאינה סותרת חזקת ממון כיון שעשויה להשתנות לפי שהחולי מצוי, ואם כן גם כאן החזקה הראשונה שיש בו ארבעים סאה וגם עכשיו שאנחנו רואים ארבעים סאה, לא סותרת את חזקת הטומאה כיון שלמקוה זה יש חזקה שמימיו מתמעטים ואין חזקה זו גוברת על חזקת הטומאה של הטמא, מפני שזה עשוי להשתנות.

הדבר לעיין קודם הטבילה אם יש בו מ׳ סאה אם לאו דאין סומכין על החזקות בדבר שאפשר להתברר, מדאמרינן בפ״ק דפסחים [ד א] בעו מיניה מרב נחמן בר׳ יצחק המשכיר בית לחברו בארבעה עשר חזקתו בדוק או אין חזקתו בדוק למאי נפקא מינה דליתיה להאיך דלישיליה... אלמא דכל היכא דאיתיה קמן שיילינן ליה. **וכ״פ שו״ע**.

5. טבילה במים חמים. סעיף עה

תענית יג,א – אמר רפרם בר פפא אמר רב חסדא: כל שהוא משום אבל, כגון תשעה באב ואבל - אסור בין בחמין בין בצונן. כל שהוא משום תענוג, כגון תענית צבור - בחמין אסור, בצונן מותר... לימא מסייע ליה: כל חייבי טבילות טובלין כדרכן, בין בתשעה באב בין ביום הכפורים. במאי? אילימא בחמין - טבילה בחמין מי איכא? שאובין נינהו! אלא לאו - בצונן, וחייבי טבילות - אין, איניש אחרינא - לא. - אמר רב חנא בר קטינא: לא נצרכה אלא לחמי טבריא

(ועל חמים אלו אמרה הברייתא שחייבי טבילה טובלים בהם ואילו לשאר אנשים אסור אבל לרחוץ בצוננים מותר לכל אדם).

מרדכי – זאת אשר השיב **רבינו שמשון** משנץ לר״י אחיו וז״ל אמרו לי שהיית רוצה להתיר למלא מקוה מים חמים ולחברו אל הנהר בשפופרת הנוד ודבר זה ראוי לאסור יותר משום גזירת מרחצאות דאמרינן פ״ב דנדה סו,ב – אמר רבא: אשה לא תעמוד על גבי כלי חרס ותטבול. סבר רב כהנא למימר: טעמא מאי - משום גזירת מרחצאות וכ״ש שראוי כאן לגזור ולאסור. ואני שמעתי ואיני יודע אם ממורי ר״ת עצמו או ממורי רבינו הקדוש שהיה מקוה אחד שהיו מחממות הנשים יורה מלאה מים ומשליכות למקוה לחממו בימות החורף ואסר להן **רבינו תם** והטעם לא נאמר ושמא מטעם זה אסור.

ואל תשיבני מחמי טבריא שיש הפרש וספ״ק דתעניות נמי אמרי׳ במאי אילימא בחמין מי איכא והא שאובין נינהו פירוש דכשאובין חשיבי וכן בברכות פ׳ מי שמתו א״ל רבי אבא וכי יש טבילה במים חמין ואף על גב דתנן פרק אמר להם הממונה אי היה כ״ג אסטניס מחממין לו חמין ומטילין לתוך הצונן כדי שתפיג צנתן י״ל כמה דברים התירו במקדש ואסרו בגבולין מדרבנן. והא דתניא בתוספתא דמסכת מקואות פרק בתרא ׳קומקמום שהוא מלא פירורין והטבילו טמא שפשפו או שהטבילו בחמין טהור׳ איכא לאוקמי בחמי טבריא.

הגהות מרדכי (נדה תשמד) – שאלו אם מותר לטבול בחמי טבריא הנובעין מן הקרקע והורה להיתר מדאמרי׳ פ״ק דתענית כל שהוא משום אבל כו׳ עד לא נצרכה אלא לחמי טבריא... הא למדת שכל חייבי טבילות טובלין בחמי טבריא ולא גזרינן בהו גזרת מרחצאות הואיל ונובעת מן הקרקע גם מכאן משמע שמותר לשום חמין למקוה צונן דתניא בתוספתא דבפרק בתרא דמקואות (לגבי הקומקום שהוזכר במרדכי לעיל)... טבל במי חמין כו׳ ושמא יש לדחות ולאוקומי בחמי טבריא אך יש להביא ראיה מפרק בתרא דנדה גבי דביתהו דרב נחמן דקאמר לה דודי חסרת עבדי חסרת כו׳[202] **ופר״ח** וכי את חסרת יורות להחם חמין ולהטיל לתוך הצוננים[203], וא״כ משמע שמותר להטיל חמין לצונן ולטבול **וכן הורה ראבי״ה וריב״א**.

שו״ע – יש מי שאוסר להטיל יורה מלאה מים חמין לתוך המקוה לחממו, וכן למלאת מקוה מים חמין ולחברו לנהר בשפופרת הנוד.

בנימין זאב – במקום שנהגו היתר ובפרט בין האשכנזים יש להם לסמוך כדברי ר״ח... ונראה לע״ד דכל המרבה חומרות כאלה מבטל בנות ישראל מפריה ורביה ואינו אלא מן המתמיהין. **וכ״כ רמ״א** – ויש מקילין ומתירין להטיל חמין למקוה כדי לחממו. ומכל מקום יש להחמיר אם לא במקום שנהגו להקל, אז אין למחות בידן; ובחמי טבריא מותר לכולי עלמא.

---

[202] נדה סז,ב - סח,א – עובדא בדביתהו דאבא מרי ריש גלותא דאיקוט (שהתקוטטה עם בעלה וסירבה לטבול), אזל ר״נ בר יצחק לפיוסה. ואמרה ליה: מאי איתיה השתא (מדוע אתה בא עכשיו, כלומר מה לך למהר הלילה)? תסגי אייתי למחר (די לך אם תבוא מחר ואטבול אז). וידע מאי קאמרה ליה (והבין שהיא רמזה לו שהיא לא חפפה מבעוד יום ולכן לא יכולה לטבול הלילה). אמר (מה מונע ממך לטבול הלילה?): דודי (דודים לחמם בהם מים) חסרת, טשטקי (כסאות לשבת בבית המרחץ) חסרת, עבדי (שיביאו לך מים ויחממו אותם) חסרת?

[203] אך הר״ן פירש שהמים החמים הם לצורך החפיפה ולא לצורך הטבילה (ר״ן על הרי״ף שבועות ו,א).

פנה״ל י,11 – כתבו האחרונים שאין להחמיר בזה, כי החומרא עלולה לגרום למקצת נשים שלא לטבול, או לטבול בחופזה, או להתקרר ולחלות (ערוה״ש רטז ; דעת כהן קכו ; שערי מקוואות עמ׳ שעו, ועוד רבים). הוסיף וביאר מרן הרב קוק בדעת כהן קכה, שכאשר מחממים את כל המקווה גם המחמירים יודו שמותר, כי אין זו הדרך לשימוש בשאובים, שכן גזירת מרחצאות היתה באופן שחיממו את המים בתוך כלים ומתוכם שפכום למקווה. אבל כאשר מחממים את כל בריכת הטבילה, אין מקום לגזירת מרחצאות.

6. רחיצה לאחר הטבילה. סעיף עה

שבת יג,ב-יד – **משנה**. ואלו מן ההלכות שאמרו בעליית חנניה בן חזקיה בן גרון שעלו לבקרו. נמנו ורבו בית שמאי על בית הלל, ושמונה עשר דברים גזרו בו ביום. **גמרא**. שמנה עשר דבר גזרו. מאי נינהו שמנה עשר דבר? דתנן, אלו פוסלין את התרומה... והבא ראשו ורובו במים שאובין, וטהור שנפלו על ראשו ורובו שלשה לוגין מים שאובין.
והבא ראשו ורובו במים שאובין, מאי טעמא גזרו ביה רבנן טומאה? אמר רב ביבי אמר רב אסי: שבתחלה היו טובלין במי מערות מכונסין וסרוחין, והיו נותנין עליהן מים שאובין, התחילו ועשאום קבע - גזרו עליהם טומאה. מאי קבע?... אמר רבא: שהיו אומרים לא אלו מטהרין - אלא אלו מטהרין. וטהור שנפלו על ראשו ורובו שלשה לוגין מים שאובין מאי טעמא גזרו ביה רבנן טומאה? - דאי לא הא - לא קיימא הא.

רש״י ׳התחילו׳ – הטובלין ועשו השאובין קבע, לפיכך גזרו על השאובין טומאה לטמא אדם אחר טבילתו.

ראבי״ה – **שמעתי** קורין תגר ומליזין על בנות ישראל הטובלות אם נכנסו אחר הטבילה במרחץ וכ״כ נמי רבינו שב״ט (שמואל בן נטרונאי) דלא עלתה לה טבילה, וראייתם מי״ח דבר (שבת יד.) שגזרו על הבא ראשו ורובו במים שאובים. **ובעניותי נראה לי** דלא נפסל הטבילה וקרוב הדבר בעיני דאפילו לכתחלה יכולה לרחוץ בתר טבילה לאלתר דהיא גזירה ליתא, אלא דגזרו טומאה על המים שפוסלים האדם שטבל כבר ונטהר, וכן פי׳ רש״י ז״ל (ד״ה התחילו), והני מילי לענין לפסול התרומה (כדתנן ואלו פוסלין את התרומה) ובעלה חולין הוא כדאמרינן פ׳ שני דשחיטת חולין גבי נדה שנאנסה וטבלה. **הובא במרדכי** והוסיף – וכן שמעתי **ממהר״ם** להתיר, ולי הדיוט נראה דבמרחצאות שלנו של זיעה ליכא מאן דפליג דשרי אפי׳ לכתחלה ואפילו לתרומה לא גזור.

שו״ע לא הביא דין זה, ומשמע שמתיר בכל ענין. **וכ״פ טה״ב** (ח״ג עמ׳ קפט).
רמ״א – ולאחר הטבילה במי מקווה כשרים, מותרת ליכנס למרחץ כדי שתחמם עצמה, אבל לחזור ולרחוץ אח״כ יש אוסרים וכן נהגו.

נחלקו בדעת הרמ״א:

אג״מ יו״ד ב,צו – נראה שזהו במשך כל אותו היום בלבד, ואם היא אשה ענוגה שלא תוכל לסבול להמנע מרחיצה שלאחר טבילה במשך יום שלם, יש להתיר לה להתרחץ הואיל וחומרא זו אינה אלא דעת יחיד, אלא שנהגו להחמיר. **שבט הלוי** ה,קכה –אינה נוהגת אלא בסמוך לטבילתה בלבד, אבל כל שנכנסה לביתה ונגע בה בעלה אפילו אם אין דעתה לשמש את ביתה אלא עד מאוחר בלילה הרי כבר הועילה טבילתה וא״כ גם תתרחץ בחמין. **וכ״פ איש ואישה**.
צי״א יא,סד – נלפענ״ד דשפיר יש להורות היתר לעשות מקלחת לאחר הטבילה במקוה לאשה הבאה לשאול על כך באשר שבלי זה אינה מרגישה בטוב מהטבילה במקוה מאיזה סיבה שלא תהיה, ולהודיע לה גם שאם תוכל להשגיח שלא לרחוץ בבת אחת הראש והגוף אלא לכוון לשטוף הראש בלי רובו של הגוף ואח״כ הגוף בלי הראש אזי מותר גמור הוא אליבא דכו״ע בלי כל פקפוק.